

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİMDALI
ÖZEL HUKUK BİLİMDALI

FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU KAPSAMINDA

ÇİZGİ ROMAN

Yüksek Lisans Tezi

OZAN ALİ YILDIZ

İstanbul - 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİMDALI
ÖZEL HUKUK BİLİMDALI

FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU KAPSAMINDA

ÇİZGİ ROMAN

Yüksek Lisans Tezi

OZAN ALİ YILDIZ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. RABİA EDA GİRAY

İstanbul – 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

ÖZEL HUKUK Anabilim Dalı ÖZEL HUKUK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS
öğrencisi OZAN ALİ YILDIZ'ın FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU
KAPSAMINDA ÇİZGİ ROMAN adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun
08.06.2017 tarih ve 2017-13/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu
ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 22.06.2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. RABİA EDA GİRAY	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. TAMER PEKDİNÇER	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ALİ DURAL	

ÖZET

Çizgi roman; art arda gelen resimlerin bir metinle birleşme suretiyle oluşan bir anlatım biçimidir. Bu yapı çizgi romanın eser türünün belirlenmesinden çizgi roman üzerindeki eser sahipliğine kadar birçok noktada önem taşımaktadır. Bu kısımların, oluşturdukları bütün haricinde birbirlerinden ayrı olarak da ekonomik anlamda değerlendirilmesi mümkündür. Ayrıca çizgi roman içerisinde yer alan çizgi karakterlerin veya çizgi romanın adının da eserden bağımsız olarak fikri mülkiyet hukuku ve/veya haksız rekabet hükümlerince korunması mümkündür.

Çizgi roman, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında güzel sanat eseri olarak korunur. Çizgi roman üzerindeki eser sahipliği yönünden ise çeşitli ihtimallerden bahsedilebilir. Çizgi romanın hususiyet taşıyan tüm unsurları tek bir kişi tarafından meydana getirilmiş ise bu kişi eser sahibi olacaktır. Metin ve resimlerin farklı kişiler tarafından meydana getirilmesi halinde ise bölünebilir ortak eser sahipliği söz konusu olur. Bu durumda, yazar ve çizer kendi ürettikleri kısımları bağımsız şekilde de kullanabilir. İş ilişkisi kapsamında üretilen çizgi romanlarda ise eseri meydana getiren kişi eser sahibi olur fakat onu çalıştıran kişi de eser üzerinde belli haklar yönünden ruhsat hakkı elde eder.

Eser sahibinin eseri üzerindeki hakları mutlak haklardır ancak bu haklar Kanunda öngörülen hallerde sınırlanabilir. Bu kapsamdaki parodi istisnası çizgi roman açısından önem arz eder. Eser sahibinin hakları mali ve manevi haklar olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Mali hakların yayım sözleşmesi veya karakter ürünleştirme gibi hukuki işlemlere konu olması mümkündür.

ANAHTAR KELİMELER

Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Fikri Mülkiyet, Çizgi Roman, Çizgi Karakter, Senaryo, Resim, Ortak Eser, Parodi, Karakter Ürünleştirme.

ABSTRACT

Comics is a form of narration that is formed by merging the sequential images with a text. This structure is important in many points such as determining type of work, authorship of the comics. These parts, images and text, can be evaluated economically, apart from comics. It is also possible that cartoon characters in the comics or the name of the comics may be protected independently from the work by the provisions of intellectual property law and/or unfair competition.

The comics is protected as a work of fine art under the Law on Intellectual and Artistic Works No. 5846. There are various possibilities for the authorship of the comics. If all the characteristic elements of the comics are created by a single person, that person will be the author of the work. If the text and images are created by the different persons, there is a compound work. In this case, the writer and the illustrator can use independently the parts they produce. In a comics produced within the context of employment relationship, the person who created the work will be its author but the employer will obtain a license for certain rights on the work.

The rights of the author on his work are absolute rights, but it is possible to limit them in the cases prescribed in Law. The parody exception is one of these limitations and it's important for the comics. The rights of the author can be divided into two groups as economic and moral rights. The economic rights may be subject to legal actions such as publishing contract and character merchandising.

KEYWORDS

Copyright, Intellectual Property, Comics, Cartoon Character, Scenario, Image, Compound Work, Parody, Character Merchandising.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

ESER KAVRAMI VE TÜRLERİ

I. ESER KAVRAMI	3
A. Genel Olarak	3
B. Eserin Tanımı	4
C. Eserin Unsurları	5
1. Bir Fikri Ürünün Varlığı	5
2. Şekle Bürünmüş Olma	7
3. Sahibinin Hususiyetini Taşıma	8
4. Bağımsız Eser Türlerinden Birine Dahil Olma.....	11
5. Değerlendirmede Dikkate Alınmayacak Hususlar	13
D. Eser Parçaları	13
II. ESER TÜRLERİ.....	14
A. İlim ve Edebiyat Eserleri	14
1. Dil ile İfade Edilen Eserler	15

a. Genel Olarak	15
b. Bilgisayar Programları	16
2. Sözsüz Sahne Eserleri	17
3. Bedii Vasfı Bulunmayan Görsel Eserler	19
B. Musiki Eserleri	19
C. Güzel Sanat Eserleri	21
1. Genel Olarak	21
2. Unsurları	22
a. Estetik Değere Sahip Olma	22
b. Yüzey Üzerinde veya Cisim Olarak Ortaya Konma	23
3. Türleri	24
D. Sinema Eserleri	26
1. Tarihi Gelişim	26
2. Tanım ve Unsurları	26
III. İŞLENME VE DERLEMELER	29
A. Genel Olarak	29
B. İşlenmeler	31
1. Tanım	31
2. Unsurlar	31
a. İstifade Edilen Eser	31
b. Bağımsız Olmama	33
c. İşleyenin Hususiyetini Taşıma	34
3. İstifade Edilen Eserin Sahibinin Haklarına Zarar Getirilmemesi	35
C. Derlemeler	36

İKİNCİ BÖLÜM:

FİKİR VE SANAT ESERLERİ HUKUKUNDA ÇİZGİ ROMAN

I. ÇİZGİ ROMAN.....	39
A. Tanım	39
B. Tarihi Gelişimi	40
1. Çizgi Roman Türünün Doğuşu ve Gelişimi	40
2. Türkiye’de Çizgi Roman	44
II. ÇİZGİ ROMANIN İÇERDİĞİ FİKRİ ÜRÜNLER	45
A. Genel Olarak	45
B. Senaryo.....	46
1. Senaryonun Oluşturulması.....	46
2. Senaryonun Eser Niteliği	49
C. Resimler	50
1. Resimlerin Çizilmesi.....	50
2. Resmin Eser Niteliği	53
D. Çizgi Karakterler.....	54
1. Genel Olarak	54
2. Unsurları	55
3. Çizgi Karakterin Korunması	57
a. Eser Olarak Korunması	57
b. Haksız Rekabet Hükümlerince Korunması.....	60
c. Marka Olarak Korunması.....	62
d. Tasarım Olarak Korunması.....	71
E. Eser Adı.....	74
1. Genel Olarak	74
2. Eser Adlarının Korunması	75

a. Eser Olarak Korunması	75
b. Haksız Rekabet Hükümlerince Korunması.....	79
c. Marka Olarak Korunması.....	80
III. ÇİZGİ ROMANIN ESER NİTELİĞİ.....	82
A. Genel Değerlendirme	82
B. Karikatür ile Benzer ve Farklı Yönleri.....	83
C. Çizgi Romanın Eser Türü.....	85
IV. ÇİZGİ ROMAN VE İŞLENME ESER İLİŞKİSİ.....	86
A. Genel Olarak	86
B. Çizgi Romanda Çeviri.....	87
C. Çizgi Karakterin Bir Başka Çizgi Romanda Kullanılması	89
D. Çizgi Romanın Sinemaya Uyarlanması	90
1. Genel Olarak	90
2. İstifade Edilen Eser Yönünden	91
a. Çizgi Roman	91
b. Çizgi Karakter.....	92
3. İşlenme Eser Yönünden	93
a. Genel Olarak	93
b. Animasyon Filmleri	95
c. Dijital Oyunlar	96
E. İlim ve Edebiyat Eserlerinin Çizgi Romana Uyarlanması	97
V. ÇİZGİ ROMAN VE DERLEME ESER İLİŞKİSİ.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNDE ESER SAHİPLİĞİ, ESER SAHİBİNİN HAKLARI VE HUKUKİ İŞLEMLER

I. ESER SAHİPLİĞİ	101
A. Yaratma Gerçeği İlkesi	101
B. Tek Kişinin Eser Sahipliği ve Ortak Eser Sahipliği	103
1. Tek Kişinin Eser Sahipliği	103
2. Ortak Eser Sahipliği	104
a. Genel Olarak	104
b. Bölünebilir Ortak Eser Sahipliği	106
c. Bölünemez Ortak Eser Sahipliği	110
C. İşlenme ve Derlemeler Üzerindeki Eser Sahipliği	113
D. Çalışanların Yarattığı Eserler Üzerindeki Eser Sahipliği	115
1. Genel Olarak	115
2. Çalışanların Ürettiği Çizgi Romanlar	118
II. ESER SAHİBİNİN ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNDEKİ HAKLARI	120
A. Manevi Haklar	121
1. Genel Nitelikleri	121
2. Türleri	123
a. Umuma Arz Hakkı	123
b. Eser Sahibi Olarak Tanıtılma Hakkı	127
c. Eserde Değişiklik Yapılmasını Önleme Hakkı	131
d. Eser Sahibinin Zilyed ve Malike Karşı Hakları	132
B. Mali Haklar	133
1. Genel Nitelikleri	133
2. Türleri	135

a. İşleme Hakkı	135
b. Çoğaltma Hakkı	137
c. Yayıma Hakkı	139
d. Temsil Hakkı.....	142
e. Umuma İletim Hakkı	143
f. Pay ve Takip Hakkı	144
3. Süre	145
C. Çizgi Roman Özelinde Hakların Sınırlandırılması	147
1. Genel Olarak	147
2. Parodi İstisnası.....	148
a. Parodi Kavramı	148
b. Mukayeseli Hukukta Parodi İstisnası	150
aa. Kanuni Düzenlemeler	150
bb. Parodinin Unsurları	152
c. Türk Hukuku Açısından Parodi İstisnasının Değerlendirilmesi	153
III. HUKUKİ İŞLEMLER.....	156
A. Genel Olarak	156
B. Yayımla Sözleşmesi.....	158
1. Tanım	158
2. Sözleşmenin Konusu.....	158
3. Sözleşmenin Şekli.....	160
4. Sözleşmenin Tarafları	161
5. Sözleşmenin Hükümleri.....	162
B. Karakter Ürünleştirme.....	166
SONUÇ	170
KAYNAKÇA.....	175

KISALTMALAR

al.	:	Alinéa
art.	:	Article
ATF	:	Arrêts du Tribunal Fédéral Suisse
AÜHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BATİDER	:	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
Bkz. / bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
CD	:	Ceza Dairesi
CDE	:	Code de Droit Economique
CO	:	Code des Obligations
CPI	:	Code de la Propriété Intellectuelle
Çev.	:	Çeviren
dn.	:	Dipnot
E.	:	Esas No
eBK	:	(Eski) 818 Sayılı Borçlar Kanunu
EUIPO	:	European Union Intellectual Property Office

Fasc.	:	Fascicule
FMR	:	Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi
Fr.	:	Fransızca
FSEK	:	5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
FSHD	:	Fikri ve Sınai Haklar Dergisi
HD	:	Hukuk Dairesi
İBD	:	İstanbul Barosu Dergisi
İKÜHFD	:	İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İng.	:	İngilizce
İÜHFM	:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JdT	:	Journal des Tribunaux
K.	:	Karar No
LDA	:	Loi sur le Droit d'Auteur
MarkKHK	:	556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
m.	:	Madde
MÜHF-HAD	:	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
n°	:	Paragraf Numarası
Örn.	:	Örneğin
PJA	:	Pratique Juridique Actuelle
RIDA	:	Revue Internationale du Droit d'Auteur

s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SMK	:	6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu
T.	:	Tarih
TBB	:	Türkiye Barolar Birliği
TBK	:	6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
THD	:	Terazi Hukuk Dergisi
TMK	:	4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
TürkPatent	:	Türk Patent ve Marka Kurumu
TTK	:	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı
Vol. / V.	:	Volume
vs.	:	Vesaire
WIPO	:	World Intellectual Property Organization
YKD	:	Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Çizgi roman; daha çok okuyucusunun keyifli zaman geçirmesi amacıyla üretilen ancak bunun dışında eğitim veya propaganda gibi amaçlar için de kullanılmaya müsait olan ve ilk örneklerinin ortaya konduğu 19. yüzyıldan itibaren kültür hayatının önemli parçası olmuş bir popüler kültür ürünüdür. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Belçika ve Japonya gibi ülkelerin çizgi roman kültürünün inşasında başat roller oynadığı söylenebilir. Ülkemizde de özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra çizgi romana ilgilinin önemli seviyelere çıktığı ve hemen her kesimden ve yaş grubundan insanın diğer ülkelere kıyasla geç sayılabilecek bir zamanda da olsa bu popüler kültür ürününü benimsediği görülmektedir.

Çizgi romanın meydana getirilmesi yaratıcı bir faaliyettir. Dolayısıyla bu süreçte veya bu sürecin neticesinde meydana getirilen ürünler fikir ve sanat eserleri hukukunun konusunu oluşturur. Bununla beraber Türk hukuk öğretisinde henüz bu konuda bir çalışma yapılmış değildir. Bu çalışma ile söz konusu eksikliğin bir nebze de olsa giderilmesi amaçlanmaktadır.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu¹ (FSEK)'nda eser kavramının tanımı yapılmış (FSEK m.1/B-a) ve eser türlerine ve bunların alt türlerine ilişkin sayımlara yer verilmiştir (FSEK m.2-5). Ne var ki çizgi roman bu sayımların herhangi birine dahil edilmemiştir. Dolayısıyla çizgi romanın eser niteliğinin saptanabilmesi açısından eser kavramı ve FSEK'te sayılan eser türleri ile ilgili açıklamalar yapılması gerekmektedir. İlk bölümde bu konulara açıklık getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu eser türlerinin türevi niteliğinde olan işlenme ve derleme eserlere de bu bölümde değinilecektir.

İkinci bölümde ise öncelikle çizgi romanın tanımı ve tarihi gelişimi ile ilgili açıklamalar yapılacaktır. Akabinde içerdiği fikri ürünlerin ve çizgi romanın bütünüdür

¹ 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun içi bkz. 13.12.1951 tarihli ve 7981 sayılı Resmi Gazete.

fikir ve sanat eserleri hukuku çerçevesinde korunmasının şartları ve bu korumanın kapsamı ele alınacaktır. Ayrıca çizgi romanın içerdiği fikri ürünlerin fikri mülkiyet hukuku ve/veya haksız rekabet hukuku hükümlerince korunabilmesi ihtimalleri de değerlendirilecektir. Yine bu bölümde çizgi roman ile işleme eser ilişkisi hem işleme eser niteliğindeki çizgi romanlar hem de çizgi romandan istifade edilmek suretiyle elde edilen işleme eserler açısından irdelenecektir. Son olarak çizgi roman ile derleme eser ilişkisine de ayrı bir başlık altında temas edilecektir.

Bir ürünün eser olarak nitelendirilmesinin tabii sonucu olarak o fikri ürün üzerinde FSEK'ten doğan hakların bulunduğu kabul edilir. Bu durumda da bu hakları kimin kullanacağı sorusuna cevap aramak gerekir. Çizgi romanın çoğu kez birden çok kişi tarafından meydana getiriliyor oluşu ve/veya bu eserin bir hizmet sözleşmesi kapsamında üretilmesi eser sahipliği konusu üzerinde önemle durulması gereken bir konu haline getirmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümüne bu konuyu farklı ihtimaller üzerinden değerlendirerek başlayacağız. Eser sahipliği meselesinin açıklığa kavuşturulmasından sonra ise bu statüdeki kişilerin sahip olacağı haklar ile ilgili açıklamalar yapacağız. Bunun akabinde çizgi roman üzerindeki hakların sınırlandırılması noktasında önem taşıyan parodi istisnasını inceleyeceğiz. Son olarak çizgi roman veya içerdiği ürünler üzerindeki hakları ilgilendiren hukuki işlemleri ve özellikle de yayım sözleşmesi ve karakter ürünleştirme faaliyetlerini ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM:

ESER KAVRAMI VE TÜRLERİ

I. ESER KAVRAMI

A. Genel Olarak

Fikir ve sanat eserleri hukuku; eser sahibinin, yarattığı eser üzerindeki mali ve manevi haklarını ve bu haklar ile bağlantılı hakları korumayı amaçlayan hukuk dalıdır (FSEK m.1). Böyle bir korumadan bahsedebilmek için öncelikle bir eserin meydana getirilmiş olması gerekir. Dolayısıyla bu hukuk dalı içerisindeki en temel kavram “eser” kavramıdır².

Türk hukukunda bu kavramı ifade etmek için “fikir ve sanat eseri” terimi kullanılmaktadır. Burada “ve” bağlacının kullanılmış olması eserin hem fikri hem sanatsal nitelik taşıması gerektiği şeklinde yorumlanmamalıdır³. Yalnızca fikri veya yalnızca sanatsal nitelik taşıyan ürünlerin de eser olarak korunması mümkündür.

² **AKKAYAN YILDIRIM, Ayça**, “4630 Sayılı Kanun Değişikliği ve Gelişmeler Işığında Sinema Eseri ve Sinema Eser Sahipliği”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2001, s. 2; **AYİTER, Nuşin**, Hukukta Fikir ve San’at Ürünleri, 2. Bası Ankara, 1981, s. 38; **BOZBEL, Savaş**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, 2012, s. 32; **EREL, Şafak N.**, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, 3. Baskı, Ankara, 2009, s. 51; **GÖKYAYLA, Emre**, Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi, 2. Baskı, Ankara, 2001, s. 65; **KARAHAN, Sami/SULUK, Cahit/SARAÇ, Tahir/NAL, Temel**, Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, 4. Baskı, Ankara, 2015, s. 42; **KILIÇ, Bilge**, “Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Eser Kavramı”, Legal FSHD, S.1, 2005, s. 107; **ÖZTAN, Fırat**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara, 2008, s. 81; **ŞAHİN, Ayşenur**, Fikri Hukukta Eser Sahibinin Mali Haklarının Korunması, İstanbul, 2010, s. 17; **USLU, Ramazan**, Türk Fikir ve Sanat Hukuku’nda Eser Kavramı, Ankara, 2003, s. 23; **YARSUVAT, Duygun**, Türk Hukukunda Eser Sahibi Ve Hakları, 2. Baskı, İstanbul, 1984, s. 50-51.

³ **SULUK, Cahit/ORHAN, Ali**, Uygulamalı Fikri Mülkiyet Hukuku Cilt: 2, İstanbul, 2005, s. 118; **TEKİNALP, Ünal**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 5. Bası, İstanbul, 2012, s. 103.

Hukuk sistemlerine göre farklılık göstermekle birlikte kanun koyucular eser ile alelade fikri ürünlerin ayırt edilmesi için birtakım sınırlar çizmeyi tercih etmişlerdir. Bu hususta iki temel yaklaşımdan bahsedilebilir: eser kavramı tanımlanarak ortaya konması⁴ veya eser ile ilgili birtakım kriterler ortaya konarak bu kriterlerin eser türlerine ilişkin örnekleyici bir sayımla desteklenmesi⁵. Bu iki yaklaşım kıyaslandığında ikincisinin daha esnek bir düzenleme şekli olduğu söylenebilir. Zira eser kavramının tanım yolu ile belirlendiği sistemlerde sanatsal ve teknolojik gelişmeler sonucu meydana gelen yeni fikri ürünler var olan kalıplara sığmayabilir⁶.

Farklı hukuk sistemleri açısından ortak olan nokta yalnızca belirli nitelikleri taşıyan fikri ürünlerin eser olarak korunmasıdır. Aksi halde yani ortaya konulan her fikri ürünün eser sayılması halinde fikir ve sanat eserleri hukukunun sağladığı koruma alanı fazlasıyla geniş bir hale gelirdi. Bu da yeni eserler ortaya koymak isteyenlerin hareket alanında haksız ve gereksiz bir kısıtlamaya yol açardı⁷.

B. Eserin Tanımı

Eser kavramının tanımlanarak ortaya konduğu ülkelerde kabul edilen tanımlar farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple genel geçer bir eser tanımı yapmak mümkün gözükmemektedir⁸. Türk hukuku açısından dikkate alınması gereken tanım FSEK 1/B maddesinin (a) bendinde düzenlenmiştir. Buna göre eser, “*sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini*” ifade eder.

⁴ Almanya, Avusturya, İsviçre ve İtalya eser kavramının tanımlanarak ortaya konduğu ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Bkz. **BEŞİROĞLU, Akın**, Fikir Hukuku Dersleri, İstanbul, 4. Baskı, 2006, s. 55-56; **ERDİL, Engin**, Fikir ve Sanat Eserleri Şerhi, 3. Baskı, İstanbul, 2009, s. 14.

⁵ Fransız hukukunda ve fikir ve sanat eserlerinin korunmasını amacıyla hazırlanmış olan uluslararası Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesinde bu yaklaşımın tercih edildiği görülmektedir.

⁶ “5486 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın 1. maddesi bu yasaya göre koruma altına alınan "eser"i (sahibinin hususiyetini taşıyan ve aşağıdaki hükümler uyarınca ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri sayılan her nev'i fikir ve san`at mahsulleridir) biçiminde tanımlamış bulunmaktadır. Bu tarif; maksadı ifadeye yeterli bulmak günümüzün sanat ve edebiyat anlayışı içinde mümkün değildir. ” Bkz. Yargıtay 7. CD, T. 17.6.1980, E. 1980/2877, K. 1980/3052 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

⁷ **KILIÇ**, s. 107.

⁸ **ATEŞ, Mustafa**, Fikri Hukukta Eser, Ankara, 2007, s. 27; **ERDİL**, Şerh, s. 14.

Yapılan tanımdan yola çıkarak FSEK kapsamında korunacak bir eserde bulunması gereken unsurların tespiti mümkündür. Bu unsurların tespiti öğretide iki farklı şekilde yapılmaktadır. İlk görüşe göre, eserde bulunması gereken unsurları iki başlık altında toplamaktadır: subjektif unsur ve objektif unsur⁹. Yargıtay'ın da bu yönde değerlendirmeleri olmuştur¹⁰. İkinci görüşe göre ise bir eserin barındırması gereken dört unsur vardır: bir fikri ürünün varlığı, bu ürünün şekle bürünmüş olması, sahibinin hususiyetini taşıması ve FSEK'te sayılan bağımsız eser türlerinden birisine dahil olması¹¹. Esasen bu iki görüş içerik yönünden önemli bir farklılık göstermez. Şöyle ki, ikinci görüşü benimseyen yazarlarca ayrı ayrı ele alınması tercih edilen bir fikri ürünün varlığı, bu ürünün şekle bürünmüş olması ve FSEK'te sayılan bağımsız eser türlerinden birisine dahil olması unsurları ilk görüşü benimsemiş olan yazarlarca objektif unsur başlığı altında incelenmektedir¹². Bununla beraber, bu unsurların daha iyi anlaşılabilmesi açısından ikinci görüşün benimsenmesinin fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

C. Eserin Unsurları

1. Bir Fikri Ürünün Varlığı

Bir eserin varlığından bahsedebilmek için öncelikle fikri bir faaliyetin sonucu olarak bir ürün meydana getirilmiş olması gerekir. Bu şekilde meydana getirilen ürünlere

⁹ Bkz. ATEŞ, Eser, s. 28-29; ERDİL, Şerh, s. 14-15; EREL, Fikir ve Sanat, s. 51; SULUK/ORHAN, s. 118.

¹⁰ "...bir eserin, yasa karşısında eser niteliğini kazanabilmesi için iki unsur gereklidir. Birinci objektif unsur ki yasa bunu mahsul (ürün) olarak belirtmiştir. Buna göre eser, evvela temellüke, tasarrufla elverişli maddi bir varlık olarak var olmalıdır. İkincisi de subjektif unsur olup eserin sahibinin özelliğini taşıyan bir fikir ve sanat eseri olmasıdır." Bkz. Yargıtay 4. HD, T. 1.7.1977, E. 1976/5913, K. 1977/7617 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017); "...bir fikir ürününün eser olarak kabul edilebilmesi için baskın görüşe göre FSEK madde 1/1'de sayılan eserler içinde yer alması (objektif koşul) ve sahibinin hususiyetini taşıması başka bir anlatımla "özgün olma" "yaratıcı özellik taşıması" (subjektif koşul)'un bulunması gerekmektedir." Bkz. Yargıtay HGK, T. 2.4.2003, E. 2003/4-260, K. 2003/271 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017); "...zihinsel çaba sonucu ortaya çıkan bir fikri ürünün FSEK anlamında eser olarak korunabilmesi için, sahibinin hususiyetini taşıması (subjektif unsur) ve yasada öngörülen eser türlerinden birine dahil olması (objektif unsur) gereklidir." Bkz. Yargıtay 11. HD, 13.3.2007, E. 2006/934, K. 2007/4555 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

¹¹ **BARLAS, Dinç**, "5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Eser Sayılmanın Koşulları", Legal FSHD, S.17, 2009, s. 76; **BAŞ, Kadir**, "Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Kapsamında Resim ve Heykeller Üzerinde Eser Sahipliği ve Bu Eserlerden Doğan Hakların Kapsamı", Hukuk ve Sanat (Editörler: Yener Ünver ve Özlem Yenerer Çakmut), s. 186; **BOZBEL**, Eser, s. 33; **MUŞLU, Deniz**, "Fikir ve Sanat Eserleri Düzenlemelerinde Eser Kavramı", İBD, C.81, S.1, 2007, s. 100; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 103.

¹² Bkz. ATEŞ, Eser, s. 57 vd.; ERDİL, Şerh, s. 17-21; SULUK/ORHAN, s. 145-146.

“fikri ürün” denilmektedir¹³. Fikri ürün kavramı fikir ve sanat eserlerini de kapsayan geniş bir kavramdır.

Fikri bir faaliyette bulunmanın insanlara özgü bir yetenek olduğu kabul edildiği için bir fikir ve sanat eserinin yalnızca insanlar tarafından yaratılabileceği kabul edilmektedir¹⁴. Bu sebeple de doğa olayları sonucu meydana gelen şekiller veya hayvanların çıkardığı seslerin eser olarak kabulü mümkün olmayacaktır. ABD’de yakın zamanda konuya ilişkin bir dava görülmüştür. Dava bir maymun tarafından çekilen fotoğrafların eser niteliği taşıyıp taşıyamayacağına ilişkindir. ABD Telif Ofisi hazırladığı raporda doğal güçler, hayvanlar ve bitkiler tarafından meydana getirilen çalışmaların eser niteliği taşıyamayacağına altını çizmiş ve söz konusu fotoğraflar üzerinde telif hakkının mevcut olmadığına hükmetmiştir¹⁵.

İnsanların hayvanları kullanarak veya onların yardımıyla ürettiği ürünler açısından ise farklı bir değerlendirme yapmak gerektiğini düşünmekteyiz. Eğer bir insanın yaratıcı katkısı söz konusu ise hayvanlar vasıtasıyla bir fikri ürünün oluşturulabileceği kabul edilmelidir¹⁶. Örneğin koreografisi bir insan tarafından meydana getirilmekle birlikte evcil hayvanlar yardımıyla sahnelenen bir gösteri eser olarak korunabilir.

Eserin yaratıcısının eseri meydana getirirken taşıdığı amaç ise değerlendirmede dikkate alınmaz çünkü eser yaratmak maddi bir fiildir¹⁷. Bir başka deyişle bir ürünün eser olarak kabulü için yaratıcının eser yaratma yönünde bir iradesinin bulunması gerekmez¹⁸.

¹³ **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s.113.

¹⁴ **ATEŞ**, Eser, s. 31; **BARRELET, Denis/EGLOFF, Willi**, Le Nouveau Droit d’Auteur, Bern, 2008, s. 11; **BOZBEL**, Eser, s. 33; **CORNAZ, Patricia**, L’Exécution Forcée des Droits de Propriété, Intellectuelle, Zurich, 2002, s. 46; **DESSEMONTET, François**, Le Droit d’Auteur, Lausanne, 1999, s. 30; **MUŞLU**, s. 100; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 83; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 113; **TROLLER, Kamen**, Précis du Droit Suisse des Biens Immatériels, 2ème édition, Bale, 2006, s. 132; **USLU**, s. 63.

¹⁵ Bu dava ile ilgili açıklamalar için ayrıca bkz. **BAŞ**, s. 188.

¹⁶ “...bir hayvanın veya makinenin, bir insanın yaratıcı davranışla katkısı yoksa, eser yaratması söz konusu değildir.” Bkz. **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 236.

¹⁷ **AYİTER**, s. 90; **BOZGEYİK, Hayri**, “Fikir ve Sanat Eserlerinde Hususiyet”, **BATİDER**, C.XXV, S.3, 2009, s. 186; **NAL/SULUK**, s. 82; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 87. “...Eserin meydana getirilmesi maddi bir fiildir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.06.2007, E. 2007/5265, K. 2007/9282 (**YAVUZ, Levent/ALICA, Türkyay/MERDİVAN, Fethi**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 200-203).

¹⁸ **BOZBEL**, Eser, s. 34; **USLU**, s. 65.

Örneğin diğer unsurların da varlığı halinde tamamen haberleşme amacıyla yazılmış bir mektup dahi eser olarak kabul edilebilir.

2. Şekle Bürünmüş Olma

Eser koruması için aranacak ikinci unsur yaratıcı fikrin bir şekle bürünmesidir. Fikir ve sanat eserler hukukunda korunacak olan soyut fikirler değil; bunların şekle bürünmüş hali yani ifadedir¹⁹. Bu ilke mukayeseli hukukta da kabul edilmektedir. Fransız öğretisinde bu ilkeyi açıklamak için “fikirler serbest yollardır”²⁰ deyişi kullanılmaktadır²¹. Bu kabulde bir fikir ne kadar yaratıcı olursa olsun fikir düzeyinde kaldığı sürece eser olarak korunmaz. Çünkü aksini kabul etmek fikirler üzerinde bir tekelleşmeye sebep olacak ve bu da toplumun menfaatlerine aykırı bir durum yaratacaktır²².

Fikirlerin şekle bürünmesinden kasıt, onların duyu ile algılanabilecek bir ürün haline getirilmesidir²³. Ürünün algılanmasını sağlayacak duyu eser türüne göre farklılık arz edebilir. Örneğin güzel sanat eserleri görme duyusuna hitap ederken; musiki eserleri işitme duyusuna hitap eder. Ancak ne şekilde olursa olsun şekle bürünmesi sayesinde ürünün dış dünya ile iletişimi sağlanmış olur²⁴.

¹⁹ ATEŞ, Eser, s. 32; BELGESAY, Mustafa Reşit, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Şerhi, İstanbul, 1956, s. 14; BEŞİROĞLU, s. 59; BOZBEL, Eser, s. 32; GÖKYAYLA, s. 71; HIRSCH, Ernest Eduard, Fikri ve Sinai Haklar, Ankara, 1948, s. 134; SULUK/ORHAN, s. 118-119; TROLLER, s. 130. “...FSEK ile korunanın fikrin kendisi değil büründüğü şekil, diğer bir ifadeyle fikrin ifade tarzı olduğu...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 3.12.2007, E. 2006/12890, K. 2007/14256 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 81); “...soyut düşüncelerin telif hukuku kapsamında korunamayacağı ve soyut düşüncelerin eser sahipliğini ortaya çıkarmayacağı...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 21.1.2016, E. 2015/2356, K. 2016/577 (BATİDER, C. XXXII, S. 1, 2016, s. 285-286); “...bir fikir ve sanat eseri, fikir halinde kaldığı sürece eser niteliği kazanmaz.” Bkz. Yargıtay 4. HD, T. 1.7.1977, E. 1976/5913, K. 1977/7617 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017). Bu hususa ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. MEMİŞ, Tekin, “Fikri Hukukta Korunan Unsur İfade mi Fikir mi?”, Prof. Dr. Ali Güzel’e Armağan, İstanbul, 2010, s. 1447 vd.

²⁰ Fr. *les idées sont de libre parcours*.

²¹ BUYDENS, Mireille, L’Application des Droits de Propriété Intellectuelle, Geneve, 2014, s. 236; CARON, Christophe, Droit d’Auteur et Droits Voisins, 4ème Edition, Paris, 2015, s. 67; COLOMBET, Claude, Propriété Littéraire et Artistique et Droits Voisins, 9ème Edition, Paris, 1999, s. 19; GAUTIER, Pierre-Yves, Propriété Littéraire et Artistique, 4ème édition, Paris, 2001, s. 54; SIRINELLI, Pierre, Propriété Littéraire et Artistique, 3ème Edition, Paris, 2016, s. 17.

²² MEMİŞ, Korunan Unsur, s. 1451.

²³ BERNAULT, Carine, “Objet du Droit d’Auteur”, JurisClasseur, Fasc. 1135, 23 Mart 2012, n° 18; BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 236; CARON, s. 61; CHERPILLOD, Ivan, L’objet du Droit d’Auteur, Lausanne, 1985, s. 115; CORNAZ, s. 46; GÜNEŞ, İlhami, Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2015, s. 62.

²⁴ CARON, s. 61.

Şekle bürünme unsurunun varlığını kabul etmek için eserin tamamlanmış olması şart değildir²⁵. Bazı hallerde eser henüz tamamlanmamış olsa dahi korunabilir. Ancak bunun için eserin başkaları tarafından algılanabilecek düzeyde şekillenmiş olması gerekir²⁶. Ayrıca şekillenmenin belli bir düzeye erişmesi eser üzerinde sahibinin hususiyetinin belirginleşmesi açısından da önem taşır²⁷.

Şekle bürünme süreklilik arz edebileceği gibi geçici bir niteliğe de sahip olabilir. Fikri ürünün bir an için bile olsa algılanabilir olması şekle bürünmenin kabulü için yeterlidir²⁸. Örneğin sözlü olarak ifade edilen edebi eserler açısından şekle bürünme eserin icrası ile gerçekleşir ve süreklilik taşımaz. Ancak bu durum sözlü edebi ürünlerin eser sayılmasına engel değildir.

Son olarak belirtmek gerekir ki bazı hallerde bu iletişimin sağlanabilmesi için birtakım araçlara gereksinim duyulmaktadır. Örneğin sinema eserlerinde bu iletişim teknik araçlar ile sağlanmaktadır. Bu gereksinim şekle bürünme unsurunun gerçekleşmediği şekilde yorumlanmamalıdır. Birtakım araçlar vasıtasıyla da olsa bu iletişim sağlanabiliyorsa fikri ürünün şekle büründüğü kabul edilir²⁹.

3. Sahibinin Hususiyetini Taşıma

Bir ürünün eser olarak korunmasını sağlayacak unsurlardan bir diğeri ürünün yaratıcısının hususiyetini taşımasıdır³⁰. Bu unsur bir eseri benzerlerinden ayırmaya yarar³¹. Farklı terimler ile ifade edilmiş olsa da mukayeseli hukukta da eser koruması için

²⁵ **BELLİCAN, Cüneyt**, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Açısından Hususiyet Kavramı”, İKÜHFD, C.7, S.1, 2008, s. 76; **BOZBEL**, Eser, s. 35; **DESSEMONTET**, s. 45; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 90; **SULUK/ORHAN**, s. 116; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 108.

²⁶ **BARLAS**, s. 81; **SULUK/ORHAN**, s. 116; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 108.

²⁷ “Bazı hallerde, eser tamamlanmamış olsa bile şayet belli bir düzeye gelmiş ve sahibinin hususiyetini taşıyorsa, bu taktirde FSEK 1/B. maddesi anlamında “eser” olarak kabul edileceğinden...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 3.2.2006, E. 2005/354, K. 2006/915 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

²⁸ **MEMİŞ**, Korunan Unsur, s. 1451.

²⁹ **BUYDENS**, Propriété Intellectuelle, s. 236; **MEMİŞ**, Korunan Unsur, s. 1448.

³⁰ Eserin unsurlarını iki başlık altında ele alan yazarlar, eser sahibinin hususiyetine ilişkin incelemeyi sübjektif unsur başlığı altında yapmaktadır. Bkz. **ATEŞ**, Eser, s. 63; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 52; **NAL/SULUK**, s. 43.

³¹ “...bir fikri çabayı diğerlerinden ayıran ve eser olarak korunur hale getiren en önemli unsur, sahibinin hususiyetini yansıtacak düzeyde şekillenmiş olmasıdır.” Bkz. Yargıtay 11. HD, 13.3.2007, E. 2006/934, K. 2007/4555 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

bu unsurun varlığı aranır. Ancak bu unsur her hukuk sisteminde aynı yoğunlukta aranmamaktadır. Hatta bu kavrama yüklenen anlam aynı hukuk sistemi içerisinde dahi zamana göre değişebilmektedir.

Fransa Fikri Mülkiyet Kanunu³²'nda eser kavramı tanımlanmamıştır ancak Kanunun lafzından dolayı olarak bir eserde bulunması gereken unsurlara ulaşılabilmektedir. Bu unsurlardan birisi de eserin orijinal niteliğe sahip olmasıdır³³. Fransız öğretisinde orijinal niteliğe sahip olma unsurunu açıklamak için “eser sahibinin kişiliğinin izi”³⁴ ifadesi kullanılmaktadır³⁵.

İsviçre’de, 9 Ekim 1992 tarihli Telif Hakkı Kanunu³⁶'nda eser kavramının tanımına yer verilmiştir³⁷: “Eserden, değeri ve yaratılış amacı ne olursa olsun, bireysel niteliğe sahip olan, edebi veya sanatsal tüm fikri ürünler anlaşılır.” Yapılan bu tanıma göre eser korumasından bahsedebilmek için bireysel niteliğin (*caractère individuel*) varlığı aranır. Alman hukukunda da benzer bir şekilde eser “fikri nitelik taşıyan bireysel yaratmalar” olarak tarif edilmektedir³⁸. Ancak kullanılan terim aynı olmakla beraber İsviçre hukukunda kavramın zamanla daha esnek yorumlandığı görülmektedir³⁹.

Türk öğretisinde “sahibinin hususiyetini taşıyan” ifadesinden ne anlaşılması gerektiği ile ilgili görüş birliği bulunmamaktadır. Kavramla ilgili görüşleri açıklamadan önce belirtmek gerekir ki hususiyet kavramını teorik olarak ifade etmek güçtür. Bu sebeptendir ki hususiyetin tespitinin somut olaya göre bilirkişilerce yapılması daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır⁴⁰. Yargıtay’ın uygulaması da bu yönde ağırlık kazanmaktadır⁴¹.

³² *Code de la Propriété Intellectuelle*. Bundan sonra CPI olarak anılacaktır.

³³ **BERTRAND, André**, *Le Droit d’Auteur et les Droits Voisins*, 2ème édition, Paris, 1999, s. 130; **CARON**, s. 74; **GAUTIER**, s. 48; **SIRINELLI**, s. 19.

³⁴ **Fr.** *L’empreinte de la personnalité de son auteur*.

³⁵ **BERTRAND**, s. 130; **GAUTIER**, s. 48; **SIRINELLI**, s. 19.

³⁶ *Loi sur le Droit d’Auteur*. Bundan sonra LDA olarak anılacaktır.

³⁷ LDA art.2/al.1: “Par œuvre, quelles qu’en soient la valeur ou la destination, on entend toute création de l’esprit, littéraire ou artistique, qui a un caractère individuel.”

³⁸ Bkz. **ATEŞ**, Eser, s. 27.

³⁹ **TOSUN, Yalçın**, *Sinema Eserleri ve Eser Sahibinin Hakları*, 2. Baskı, İstanbul, 2013, s. 39.

⁴⁰ **BOZGEYİK**, Hususiyet, s. 211; **NAL/SULUK**, s. 43.

⁴¹ Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 11.10.2002, E. 2002/8275, K. 2002/8839 (YKD, C. 29, S. 3, 2003, s. 383-385); Yargıtay 11. HD, T. 23.5.1974, E. 1974/1100, K. 1974/1805 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

HIRSCH, “herkes tarafından vücuda getirilemeyen yani bir hususiyeti haiz bulunan mahsuller, himayeye layıktır” diyerek hem hususiyetin tarifini vermiş hem de önemine dikkat çekmiştir. Yazar ayrıca sahibinin hususiyetini taşımayan fikri ürünlerin korunmasının topluma bir faydası olmayacağını ifade etmiştir⁴².

ARSLANLI, hususiyet kavramını patent hukukundaki “yenilik şartı” şeklinde algılamamak gerektiğini belirtmiş ve her eserin kaçınılmaz olarak kendisinden önceki eserlerden istifade suretiyle oluştuğu ön kabulü ile hususiyet kavramından anlaşılması gerekenin “nisbi istiklal” olduğunu savunmuştur. Yazara göre, yeni eserin hususiyetinin eski eserine galip gelmesi halinde eski eserden istifade etmek caiz kabul edilmelidir⁴³.

EREL de benzer bir şekilde sahibinin hususiyetini taşıma şartının eserde “mutlak bir orijinalite” varlığı şeklinde algılanmaması gerektiğini ve mevcut bir fikri farklı şekillerde incelenmesi, açıklanması veya yorumu suretiyle de bir eserin meydana getirilebileceğini ifade etmektedir⁴⁴.

TEKİNALP, hususiyet kavramını üslup ile açıklamaktadır. Üslubun eser sahibinin kişiliğini yansıttığını ve bu sebeple bireysel ve öznel olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yazar hususiyetten söz edebilmek için bir düzeyin gerektiğini belirtmiş ve bu düzeyi de “sıradan olmama” şeklinde ifade etmiştir⁴⁵.

YARSUVAT, eserde sahibinin hususiyetinin tespiti için düşünce ve şekle bakılması gerektiğini ifade etmekte ve bunların arasında düşünceye ağırlık vermektedir. Yazar bu hususta açıklamalar yaptıktan sonra hususiyetin eser türlerine göre farklı şekillerde kendisini gösterebileceğini belirtmektedir⁴⁶.

BOZGEYİK ise, hususiyeti “*eser sahibinin, esere kendi fikir dünyasından yaptığı katkılar*” olarak nitelemekte ve hususiyetin tespiti için şu üç kriterin dikkate alınmasını

⁴² HIRSCH, Fikri ve Sınai Haklar, s. 131.

⁴³ ARSLANLI, Halil, Fikri Hukuk Dersleri, İstanbul, 1954, s. 4-7.

⁴⁴ EREL, Fikir ve Sanat, s. 53.

⁴⁵ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 105-108.

⁴⁶ YARSUVAT, s. 53.

önermektedir: bağımsız fikri faaliyetin bulunması, serbest biçimlendirme alanının varlığı ve rutinden farklılık⁴⁷.

Sahibinin hususiyetini taşıma ifadesi eser ile onu meydana getiren kişi arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapmaktadır. Kanaatimizce bu unsur, HIRSCH'in de ifade ettiği gibi eserin herkes tarafından meydana getirilemeyecek nitelikte olması şeklinde yorumlanmalıdır. Ancak herkes tarafından meydana getirilememe yüksek bir yaratıcılık seviyesi olarak değil⁴⁸; eserin, sahibinin izini taşıması şeklinde algılanmalıdır.

Sahibinin izinin tespiti ise eser türlerine göre farklı analizleri gerekli kılmaktadır⁴⁹. Örneğin bir edebi eser ile bir güzel sanat eseri yönünden bu iz farklı şekillerde kendini gösterecektir. Bu farklılığın da ötesinde işlenme ve derlemelerde hususiyet unsuruna farklı bir bakış gerekmektedir. Zira bu eserler diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan eserlerdir (FSEK m.6). Dolayısıyla işlenme ve derlemeler daha kısıtlı bir yaratıcılık alanı içerisinde meydana getirilmektedir.

Son olarak denebilir ki sahibinin hususiyetini taşıma unsuru eser sahibinin yaptığı işi zanaatkarın yaptığı işten ayırmaktadır. Zira zanaatkarın gerçekleştirdiği üretimde, ürün ile zanaatkar arasında bir bağ oluşmazken eser sahibi eseri oluştururken ona kişiliğinin özelliklerini yansıtmaktadır⁵⁰. Bu sebeple de eser sahibi ile eseri arasında kuvvetli bir ilişki kurulmaktadır.

4. Bağımsız Eser Türlerinden Birine Dahil Olma

Bir fikri ürünün eser olarak korunması için aranacak son unsur bu ürünün FSEK'te sayılan bağımsız eser türlerinden birine dahil olmasıdır. FSEK'te dört bağımsız eser türü

⁴⁷ **BOZGEYİK**, Hususiyet, s. 175-176.

⁴⁸ “...bir fikri çabayı diğerlerinden ayıran ve eser olarak korunur hale getiren en önemli unsur, sahibinin hususiyetini yansıtacak düzeyde şekillenmiş olmasıdır. Şüphesiz, "hususiyetin" daraltıcı anlamda yorumu suretiyle, mutlaka üst düzeyde yaratıcılık ve orijinallik içermesi gerektiği düşüncesi benimsenemez. Ancak, Öte yandan "hususiyetin" geniş anlaşılması da eser olmayan ürünlere bu niteliğin tanınması aracı yapılmamalıdır.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 13.3.2007, E. 2006/934, K. 2007/4555 (Kazancı Mevzuat ve İctihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

⁴⁹ **BELLİCAN**, Hususiyet Kavramı, s. 80.

⁵⁰ **KARACABEY, Ömer Faruk**, “Sanatçının Başkasına Devrettiği Eseri Üzerindeki Hakkın Hukuksal Niteliği”, Yargıtay Dergisi, C.6, S.1-2, 1980, s. 187.

sayılmıştır: ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserleri. FSEK m.6'da düzenlenen işleme ve derlemeler ise bağımsız bir eser türü oluşturmazlar. Bunlar diğer dört eser türünün türevi niteliğindeki eserlerdir.

Hukuk sistemimizde eser türleri açısından *numerus clausus* ilkesi benimsenmiş olduğu için sayılan bu eser türleri dışında yeni bir eser türü ihdas edilemez⁵¹. Eser olarak korunması istenen fikri ürünün mutlaka bu türlerden birine dahil edilmesi gerekir. Kanun koyucunun bu tercihi eleştirilere sebep olmaktadır⁵². Zira eser türlerinin sınırlı sayıda belirlenmesi sanatsal ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan yeni eser tiplerinin sınıflandırılmasında sıkıntılara yol açmaktadır. Öğretide multimedya ürünlerin eser niteliğine ilişkin olarak yapılan tartışmalar bunun ispatı niteliğindedir⁵³. Ayrıca eserleri bu şekilde sınıflandırma zorunluluğu farklı eser türlerine ilişkin özellikleri bünyesinde barındıran karma eserler yönünden de zorluk çıkarmaktadır. Örneğin çizgi roman gibi metin ve resim unsurlarının birleşiminden oluşan bir eseri bu çerçeve içerisinde sınıflandırmak güçtür⁵⁴.

Kanun koyucu eser türlerini ayrı ayrı maddelerde düzenlemiştir. Her eser türü ile ilgili maddede o eser türüne dahil olacak fikri ürünlerin tespitine yarayacak bilgilere yer verilmiş ve/veya o eser türünün alt gruplarına ilişkin örnekleyici sayımlar⁵⁵ yapılmıştır. Kanunda ismi açıkça zikredilmemiş bir fikri ürünün eser niteliği irdelenirken bu bilgiler ve örnekleyici sayımlar dikkate alınarak söz konusu fikri ürünün bu türlerden birine dahil olup olamayacağı değerlendirilmektedir.

Bazı ülkelerde eser türleri açısından bu şekilde sınırlayıcı bir sayım yerine örnekleyici sayımın tercih edildiği görülmektedir. Böylece hem yeni eser türleri açısından esneklik sağlanmakta hem de yapılan sayım sayesinde yargıya intikal eden olaylarda

⁵¹ ATEŞ, Eser, s. 120-121; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 91; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 114.

⁵² Sınırlı sayı ilkesine yönelik eleştiriler için bkz. AYİTER, s. 46; BOZBEL, Eser, s. 38; EREL, Fikir ve Sanat, s. 55-56; GÖKYAYLA, s. 75; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 91; TOSUN, Sinema Eserleri, s. 29-30; YARSUVAT, s. 54-55.

⁵³ Multimedya ürünlerin mevcut eser türlerinden birisine dahil edilmesi noktasındaki sıkıntılar ile ilgili bkz. AKSU, Mustafa, Bilgisayar Programlarının Fikri Mülkiyet Hukukunda Korunması, İstanbul, 2006, s. 130-131; KAYNAK KOÇ, Selva/TEVETOĞLU, Mete, "Bilgisayar Oyunlarının Telif Hakkı Korumasından Yararlanması", Legal FSHD, C. 8, S. 30, 2012, s. 67 vd.

⁵⁴ Çizgi romanın eser niteliği ikinci bölümde ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

⁵⁵ ATEŞ, Eser, s. 121; BELGESAY, s. 14; BOZBEL, Eser, s. 38; ERDİL, Şerh, s. 63; EREL, Fikir ve Sanat, s. 55; NAL/SULUK, s. 62; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 114.

hakimlere kolaylık sağlanmış olmaktadır. Şöyle ki somut olayda eser niteliği tartışılan ürün, kanunda örnekleyici olarak sayılan ürünlerden biriyse hakim bu ürünü eser olarak nitelmesi kolaylaşmaktadır⁵⁶. Kanunda sayılmayan ürünler açısından ise daha ayrıntılı ve katı bir inceleme yapılması gerekse de bu ürünler peşinen kanunun koruma kapsamı dışında bırakılmamış olmaktadır.

Öğretide muhtelif fikri ürünler (multimedya ürünler, dijital oyunlar, televizyon program formatları vb.) üzerinden yapılan tartışmalar dikkate alındığında Türk hukuku açısından da eser türlerinin sınırlayıcı değil örnekleyici şekilde sayılmasının daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

5. Değerlendirmede Dikkate Alınmayacak Hususlar

Türk hukuku açısından yukarıda ifade edilen dört unsuru varlığı bir fikri ürünün eser olarak nitelendirilmesi için gerekli ve yeterlidir. Bunun dışında eserin meydana getirilmesindeki amaç, ifade şekli veya yöntemi, eserin nitelik veya niceliği ya da ürün için harcanan emek veya yapılan masraflar değerlendirilmede dikkate alınmaz⁵⁷. Ayrıca eser niteliğinin kazanılması için eserin herhangi bir yere tevdihi ya da tescil edilmesi de şart değildir⁵⁸.

D. Eser Parçaları

Kanun koyucunun FSEK m.13/II'de belirttiği üzere eser sahibine tanınan hak ve yetkiler eserin bütünü ve parçalarını kapsar. Ancak eser parçalarının bu şekilde korunabilmesi için hangi özellikleri taşıması gerektiği Kanunda açıklığa kavuşturulmamıştır. İsviçre hukukunda ise bu konuda daha açık bir düzenlemeye yer verilmiştir. LDA art.2/al.4'e göre eser parçalarının korunabilmesi için eserde bulunması gereken "bireysel nitelik" unsurunu barındırması gerekmektedir.

Her ne kadar FSEK'te açık bir düzenlemeye yer verilmese de Türk öğretisinde de eser parçasının korunması için bir eserde bulunması gereken unsurları barındırması

⁵⁶ CARON, s. 107.

⁵⁷ BOZBEL, Eser, s. 38-39; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 100-102.

⁵⁸ ATEŞ, Eser, s. 102; BARLAS, s. 86; NAL/SULUK, s. 48.

gerektiği kabul edilmektedir⁵⁹. Özellikle parçanın eser sahibinin hususiyetini taşıması önem arz etmektedir. Bu açıdan değerlendirilmesi gereken husus parçanın kendi başına yani eserden bağımsızlaştırıldığında sahibinin hususiyetini taşıyıp taşımadığıdır⁶⁰. Bunlar dışında parçanın nitelik veya nicelik olarak o eserdeki yeri, korumaya değer görülmesi açısından önem taşımadığı⁶¹ gibi parçanın eserin içinde bağımsız bir bölüm oluşturması da gerekmez⁶².

Eser sahibi, bu nitelikleri barındıran eser parçalarını eserden ayırarak bağımsız bir eser ve hak konusu haline getirebilir⁶³. Böylece bir şiirden alınan dörtlük, sinema filminden bir sahne veya bir edebi eserde yer alan karakterler⁶⁴; içerisinde yer aldıkları eserden bağımsız olarak da bir korumaya sahip olabilirler.

II. ESER TÜRLERİ

A. İlim ve Edebiyat Eserleri

FSEK m.2: “İlim ve edebiyat eserleri şunlardır:

1. Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları,
2. Her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, pandomimalar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri,
3. Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri.

⁵⁹ ARSLANLI, s. 39; HIRSCH, Fikri ve Sınai Haklar, s. 135; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 105.

⁶⁰ EREL, Fikir ve Sanat, s. 118; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 105; ÖZTRAK, İlhan, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, 2. Baskı, Ankara, 1977, s. 38.

⁶¹ ARSLANLI, s. 39; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 106; ÖZTRAK, s. 38.

⁶² NAL/SULUK, s. 53.

⁶³ ARSLANLI, s. 39; AYİTER, s. 106; EREL, Fikir ve Sanat, s. 119; NAL/SULUK, s. 53; TROLLER, s. 134.

⁶⁴ İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, Sherlock Holmes ve John Watson adlı polisiye roman karakterlerini eserin parçası olarak değerlendirmiştir. Karar için bkz. ATF 85 II 120 (JdT 1959 I s. 582-583). Anılan kararla ilgili değerlendirme için ayrıca bkz. YILDIZ, Ozan Ali, “Türk Hukukunda Kurgusal Karakterlerin Korunması”, THD, S. 124, 2016/12, s. 72.

Arayüzüne temel oluşturan düşünce ve ilkeleri de içine almak üzere, bir bilgisayar programının herhangi bir ögesine temel oluşturan düşünce ve ilkeler eser sayılmazlar.”

Maddenin ilk fıkrasında ilim ve edebiyat eserleri üç bent halinde sayılmıştır. Bu sayım dikkate alınarak ilim ve edebiyat eserleri aşağıda üç başlık altında ele alınacaktır: dil ile ifade edilen eserler, sözsüz sahne eserleri ve bedii vasfı bulunmayan görsel eserler.

1. Dil ile İfade Edilen Eserler

a. Genel Olarak

Dil ile ifade edilen eserler⁶⁵ yazılı veya sözlü olarak şekle bürünebilir⁶⁶. Roman, hikaye, gezi yazısı gibi edebi eserler yazılı şekilde ifade edilirken; konferans, nutuk ve benzeri eserler daha çok sözlü şekilde ifade edilir. Ayrıca sözlü eserlerin daha sonra yazıya dökülmesi de mümkündür. Bu eserlerin ifadesinde hangi dilin kullanıldığının, kullanılan dilin ölü veya yapay bir dil olmasının, sembollerden oluşmasının vs. bir önemi bulunmamaktadır⁶⁷.

Öğretide ve uygulamada dil ile ifade edilen bazı ürünlerin eser niteliği tartışmalıdır. Avukatlık dilekçeleri⁶⁸, bilirkişi raporları, sınav soruları, sözleşme metinleri bu tartışmalı ürünlere örnek olarak gösterilebilir. Bu ürünler açısından incelenmesi gereken nokta bunların genel eser tanımına uyup uymadıklarıdır⁶⁹. Kanun koyucu dil ile ifade edilen eserler açısından bunun dışında özel bir şart aramamıştır.

⁶⁵ Kanun metninde yer alan “ve yazı ile” ifadesi gereksizdir. Zira yazı, dilin ifade ediliş biçimlerinden birisidir. Yani dil kavramı yazıyı da kapsamaktadır.

⁶⁶ ATEŞ, Eser, s. 127-128; ERDİL, Şerh, s. 64; SIRINELLI, s. 24; TROLLER, s. 140.

⁶⁷ AYİTER, s. 48; BOZBEL, Eser, s. 40; CHERPILLOD, Objet du Droit d’Auteur, s. 121; EREL, Fikir ve Sanat, s. 58; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 109-110; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 114.

⁶⁸ Yargıtay, avukat dilekçesinin eser niteliğini değerlendirdiği bir kararında, “adli mercilere sunulan dilekçelerdeki yazı ve açıklamaların, konusunda araştırma yapan bir avukat tarafından edinilen bilgi birikimi, mesleki tecrübe ve mevzuat incelemesi ile yazılabilecek mutad dilekçe tertip ve ifade tarzının üzerinde kabul edilebilecek şekilde, hukuki görüşlerin ve vakıaların sunuluşu, düzenlenişi, bilgilerin derlenişi ve seçilmeleri itibarıyla FSEK’nın l/B ve 2/1. maddeleri uyarınca ilim ve edebiyat eseri olarak korunması için gerekli olan şekilde sahibinin hususiyetini taşıma unsurunu” içermediği için dava konusu olaydaki avukatlık dilekçesinin eser olarak korunamayacağına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 21.11.2007, E. 2006/929, K. 2007/8748 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

⁶⁹ ATEŞ, Eser, s. 129-130; CERİTOĞLU SENGEL, Filiz, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme, Ankara, 2009, s. 24; NAL/SULUK, s. 63; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 114.

Mektuplar açısından ise ayrı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Fikir ve sanat eserleri hukuku açısından mektupları ikiye ayırmak gerekir: hususiyet taşıyan bir edebi eser olarak mektuplar ve alelade açıklamalar içeren mektuplar⁷⁰. Mektuplar yapısı gereği hususiyet unsuru dışında bir eserde bulunması gereken unsurları bünyelerinde barındırırlar. Hususiyet unsurunun da bulunması halinde bunlar FSEK m.2 kapsamında edebi eser olarak korunabilirler⁷¹. Ancak bunun yanında mektuplar eser mahiyeti taşıyın ya da taşımasın yayımlanmaları FSEK m.85'e göre belli sınırlamalara tabi tutulmuştur⁷². Buna göre mektubu yazan ve muhatabın –bunlar ölmüş ise FSEK m.19/I'deki kişilerin- izni olmadan mektubun yayınlanması yasaklanmıştır. Yazan veya muhatabın ölümünün üzerinden 10 yıl geçmişse FSEK m.19/I'deki kişilerin izni aranmaz. Ancak bu ihtimalde dahi üçüncü kişilerin saldırılarına karşı kişilik hakkının korunmasına hizmet eden TMK m.24-25 hükümleri saklıdır⁷³.

b. Bilgisayar Programları

Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte gündelik hayatın her sahasında kendisine yer edinen bilgisayar programlarının etkin bir hukuki korumaya ihtiyaç duyduğuna şüphe yoktur. Bu durum kanun koyucuları bu alanda düzenlemeler getirmeye itmiştir. Türkiye'de, 4110 sayılı kanun⁷⁴ ile yapılan değişiklik sonrası bilgisayar programları ve bunların hazırlık tasarımları da FSEK m.2/I-1'e eklenmiş ve bilgisayar programlarına ilişkin korumaya açıklık getirilmiştir⁷⁵. Bilgisayar programlarının yaratım sürecinde kendilerine özgü birtakım diller kullanıldığı için bunların dil ile ifade edilen

⁷⁰ **AYİTER**, s. 85.

⁷¹ **ATEŞ**, Eser, s. 130; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 764.

⁷² “...eser niteliğinden kaynaklanan bu ilave koruma 85. madde ile kişilik hakları gözetilerek yazar ve muhataba tanınan yetkilerle sınırlı bir korumadır. Hatta Kanun koyucu, FSEK m.85 ile kişilik haklarına dayalı olarak tanınan yetkileri eser sahipliği hakkından kaynaklanan yetkilere göre daha üstün tutmuştur. Dolayısıyla eser niteliğini taşıyan mektup ve hatıralar üzerindeki mali hakları elde edenler 85. madde kapsamında belirlenen koşullara uymak suretiyle bu haklardan yararlanabilirler.” Bkz. **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 2953.

⁷³ **KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar, 3. Bası, Ankara, 2017, s. 154; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 113; **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 2951.

⁷⁴ 4110 sayılı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun için bkz. 7.6.1995 tarihli ve 22311 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁵ FSEK'te bilgisayar programlarına sağlanan koruma ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. **AKSU**, Bilgisayar Programları, s. 76 vd.; **DALYAN, Şener**, Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması, Ankara, 2009, s. 74 vd.; **GÖNEN, Emre**, “Türkiye’de Çizgi Roman”, ARGOS, No. 7, Mart 1989, s. 47 vd.

eserler ile bir arada düzenlenmesi isabetli bir tercih olmuştur⁷⁶. 4110 sayılı Kanun değişikliği öncesinde verdiği bir kararda Danıştay da bilgisayar programlarını dil ile ifade edilen eserler arasında kabul etmişti⁷⁷.

Bilgisayar programları çok çeşitlilik göstermesi ve sürekli bir gelişim halinde olması bunlara ilişkin bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. FSEK m.1/B (g) bendinde bir tanım getirilmeye çalışılmıştır. Buna göre bilgisayar programı; *“bir bilgisayar sisteminin özel bir işlem veya göre yapmasını sağlayacak bir şekilde düzene konulmuş bilgisayar emir dizgesi ve bu emir dizgesinin oluşum ve gelişimini sağlayacak hazırlık çalışmalarını”* ifade eder⁷⁸.

Ayrıca kanun koyucu bir sonraki aşamada program sonucu doğurabilmesi koşuluyla bunların hazırlık tasarımlarını da koruma kapsamına almıştır. Hazırlık tasarımları daha sonra program haline getirilmemiş olsa dahi eser olarak korunabilmelidir⁷⁹. Ancak bu korumanın sağlanabilmesi için hazırlık tasarımlarının eser sahibinin hususiyetini taşıması gerekir.

2. Sözsüz Sahne Eserleri

Rakslar, yazılı koreografi eserleri, pandomimalar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri de bu eser türü içerisinde değerlendirilmiştir. Bu durum eleştirilere neden olmaktadır. BOZBEL, rakslar, pandomimalar ve benzeri sözsüz sahne ürünlerinin bu

⁷⁶ GÖNEN, s. 47; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 118-119. Bu konuda ayrıca bkz. EREL, Şafak N., “Fikri Hukukta Bilgisayar Programlarının Korunması”, AÜSBFD, C. 49, S. 1-2, 1994, s. 143.

⁷⁷ “Dolayısıyla 5846 sayılı Yasa uyarınca korunacak eserin; onu yaratan zihnin bireyselliğini gösteren özellikler ve yasada gösterilen dört eser grubunun birine dahil edilebilecek nitelikler taşıması zorunludur. Anılan Yasanın 2.maddesi 1.fikrasında ise “Her hangi bir şekilde dil ile ifade olunan bütün eserler” ilim ve edebiyat eseri olarak belirlenmiştir. Dil ile ifade olunan eserler geniş bir fikir alanı kapsarlar. Buna göre, korumanın tek gereği, fikri içeriği herhangi bir şekilde dil ile ifade edilen eserin, sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Bir bilgisayar diliyle ifade olunan ve bilgisayar sisteminin diğer bileşenleri ve kullanıcıları ile birlikte çalışması ve iletişimi işlevini üstlenen bilgisayar programları; program sonucu doğuran hazırlık tasarımlarıyla birlikte ve her biçim altındaki ifadesiyle; eğer sahibinin kendi fikri yaratımı anlamında özgün ise, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 2/1.maddesi kapsamında ilim ve edebiyat eseri olarak korunacaktır.” Bkz. Danıştay 10. Daire, T. 27.4.1994, E. 1992/4550, K. 1994/1856 (HukukTürk Hukuk Veri Tabanı, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

⁷⁸ Bu tanıma ilişkin eleştiriler için bkz. DALYAN, s. 27.

⁷⁹ AKSU, Bilgisayar Programları, s. 99-100; ERDİL, Şerh, s. 72; GÖKYAYLA, s. 83; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 69. TEKİNALP ise, hazırlık tasarımlarının bilgisayar programı haline gelmediği sürece eser olarak korunamayacağı görüşünü savunmaktadır. Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 117-118.

maddede değil; güzel sanat eserleri arasında düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır⁸⁰. ÖZTAN ise bunların ilim ve edebiyat eseri olarak kabul edilemeyeceğini, kanun koyucunun bu eserleri diğer eser türlerine dahil edemediği için zorlama olarak ilim ve edebiyat eserlerine dahil ettiğini ifade etmiştir⁸¹.

Raks, dans veya salınım anlamlarına gelmektedir⁸². Pantomima ise; sessiz bir şekilde, mimikler ve vücut hareketleri ile duyguların, düşüncelerin veya bir hikayenin anlatıldığı ve genellikle tek perdelik olan sahne eseridir⁸³. Bu madde kapsamında korunan bu eserlerin icrası değil; eseri oluşturan figürlerin bütünü yani bunların oluşturduğu düzendir⁸⁴. Bu sebeple raksın ve pantomimanın eser olarak korunabilmesi için tekrarlanabilir bir düzeni olması gerekir⁸⁵. Doğaçlama olarak yapılan ve tekrarlanması mümkün olmayan rakslar ve pantomimalar bu korumanın dışında kalır.

Koreografi; dans adımlarının kağıda geçirilmesi, bu amaçla bir çizelge oluşturulmasıdır⁸⁶. Koreografinin ilim ve edebiyat eserleri arasında düzenlenmesi yerindedir fakat alt tür olarak sözsüz sahne eserleri ile birlikte düzenlenmesi eleştirilmekte ve dil ile ifade edilen eserlerden sayılması gerektiği ifade edilmektedir⁸⁷. Ayrıca koreografi zaten yazılı bir eser olduğu için FSEK’te kullanılan “*yazılı koreografi*” ibaresi de eleştirilere neden olmaktadır⁸⁸.

Bunlar dışında benzer sözsüz sahne eserleri ibaresi maddeye konularak ortaya çıkabilecek yeni sahne eserler açısından bir esneklik sağlanmıştır. Ancak hangi sahne eserlerinin bu kapsamda değerlendirilebileceği belirgin değildir. Öğretide sportif ve akrobatik faaliyetlerin bu kapsama dahil edilip edilemeyeceği üzerinde durulmaktadır. Bazı yazarlar bu değerlendirmeyi hareketlerin önceden planlanabilir olmasına göre yapmaktadır⁸⁹. Buna göre akrobaside hareketler önceden planlanabildikleri için bunlar

⁸⁰ BOZBEL, Eser, s. 40.

⁸¹ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 109.

⁸² TDK Büyük Türkçe Sözlük.

⁸³ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 120; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 121.

⁸⁴ BOZBEL, Eser, s. 42; SULUK/ORHAN, s. 161; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 120.

⁸⁵ ATEŞ, Eser, s. 170; SULUK/ORHAN, s. 161; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 120; USLU, s. 118.

⁸⁶ TDK Büyük Türkçe Sözlük.

⁸⁷ ERDİL, Engin, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler, İstanbul, 2003, s. 23; EREL, Fikir ve Sanat, s. 60. Aksi yönde görüş için bkz. ATEŞ, Eser, s. 172.

⁸⁸ Bkz. ATEŞ, Eser, s. 171; EREL, Fikir ve Sanat, s. 60, dn. 35.

⁸⁹ Bkz. ATEŞ, Eser, s. 173-174; SULUK/ORHAN, s. 162; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 122.

sözsüz sahne eseri olarak korunabilmekte; sportif faaliyetler için ise böyle bir imkan bulunmadığı için bu maddenin kapsamı dışında tutulmaktadır. Ancak bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre, sportif ve akrobatik faaliyetler genellikle fikri bir içeriğe sahip olmadığı için eser olarak korunamayacaktır⁹⁰.

3. Bedii Vasfı Bulunmayan Görsel Eserler

Bedii vasfı bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri FSEK m.2/I-3'te ilim ve edebiyat eseri olarak nitelendirilmiştir. Bedii; güzellik ölçülerine uyan, gözü gönlü okşayan, beğenilen anlamına gelmektedir⁹¹. Günümüz Türkçesinde bu kelimenin karşılığı olarak “estetik” kelimesi kullanılmaktadır. Bu hükümde yer verilen eserlerin güzel sanat eseri olarak nitelendirilmesine engel olan şey bedii vasfa yani estetik değere sahip olmamalarıdır. Bedii vasfa sahip olmaları halinde bu eserlerin güzel sanat eseri olarak korunması da mümkündür⁹².

B. Musiki Eserleri

Musiki eserleri FSEK m.3'te şu şekilde düzenlenmiştir: “*Musiki eserleri, her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir.*” Ancak bu düzenleme musiki eserlerine ilişkin olarak ne bir tanım getirmekte ne de kapsamlı açıklamalar içermektedir. Madde metnine bakılarak varılabilecek tek sonuç musiki eserlerinin sözlü veya sözsüz olabileceğidir.

Öğretide yapılan tanıma göre musiki eserleri; duygu veya düşüncelerin seslerle ifade edildiği ve işitme duyusuyla algılanan eserlerdir⁹³. Sesin; bir müzik aletinden, elektronik araçlardan veya insandan çıkıyor olması veya güzel ya da çirkin olması musiki

⁹⁰ **BOZBEL**, Eser, s. 43; **BARRELET/EGLOFF**, s. 20; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 121; **TROLLER**, s. 132.

⁹¹ **TDK** Büyük Türkçe Sözlük.

⁹² **ARSLANLI**, s. 20; **ATEŞ**, Eser, s. 186; **BELGESAY**, s. 21; **ERDİL**, Şerh, s. 74; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 61; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 123.

⁹³ **AYİTER**, s. 51; **KAÇAK, Nazif**, Açıklamalı, İçtihatlı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Ankara, 2005, s. 53; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 123.

eseri nitelimesinde önem taşımaz⁹⁴. Operalar, konçertolar, şarkılar, türküler, marşlar musiki eserlere örnek olarak gösterilebilir.

Musiki eserler üç temel unsurdan oluşmaktadır: melodi, harmoni ve ritim⁹⁵. Melodi; musiki eserlerinin temelini oluşturan ve birbirini takip eden seslerden meydana gelen ezgidir⁹⁶. Harmoni; bu sesler arasındaki uyumdur⁹⁷. Ritim ise ses değerlerinin mantıklı ve örgütlü sıralanmasıdır⁹⁸. Musiki eserlerinde eser sahibinin hususiyeti, merkezinde melodi olmak üzere bu üç unsurun kombinasyonu sonucu ortaya çıkar⁹⁹.

Sözsüz musiki eserleri yalnızca besteden oluşurken sözlü musiki eserlerinde hem beste hem de güfte yani metin bulunmaktadır¹⁰⁰. Beste ile bir araya geldiğinde musiki eseri olarak korunan güfte, besteden bağımsız şekilde FSEK m.2'ye göre dil ile ifade edilen eser olarak da korunabilir¹⁰¹.

Musiki eserlerden, bir işleme eserin meydana getirilmesi amacıyla istifade edilmesi de mümkündür. FSEK m.6'da yapılan sayımda musiki eserleri iki farklı bentte anılmıştır. Bunlardan ilki musiki eserlerinin "*film haline sokulması veya filime alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulması*"; diğeri ise musiki aranjman¹⁰² ve tertipleridir.

⁹⁴ AYİTER, s. 51; ERDİL, Şerh, s. 141; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 128; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 124.

⁹⁵ CHERPILLOD, *Objet du Droit d'Auteur*, s. 121; ERDİL, Şerh, s. 143; ÖNGÖREN, Gürsel, Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Açısından Müzik Eserleri, İstanbul, 2010, s. 25.

⁹⁶ ERDİL, Şerh, s. 143; ÖNGÖREN, s. 25; YARSUVAT, s. 62.

⁹⁷ BOZBEL, Eser, s. 46; CARON, s. 124; GAUTIER, s. 92; ÖNGÖREN, s. 25.

⁹⁸ BOZBEL, Eser, s. 46.

⁹⁹ CARON, s. 124; GAUTIER, s. 91-92.

¹⁰⁰ GENÇ, Arzu, "Sinema ve Müzik Eserleri Açısından 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile 3257 Sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nun Karşılaştırılması", Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul, 2003, s. 255; ÖZTRAK, s. 21; YARSUVAT, s. 61.

¹⁰¹ ERDİL, Şerh, s. 144-145; EREL, Fikir ve Sanat, s. 63; KAÇAK, s. 53; NAL/SULUK, s. 67. "*FSEK.nun 2. ve 3. maddeleri hükümlerine göre herhangi bir şekilde dil ile ifade edilen bütün eserler edebiyat eseri ve her çeşit sözlü ve sözsüz besteler musiki eserdir. O halde (Saçların Tarumar) adlı şarkının güftesi bir edebiyat eserdir.*" Bkz. Yargıtay 4. HD, T. 29.3.1988, E. 1987/9793, K. 1988/3227 (YKD, C. XIV, S. 8, 1988, s. 1077-1081).

¹⁰² Aranjman; bir enstrüman için bestelenmiş musiki eserin başka bir enstrümanla seslendirilmek üzere düzenlenmesidir. Bkz. SIRINELLI, s. 38.

C. Güzel Sanat Eserleri

1. Genel Olarak

FSEK m.4: “Güzel sanat eserleri, estetik değere sahip olan;

1. Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi,

2. Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

3. Mimarlık eserleri,

4. El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,

5. Fotoğrafik eserler ve slaytlar,

6. Grafik eserler,

7. Karikatür eserleri,

8. Her türlü tiplerdir.

Krokiler, resimler, maketler, tasarımlar ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılması, düşünce ve sanat eserleri olmak sıfatlarını etkilemez.”

Madde metni incelendiğinde güzel sanat eserlerinin çok çeşitlilik gösterdiği anlaşılacaktır. Örneğin bir heykel ile karikatür veya bir mimari eser ile fotoğraf arasında gerek meydana getiriliş tarzı gerekse işlevsel anlamda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Dahası bu maddede sayılan eserler güzel sanat eserlerinin tamamını ifade etmemektedir. Buradaki sayım örnekleyici bir sayımdır; sınırlayıcı değildir¹⁰³. Dolayısıyla gerekli unsurları barındırmaları koşuluyla bu türe girecek başka eserler de sayılabilir. İşte bu çeşitlilik güzel sanat eserlerinin sınırlarını belirgin olarak çizmeyi gerektirmektedir. Aksi halde güzel sanat eserleri fazlasıyla geniş bir kategori haline getirilebilir.

Güzel sanat eserleri; estetik bir içeriğin bir yüzey üzerinde veya cisim olarak ortaya konduğu ve insanın görme duyusuna hitap eden fikri ürünlerdir¹⁰⁴. Bu tanımdan

¹⁰³ ERDİL, Şerh, s. 174; EREL, Fikir ve Sanat, s. 69; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 75. KILIÇOĞLU ise yapılan sayımın sınırlayıcı olduğunu savunmaktadır. Bkz. KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 133.

¹⁰⁴ ARSLANLI, s. 23; ATEŞ, Eser, s. 216; AYİTER, s. 54.

yola çıkarak bir fikri ürünün güzel sanat eserleri olarak kabulü için iki unsurun aranacağı söylenebilir: estetik değere sahip olma ve yüzey üzerinde veya cisim olarak ortaya konma.

2. Unsurları

a. Estetik Değere Sahip Olma

FSEK m.4'ün ilk halinde bu unsuru ifade etmek için kullanılan terim “bedii vasıf” idi. 4110 sayılı kanun ile yapılan değişiklik sonrası “bedii vasıf” terimi yerini “estetik değer” terimine bırakmıştır. Ancak bu değişiklik hükmün içeriğinde bir değişikliğe yol açmamıştır¹⁰⁵. Sadece terim günümüz Türkçesine uygun hale getirilmiştir¹⁰⁶.

Güzellik veya beğenilmek göreceli kavramlardır. Güzel sanat eserlerine dahil olmak fikri ürünün herkes tarafından beğenilmiş olmasına bağlanmamıştır. Zaten bu sağlanması oldukça güç bir kriter olurdu. Burada aranan o nesnenin estetik iddia taşımasıdır¹⁰⁷. Estetik değer ifadesini bu şekilde anlamak gerekir.

Sanatın sanat için mi yoksa toplum için mi yapılması gerektiği fikir ve sanat eserleri hukukunun cevap aradığı sorulardan birisi değildir. Her iki amaçla da meydana getirilecek eserler FSEK kapsamında güzel sanat eseri olarak himaye görebilirler. Zira güzel sanat eserlerinin korunması için estetik değer varlığı gerekir; estetik amacın değil¹⁰⁸. Ayrıca fikri ürünün tahsis edildiği amaç da değerlendirmede dikkate alınmaz¹⁰⁹. Dolayısıyla gündelik hayatta pratik amaçlarla kullanılan fikri ürünler de güzel sanat eseri sayılabilir. Örneğin bir Yargıtay kararında¹¹⁰ ilaç tanıtımı amacıyla kullanılan fotoğraflar eser olarak kabul edilmiştir.

¹⁰⁵ **BOZBEL**, Eser, s. 55; **NAL/SULUK**, s. 69.

¹⁰⁶ Yapılan değişiklik ile terimin daha anlaşılabilir bir hale getirilmesi isabetli olmuştur ancak FSEK m.2/I-3 hükmünde “bedii vasıf” terimi kullanılmaya devam edilmiştir. Bu durum Kanunda aynı kavramın iki farklı terim ile ifade edilmiş olması sonucunu doğurmuştur. Bu ikililiğe yol açmamak adına FSEK m.2/I-3 hükmünde de “estetik değer” teriminin kullanılmasının yerinde olurdu.

¹⁰⁷ **AYİTER**, s. 55; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 29; **GÖKYAYLA**, s. 92.

¹⁰⁸ **ARSLANLI**, s. 23; **ATEŞ**, Eser, s. 220-221; **ÖZTRAK**, s. 23.

¹⁰⁹ **BOZBEL**, Eser, s. 38; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 70; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 100.

¹¹⁰ Yargıtay 11. HD, T. 2.2.1995, E. 1994/7104, K. 1995/767 (**SULUK/ORHAN**, s. 212).

Bazı güzel sanat eserlerinde estetik değerin varlığı çabucak tespit edilebilir. Ancak bunun tespiti her zaman bu kadar kolay değildir. Çoğu kez uzman bilirkişilerden yardım almak gerekebilir. Hatta Yargıtay bir kararında¹¹¹ gerektiği halde uzman bilirkişiye başvurulmamasını bozma sebebi saymıştır.

b. Yüzey Üzerinde veya Cisim Olarak Ortaya Konma

Güzel sanat eserlerinin maddi bir vasıtaya tespit edilerek somutlaşması yani sabitleşmesi gerekir¹¹². Tespit edilmiş olma olarak ifade edilebilecek bu unsur FSEK m.4'te açıkça zikredilmemiştir ancak bu güzel sanat eserlerinin doğasından kaynaklanan bir gerekliliktir¹¹³.

Tespit edilme, bir yüzey üzerinde veya kullanılan malzemenin boşlukta cisimleştirilmesi şeklinde gerçekleşebilir. Güzel sanat eserleri, yapımında kullanılan tekniğe göre iki veya üç boyutlu olabilir. Resim, karikatür gibi fikri ürünler iki boyutlu; heykeller, gravürler, mimari eserler gibi fikri ürünler ise üç boyutlu güzel sanat eserlerine örnek olarak gösterilebilir.

Üzerinde güzel sanat eserinin meydana getirildiği yüzey veya üç boyutlu güzel sanat eserlerinde eseri meydana getirmek için kullanılan malzeme güzel sanat eseri niteliği açısından önem taşımaz¹¹⁴. Kullanılan malzemenin devamlılık arz etmesi gerekmediği için buz, kar ve benzeri malzemeler dahi kullanılabilir¹¹⁵. Güzel sanat eserinin tek bir parçadan oluşması da gerekmez. Birden çok parçanın bir araya gelerek oluşturduğu görünüş de güzel sanat eseri sayılabilir¹¹⁶.

¹¹¹ “Fikri ürünün eser niteliğinde olup olmadığı hususu, mahkemece kendiliğinden dikkate alınmalıdır. Dava konusu logonun, eser olup olmadığının tespiti, özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden, uzman bilirkişi görüşüne başvurulmalıdır.” “...dava konusu logonun, eser olup olmadığının, içinde bir grafiker ile güzel ve sanat eserleri alanında bir uzmanın da bulunduğu bir bilirkişi kurulundan, denetime elverişli rapor alınmak suretiyle açıklığa kavuşturulması ve sonucuna göre bir hüküm kurulması gerekirken, yazılı şekilde eksik inceleme dayalı karar tesisi doğru olmamıştır.” Yargıtay 11. HD, T. 13.2.2006, E. 2005/1350, K. 2006/1378 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

¹¹² ATEŞ, Eser, s. 217; YARSUVAT, s. 63; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 53.

¹¹³ ATEŞ, Eser, s. 217.

¹¹⁴ AYİTER, s. 54; BOZBEL, Eser, s. 55; EREL, Fikir ve Sanat, s. 70; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 133.

¹¹⁵ EREL, Fikir ve Sanat, s. 70; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 137.

¹¹⁶ AYİTER, s. 54; EREL, Fikir ve Sanat, s. 70.

Son olarak belirtmek gerekir ki bu kapsamda korunacak olan eserin kendisidir; sanatçının stili, tekniği, tarzı korunmaz¹¹⁷. Örneğin ünlü çizgi roman sanatçısı Hergé kendisine has bir çizim stili olan “temiz çizgi”¹¹⁸ stili ile eserlerini üretmektedir. Bu stille çizilen çizgi roman karelerinde gölgelendirme yapılmamakta veya minimum düzeyde tutulmakta ve çizgilerin birbirine karışmamasına özen gösterilmektedir¹¹⁹. Her ne kadar kendine has özellikleri de olsa bu stil eser olarak korunmaz. Korunacak olan ancak bu stille çizilen çizgi roman kareleri olabilir¹²⁰.

3. Türleri

FSEK m.4’te güzel sanat eserleri örnekleyici bir şekilde sayılmıştır. Ancak kanun koyucunun başarılı bir sayım yaptığını söylemek güçtür. Örneğin birinci bentte sayılan eserler arasında “*Yağlı ve suluboya tablolar*” yer almaktadır. Tablonun bir güzel sanat eseri olarak kabulü için kullanılan boyanın türü önem taşımamaktadır. Dolayısıyla “yağlı ve suluboya” ifadesinin kullanılması gereksiz olmuştur¹²¹. Yine birinci bentte gravürlerin¹²² zikredilmesine de gerek yoktur. Çünkü devamında sayılan “*kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler*” zaten gravürleri de kapsamaktadır.

Mimarlık eserlerinin güzel sanat eserleri arasında sayılması ise isabetli bir tercihtir. Mimari yapıların eser olarak korunabileceği mukayeseli hukukta da kabul edilmektedir¹²³. FSEK m.4/I-3 hükmü yalnızca anıtsal yapıları değil; konut, işyeri, istasyon ve terminaler, köprüler vb. yapıları da kapsamaktadır¹²⁴. Ancak unutulmaması gerekir ki bu yapıların mimarlık eseri olarak korunabilmesi için hem eser olmak için gerekli unsurları barındırmaları gerekir hem de güzel sanat eserlerinde aranan estetik

¹¹⁷ BOZBEL, Eser, s. 55; NAL/SULUK, s. 55; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 137.

¹¹⁸ Fr. *Ligne claire*.

¹¹⁹ www.comicbookglossary.wordpress.com/ligne-claire/ (Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017).

¹²⁰ BUYDENS, Mireille, “La Bande Dessinée Comme Oeuvre de Collaboration”, Droit d’Auteur et Bande Dessinée, Bruxelles, 1997, s. 18-19.

¹²¹ ATEŞ, Eser, s. 224.

¹²² Ağaç, taş veya metal bir levhanın oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması. Bu teknikle yapılmış resim. Bkz. TDK Büyük Türkçe Sözlük.

¹²³ Bkz. CARON, s. 140; CHERPILLOD, Ivan/DESSEMONTET, François, “Mimari Eserlerde Fikri Haklar”, (Çev. Ramazan Çağlayan), FMR, C. 9, 2009/4, s. 65 vd.; COLOMBET, s. 47; GAUTIER, s. 121 vd.; SIRINELLI, s. 41; TROLLER, s. 143.

¹²⁴ ATEŞ, Eser, s. 229; BOZGEYİK, Hayri, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Mimari Eserlerin Korunması, Ankara, 2010, s. 57-58; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s.138-139.

değere sahip olmaları gerekir¹²⁵. Yani her mimari yapıyı mimarlık eseri olarak kabul edilemez. Ayrıca bir yapının tamamı mimarlık eseri sayılabileceği gibi yalnızca bir kısmı da eser niteliği taşıyor olabilir¹²⁶. Örneğin aranan nitelikler binanın sadece ön cephesinde bulunuyorsa ve binanın kalanı eser niteliğini haiz değilse bu durumda sadece ön cephe eser olarak korunacaktır. Bu husus özellikle yapı üzerinde yapılacak değişiklikler açısından önem arz etmektedir.

FSEK m.4/I-4'te düzenlenen el işleri ve küçük sanat eserleri estetik değere sahip olma ihtimali bulunmakla birlikte daha çok pratik ihtiyaçlara yönelik olarak üretilen ürünlerdir¹²⁷. Özellikle seri halde üretilen küçük sanat eserleri Kanunun uygulama alanını fazlasıyla genişletebileceği için bunlardaki estetik değer varlığı titizlikle incelenmelidir¹²⁸. 4110 sayılı bu kanunla yapılan değişiklikte bu bende minyatürler¹²⁹, süsleme sanatı ürünleri ve tekstil, moda tasarımları da eklenmiştir.

Fotoğrafik eserler ve slaytlar da güzel sanat eserleri arasında sayılmıştır. Fotoğrafın güzel sanat eseri olarak kabulü için sahibinin hususiyetini taşıması¹³⁰ ve estetik değere sahip olması önem taşır. Estetik değeri olmayan fotoğrafik eserler ancak FSEK m.2/I-3 kapsamında ilim eseri olarak korunabilir.

Grafik eserler, bir ürünün tanıtımı amacıyla yapılan çizimler olarak tarif edilmektedir¹³¹. Grafik eserler 4110 sayılı kanun ile FSEK m.4'e eklenen üç bentten biridir. Diğerleri ise karikatür eserleri ve *"her türlü tipler"*¹³².

¹²⁵ Mimari yapıların eser olarak korunması ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalar için ayrıca bkz. **BOZGEYİK**, Mimari Eserler, s. 56 vd.; **KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, "Fikri Hukuk Açısından Mimari Projeler ve Mimarlık Eserleri", FMR, C. 7, 2007/4, s. 21 vd.; **YASAMAN, Hamdi**, "Mimari Proje ve Mimari Eserler", Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 565 vd.

¹²⁶ **CHERPILLOD/DESSEMONTET**, s. 69; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 139.

¹²⁷ **ATEŞ**, Eser, s. 232.

¹²⁸ **ATEŞ**, Eser, s. 232.

¹²⁹ Çoğunluklar eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı. Bkz. **TDK** Büyük Türkçe Sözlük.

¹³⁰ Yargıtay verdiği bir kararda, güvenlik kamerası kayıtlarından elde edilen fotoğraf karesinin, sahibinin hususiyetini taşımadığı için eser olarak korunamayacağına hükmetmiştir. Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 16.9.2014, E. 2013/7181, K. 2014/13880 (BATİDER, C. XXX, S. 4, 2014, s. 354-355).

¹³¹ **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 126.

¹³² Karikatür ve "her türlü tipler" aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği için burada açıklama yapılması tercih edilmemiştir.

D. Sinema Eserleri

1. Tarihi Gelişim

Türk hukukunda fikir ve sanat eserlerine ilişkin ilk kanuni düzenleme olan 1910 tarihli Hakkı Telif Kanunu'nda sinema eserlerine yer verilmemiştir. Bu durum o dönem için sinema eserlerinin henüz çok yeni bir tür olmasıyla açıklanabilir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda ise sinema eserleri bağımsız bir eser türü olarak açıkça düzenlenmiştir. Kanun koyucunun bu tavrı ilerici bir adım olarak nitelendirilebilir ancak Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra sinema teknolojisi hızla gelişmiş ve bu düzenleme yetersiz kalmıştır¹³³. Bu sebeple 2001 yılında 4630 sayılı Kanun¹³⁴ ile FSEK m.5'te kapsamlı bir değişiklik yapılmış ve sinema eserlerine ilişkin düzenlemeler bugünkü halini almıştır.

Mukayeseli hukukta yaşanan gelişmelere bakıldığında artık “sinema eserleri” teriminin yerini daha geniş kapsamlı olan “görsel işitsel eserler (*l'oeuvre audiovisuelle/audiovisual works*)” terimine bıraktığı görülmektedir¹³⁵. BOZBEL, Türk hukukunda da benzer bir yaklaşımın kabul edilmesi gerektiği savunmaktadır¹³⁶. Biz de bu görüşe iştirak etmekteyiz.

2. Tanım ve Unsurları

Fikir ve sanat eserleri hukuku açısından sinema eserleri, filmlerin özel bir kısmını oluşturur. Sinema eserlerini diğer filmlerden ayıran şey onların eser olma niteliğidir¹³⁷. Bu sebeple bir filme sağlanacak korumanın kapsamı o filmin sinema eseri niteliğinin var olup olmaması ile doğrudan ilgilidir. Türk hukukunda hangi filmlerin sinema eseri olarak kabul edileceğinin tespiti için FSEK m.5'e bakmak gerekir. FSEK m.5'te yapılan tanıma göre sinema eserleri, “*her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük*

¹³³ Bu husustaki değerlendirmeler ve eleştiriler için bkz. TOSUN, Sinema Eserleri, s. 44-46.

¹³⁴ 4630 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun için bkz. 3.3.2001 tarihli ve 24335 sayılı Resmi Gazete.

¹³⁵ ATEŞ, Mustafa, “Fikir ve Sanat Hukukunda Sinema Eseri ve Eser Sahipliği”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2009 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2009, s. 69; BOZBEL, Eser, s. 58; COLOMBET, s. 98; GAUTIER, s. 96.

¹³⁶ Bkz. BOZBEL, Eser, s. 60.

¹³⁷ ATEŞ, Sinema Eseri, s. 66; BOZBEL, Eser, s. 60; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 126-127.

olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir.”

Kanun koyucu bu maddede önce sinema eserlerine ilişkin bir sayım yapmış, devamında ise sinema eserlerinin unsurlarına yer vermiştir. Burada yapılan sayımın sınırlayıcı olup olmadığı öğretide tartışmalıdır. Ancak sayımın sonunda “gibi” ifadesine yer verildiği için bunun örnekleyici bir sayım olduğunun kabulü gerekir¹³⁸.

FSEK m.5’te yapılan tanıma göre sinema eserlerinde bulunması gereken üç temel unsur şunlardır: birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisinin varlığı, bu görüntü dizisinin tespit edilmiş olması ve elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla gösterilebiliyor olması¹³⁹. Bunların yanı sıra bir eserde bulunması gereken unsurları da barındırmaları gerekir.

Günümüzde sinema eserleri çoğunlukla diyalog, müzik ve resim kompozisyonundan oluşmaktadır¹⁴⁰. Bu bileşenlerden diyalog ve müzik işitme duyusuna; görüntüler ise görme duyusuna hitap eder¹⁴¹. Bunlardan diyalog ve müzik sinema eserlerinde bulunması gereken zorunlu unsurlar arasında yer almaz. Nitekim FSEK m.5’te sinema eserlerinin sesli veya sessiz olabileceği belirtilmiştir. Ancak görüntünün varlığı sinema eseri açısından olmazsa olmazdır. Sinema eserleri, birbirleriyle ilişkili

¹³⁸ **AKKAYAN YILDIRIM**, s. 11; **ATEŞ**, Sinema Eseri, s. 68; **GENÇ**, s. 259; **KAÇAK**, s. 71; **NAL/SULUK**, s. 73; **ŞAHİN**, Mali Haklar, s. 51. “Mahkeme kararında, televizyonda yayınlanan program formatlarının ve bu bağlamda dava konusu yarışma programı formatının eser sayılmaması, görevsizlik kararına dayanak yapılmış ise de 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 4630 sayılı yasa ile değişik 5 nci maddesine göre "Sinema eserleri, her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir." denilmek suretiyle, görüntülü eserlerden hangi tür programların eser sayılacağı hususuna da açıklık getirilmiş olup, bu tür programlar normatif ve tahdidi olarak sınırlandırılmamıştır.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 5.4.2005, E. 2004/6612, K. 2005/3278 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2017). **TEKİNALP** ise, bir sinema eserinin mutlaka FSEK m.5’te sayılan filmler arasında yer alması gerektiğini savunmaktadır. Bkz. **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 127.

¹³⁹ **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 34. Sinema eserlerinin unsurlarına ilişkin olarak öğretide farklı görüşler de bulunmaktadır. Bazı yazarlar bu üç unsura ilave olarak eserin sinematografi tekniğine uygun olarak meydana getirilmiş olması ve hususiyet unsurlarını da saymaktadır. Bkz. **ATEŞ**, Sinema Eseri, s. 71; **YAVUZ, Levent**, “Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Sinema Eseri ve Eser Sahipliği”, THD, S.78, 2013/2, s. 15.

¹⁴⁰ **GENÇ**, s. 257; **KINACIOĞLU, Naci**, “Sinema Eserleri ve Bunlarda Eser Sahipliği”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Ankara, 1998, s. 212.

¹⁴¹ **ATEŞ**, Sinema Eseri, s. 72-73.

görüntülerin arka arkaya gösterilmesi suretiyle oluşturulan yapay bir canlılık ile yaratılır yani bu eserlerde ifade aracı olarak hareketli görüntüler kullanılır¹⁴². Görüntülerin birbiriyle ilişkili olmasından kasıt ise, arka arkaya sıralanan görüntülerin bir anlam bütünlüğü oluşturmasıdır¹⁴³.

4630 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik öncesinde statik bir görüntünün ışık ile yansıtılmasıyla meydana getirilen projeksiyon diyafraglar (slaytlar) de sinema eseri sayılmaktaydı. Hareketlilik unsurunu içermeyen bu ürünlerin sinema eseri olarak sayılması öğretilerde eleştirilmekteydi¹⁴⁴. Bu sebeple FSEK m.5'in yeni halinde projeksiyon diyafraglara yer verilmemesi isabetli olmuştur.

İkinci temel unsur filmin bir nesne üzerinde sabitlenmesi yani tespit edilmesidir. Tespit edilme, eserde bulunması gereken şekle bürünme unsurunun sinema eserlerindeki yansımasıdır¹⁴⁵. Kanunda sinema eserinin tespit edildiği materyalin önemli olmadığı ifade edilmiştir ancak kullanılan bu materyal filmin tespit edildikten sonra gösterilebilmesine elverişli olmalıdır¹⁴⁶. Tespitin içeriği filmin sesli ya da sessiz olmasına göre değişecektir. Sesli filmlerde görüntü ve ses tespit edilirken sessiz filmlerde yalnızca görüntünün tespiti yapılır¹⁴⁷.

Tespit edilen filmlerin elektronik, mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilir olması hükümde belirtilen bir diğer unsurdur. Kanun koyucu “veya benzeri araçlar” ifadesini kullanarak teknolojik gelişmelere karşı esneklik payı tanımıştır. Teknolojinin gelişimindeki ivme dikkate alındığında bu esnekliğin gerekliliği anlaşılacaktır.

Yönetmen ve senaryonun bir sinema eseri için zorunlu unsurlar olup olmadığı öğretilerde tartışmalıdır. TEKİNALP, bir sinema eserinin mutlaka yönetmen ve senaryosunun bulunması gerektiğini savunmaktadır¹⁴⁸. TOSUN, yönetmen ve

¹⁴² KADIGİL, Salih Sera, Sinema Eserleri ve Sinema Eserlerinde Hak Sahipleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 46; KINACIOĞLU, s. 210.

¹⁴³ TOSUN, Sinema Eserleri, s. 71.

¹⁴⁴ ATEŞ, Sinema Eseri, s. 62; GENÇ, s. 259; ÖZTRAK, s. 26; YAVUZ, Sinema Eseri, s. 14.

¹⁴⁵ TOSUN, Sinema Eserleri, s. 67.

¹⁴⁶ TOSUN, Sinema Eserleri, s. 67.

¹⁴⁷ GENÇ, s. 261; KINACIOĞLU, s. 213.

¹⁴⁸ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 127.

senaryonun bulunması zorunluluğunun FSEK’te açıkça belirtilmediğini ancak -FSEK m.8/III’ten yola çıkarak- bu sonuca yorum yoluyla ulaşılabileceğini ifade etmektedir¹⁴⁹. Ancak öğretide yönetmen ve senaryonun zorunlu bir unsur olmadığını savunan yazarlar da bulunmaktadır. Bu fikri desteklemek amacıyla yönetmen veya senaryosu bulunmayan, günlük olayların tespit eden filmler ya da senaryosuz şekilde doğaçlama olarak çekilen filmler örnek gösterilmektedir¹⁵⁰. Bu hususta yönetmen ve senaryonun bir sinema eserinde bulunması gereken zorunlu unsurlardan olmadığı yönündeki görüşe iştirak etmekteyiz.

III. İŞLENME VE DERLEMELER

A. Genel Olarak

Türk hukukunda eser kavramı tanımlanırken dört eser türünün ismi zikredilmiştir: ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri, güzel sanat eserleri ve sinema eserleri (FSEK m.1/B-a). Buradan yola çıkarak FSEK’te eser türleri açısından sınırlı sayı ilkesinin benimsendiği ve bu eser türleri dışında yeni bir eser türü ihdas edilemeyeceği kabul edilmektedir¹⁵¹. Öte yandan esere ilişkin tanımda yer verilmemekle beraber FSEK m.1/B’nin (c) ve (d) bentlerinde sırasıyla işlenme eser ve derleme eser ile ilgili tanımlara yer verilmiştir. Ayrıca “İşlenme ve Derlemeler”¹⁵² kenar başlığını taşıyan FSEK m.6’da bu eserler kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Bu durum işlenme ve derlemelerin beşinci bir

¹⁴⁹ TOSUN, Sinema Eserleri, s. 83-86.

¹⁵⁰ “Kanaatimce, özellikle senaryo bakımından bu şekilde bir kısıtlamaya gidilebilmesi mümkün değildir. Zira bir yönetmenin hiçbir senaryoya bağlı kalmadan doğaçlama bir şekilde çekeceği bir film de diğer unsurları taşıyor olması şartı ile sinema eseri olarak kabul edilecektir. Bu şekilde doğaçlama çekilmiş bir filmi “senaryosu olmadığı” gerekçesi ile sinema eseri kapsamından çıkarmak ve FSEK korumasından yoksun bırakmak yerinde olmayacaktır.” Bkz. KADIGİL, s. 35; “...FSEK md.5’de günlük olayları tespit eden filmlerin de, sinema eseri olarak korunabildiği mevzu bahis yapılmıştır ki, bu tür filmlerin çekilmesi için yönetmen ve/veya senaryoya ihtiyaç duyulmamaktadır.” Bkz. KAYNAK KOÇ/TEVETOĞLU, s. 79; “...FSEK m.5’te, günlük olayları tespit eden filmlerin de, sinema eseri olarak korunduğu açıkça hükme bağlanmıştır. Bunların çekimi için normalde ne bir senaryoya ne de bir yönetmene ihtiyaç vardır.” Bkz. NAL/SULUK, s. 73.

¹⁵¹ ATEŞ, Eser, s. 120-121; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 91; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 114.

¹⁵² Daha önce “İşlenmeler” olan kenar başlığı 4630 sayılı Kanun ile “İşlenmeler ve Derlemeler” olarak değiştirilmiştir.

eser türü olarak algılanmasına yol açabilir¹⁵³. Ancak FSEK’te yapılan eser tanımı bu fikri savunulmasına mani olmaktadır¹⁵⁴.

İşlenme ve derleme kavramları, farklı bir eser türünü değil; FSEK’te sayılan dört eser türünden birisine dahil olan eserin niteliğini belirtmektedir. Örneğin sinema eseri olarak korunan bir film, bir kitaptan uyarlanmış olabilir. Bu durumda söz konusu film, tür olarak sinema eserlerine (FSEK m.5) dahil olmakla birlikte işlenme eser olma niteliğine de sahip olur. Yine bir şiir antolojisi her ne kadar derleme eser niteliğine sahip olsa da eser türü olarak ilim ve edebiyat eserlerine (FSEK m.2) dahildir.

Kanun koyucu FSEK m.6’da işlenme ve derlemelere ilişkin örnekleyici bir sayıma yer vermiştir. Buna göre başlıca işlenme ve derlemeler şunlardır:

- “1. Tercümeleler;
2. Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilerden bir başkasına çevrilmesi;
3. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması;
4. Musiki aranjman ve tertipleri;
5. Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması;
6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması;
7. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi;

¹⁵³ “FSEK, eser türlerini 2, 3, 4 ve 5’inci maddelerinde “ilim ve edebiyat eserleri”, “musiki eserleri”, “güzel sanat eserleri” ve “sinema eserleri” olmak üzere 4 ayrı ana başlık altında tanzim etmiştir. Bunlara ilave olarak 6. maddede “işlenme ve derlemeler” kenar başlığı altında işlenme eserlere yer verilmiştir. Kanunda sayılan bu beş grup eser türü sınırlı sayıma esasına tabidir. Yani, kanunda değişiklik yapılmadan bu beş grup dışında kalan yeni bir eser türünün oluşturulması ve FSEK kapsamında korunması söz konusu değildir.” Bkz. **ERDİL**, Şerh, s. 63. “Bir reklam yapımında bütününün bağımsız bir eser olarak kabulü için de sahibinin hususiyetini taşıması ve yasadaki (FSEK m.2-6’daki) eser türlerinden olması gerekmektedir.” Bkz. **PIROĞLU, Ünsal**, “Reklamlarda Telif Hakları”, THD, S. 114, 2016/2, s. 93.

¹⁵⁴ İşlenme ve derlemelerin bağımsız eser türleri olmadığı yönünde ayrıntılı açıklamalar için bkz. **ÜSTÜN, Gürsel**, Fikri Hukukta İşleme Eserler, İstanbul, 2001, s. 74.

8. Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelade transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.);

9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması.

10. Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması;

11. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları (Ancak, burada sağlanan koruma, veri tabanı içinde bulunan veri ve materyalin korunması için genişletilemez).”

Örnekleyici de olsa böyle bir sayımın yapılmış olmasının işlenme ve derleme eser türleri açısından fikir vermesi adına faydalı olduğu kanaatindeyiz. Ancak işlenme ve derlemelere ilişkin sayımın bir arada yapılmasının isabetli bir tercih olmamıştır. Bunun yerine işlenme ve derlemeler farklı maddelerde veya aynı maddenin farklı fıkralarında düzenlenebilirdi¹⁵⁵. Aşağıda işlenme ve derlemeler ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

B. İşlenmeler

1. Tanım

İşlenme eserin tanımı FSEK m.1/B-c’de yapılmıştır. Buna göre işlenme eser, “diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan ve işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsullerini” ifade eder. Bu tanımdan yola çıkarak bir işlenme eserde bulunması gereken üç unsur sayılabilir: kendisinden istifade edilecek bir eserin varlığı, meydana getirilen işlenmenin istifade edilen eserden bağımsız olmaması ve işlenmenin sahibinin hususiyetini taşıması.

2. Unsurlar

a. İstifade Edilen Eser

İşlenme eserden bahsedebilmek için öncelikle kendisinden istifade edilecek bir eserin varlığı gerekir. FSEK’in lafzına bakıldığında tek bir eserden istifade edilebileceği

¹⁵⁵ Derlemeler ele alınırken bu konudaki eleştirilere daha açık şekilde değinilecektir.

gibi bir anlam çıksa da birden çok eserden istifade edilerek de işlenme eser meydana getirilebilir¹⁵⁶. Örneğin birden fazla şiirin bir araya getirilerek bir musiki eserinin güftesinin oluşturulması veya birden fazla hikayeden bir tiyatro oyununun senaryosunun oluşturulması mümkündür.

Eser niteliğindeki bir fikri ürünün FSEK'ten kaynaklanan koruma süresi dolmuş olsa dahi bu eserden işleme amacıyla istifade edilmesi mümkündür¹⁵⁷. Bu durum yalnızca istifade edilen eserin sahibinin hakları açısından önem taşımaktadır. Ayrıca istifade edilen eserin kendisi de işlenme eser niteliğinde olabilir¹⁵⁸. Bu ihtimalde birden fazla basamaklı işlenme eser söz konusu olur¹⁵⁹.

Öğretide yaygın olan bir görüşe¹⁶⁰ göre, işlenme eser ile istifade edilen eser aynı eser türü içerisinde yer almalıdır. Bu görüşün temel dayanağı, FSEK m.6'da sayılan işlenme eser türlerinin tamamına yakınının bu kurala uyuyor olmasıdır. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin filim haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulması (FSEK m.6/I-3) ise bu kuralın tek istisnası olarak kabul edilmektedir¹⁶¹. Ayrıca bu görüşü kabul eden yazarlar, FSEK'te sayılan dört eser türü arasında ifade biçimi ve sanat tekniği bakımından önemli farklılıklar olduğunu ve bu sebeple bu eserlerde aynı tema kullanılsa dahi bunların bağımsız birer eser olacağını ifade etmektedir¹⁶². Bizim de katıldığımız aksi yöndeki görüşe¹⁶³ göre ise, FSEK'te bu şekilde sınırlayıcı bir hüküm yer almadığından istifade edilen eser ile işlenme eserin aynı eser türü içerisinde yer alması gibi bir zorunluluk söz konusu değildir. Zira FSEK m.6'da yapılan sayımın örnekleyici olması sebebiyle bu yönde bir sınırlama için

¹⁵⁶ İsviçre hukukunda bu husus Kanunda açıkça düzenlenmiştir. LDA art.3/al.1'e göre işleme eser, bireysel niteliğe sahip olan ancak meydana getirilmesi esnasında bir veya birden fazla eserden istifade edilen bir fikri üründür.

¹⁵⁷ **BARRELET/EGLOFF**, s. 25; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 40; **ÖZTAN**, **Fırat**, "Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler", Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara, 1998, s. 223.

¹⁵⁸ **ATEŞ**, Eser, s. 293; **BARRELET/EGLOFF**, s. 25; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 41; **PİROĞLU**, **Ünsal**, "Eserin İşleme Hakkı ve Benzeri Kavramlarla İlişkisi", THD, S.78, 2013/2, s. 31.

¹⁵⁹ **NAL/SULUK**, s. 76; **ÖZTAN**, İşlenme Eser, s. 225.

¹⁶⁰ Bkz. **ARSLANLI**, s. 34; **ATEŞ**, Eser, s. 312; **AYİTER**, s. 67; **BOZBEL**, Eser, s. 66; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 46-48; **ÖZTAN**, İşlenme Eser, s. 233.

¹⁶¹ Bkz. **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 48; **ÖZTAN**, İşlenme Eser, s.233. EREL, bu istisnanın dahi kabulünü yanlış bulmakta, olması gereken hukuk açısından bu şekilde meydana getirilen eserlerin bağımsız eser sayılması gerektiğini savunmaktadır. Bkz. **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 79.

¹⁶² **ATEŞ**, Eser, s. 312; **AYİTER**, s. 67.

¹⁶³ Bkz. **PİROĞLU**, İşleme Hakkı, s. 31; **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 84-85.

ölçü olamayacağı ve velev ki bu sayım bir ölçü olarak kabul edilsin sayılan örneklerden bir tanesinin bu kurala tamamen aykırı olması sebebiyle bu sayımdan yola çıkarak bir tümevarıma gidilmesinin mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

Bu tartışmayı somut bir örnek üzerinden de ele alabiliriz. Rönesans döneminin ünlü ressamı Sandro Botticelli, “La Mappa dell’Inferno (Cehennemin Haritası)” adlı tabloyu resmederken Dante Alighieri’nin İlahi Komedyada adlı şiirindeki cehennem tasvirlerinden faydalanmıştır. Dante’nin tasvirlerinde cehennem dokuz katmandan oluşmakta ve her bir katmanda belli bir günahtan dolayı cezalandırılan kişiler yer almaktadır. Örneğin dokuzuncu katman hainlere ayrılmıştır. Botticelli de tablosunu buna uygun olarak dokuz katman halinde resmetmiş ve her bir katmana Dante’nin tasvirlerine uygun kişilerin resimlerini eklemiştir. Dolayısıyla Botticelli’nin tablosunu oluştururken Dante’nin eserinden istifade ettiği ancak meydana getirdiği esere bir ressam olarak kendi hususiyetini de eklediği söylenebilir. Buradaki işleme faaliyeti bir şiirin tablo haline getirilmesi yani bir edebi eserin güzel sanat eseri haline getirilmesidir. Görüldüğü üzere pekala bu tür uyarlamalar da işlene eser niteliği taşıyabilir. Buna mani kabul edilebilecek açık bir Kanun hükmü de olmadığına göre bu tür uyarlamaların da FSEK m.1/B-(c) ve FSEK m.6 kapsamında işleme eser olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

b. Bağımsız Olmama

Hemen hemen bütün eserlerin meydana getirilmesinde önceden var olan eserlerden istifade edilir. Ancak işleme eserlerde bu bağ çok daha sıkıdır. İşleme eser meydana getirilirken amaçlanan, yeni bir eser meydana getirmek değil; istifade edilen eserin farklı bir şekilde ifade edilmesidir¹⁶⁴. Bunun bir gereği olarak da istifade edilen eserdeki hususiyet unsuru işleme eserde de varlığını koruyor olmalıdır¹⁶⁵. Bu yapı sebebiyle işleme eserlere “ikinci el eser” de denilmektedir¹⁶⁶.

Eserin işlenmesi sırasında zorunlu olarak bazı değişikliklerin yapılması gerekebilir. Bu türden değişiklikler bağımsız olmama unsurunun ihlali sayılmaz ancak zorunlu olanlar dışında işlenmenin amacına aykırı olarak ekleme, çıkarma veya

¹⁶⁴ ARSLANLI, s. 30; ATEŞ, Eser, s. 292; AYİTER, s. 66; ÖZTRAK, s. 28; YARSUVAT, s. 69.

¹⁶⁵ ÖZTAN, İşleme Eser, s. 226; ÖZTRAK, s. 30.

¹⁶⁶ BARRELET/EGLOFF, s. 24; TROLLER, s. 135.

değişiklikler yapılmamalıdır (FSEK m.16/II). Bu zorunlu değişiklikler işlenmenin türüne göre değişiklik göstereceği için de istifade edilen eser ile işlenme eser arasındaki bağıllık farklı yoğunlukta oluşabilir. Örneğin bir romanın sinemaya uyarlanması sırasında sinema tekniğinin gerektirdiği birtakım değişikliklerin yapıldığı için bu tür işlenmelerin doğası gereği bağıllık çok yoğun olmayabilir. Çeviri eserlerde ise ifade aracı ve eser türü değişmediği için çevrilen esere bağıllık görece daha yoğun oluşmaktadır.

Bunun dışında istifade edilen eser sahibinin izni ile eserde bazı değişiklikler yapılabilir. Ancak bu ihtimalde dahi eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek ve/veya eserin niteliğini ya da hususiyetini bozacak değişiklikler yapılıyorsa eser sahibi bu değişiklikleri engelleme yetkisine sahiptir. Eser sahibinin bu yetkisinden vazgeçmesi hükümsüzdür (FSEK m.16/III).

Bağımsız olmama unsuru esinlenme ile işlenme eser arasındaki farkı da oluşturur¹⁶⁷. Zira esinlenme yolu ile meydana getirilen eserlerde de önceki eser veya eserlerden istifade edilmekte ancak meydana getirilen eser öncekinin hususiyetini taşımadığı için bağımsız bir eser niteliği taşımaktadır¹⁶⁸.

c. İşleyenin Hususiyetini Taşıma

İşlenme eserlerin FSEK kapsamında eser olarak korunabilmesi için diğer tüm eserlerde olduğu gibi sahibinin hususiyetini taşıması gerekir. Yani işleyenin hususiyetini taşıma, işlenme olmanın değil; eser olmanın bir gereğidir. Eğer bir işlenme, sahibinin hususiyetinin taşııyorsa eser niteliğini kazanamaz ancak alelade işlenme olarak nitelendirilir¹⁶⁹.

İşlenme eserlerde işleyenin hususiyetini gösterebileceği alan bağımsız eserlere oranla daha kısıtlıdır. Zira yukarıda ifade edildiği üzere istifade edilen eser ile bağın korunması gerekir. Bu bağıllık işleme faaliyetinin türüne göre değişiklik gösterdiği için de işleyenin hususiyeti tespit edilirken işlenmenin türünü dikkate almak gerekir. Örneğin bir çevirmenden beklenen, işlenecek metni anlamını muhafaza ederek başka bir dile

¹⁶⁷ BAŞ, s. 206-207; ERDİL, İşlenme Eserler, s. 43.

¹⁶⁸ CERİTOĞLU SENGEL, s. 130.

¹⁶⁹ ERDİL, İşlenme Eserler, s. 39; ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 78.

çevirmesidir. Yani çevirmen geniş bir yaratıcılık alanına sahip değildir. Dolayısıyla bu tür işlemlerde hususiyet unsuru incelenirken çok katı davranılmamalıdır¹⁷⁰. Çeviriye işleyenin hususiyetini katacak olan şey, kullanılacak ifadelerin seçimidir¹⁷¹.

3. İstifade Edilen Eserin Sahibinin Haklarına Zarar Getirilmemesi

İşlenme eserlerin düzenlendiği FSEK m.6'nın son fıkrası 4630 sayılı Kanun değişikliği ile madde metnine eklenmiştir. Bu hükme göre; *“istifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek şartıyla oluşturulan ve işliyenin hususiyetini taşıyan işlemler, bu kanuna göre eser sayılır.”* Kanunun ifade şekli, istifade edilen eserin sahibinin mali veya manevi herhangi bir hakkından kaynaklanabilecek zararın varlığı halinde işlenmenin eser olarak kabul edilmeyeceği şeklinde anlaşılmaktadır¹⁷². Yani bu unsur işlenme eserin varlığı açısından kurucu unsurlardan birisiymiş gibi bir ifade kullanılmıştır. Bunun kabulü halinde işlenme eserin ortaya çıkması büyük oranda istifade edilen eser sahibinin iznine bırakılmış olmaktadır. Zira mali haklardan birisi olan işleme hakkı FSEK m.21 gereği sahibine aittir.

İstifade edilen eser sahibinin izninin işlenme eserin varlığı açısından kurucu bir unsur olarak kabul edilmesi Kanun sistematığına uygun değildir¹⁷³. Zira bir eserin işlenmesi hukuki bir işlem değil; fiili bir durumdur¹⁷⁴. Hatta istifade edilen eser sahibinin haberi dahi olmadan işlenme eserin meydana getirilebileceği kabul edilmelidir. Örneğin bilimsel bir makale eser sahibinin bilgisi dışında başka dile çevrilmiş ise bir işlenme eserin meydana getirilmiş olur.

¹⁷⁰ “...çevirisi yapılan metinler arasında önemli farklılıkların bulunduğu, dava konusu çevirinin bir edebi eser ya da roman olmayıp bilimsel bir eser olması nedeniyle bu tür çevirilerde birebir karşılıklar bulunarak herhangi bir anlamsal farklılık yaratmadan birebir çevirinin yapılması gerektiği, çevirmenlerin tutumlarının benzer olmadığı, birinci çevirinin İngilizce söz dizimine ve kaynak metin normlarına daha çok bağlı kaldığı, ikinci çevirinin ise Türkçe dil ve anlatım olanakları lehine daha çok yerelleştirme yapılarak oluşturulduğu, önemli oranlarda çevirmen çözümlerinin sunulduğu ve aralarında önemli farklılıkların bulunduğu, intihal iddiasının sabit olmadığı, mevcut benzerliğin çevrilen eserin aynı eser oluşu, çevirinin bilimsel eser olmasından ve çeviri kurallarından kaynaklandığı...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 24.1.2013, E. 2011/1584, K. 2013/1558 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 100-101).

¹⁷¹ SIRINELLI, s. 36.

¹⁷² TOSUN, Sinema Eserleri, s. 55.

¹⁷³ TOSUN, Sinema Eserleri, s. 55; ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 75.

¹⁷⁴ SULUK/ORHAN, s. 233.

İşlenme eserin varlığı için kurucu bir unsur olarak kabul edilmemekle birlikte, istifade edilen eser sahibinin izni işlenme eserler açısından iki noktada önem arz etmektedir. İlk olarak bir güzel sanat eserlerinin işlenebilmesi için eserin fiziksel yapısına müdahale edilmesi gerekiyor ise işleme faaliyeti eserin aslı üzerinde değişiklik meydana getireceği için eser sahibinin izninin alınması gerekecektir¹⁷⁵. İstifade edilen eser sahibinin iznine ihtiyaç duyulacak ikinci ihtimal ise işleme faaliyetinin ekonomik menfaat temini amacına yönelik olmasıdır¹⁷⁶. Yukarıdaki örneği bu açıdan ele alırsak bilimsel bir makale başka bir dile çevrildiğinde bunun bir dergide yayınlanması isteniyorsa istifade edilen eser sahibinin izni alınmalıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki istifade edilen eser sahibinin eserinin işlenmesini kabul etmesi eseri işleyecek olan kişiye sınırsız bir yetki vermemektedir. Eseri işleyen kişi, istifade edilen eser sahibinin diğer mali ve manevi haklarına da saygı göstermelidir.

C. Derlemeler

FSEK m.1/B-d’ye göre derleme eser, “*özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler ve antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı sonucu olan eseri*” ifade eder. Ayrıca FSEK m.6’da derleme eserlere ilişkin şu örneklere yer verilmiştir: “*Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması*” (FSEK m.6/I-6); “*belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi*” (FSEK m.6/I-7) ve “*belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları*” (FSEK m.6/I-11).

Öncelikle derlemelerin FSEK m.6’da ve işlenmelerle bir arada düzenlenmesinin yarattığı bir sakıncaya değinmek gerekir. FSEK m.6 şu şekilde başlamakta; “*Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip bu esere nispetle müstakil olmıyan ve aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir*” ve devamında işlenme ve derleme örnekleri sayılmaktadır. Sayımdan önce yapılan bu giriş FSEK m.1/B-c’de yapılan işlenme eser tanımıyla neredeyse birebir örtüşmektedir. Ancak bu tanım derleme eserleri

¹⁷⁵ ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 75.

¹⁷⁶ SULUK/ORHAN, s. 233; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 134; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 165.

kapsayıcı nitelikte değildir. Bu sebeple de derlemelerin bu tanımın devamında işlenmeler ile bir arada sayılmış olmasının isabetli bir tercih olmadığı kanaatindeyiz.

FSEK'te düzenlenen derleme eserleri kendi içerisinde iki gruba ayırmak mümkündür: içerisinde özgün eser barındıran derlemeler ve barındırmayan derlemeler. Şiir antolojileri birinci gruba; ansiklopediler ise ikinci gruba örnek teşkil eder. FSEK m.21'e göre bir eseri işleme hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Bu hükmün derlemeler açısından uygulanıp uygulanamayacağı Kanunda açıkça belirtilmemiştir. Ansiklopediler gibi içerisinde özgün eser barındırmayan derleme eserler açısından FSEK m.21 zaten uygulama alanı bulmayacaktır fakat başkalarına ait özgün eserlerin derlenmesi halinde bu eserlerin sahiplerinden izin alınması gerekir¹⁷⁷.

FSEK m.21 ile ilgili bu tereddütleri gidermek adına madde metninin derleme eserleri de kapsayacak şekilde değiştirilmesi isabetli olacaktır. Örneğin İsviçre hukukunda bu husus "eserin bütünlüğü"¹⁷⁸ kenar başlığını taşıyan LDA art.11'de düzenlenmiş ve eserin bir işleme eser meydana getirmek amacıyla kullanılması veya bir derleme esere dahil edilmesi noktasında karar verme hakkının münhasıran eser sahibine ait olduğu ifade edilmiştir¹⁷⁹. FSEK m.21'in buna benzer bir şekilde yeniden kaleme alınmasının tereddütlerin giderilmesi açısından isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Derleme eserler sahibinin hususiyetini taşıma unsuru açısından özellik arz etmektedir. Bu tür eserleri meydana getiren kişilerin hususiyeti, derlenecek eserlerin

¹⁷⁷ "Derlemeler, işleme eser niteliğinde olduğundan, ancak içeriğini oluşturan (koruma süresi dolmamış) eserlerin sahiplerinden işleme hakkı devraldıktan sonra kamuya sunulabilirler; nitekim, 4630 SK ile değiştirilen FSEK m.8.f.2'deki "asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla" ifadesi de bu hususu doğrulamaktadır." Bkz. ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 144. TEKİNALP ise aksi yöndeki görüşü şu şekilde savunmaktadır: "Her derleme özgün eserlerden oluşmaz. Mesela, ansiklopedilerin bir çoğunda, veri tabanlarında özgün eser(ler) mevcut değildir. Böyle derlemelerde FSEK'in 21. maddesi uygulanamaz. Özgün eserlerden oluşan derleme eserlerde, mesela antolojilerde de bu hükmün uygulanması mümkün değildir. Gerçekten bir "İstanbul Şiirleri Antolojisi"nde işleme önceliğinin hangi şaire verileceği belli değildir." Bkz. TEKİNALP, Ünal, "Derleme Eser, Düşünce Yaratıcılığı ve Bunun Hususiyet Üzerindeki Etkisi", FMR, C.5, 2005/1, s. 72.

¹⁷⁸ Fr. *Intégrité de l'oeuvre*.

¹⁷⁹ LDA art.11/al.1: "L'auteur a le droit exclusif de décider:

a. si, quand et de quelle manière l'œuvre peut être modifiée;

b. si, quand et de quelle manière l'œuvre peut être utilisée pour la création d'une œuvre dérivée ou être incorporée dans un recueil."

seçiminde ve/veya derlemenin düzenlenişinde kendisini gösterir¹⁸⁰. Örneğin bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması şeklindeki derlemelerde derleyenin hususiyetini katacak olan şey içeriğin düzenleniş şeklidir¹⁸¹. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi şeklindeki derlemelerde ise derlemeye dahil edilecek özgün eserlerin seçiminde de hususiyet kendisini gösterecektir.

¹⁸⁰ **BARRELET/EGLOFF**, s. 28; **BELLİCAN**, Hususiyet Kavramı, s. 76; **BERNAULT**, n° 147; **COLOMBET**, s. 47; **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 91; **SIRINELLI**, s. 33.

¹⁸¹ “Külliyatlardaki yaratıcı düşünce özelliği, eserlerin bir araya getirilmesindeki fikri çabadır. Örneğin, bir şairin İstanbul şiirleri bir grupta, aşk şiirleri başka bir grupta veya şairin yaşamındaki belirli dönemlere göre sınıflandırılmış bir şekilde şiirlerinin bir düşünce yaratıcılığı çerçevesinde derlenerek külliyatının oluşturulması gibi.” Bkz. **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 171.

İKİNCİ BÖLÜM:

FİKİR VE SANAT ESERLERİ HUKUKUNDA

ÇİZGİ ROMAN

I. ÇİZGİ ROMAN

A. Tanım

Çizgi roman en genel anlamda “*resimlerle öykü anlatma sanatı*”¹⁸², “*resim veya çizim dizileriyle öykü kurgulama sanatı*”¹⁸³ gibi şekillerde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu ise çizgi romanı “*konuyu ve olaylar zincirini kesintisiz olarak resimleme yöntemiyle okuyucuya sunan roman*” şeklinde tanımlamıştır¹⁸⁴. Bu şekilde geniş tanımlar ölçü alındığı takdirde çizgi romanın tarihi kökleri antik çağda mağara duvarlarına yapılan resimlere veya Mısır hiyerogliflerine kadar götürülebilir¹⁸⁵. Ancak bugün anladığımız şekli ile çizgi roman çok daha yeni bir sanat türüdür ve en önemli özelliklerinden birisi de basılı bir tür olmasıdır¹⁸⁶. Çizgi romanın üretim şekli, yapısal özellikleri ve okuyucusuna ulaşma usulü birlikte değerlendirildiğinde şu şekilde kapsayıcı bir tanımın yapılması daha isabetli olacaktır: “*Çizgi roman, elle çizilmiş ve belli bir süreklilik içinde*

¹⁸² **BARON-CARVAIS, Annie**, La Bande Dessinée, 5ème édition, Paris, 2007, s. 3; **GÜRDAĞCIK, Sinan**, “Çizgi Romanın Öyküsü”, Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi, S. 61, Aralık 1985, s. 66.

¹⁸³ **ALSAC, Üstün**, Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film, İstanbul, 1994, s. 13.

¹⁸⁴ **TDK** Büyük Türkçe Sözlük.

¹⁸⁵ **CANTEK, Levent**, Türkiye’de Çizgi Roman, 4. Baskı, İstanbul, 2012, s. 21; **ÖZYİĞİT, Ceylan**, Tüketim Mallarında Çizgi Roman Kahramanlarının Kullanılmasının Marka Bilinirliğine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 8; **PLATİN, Ali**, “Tek Resimden Dizi Resme Geçiş”, Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi, S. 61, Aralık 1985, s. 64.

¹⁸⁶ **PLATİN**, s. 64.

*art arda gelen, bir metinle bütünleşen ve basılı olan resimlerden oluşan bir anlatım biçimidir*¹⁸⁷.”

Çizgi romanın basılı hale gelmesi çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Yeterli uzunlukta olması halinde çizgi romanların bütün bir dergi şeklinde yayınlanması mümkündür. Ancak nispeten daha kısa olan çizgi romanlar gazete ve dergilerde bunlar için ayrılan bir bölümde yayınlanmaktadır¹⁸⁸.

Basıma ilişkin bir başka önemli nokta ise çizimlerin siyah-beyaz bırakılması ya da renklendirilmesidir. İlk zamanlar teknik yetersizlikler dolayısıyla çizgi romanın siyah-beyaz yayınlanması bir zorunluluktur. Ancak zamanla teknik imkanlar gelişmiş ve renkli yayınların yapılması mümkün hale gelmiştir. Bu gelişimi takip eden çizgi roman sanatçılarının birçoğu eserlerini renklendirmeyi tercih etmiştir. Ancak hala eser sahibinin tercihi doğrultusunda siyah-beyaz çizgi romanlar da üretilmektedir.

B. Tarihi Gelişimi

1. Çizgi Roman Türünün Doğuşu ve Gelişimi

Modern anlamda çizgi roman ile bazı noktalarda farklılaşmalar (konuşma balonlarının henüz kullanılmaması gibi) da çizgi romanın öncüsü sayılabilecek eserler 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya konmaya başlamıştır. “Çizgi romanın babası” olarak anılan¹⁸⁹ İsviçreli yazar/çizer Rodolphe Töpffer bu dönemde ortaya koyduğu eserler ile çizgi romanın doğuşunda ve gelişmesinde önemli pay sahibi olmuştur¹⁹⁰. Resimler ile metnin bağlantılı şekilde kullanılması ilk kez bu dönemde ve Töpffer tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁹¹.

¹⁸⁷ PLATİN, s. 64.

¹⁸⁸ ALSAÇ, s. 16.

¹⁸⁹ BARON-CARVAIS, s. 4; McCLOUD, Scott, Understanding Comics, New York, 1994, s. 17.

¹⁹⁰ ÖZYİĞİT, s. 16; PLATİN, s. 64-65.

¹⁹¹ McCLOUD, s. 17.

Töpffer, ayrıca bu anlatım türünün ilk teorisyeni olarak da kabul edilmektedir¹⁹². Sanatçı, 1831 yılında yazdığı/çizdiği ve 1833 yılında yayımlanan “Bay Jabot’unun Hikayesi”¹⁹³ adlı eserinin önsözünde bu yeni anlatım türü için şu ifadeleri kullanmıştır¹⁹⁴:

“Bu küçük kitap karmaşık bir yapıya sahiptir. Kitap çizimle meydana getirilen resimlerden oluşmaktadır. Her bir resme bir veya iki satırlık metinler eşlik etmektedir. Metinler olmadan resimler bulanık bir anlama sahip olur; resimler olmadan metinler ise hiçbir bir anlam ifade etmezdi. Bunların bir araya gelmesi yeni bir roman türünü şekillendirmiştir.”

Töpffer’in yazmış olduğu bu önsöz çizgi roman türüne ilişkin iki önemli tespit içermektedir. İlk tespit, çizgi romanın iki ayrı bileşenden oluştuğudur: resimler ve metin. İkinci ve daha önemli tespit ise bu bileşenlerin birbirleriyle etkileşime girdikleri ve birbirlerinin anlatımını güçlendirdikleridir.

Çizgi roman Avrupa topraklarında doğmuş bir anlatım türü olmakla beraber bu türün büyük okuyucu kitlelerine ulaşması ilk olarak ABD’de gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl sonlarında ABD’de gazete satışlarında yaşanan büyük patlama sırasında gazete eklerinde verilen çizgi romanlar geniş okuyucu kitlelerine ulaşmış oldu¹⁹⁵. Yüzyılın ortalarına yaklaşıldığında ise sadece çizgi romanlardan oluşan dergiler yayınlanmaktaydı. Bunlardan birisi olan “Action Comics” adlı dergide, 1938 yılında, Superman serisi yayınlanmaya başlamış ve o yıl derginin tirajı yarım milyona kadar ulaşmıştır¹⁹⁶. Bu ilginin sonucunda ertesi yıl Superman serisi kendi adıyla ayrı bir dergi olarak yayım

¹⁹² **KACMARIKOVA, Kristyna**, La Bande Dessinée, Brno, 2010, s. 12.

¹⁹³ **Fr. L’Histoire de Monsieur Jabot**.

¹⁹⁴ Bkz. **KACMARIKOVA**, s. 12.

¹⁹⁵ “Yeni bir biçim olarak Avrupa’da ortaya çıkan çizgi roman asıl patlamasını Amerika’da gerçekleştirmiştir. Çizgi roman, gazeteyi kitleye indirirken, gazete de çizgi romanı yaygınlaştırmış oluyordu. Zaman dilimi on dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başları arasıydı ve kısa süre sonra çizgi roman yayımlamayan gazete kalmamıştı.” Bkz. **GÜRDAĞCIK**, s. 66; “Avrupalı sanatçıların öncülüğünü yaptığı çizgi romanın gelişiminde 19. yüzyıl sonlarında Amerikalı yayıncılar tarafından çok önemli bir adım atıldı. Bu, çizgi roman ürünlerinin yaygınlaşması açısından büyük önem taşıyan bir medyanın, “pazar ekleri”nin ortaya çıkışıydı.” Bkz. **HORN, Maurice**, “Çizgi Romanın Kısa Tarihi”, ARGOS, No. 7, Mart 1989, s. 141.

¹⁹⁶ **SAVAŞ, Karaca**, “Türkiye’de Pek Tutmayan Bir Süper Kahraman: Superman”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 268.

hayatına devam etmiştir. Böylece Superman, kendi adını taşıyan bir dergide yayınlanan ilk çizgi roman karakteri olmuştur¹⁹⁷.

Çizgi romanın Avrupa'daki gelişimine bakıldığında ise ABD örneğinden farklı olarak gazetelerin önemli bir rol oynamadığı görülecektir¹⁹⁸. Avrupa'da bu gelişim daha çok dergiler sayesinde gerçekleşmiştir. Fransa'daki çizgi roman dergiciliğinin geçmişi 1889 yılında haftalık olarak yayımlanmaya başlayan "Le Petit Français Illustrée" dergisine dayandırılmaktadır. Bunu 1903 yılında yayımına başlanan "La Jeunesse Illustrée" ve 1905 yılında yayımına başlanan "La Semaine Suzette" adlı dergiler izlemiştir¹⁹⁹.

Ulaştığı okuyucu kitlesi yönünden ABD'de Superman'ın yarattığı etkinin benzeri Avrupa'da Tintin ile yaşanmıştır. Belçikalı Hergé (George Remi)'nin 1929'da yazmaya ve çizmeye başladığı "Tintin'in Maceraları" serisi geniş bir okuyucu kitlesi elde etmiştir. Ayrıca Tintin karakterinin etkisi Avrupa ile sınırlı kalmamış; bu karakter Dünya çapında ilgi görmüştür. Öyle ki bu çizgi roman serisi 80 dile ve lehçeye çevrilmiş ve 1929'dan beri toplamda 230 milyondan fazla Tintin albümü satılmıştır. Hala daha en çok satan çizgi roman serisi unvanı bu seriye aittir²⁰⁰.

Gerek ABD'de gerekse Avrupa'da çizgi romanın bu kadar geniş kitlelere ulaşması sansür tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. 1950'lere gelindiğinde ABD'de içeriğe ilişkin önemli gelişmeler ve değişimler görülmektedir. Bu yıllarda bazı yayıncıların tercih ettiği korku ve şiddet temalı çizgi romanlar kamuoyunda tepki görmeye başlamıştır²⁰¹. Dönemin baskıcı politik konjonktürünü dikkate alan yayıncılar bir yasaklama ile karşılaşmamak için kendi tedbirlerini almışlar ve yayınlanacak çizgi romanların içeriğine ilişkin sınırlamalar getiren bir oto sansür mekanizması kurmuşlardır²⁰². Öncelikle bir oto

¹⁹⁷ SAVAS, s. 268.

¹⁹⁸ "Amerika'da gazeteler aracılığı ile yaygınlaşan çizgi romanın Avrupa'daki gelişiminde ise gazetelerin bir etkinliği bulunmuyordu. Daha çok tefrikalara ağırlık veren Avrupa gazeteleri bu yeni akıma uzak kalırken çizgi roman sessizce çocuk dergilerinde görülmeye başladı." Bkz. ÇORUK, Hüsnü, "Fransa-Belçika Çizgi Roman Akımı ve Ülkemizdeki Dergileri Hakkında", Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 201.

¹⁹⁹ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. ÇORUK, s. 201-202.

²⁰⁰ fr.tintin.com/essentiel (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

²⁰¹ KİREÇÇİ, Ümit, Çizgi Roman Senaryosu, İstanbul, 2008, s. 29.

²⁰² CANTEK, s. 87.

sansür komitesi oluşturulmuş ve bu komite çizgi roman yazarlarının uyması gereken kuralları saptamıştır²⁰³. Bu komitenin 1954 tarihinde ortaya koyduğu kurallar “*Comics Code Authority*” olarak adlandırılmaktadır. Bu kurallar uzun yıllar boyunca Amerikan çizgi romanının içeriğini etkilemiş ve birçok yazarı farklı üsluplarda eser yaratmak zorunda bırakmıştır.

*Comics Code Authority*²⁰⁴, editörlüğe ilişkin kurallar ve reklamlara ilişkin kurallar olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Editörlüğe ilişkin kuralların bazıları şunlardır: “*Suçlar hiçbir zaman suçlulara sempati uyandıracak şekilde sunulmaz.*”, “*Hiçbir çizgi roman bir suçun işlenme yöntemleri ile ilgili ayrıntılara yer veremez.*”, “*Hiçbir çizgi romanın adında korku ve terör kelimeleri kullanılamaz.*”, “*Yürüyen ölüler, işkence, vampirler ve vampirlik, hortlaklar, yamyamlık veya kurt adam içeren sahnelere yer verilemez.*”, “*Aşırıya kaçmamakla birlikte argo kullanılabilir ancak dil bilgisi kurallarına mümkün olduğunca uyulmalıdır.*”, “*Kadınlar fiziksel özellikleri abartılmadan gerçekçi şekilde çizilmelidir.*”

Reklamlara ilişkin kurallar için ise şu örnekler sayılabilir: “*Alkol ve sigara reklamı kabul edilemez.*”, “*Satış amaçlı havai fişek reklamı yasaktır.*”, “*Kumar ile ilgili ekipmanların ve kumara ilişkin her türlü basılı materyalin reklamı kabul edilemez.*”, “*Şüpheli nitelikteki tıbbi ürünlerin reklamı reddedilmelidir.*”

Aynı dönemlerde Fransa’da da sansür konusunda gelişmeler yaşanmaktaydı. Ancak ABD’den farklı olarak burada bir oto sansür değil doğrudan kanun koyucunun getirdiği bir sınırlama söz konusudur. 16 Temmuz 1949 tarihinde çıkarılan bir Kanun ile çizgi romanlarda serserilik, yalan, hırsızlık, tembellik, kin, cinayet ve çocukların veya gençlerin ahlaki yapısını bozabilecek her türlü unsur yasaklanmıştır²⁰⁵. Bu Kanunun amacının çocukların ve gençlerin korunması olduğu ifade edilse de bir görüşe göre perde arkasındaki amaç Fransız çizgi romancılığını yabancı etkilerden arındırmak ve yerli üretimlerin önünü açmaktır²⁰⁶.

²⁰³ GÜRDAĞCIK, s. 68; HORN, s. 143.

²⁰⁴ users.wpi.edu/~dodo/comics_code1954.pdf (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

²⁰⁵ ÇORUK, s. 207.

²⁰⁶ ÇORUK, s. 207.

2. Türkiye’de Çizgi Roman

Türkiye’de çizgi roman türünün gelişimi izlendiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli eserlerin üretilmediği görülmektedir. Bu yıllarda yabancı çizgi romanların çevirileri yapılarak dergilerde yayınlanmaktaydı. Bir başka önemli nokta ise bu dönemde çizgi romanın daha çok çocuklara hitap eden bir tür olarak görülmesidir. Bunun bir yansıması olarak Türkiye’de çıkarılan ilk çizgi roman dergileri 1928 yılında yayını başlayan “Çocuk Sesi” dergisi ve 1934 yılında yayını başlayan “Afacan” dergisidir²⁰⁷. Türkiye’nin ilk yerli çizgi roman çizeri ise Orhan Tolon’dur. Tolon, Galatasaray Lisesi’nde öğrencilik yıllarında bir resim sergisi açar. Sergiyi ziyaret edenler arasında Çocuk Sesi ve Afacan dergilerinin yayıncısı M. Faruk Gürtunca da vardır. Gürtunca, Tolon’un sergilediği resimleri beğenir ve kendisini yayımladığı dergilerde çizerlik yapmaya davet eder. Bu davet üzerinde Tolon, çocuk dergilerine çizimler yapmaya başlar²⁰⁸. Böylece Türk çizgi romanının ilk adımları bir lise öğrencisi tarafından atılmış olur.

Sonraki yıllarda çizgi roman yetişkinlerin de ilgisini çekmeye başlamıştır. 1959-1976 tarihleri arasında Türkiye’de yayınlanan çizgi romanlarda konu daha çok kahramanlık hikayeleridir ve bu hikayelerde Karaoğlan, Malkoçoğlu, Kara Murat gibi Türk tarihinden beslenen çizgi karakterlere yer verilmiştir²⁰⁹. Bu dönemde ilk kez bir Türk çizgi romanının yurt dışına ihracı da gerçekleşmiştir. 1970’li yıllarda Karaoğlan’ın çevirileri Libya’da yayımlanmıştır ve o yıllarda Libya’da çevirisine müsaade edilen tek yabancı çizgi roman Karaoğlan olmuştur²¹⁰.

Türkiye’de çizgi roman dergiciliği açısından kırılma noktası kabul edilebilecek gelişme ise “Gırgır” dergisinin yayın hayatına başlamasıdır. 1972 yılında yayın hayatına başlayan derginin tirajı 1981 yılına gelindiğinde yarım milyon seviyesine ulaşmıştır²¹¹. Bu da göstermektedir ki ABD ve Avrupa’ya kıyasla geç bir dönemde de olsa ülkemizde

²⁰⁷ CANTEK, s. 59.

²⁰⁸ Bkz. CANTEK, s. 59-60.

²⁰⁹ KİREÇÇİ, s. 62; ÖZYİĞİT, s. 37.

²¹⁰ GÖNEN, s. 148.

²¹¹ ÖZYİĞİT, s. 38.

de çizgi romana karşı hatırı sayılır bir ilgi oluşmuştur. Bunu Fırt, Limon, Lemanyak, Lombok gibi dergiler izlemiştir²¹².

II. ÇİZGİ ROMANIN İÇERDİĞİ FİKRİ ÜRÜNLER

A. Genel Olarak

Çizgi romanın fikri mülkiyet hukuku alanında kapladığı alan sadece bütünüünün eser niteliğine ilişkin değildir. Çizgi romanın içerdiği birtakım fikri ürünlerin münferit olarak fikri mülkiyet haklarının konusu haline getirilmeleri mümkündür. Bu niteliğe sahip olmaları muhtemel dört fikri üründen bahsedilebilir: senaryo, resimler, çizgi karakterler ve eserin adı²¹³.

Çizgi romanı oluşturan iki temel bileşen senaryo ve resimlerdir. Bir araya geldiklerinde çizgi romanı oluşturan bu ürünlerin birbirlerinde bağımsız olarak da korunması mümkündür. Bunlar dışında bir çizgi romanın okuyucusu tarafından beğenilmesinde büyük bir etkiye sahip olan çizgi karakterlerin de bağımsız bir fikri ürün olarak korunabileceği söylenebilir. Son olarak çizgi romanın adının da fikri mülkiyet hukuku ve/veya haksız rekabet hükümlerince korunması mümkündür. Örneğin bir çizgi roman serisinin adı olan “X-Men” eser adı olarak korunabilecekken bu seride yer alan Wolverine, Jean Grey, Magneto gibi çizgi karakterler de ayrıca eser, marka veya tasarım olarak ya da haksız rekabet hükümlerince korunabilir.

Aşağıda sırasıyla senaryo, resimler, çizgi karakterler ve eser adının fikri hukuktaki yeri ve bunları koruyan hükümlere değinilecektir. Çizgi romanın yaratılmasındaki kronolojik sıra da dikkate alınarak bu kısımda öncelikle senaryoya ilişkin açıklamaların yapılması uygun görülmüştür.

²¹² KİREÇÇİ, s. 62.

²¹³ GOUTAL, Jean-Louis, “BD et Droit d’Auteur”, Droit et Bande Dessinée, Grenoble, 1998, s. 199.

B. Senaryo

1. Senaryonun Oluşturulması

Çizgi romanın yaratılması sürecindeki çıkış noktası çoğu kez senaryonun oluşturulmasıdır²¹⁴. Önce yazar tarafından anlatılmak istenen hikayenin senaryosu oluşturulur. Daha sonra bu senaryonun anlatımı resimler ile desteklenerek bir bütün olarak okuyucuya sunulur²¹⁵. Bu yaratma süreci senaryo ile resimler arasında bir etkileşim oluşturur.

Çizgi roman senaryosunun oluşturulması kendine has aşamaları içermektedir. Bu sürecin aşamaları üç ana başlık altında toplanabilir: sinopsisin hazırlanması, kare veya sayfa bazında hikayenin akışının oluşturulması ve sayfalara yerleştirilecek nihai metin unsurlarının belirlenmesi²¹⁶. Özellikle son iki aşama çizgi romanın kendine has yapısal özelliğinin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Sinopsis; televizyon reklamları ve sinema filmlerinde de sıklıkla kullanılan kısa bir metin türüdür. Bu kısa metinde diyaloglara yer verilmez ancak olaylar, kurgusal karakterler ve hikayenin teması hakkında genel bilgiler ortaya konularak hikayenin bir özeti sunulur²¹⁷. Böylece ileriki aşamalarda oluşturulacak olan senaryoya dair bir plan ortaya konmuş olur. Çizgi roman özelinde düşünüldüğünde sinopsisin karakterlere dair içerdiği bilgiler önem taşır. Uzun soluklu çizgi roman serilerinde farklı yazar veya çizerlerin görev aldığı bilinmektedir. Bu gibi ihtimallerde ekibe sonradan katılan kişiler seride yer alan karakterler ile ilgili bilgileri sinopsis sayesinde edinebilirler.

İkinci aşamada kare veya sayfa bazında hikayenin akışı belirlenir. Bunun için sinopsiste özet halinde olan hikayenin her bir kareye/sayfaya gelecek kısımları yazar tarafından oluşturulur. Bu kısımlarda söz konusu karede/sayfada yer alacak karakterler,

²¹⁴ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 11; **REGOUT, Martine**, “L’adaptation et les Produits Dérivés de la Bande Dessinée”, *Bande Dessinée et Droit d’Auteur*, Bruxelles, 2009, s. 133.

²¹⁵ **ALSAÇ**, s. 14; **CERAN, Kosta**, “Çizgi Roman Nedir?”, *Çizgili Hayat Kılavuzu* (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 28; **KİREÇÇİ**, s. 69; **ÖZYİĞİT**, s. 44.

²¹⁶ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 11-12. **BOLAN** da benzer bir aşamalandırma yapmış ancak bu aşamaları konu, tretman ve senaryo şeklinde adlandırmıştır. Bkz. **BOLAN, Burhan**, *Çizgi Roman Sanatı*, İstanbul, 2000, s. 97.

²¹⁷ **KADIGİL**, s. 138, dn. 481; **YAŞAR, Ali**, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Bakımından Televizyon Reklamlarının Hukuki Niteliği Televizyon Reklamları Üzerinde Hak Sahipliği*, İstanbul, 2011, s. 130.

bunların hangi pozisyonda durdukları, sahnedeki önemli nesnelere, mekan gibi çizilecek resme ait bilgilere yer verilmektedir²¹⁸. Senaryo ve resimlerin farklı kişiler tarafından oluşturulduğu çizgi romanlar açısından bu aşamanın yoğunluğu yazar ve çizer arasındaki görev paylaşımına göre değişebilir. Bu yoğunluğa göre oluşturulan senaryolar tam donanımlı senaryo, tretman senaryosu, diyalog senaryosu gibi türlere ayrılmaktadır²¹⁹.

Bazen çizgi romanın yayımlanmasına ilişkin usuller hikayenin kısımlara ayrılmasını daha elzem hale getirmektedir. Dergi veya gazetelerin içerisinde bir bölüm olarak yayınlanan çizgi romanlar için alan yönünden kısıtlılık söz konusu olmaktadır. Dergilerde/gazetelerde her bir çizgi roman için bir köşe veya bir ya da birkaç sayfalık bir alan belirlenir. Bu durumda çizgi roman yazarının bu kısıtlı alana sığdırılabilecek kare sayısını gözeterek yazacağı hikayeyi kısımlara ayırması gerekir. Tek başına bir dergi olarak yayınlanan çizgi romanlar açısından ise genellikle alan yönünden bir kısıtlama bulunmadığı için hikayenin ayrılacağı kısımlar konusunda yazar daha esnek davranabilmektedir.

Senaryonun son aşamasında ise sayfalara yerleştirilecek yani okuyucuya ulaşacak nihai metin unsurları belirlenmiş olur. Çizgi romanın basılı halinde yer alacak bu nihai metin unsurları, karelerin içerisinde veya çevresinde kendilerine ayrılan boşluklara yerleştirilir. Bu boşluklar metin kutuları, konuşma balonları ve düşünce balonlarıdır. Bir de bunlara ek olarak karelerin içerisinde resimler ile bağlantılı olarak yazınsal efektlere yer verilebilir.

Metin kutuları, resim karelerinin altında/üstünde ya da sayfaların altında/üstünde yer verilen pano şeklindeki alanlardır. Bu alanlar; konuya giriş yapılması, karakterlerin tanıtılması, yer veya zaman hakkında bilgi verilmesi gibi amaçlara hizmet eden metinler ile doldurulur²²⁰. Burada amaç hikayenin karakterler tarafından aktarılamayacak veya aktarılması tercih edilmeyecek ayrıntılarını okuyucuya basit bir şekilde aktarmaktır²²¹.

²¹⁸ Bu aşamaya ilişkin örnekler için bkz. **BOLAN**, s. 98-102; **KİREÇÇİ**, s. 125 vd.

²¹⁹ **KİREÇÇİ**, s. 121.

²²⁰ **KİREÇÇİ**, s. 91-92; **ÖZYİĞİT**, s. 45.

²²¹ **KACMARIKOVA**, s. 11.

Çizgi romanın kendine has anlatımının en önemli parçaları ise konuşma ve düşünce balonlarıdır. Konuşma balonları; resim karelerinin içerisinde konuşan kişinin başının üzerine yerleştirilen, içerisine diyalog ya da monologların yazıldığı ve daha çok yuvarlak veya elips şeklinde çizilen metin boşluklarıdır²²². Aynı kare içerisinde birden çok konuşma balonuna yer verilecekse balonlar yukarıdan aşağıya konuşmanın akışına göre sıralanır²²³. Böylece okuyucunun diyalogu takip etmesi kolay hale gelir. Düşünce balonları ise yine benzer şekilde resim karelerinin içerisinde yer alır ancak konuşma balonları ile karıştırılmaması için bunlar bulut şeklinde çizilir²²⁴. Düşünce balonları, görsel işitsel eserlerdeki iç ses kullanımına benzer şekilde karakterin düşüncelerini okuyucuya aktarır ve böylece okuyucunun karakterin kişiliği hakkında fikir sahibi olması sağlanır.

İlginç olan şudur ki bugün çizgi roman için çok önemli kabul edilen bu metin kısımları esasen bu anlatım türüne sonradan adapte edilmiştir. İlk çizgi romanlarda konuşma ve düşünce balonları yer almamakta; tüm edebi anlatım metin kutuları aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi²²⁵. Richard Felton Outcault, 1896 yılında yayımlanan Yellow Kid adlı çizgi romanında konuşma balonlarını anlatıma dahil ederek bu anlatım türüne yeni bir soluk getirmiştir²²⁶. Konuşma ve düşünce balonları zamanla diğer yazarlar tarafından da benimsenmiş ve çizgi romanın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Türkiye’de ise konuşma balonu ilk kez Orhan Tolon tarafından “Civan’ın Serüvenleri” adlı seride kullanılmıştır²²⁷.

Konuşma ve düşünce balonları ile ilgili son olarak bunların içerisinde kullanılan imlaya da değinmek gerekebilir. Çizgi romanın kendine has bir imlasının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bir sonraki balonda konuşma devam edecekse balonun sonuna “...” ve sonraki balonun başına yine “...” konması ya da merak veya şaşırma gibi

²²² Klasik anlamda konuşma balonları yuvarlak veya elips şeklinde olmakla birlikte bu bir zorunluluk değildir. Yazarların ihtiyaçları veya stilleri doğrultusunda farklı şekilleri tercih etmesi söz konusu olabilir.

²²³ EISNER, Will, Comics & Sequential Art, 19th printing, Florida, 2000, s. 26.

²²⁴ ALSAÇ, s. 14; KACMARIKOVA, s. 10.

²²⁵ ALSAÇ, s. 13.

²²⁶ ÖZYİĞİT, s. 44.

²²⁷ CANTEK, s. 60.

duyguları kısaca ifade etmek için “!”, bir sorgulama söz konusu ise “?” gibi işaretler kullanılması çizgi romanın kendine has imlasına örnek gösterilebilir²²⁸.

Yazınsal efektler ile ise nesnelere çıkardığı sesler veya karakterlerin çıkardığı ancak konuşma balonu ile ifade edilmeyen sesler ifade edilir²²⁹. Örneğin kapı ziline çalması, silah sesi, horoz sesi, hapşırma gibi sesler yazınsal efektler ile ifade edilir.

2. Senaryonun Eser Niteliği

Senaryonun nihai hali, çizgi romanın yayınlanan şeklinde yer alan metin unsurlardır. Bu metin unsurlarının -eser sahibinin hususiyetini taşıyor olmaları kaydıyla-resimlerden bağımsız olarak da eser niteliği taşıması mümkündür²³⁰. Resimlerden bağımsız bir şekilde değerlendirildiğinde bunlar dil ile ifade edilen fikri ürünler olduğu için Türk hukuku açısından bu koruma FSEK m.2 kapsamında sağlanacak ve bu metinler edebi eser olarak korunacaktır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise senaryonun tamamlanmamış hali için bu korumadan istifade edilip edilemeyeceğidir. BOZGEYİK, televizyon dizisi senaryosu açısından yaptığı değerlendirmede, senaryoya ilişkin taslağın eseri şekillendirecek esaslı unsurları içermesi halinde korunması gerektiğini ifade etmiştir²³¹. Çizgi roman senaryosu hikayenin kısımlara ayrıldığı aşamada büyük oranda bu özellikleri taşımaktadır. Dolayısıyla somut olayın şartları da gözetilmek kaydıyla bu aşamanın eser olarak korunabileceği söylenebilir. Son olarak denebilir ki sinopsis de eser olarak korunabilir²³². Yargıtay’ın da bu yönde bir kararı bulunmaktadır²³³. Ancak kısa bir metin

²²⁸ KİREÇÇİ, s. 70.

²²⁹ ÖZYİĞİT, s. 45.

²³⁰ BUYDENS, Bande Dessinée, s. 33; REGOUT, s. 136.

²³¹ “...bir TV dizi senaryosunun yer, zaman, kahramanlar ve bunların özellikleri gibi temel noktalarına ilişkin kısa bir taslak eseri şekillendirecek esaslı unsurları içerdiğinde korunur.” Bkz. BOZGEYİK, Hususiyet, s. 179. Mukayeseli hukukta aynı yönde görüş için bkz. BARRELET/EGLOFF, s. 22.

²³² YAŞAR, s. 130-131. Sinopsisin FSEK m.2 kapsamında “dil ve yazı ile ifade olunan eser” olarak korunabileceği yönündeki bilirkişi raporu için bkz. YASAMAN, Hamdi, Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku ile İlgili Makaleler, Hukuki Mütalaalar, Bilirkişi Raporları, Cilt II, İstanbul, 2012, s. 251 vd.

²³³ “...sinopsisin öykü özeti olup öykünün kurgusunu, kahramanlarını, gelişimini ve temasını spesifik şekilde ifade ettiğinden eser niteliğinde bulunduğu...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 29.3.2012, E. 2010/5060, K. 2012/4959 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 808).

türü olduğu için eser sahibinin hususiyetini yansıtmaya ihtimalinin senaryonun diğer aşamalarına nazaran daha düşük olduğunu belirtmek gerekir.

Senaryoya nihai şekli verildikten sonra bu metin unsurlarının kendilerine ayrılan boşluklara yerleştirilmesi teknik bir işçiliktir. Senaryo yazarı kimi zaman işin bu kısmı ile ilgilenmemekte; bu iş için başkaları görevlendirilmektedir. İşin bu kısmı genellikle yaratıcılıktan uzaktır. Hatta günümüzde daha çok bilgisayar ortamında gerçekleştirilmektedir²³⁴. Ancak kullanılan yazı karakterinin hususiyet arz etmesi halinde güzel sanat eseri olarak korunması mümkündür. Kanun koyucu, 4110 sayılı Kanun ile, güzel yazı sanatı anlamına gelen²³⁵ kaligrafiyi FSEK m.4/I-1’de yapılan sayıma dahil etmiştir. Burada korunacak olan metnin içeriği değil yazı karakteridir. Bir yazı karakterinin güzel sanat eseri olarak nitelendirilmesi ile sık karşılaşılmayabilir. Zaten çizgi romanın içerisinde yer alan metinler açısından bu şekilde süslü bir yazım çok da tercih edilmeyecektir. Bununla beraber çizgi romanın adının bu nitelikteki bir yazı stili ile yazılması olasılık dahilindedir. İster metin içi ister eser adında kullanılmış olsun, her ihtimalde, kaligrafi eseri olarak nitelendirilebilecek bir yazı karakterinin eser sahibinin izni alınmadan başka bir eserde kullanılması kaligrafi üzerindeki hakların ihlali olarak değerlendirilecektir.

C. Resimler

1. Resimlerin Çizilmesi

Çizgi romanın görsel unsuru olan resimler kare, çerçeve, panel gibi çeşitli şekillerde adlandırılan alanların içerisinde yer almaktadır²³⁶. Esasen bu alanların kare şeklinde olması yönünde bir zorunluluk olmamakla beraber kullanımın yaygınlığı sebebiyle kare ifadesini kullanmayı tercih etmekteyiz.

Çizgi roman sayfaya yerleştirilirken çoğunlukla bir yatay sırada birden çok kare yer alır. Aynı yatay sırada yer alan bu karelerin bütünü ifade etmek için bant terimi

²³⁴ KACMARIKOVA, s. 11.

²³⁵ TDK Büyük Türkçe Sözlük.

²³⁶ KİREÇÇİ, s. 95; ÖZYİĞİT, s. 46.

kullanılmaktadır²³⁷. Fransızcada çizgi roman için kullanılan “bande dessinée (resimli bant)” ifadesi buradan türemiştir. Çizgi roman birden fazla banttandır ve sabit bir sayı veya oran olmamakla beraber onlarca kareden oluşabilir. Bu karelerin boyutları birbirlerinden farklı olabilir. Bu durum o karede anlatılacak sahnenin gereklerinden kaynaklanabileceği gibi çizerin tercihinden de ileri gelebilir. Örneğin bazı yazarlar farklı boyutlarda kareler kullanarak anlatımı tekdüzelikten kurtarmaya çalışırlar²³⁸.

Anlatımın karelere bölünerek yapılması sayesinde çizgi romanda zaman kavramını oluşması sağlanır²³⁹. Kareden kareye geçişte okuyucunun belli bir sürenin geçtiği algısı oluşur. Eğer anlık bir sürenin değil de daha uzun bir sürenin geçtiği anlatılmak isteniyorsa genellikle metin kutularından faydalanılır. Bazı hallerde ise iki farklı karedeki olaylar aynı anda fakat farklı mekanlarda gerçekleşmektedir. Bu durumun okuyucu tarafından anlaşılabilmesi için sonraki karede, metin kutusu içerisinde “aynı anda”, “bu sırada” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Çizgi roman karelerinin başlangıç ve bitiş noktaları ülkelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu durum o ülkede kullanılan alfabe ile yakın ilişkilidir. Şöyle ki Latin alfabesi soldan sağa doğru yazıldığı için bu alfabenin kullanıldığı ülkelerde kareler sayfanın sol üst tarafından başlayıp sağ alt tarafında bitmektedir²⁴⁰. Ancak Japon mangalarında²⁴¹ sayfalar sağdan sola doğru okunduğu için ilk kare sayfanın sağ üst köşesinde; son kare ise sayfanın sol alt köşesinde yer alır²⁴².

Her bir kare içerisindeki resimlerin oluşturulması senaryoda olduğu gibi çeşitli aşamalar sonucu gerçekleşmektedir. Bu aşamalar beş başlıkta toplanabilir: karelerin düzenlenmesi (layout), çizgi karakterlerin çizimi, dekorun çizimi, çinileme ve renklendirme²⁴³. Bu aşamaların tamamlanması uzun uğraşlar ve farklı yetenekler

²³⁷ KACMARIKOVA, s. 9.

²³⁸ BOLAN, s. 25.

²³⁹ EISNER, s. 25; YALÇINKAYA, Can T., “Grafik Roman Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 273.

²⁴⁰ EISNER, s. 41; KİREÇÇİ, s. 96.

²⁴¹ Manga: Japon çizgi romanı. Bkz. TDK Büyük Türkçe Sözlük.

²⁴² KİREÇÇİ, s. 96.

²⁴³ BUYDENS, Bande Dessinée, s. 12.

gerektirdiği için zaman zaman bu aşamaların birinin veya birkaçının farklı kişiler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Çizer ilk olarak beyaz kağıt üzerine kurşun kalem ile çizeceği karenin içerisinde yer verilecek karakterlerin, onların hareketlerinin, nesnelerin vs. eskizlerini yapar²⁴⁴. Çizer bunu yaparken senaryoda o kare için yazılan kısmı dikkate alır. Örneğin söz konusu kare için yazılan kısımda dikkat çekilen nesnelere varsa resimde onlara odaklanılmalıdır²⁴⁵. Böylece çizilecek resmin taslağı oluşturulmuş olur. Taslak belirlendikten sonra karakterlerin çizimine geçilir. Öncelikle karakterin dış görünüşünün ana hatları (kontur) çizilir. Kaş, göz, ağız, burun gibi ayrıntılar ise sonradan çizimin içine yerleştirilir²⁴⁶. Bu aşamada karakterlerin yakın, orta, uzak planda çizilmesi veya farklı karelerde karakterin farklı açılardan çizilmesi gibi yöntemler ile sinema eserlerinde kameranın kullanımına benzer bir etki yaratılması mümkündür²⁴⁷. Dekorun yani arka planın çizimi ise görece daha az önemlidir. Hatta bazı çizerlerin bu kısımların çizimini bizzat yapmayıp yardımcı çizerlere bıraktığı görülmektedir²⁴⁸.

Resimlerin bu ilk çizimleri tamamlandıktan sonra uç ya da fırça kullanılarak çini mürekkebi ile resimlerin üzerinden geçirilir²⁴⁹. Bu işlem çinileme; işlemi yapan kişi ise çinici olarak adlandırılmaktadır. Son olarak da tercihe bağlı olarak resmin renklendirmesi yapılabilir. Bu iki aşamada gerçekleştirilen işlemler daha çok teknik işçilik mahiyetinde işlemlerdir. Ancak bazı hallerde bu kişilerin esere yaratıcı katkı sunmaları söz konusu

²⁴⁴ ALSAÇ, s. 15; BOLAN, s. 65; BUYDENS, Bande Dessinée, s. 12.

²⁴⁵ YALÇINKAYA, s. 273.

²⁴⁶ BOLAN, s. 21.

²⁴⁷ “Çizgi romanda da sinemadakine benzer anlatım tekniklerine başvurulur. Bunlar arasında kişi ya da nesnelerin yakın, orta, uzak plan gösterimleri, bir sahneden ötekine geçişler, görüntüyü yavaş yavaş büyütme ya da küçültme (yaklaştırmak ya da uzaklaştırmak, zoom), olay akışı içinde geri dönüşler yapmak (flash back), siyah-beyaz karşıtlığını ya da kişi ve nesnelerin göğe vuran izlerini (gölgelerini, silüetlerini) kullanmak, görüntüyü abartılı bir biçimde yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya bakıyormuş gibi düzenlemek, görüntüyü baygınlık, uyku sersemliği, sarhoşluk etkisi altında görülmüş gibi bulanık ya da birden çok çizgiyle iletme, küçük karelerin tekdüzeliğini kırmak amacıyla birkaç kareyi kapsayan büyük (panoramik) resimler kullanmak gibi şeyler vardır.” Bkz. ALSAÇ, s. 18-19; “...çizgi romanlarda, filmlerdekine benzer biçimde, giriş çekimlerine, yakın çekimlere ya da geniş görüntülere (panorama) rastlanır. Zaman zaman farklı kamera açıları kullanıldığı izlenimi yaratılır. Film kurgu tekniklerinden -zincirleme (bir sayfanın son karesinin diğer sayfanın başında yinelenmesi) ve atlama (bir sahneden diğerine ani geçiş)- yararlanır.” Bkz. GÜRATA, Ahmet, “Çizgi Roman’dan Sinemaya”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 55.

²⁴⁸ BUYDENS, Bande Dessinée, s. 12.

²⁴⁹ ALSAÇ, s. 15.

olabilir. Bu değerlendirme resimler üzerindeki eser sahipliği açısından önem taşımaktadır²⁵⁰.

2. Resmin Eser Niteliği

Resimler FSEK m.4/I-1’de güzel sanat eserleri arasında sayılmıştır. Çizgi roman karelerinde yer alan resimlerin eserin bütününden bağımsız olarak bu kapsamda korunması mümkündür.

İsviçre Federal Mahkemesi, Mickey Mouse adlı çizgi karakterin resimlerinin, eser sahibinin izni olmaksızın, bir restoranda tabakların üstünde ve duvarlarda kullanılmasını eser sahibinin haklarının ihlali olarak değerlendirmiştir. Federal Mahkeme kararında şu ifadeye yer vermiştir: *“Mickey Mouse’un görsel şeklinin telif hakkı korumasından istifade edeceğine şüphe yoktur. Bu, LDA art.1/al.5’e göre bir figüratif sanat eseridir.”*²⁵¹

ABD’de görülen bir davada da çizgi roman içerisindeki bir resmin eserden bağımsız olarak telif hakkı kapsamında korunabileceğine karar verilmiştir. Karar Batman çizgi roman serisinde seriye adını veren baskın karakterin kullandığı ve “Batmobile” adı verilen otomobile ilişkindir. Mahkeme çizgi romanda ve çizgi romanın sinema uyarlamalarında kullanılan ve eser sahibinin yaratıcılığının ürünü olan bu otomobilin görsel olarak kopyası sayılabilecek otomobillerin üretilip satılmasını telif hakkı ihlali olarak değerlendirilmiştir. Kararın sonuç kısmı şu şekildedir²⁵²:

“Batmobile’in telif hakkı korumasından faydalanabileceği ve DC’nin 1966 tarihli televizyon dizisinde ve 1989 tarihli sinema filminde görüldüğü şekliyle bu öge üzerinde telif hakkı sahibi olduğu saptandıktan sonra, Towle’un Batmobile’in kopyalarını üreterek bu telif hakkını ihlal ettiği sonucuna varılmıştır.”

²⁵⁰ Eser sahipliği bahsinde bu hususa daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

²⁵¹ ATF 77 II 377 (JdT 1952 I 361).

²⁵² DC Comics v. Towle, No. 13-55484, 9th Circuit 2015, s. 25 (www.law.justia.com Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

D. Çizgi Karakterler

1. Genel Olarak

Kurgusal karakterler²⁵³; çeşitli fikir ve sanat eserlerinde kendisine yer bulabilen, insan veya hayvan şeklinde ya da yaratıcısının hayali olarak oluşturduğu diğer şekillerde tasvir edilen ve yaratıcı bir faaliyetin sonucunda meydana getirilen fikri ürünlerdir²⁵⁴.

Bazen eserlerde kurgusal karakter fazlaca ön plana çıkmaktadır. Çizgi roman türü açısından bu ihtimal diğer eser türlerine oranla daha yüksektir. Çizgi roman -zorunlu olmamakla birlikte- devamlılığı olacak şekilde oluşturulan bir türdür. Sanatçılar ve tabii çizgi roman yayımcıları tek bir sayıdan oluşan çizgi roman yerine uzun seriler ortaya koymayı amaçlar. Bu amaca ulaşmak isteyen sanatçı, okuyucu kitlesinin sadakatini sağlamak için birtakım unsurlara ihtiyaç duyar. Bu unsurlardan en önemlisi de çizgi romanda yer alan baskın karakterlerdir. Bir çizgi roman serisinin farklı iki sayısında birbirinden bağımsız olaylar anlatılsa bile kullanılan baskın karakter sayesinde okuyucunun bu iki sayı arasında bağlantı kurması sağlanmaktadır. Bu durum okuyucu ile çizgi roman serisi arasında bir sadakat bağı oluşturur. Örneğin “Amazing Spider-Man” serisinin ilk kez yayımlandığı 1963 yılından günümüze 500’den fazla sayısı yayımlanmış ve bu sayılarda zaman zaman farklı yazar ve/veya çizerler görev yapmıştır²⁵⁵. Çizgi roman okuyucusunun artık farklı eller tarafından üretilen bu seriyi hala takip etmesini sağlayan etken Spiderman karakteridir.

Kurgusal karakterlerin okuyucu/izleyici tarafından algılanış biçimleri düşünüldüğünde bu fikri ürünlere ilişkin temel ayırım görsel karakterler ve edebi karakterler şeklinde yapılabilir. Görsel karakterler görme duyusuna hitap ederken edebi

²⁵³ Kanun koyucunun FSEK m.4/I-8’de kurgusal karakterleri ifade etmek için “tipleme” terimini tercih etmiş olmasının da etkisi ile öğretilerde bu kavramı ifade etmek için daha çok “tipleme” terimi tercih edilmektedir. Ancak edebiyatta “tip” terimi tek boyutlu kişilikleri (zeki, iyi, kötü, cimri vb.) ifade etmek için kullanılmaktadır. Farklı nitelikleri ve derinliği olan kişilikler açısından ise “karakter” terimi tercih edilir (Bkz. **KİREÇÇİ**, s. 80). Fikir ve sanat eserleri hukukunun daha çok ikinci gruba dahil fikri ürünlere koruma sağlayacağı düşüncesi ile “karakter” teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu sebeple FSEK metnine yaptığımız atıflar haricinde terminolojide birliği korumak adına karakter terimini kullanmayı sürdüreceğiz.

²⁵⁴ **YILDIZ, Ozan Ali**, s. 68.

²⁵⁵ [marvel.com/universe/Spider-Man_\(Peter_Parker\)](http://marvel.com/universe/Spider-Man_(Peter_Parker)) (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

karakterler yalnızca kelimeler ile ifade edilirler. Ayrıca görsel karakterler kendi içerisinde çizgi karakter (veya grafik karakter) ve dramatik karakter şeklinde ikiye ayrılabilir²⁵⁶.

Edebi karakterler, dil ile ifade edilen karakterlerdir²⁵⁷. Görsel karakterler ise çizgi veya grafik ile ortaya konmaları halinde çizgi karakter²⁵⁸ (veya grafik karakter); bir aktör tarafından canlandırılmaları halinde ise dramatik karakter olarak adlandırılmaktadır²⁵⁹. Çizgi romanlarda yer alan kurgusal karakterler bu ayrıma göre çizgi karakter olarak tasnif edilecektir.

Edebi karakterler yalnızca kelimelerden oluştuğu, görsellik içermediği için bu tür kurgusal karakterler her okuyucunun zihninde farklı şekillere bürünebilir²⁶⁰. Dramatik karakterlerde ise eser sahibi her ne kadar karakterin dış görünüşüne dair unsurları kurgulasa da karakter görselliğini bir aktör sayesinde kazandığı için eser sahibinin dışında gelişen şartlar da karakterin oluşumuna etki etmektedir. Ancak çizgi karakterlerin görüntüsü bu iki türden farklı olarak tamamen eser sahibinin kontrolü altında ortaya konmaktadır.

2. Unsurları

Kurgusal karakterlere eser sahibinin hususiyetini katacak unsurlar üç başlık altında toplanabilir: fiziksel görünüm, kişilik özellikleri ve karakterin adı²⁶¹. Çizgi karakter açısından fiziksel görünüm unsuru büyük önem taşır. Zira okuyucunun henüz karakterin kişilik özelliklerini tanımadan önce ilk temas ettiği unsur fiziksel görünümdür.

²⁵⁶ GAIDE, Anne-Virgine, *La Protection des Personnages Fictifs par le Droit D'auteur*, Berne, 1998, s. 37 vd.; YILDIZ, Ozan Ali, s. 68.

²⁵⁷ ATEŞ, Eser, s. 241; CRUCIFIX, Pierre/STROWEL, Alain, “La Protection des Personnages, des Figures Dessinées aux Héros Littéraires”, *Bande Dessinée et Droit d'Auteur*, Bruxelles, 2009, s. 156.

²⁵⁸ Yargıtay çizgi karakter terimini tercih etmektedir. Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.11.2005, E. 2004/13221, K. 2005/11244 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017); Yargıtay 11. HD, T. 9.5.2011, E. 2009/10694, K. 2011/5609 (ÇOLAK, Uğur, *Türk Marka Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s. 357).

²⁵⁹ ATEŞ, Eser, s. 241-242; YILDIZ, Ozan Ali, s. 68-69.

²⁶⁰ CRUCIFIX/STROWEL, s. 156; PORT, Kenneth L., “Copyright Protection of Fictional Characters in Japan”, *Wisconsin International Law Journal* 205, Vol. 7, No. 1, 1988, s. 208, dn. 30; ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 14

²⁶¹ GAIDE, s. 4; MOURON, Philippe, “La Nature Juridique des Pieds Nickelés”, *Revue Lamy Droit de L'Immatériel*, No. 38, Mayıs 2008, s. 69; RISTIC DE GROOTE, Marina, “Les Personnages des Oeuvres de l'Esprit: Approche du Droit Français”, *RIDA*, No. 130, 10/1986, s. 23; STROWEL, Alain, “La Protection des Personnages, des Figures Dessinées aux Héros Littéraires”, *Droit d'Auteur et Bande Dessinée*, Bruxelles, 1997, s. 42 vd.

Kişilik özellikleri ise okuyucunun karakterle bağlılığını sürdürmesi açısından önem taşır. Son olarak adı da karakterin akılda kalıcılığını sağlayan bir unsurdur. Ayrıca adı sayesinde karakter bir kimlik edinmiş olur.

Fiziksel görünüm açısından çizgi karakterler fazlaca çeşitlilik gösterir. Yaratıcısının hayal gücüne bağlı olarak çok farklı şekillerde çizgi karakter oluşturulması mümkündür. Eser sahibinin takip edebileceği en basit yol bir insanı veya doğada var olan canlılardan birini esas alıp bunlara ayırt edici öğeler eklemektir. Hayal gücüne daha çok yer veren eser sahipleri ise eserlerinde insani özellik kattıkları hayvanları (Örn. Bugs Bunny, Donald Duck, Mickey Mouse) veya nesneleri (Örn. Sünger Bob) ya da mutant (Örn. X-Men, Ninja Kaplumbağalar), robot, uzaylı gibi bilim-kurgu karakterlerini kullanmaktadır.

Çizgi roman türünün tarihine bakıldığında kostümü ile özdeşleşmiş birçok çizgi karakter olduğu görülür. Superman, Batman, Spiderman gibi karakterler ilk akla gelen örneklerdendir. Bu tür karakterlerin fiziksel görünümleri açısından en önemli öğe kostümleridir²⁶².

Kurgusal karakterin sosyal konumu, konuşma şekli, tavırları, düşünceleri ve benzeri bileşenler onun kişiliğini oluşturur²⁶³. Çizgi karakterler açısından bu bileşenlerin ortaya çıkması metin aracılığıyla gerçekleşmektedir²⁶⁴. Karakterin geçmişi, mesleği, başkaları ile olan ilişkileri gibi bilgiler resim karelerinin altında/üstünde yer alan metin kutuları ile; konuşma şekli ve tavırlar konuşma balonları ile; düşünceleri ise düşünce balonları ile okuyucuya aktarılır.

Çizgi karakterlerin adları diğer kurgusal karakterler türlerine nazaran daha ön plandadır. Hatta baskın karakterlerin adları çoğu kez içerisinde yer aldıkları çizgi romanın da adı olarak tercih edilmektedir.

Bazen eserde bir karakter için birden fazla ada yer verilmiş olabilir. Bunlar genellikle karakterin adı ve takma adı şeklinde kullanılır. Clark Kent ve Superman, Tony

²⁶² RISTICH DE GROOTE, s. 25; STROWEL, Protection des Personnages, s. 42-43.

²⁶³ GAIDE, s. 4.

²⁶⁴ RISTICH DE GROOTE, s. 39.

Stark ve Iron Man, Logan ve Wolverine gibi kullanımlar buna örnek gösterilebilir. İşte bu gibi durumlarda çizgi karakter için kullanılan her bir adın -gerekli şartları taşıması halinde- fikri mülkiyet hukuku ve/veya haksız rekabet hükümlerince korunması mümkündür.

3. Çizgi Karakterin Korunması

a. Eser Olarak Korunması

Droit d'Auteur sistemi olarak adlandırılan ve ağırlıklı olarak Kıta Avrupası ülkelerince benimsenen fikir ve sanat eserleri hukuku sisteminde çizgi karakterlerin içerisinde yer aldıkları eserden bağımsız bir eser olarak korunabilecekleri genel kabul gören bir düşüncedir²⁶⁵. Mickey Mouse²⁶⁶, Donald Duck²⁶⁷, Sazae-San²⁶⁸, Tarzan²⁶⁹, Pembe Panter²⁷⁰, Arı Maya²⁷¹, Goldorak²⁷² gibi çizgi karakterler çeşitli ülke mahkemelerince eser olarak nitelendirilmiştir. Eser türleri açısından sınırlı sayı ilkesinin geçerli olmadığı ülkelerde çizgi karakterin eser olarak korunup korunamayacağı noktasında sahibinin hususiyetini taşıma unsuru belirleyici olmaktadır²⁷³. Eser koruması için aranan diğer unsurlar olan fikri faaliyetin sonucu oluşmuş olma ve şekle bürünme unsurları zaten tartışmaya yer bırakmayacak şekilde mevcuttur.

²⁶⁵ Belçika öğretisinde bu yönde bkz. **CRUCIFIX/STROWEL**, s. 157; **STROWEL**, Protection des Personnages, s. 38. Fransa öğretisinde bu yönde bkz. **ALLEAUME, Christophe**, "Merchandising", JurisClasseur, Fasc. 700, 15 Temmuz 2009, n° 45; **BERNAULT**, n° 88; **BERTRAND**, s. 631; **CARON**, s. 130; **CORNUAUD, Sébastien**, "Les Créations de Bande Dessinée", Métier et Statut de l'Auteur de Bande Dessinée, Angoulême, 2004, s. 12; **KEREVER, M. André**, "Les Emprunts à une Oeuvre Préexistante et aux Personnages d'Autrui", Publicité et Droit d'Auteur, Paris, 22 Mayıs 1990, s. 64; **MOURON**, s. 69. İsviçre öğretisinde bu yönde bkz. **BARRELET/EGLOFF**, s. 23; **CHERPILLOD, Ivan**, Le Droit d'Auteur en Suisse, Lausanne, 1986, s. 20; **GAIDE**, s. 127. Kanada öğretisinde bu yönde görüş için bkz. **JONNAERT, Caroline**, "La Décision Robinson c. Cinar: Quelle Protection Pour les Personnages Fictifs?", Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, V. 22, No. 2, Mayıs 2010, s. 367.

²⁶⁶ "Mickey Mouse'un görsel şeklinin telif hakkı korumasından istifade edeceğine şüphe yoktur. Bu, LDA art. 1/al.5'e göre bir figüratif sanat eseridir." Bkz. ATF 77 II 377 (JdT 1952 I 361).

²⁶⁷ Cour d'Appel de Paris, 4ème Chambre, 15 Eylül 1964 (**MOURON**, s. 69).

²⁶⁸ Japonya'da bir otobüs firmasının Sazae-san isimli çizgi filmin üç başkarakterinin resimlerini otobüslerin dış yüzünde kullanması dava konusu olmuş ve olay telif hakkı ihlali olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Tokyo Yerel Mahkemesi, 26 Mayıs 1976 (**PORT**, s. 226-229).

²⁶⁹ Cour d'Appel de Paris, 22 Mart 1978 (Daloz 1979, s. 99).

²⁷⁰ Cour d'Appel de Paris, 14 Şubat 1980 (Daloz 1981, s. 86).

²⁷¹ Cour d'Appel de Paris, 2 Temmuz 1981 (**BERTRAND**, s. 631, dn. 3).

²⁷² "Goldorak olarak adlandırılan hayali karakter, telif hakkı kapsamında korunabilecek orijinal bir eser teşkil etmektedir." Bkz. Cour d'Appel de Paris, 4ème Chambre, 5 Mart 1982 (**BERTRAND**, s. 631, dn. 4)

²⁷³ **BERTRAND**, s. 631; **CARON**, s. 130.

Türk hukuku açısından çizgi karakterlerin eser korumasından yararlanabilmesi için bu üç unsurun yanında FSEK m.2-5 hükümlerinde düzenlenmiş olan eser türlerinden birine dahil olması gerekir (FSEK m.1/B-a). Kanun koyucu 4110 sayılı Kanun değişikliği ile bu hususta özel bir düzenlemeye gitmiş ve FSEK m.4'te örnekleyici şekilde sayılan güzel sanat eserleri arasına “her türlü tipler (FSEK m.4/I-8)” şeklinde bir bent eklemiştir.

Bir fikri ürünün FSEK m.4'e göre korunabilmesi için eser koruması için aranan unsurlara ilave olarak estetik değere sahip olması ve bir yüzey üzerinde veya üç boyutlu cisim olarak şekillenmesi gerekmektedir²⁷⁴. Çizgi karakterler bir yüzey üzerinde şekillenen ve kanun koyucunun aradığı anlamda estetik değere sahip olabilecek fikri ürünlerdir. Bu itibarla çizgi karakterler FSEK m.4/I-8 hükmü kapsamında bağımsız bir eser olarak korunabilecektir²⁷⁵. Yargıtay, Kötü Kedi Şerafettin kararında, bu hükümle sağlanan korumayı şu şekilde ifade etmektedir²⁷⁶:

“Her somut uyumsuzluğun özellikleri göz önüne alınmak kaydıyla, bu tür tiplerin içinde yer aldıkları çizgi-karikatür eserlerden bağımsız bir eser olma vasfına sahip olabilme ihtimali nedeniyle, koşulları olduğu takdirde, eser sahibinin tipler üzerinde ayrıca telif hakkı mevcuttur.”

Çizgi karakter üzerindeki eser koruması; karakterin adının, fiziksel görünümünün ve kişilik özelliklerinin farklı kombinasyonları veya bazı hallerde bu unsurların biri için geçerli olabilir²⁷⁷. Örneğin Alman Federal Mahkemesi verdiği bir kararda Asterix ve Obélix adlı çizgi karakterlerin davranışsal özelliklerini ve görsel tasvirlerini bir arada değerlendirmiş ve bu karakterlerin eser olarak korunabileceğine hükmetmiştir²⁷⁸. Bir başka örnek olarak Paris İstinaf Mahkemesi'nin Donald Duck kararı gösterilebilir.

²⁷⁴ ATEŞ, Eser, s. 216-217.

²⁷⁵ ERDİL, Şerh, s. 180; GÜNAYDIN, Ömer, “Sinema Eserlerindeki Karakterler ve Korunması”, THD, S. 128, 2017/4, s. 107; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 143.

²⁷⁶ “...uyumsuzluk konusu “Kötü Kedi Şerafettin” tipleri davacı tarafından yaratılmış olup, yayımlandığı dergilerde yine davacı tarafından çizilen karikatür eserlerinde baskın karakter olarak yer almak suretiyle FSEK'nun 4/1-8 nci bendi uyarınca bağımsız bir güzel sanat eseridir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.11.2005, E. 2004/13221, K. 2005/11244 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

²⁷⁷ CRUCIFIX/STROWEL, s. 157; GAIDE, s. 127 vd.

²⁷⁸ Bkz. ATEŞ, Eser, s. 244, dn. 669; METSOLA, Asko, So Tarzan, Zorro and Mickey Mouse Went to a Bar – Trademark Protection of Public Domain Characters, Helsinki, 2016, s. 17.

Mahkeme verdiği kararda Alman Federal Mahkemesi ile benzer bir hususa temas etmiştir. Donald Duck adlı çizgi karakterin eser niteliği incelenirken bu karakterin insani özelliklere sahip bir ördek olmasının yanında davranışlarına ve alaycı, palavracı ve asabi kişiliğine de vurgu yapılmış nihayetinde bunların bütününün karaktere sahibinin hususiyetini kattığını ifade etmiřtir²⁷⁹.

Unsurlardan birinin münferiden korunması karakterin adı veya fiziksel görünümü açısından daha muhtemel gözükmetedir. Ancak her ihtimalde korunacak olan kısmın eser sahibinin hususiyetini taşıyor olması gerekir.

Fiziksel görünümü çizgi karakterin sahibinin hususiyetini en kolay yansıtacağı özelliğidir. Eser sahibinin hayal gücü sayesinde yarattığı karakter formları açısından bu unsurun varlığını savunmak daha kolay olacaktır. İnsan formundaki çizgi karakterler açısından ise kıyafetler, saç, boy, kilo ve benzeri özellikler ile bu unsur sağlanacaktır. Süper kahraman kostümleri bu noktada ön plana çıkmakta ve birçok karakter açısından eser sahibinin hususiyetini yansıtmaktadır. Ayrıca fiziksel görünüme ilişkin koruma, çizgi karakterin eserde çizilen hali ile sınırlı değildir; onun silüetini veya onu hatırlatacak belirgin özelliklerini de kapsar²⁸⁰. Örneğin Mickey Mouse karakteri öylesine spesifik bir görünüme sahiptir ki onun silüetinin dahi ticari amaçlarla kullanımı eser üzerindeki hakların ihlali olarak değerlendirilebilir.

Fiziksel görünümün tek başına eser sahibinin hususiyetini yansıtmadığı ihtimallerde kişilik özellikleri ile bu unsur desteklenebilir. Bu husus özellikle intihal iddiaları değerlendirilirken dikkate alınmalıdır. Bazı kişilik özellikleri herkes tarafından kullanılıyor olabilir. Örneğin doğa üstü güçlere sahip bir süper kahraman yeterince özgün bir tasvir değerildir. Ancak Kripton gezegeninden Dünya'ya gelmiş olması Superman'e sahibinin hususiyetini katan bir kişilik özelliği olarak değerlendirilebilir.

Çizgi karakterin adı da gerek diğer özelliklerle birlikte gerekse münferit olarak eser korumasından yararlanabilir. Çizgi karakter eser olarak kabul edildiğinde karakterin

²⁷⁹ Cour d'Appel de Paris, 4ème Chambre, 15 Eylül 1964 (MOURON, s. 69).

²⁸⁰ ALLEAUME, n° 46; GAIDE, s. 47.

adı da eser adı olarak değerlendirilebilir²⁸¹. Bu sebeple çizgi karakterin adına ilişkin ayrıntılı açıklamalar aşağıda eser adının incelenmesi sırasında yapılacaktır.

b. Haksız Rekabet Hükümlerince Korunması

Çizgi karakterin sahibinin hususiyetini taşımadığı ihtimalde eser olarak korunması mümkün değildir. Ancak bu durum çizgi karakterin tamamen korumasız kalacağı anlamına gelmemektedir. Pekala sahibinin hususiyetini taşımayan bir karakterin de ticari hayatta haksız menfaat temin edecek şekilde kullanılması mümkündür. Bu sebeple şartlar oluştuğu takdirde bunların haksız rekabet hükümlerince korunabileceği kabul edilmelidir.

Kanun koyucu FSEK m.83-84 ile haksız rekabet hükümlerine göndermede bulunmuştur. Çizgi karakterler bu hükümler içerisinde açıkça düzenlenmemiştir fakat FSEK m.83'te yer verilen "eserin alameti" ifadesi çizgi karakterleri de içerisine alacak şekilde geniş yorumlanabilir. Zira öğretilerde eserin alameti ile eseri simgeleyen bir resmin veya bir adın kastedildiği ifade edilmektedir²⁸². Çizgi karakterlerin görüntüsü ve/veya adı da bu kapsamda değerlendirilebilir. Yargıtay bir kararında "Bizimkiler" adlı televizyon dizisinde yer alan "Horozcu Katil" lakaplı dramatik karakteri FSEK m.83 kapsamında değerlendirmiş ve bu karakterin izinsiz bir şekilde televizyon reklamında kullanılmasının itibas teşkil ettiğine hükmetmiştir²⁸³.

FSEK m.83'e dayalı talepler için TTK m.54 vd. düzenlenen haksız rekabet hükümleri uygulanacaktır²⁸⁴. TTK'nın haksız rekabete ilişkin hükümlerine başvurabilmek için tacir olma şartı aranmamaktadır²⁸⁵. Dolayısıyla FSEK m.83'ten doğan

²⁸¹ **RISTICH DE GROOTE**, s. 27; **STROWEL**, Protection des Personages, s. 44.

²⁸² **BOZBEL**, Eser, s. 407; "Mesela, Red Kid resminin ve isminin kullanılması gibi." Bkz. **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 761, dn. 55; **GÜNAYDIN**, s. 109; "Alamet" ile eseri simgeleyen bir resim (mesela, polis romanında yazarın bütün romanlarının karakteri olan komiserin veya köpeğin resmi gibi) veya isim (birçok romanın ana karakterinin ismi, mesela John le Carré'nin Smiley'i veya Agatha Christie'nin Hercule Poirot'su gibi) kastedilmiştir." Bkz. **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 287-288.

²⁸³ "...FSEK 83 ncü maddesinde ifadesini bulan 'alametleri' (tiplerleri)..." Bkz. Yargıtay 11. HD, 22.10.1996, E. 1996/6796, K. 1996/7173 (**SULUK/ORHAN**, s. 32-33).

²⁸⁴ **BOZBEL**, Eser, s. 407; **NAL/SULUK**, s. 58; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 287.

²⁸⁵ "... haksız rekabetten söz edebilmek için kusur, zarar, illiyet bağı unsurları birlikte gerçekleşmelidir. Her iki tarafın da tacir olması veya her ikisinin de ticari unvanının bulunması gibi bir koşul ise aranmamıştır." Bkz. Yargıtay HGK, T. 12.12.2007, E. 2007/11-965, K. 2007/961 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

hakları ihlal edilen kişi tacir olmasa dahi -ki eser sahipleri genellikle tacir sıfatına sahip olmayan kişilerdir- bu hükümlere başvurabilecektir²⁸⁶.

Haksız rekabet sebebiyle açılacak davalar TTK m.56'da düzenlenmiştir. Buna göre, haksız rekabet sebebiyle müşterileri, kredisi, meslekî itibarı, ticari faaliyetleri veya diğer ekonomik menfaatleri zarar gören veya böyle bir tehlikeyle karşılaşabilecek olan kimse²⁸⁷; fiilin haksız olup olmadığının tespitini, haksız rekabetin men'ini ve haksız rekabetin sonucu olan maddi durumun ortadan kaldırılmasını ve ayrıca kusurun varlığı halinde zarar ve ziyanın tazmini ve TBK m.58'de öngörülen şartların varlığında manevi tazminat verilmesini de isteyebilir.

Çizgi karakterlerin haksız rekabet hükümlerince korunması üç noktada eser korumasından farklılaşmaktadır. İlk olarak FSEK m.83'te öngörülen koruma mekanizmasının işletilebilmesi için söz konusu çizgi karakterin ayırt edici niteliğinin olması gerekmektedir (FSEK m.83/II). Karakterin ayırt edici niteliğe sahip olması eser sahibinin hususiyetini taşıma şartına göre daha kolay sağlanabilecek bir şarttır. Zira ayırt ediciliğin yoğun bir kullanım sonucu dahi elde edilmesi mümkündür. Ancak bir eserde sahibinin hususiyeti bulunmuyorsa bunun sonradan kazanılması söz konusu olmaz. İkinci farklılık ise FSEK m.83/I ile yalnızca iltibasa meydan verilebilecek şekilde gerçekleşen kullanımların yasaklanmasıdır. Eser koruması yönünden ise böyle bir kısıtlama bulunmamaktadır. Manevi veya mali hakları ihlal eden her türlü kullanım şekli eser sahibi tarafından engellenebilir. Son olarak da eser koruması mali haklar yönünden süreyle sınırlı tutulmuşken (FSEK m.26-27); FSEK m.83'teki koruma yönünden açık bir süre sınırlaması yoktur²⁸⁸. Hükümde belirtilen şartların varlığı halinde bu koruma mekanizmasına her zaman başvurulabilir.

²⁸⁶ **BOZBEL**, Eser, s. 407; **NAL/SULUK**, s. 58.

²⁸⁷ Davacı sıfatının belirlenmesi açısından dikkate alınacak zarar kavramı "maddi zarar" ile sınırlı olarak ele alınmamalıdır. Manevi zararın oluşması ya da maddi ve/veya manevi zarar tehlikesinin oluşması dahi bir kimseye haksız rekabetten doğan davaları açma hakkını verir. Zarar kavramının ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili ayrıca bkz. **PEKDİNCER, R. Tamer**, "Haksız Rekabet Davalarında Davacı Sıfatının Belirlenmesi Açısından "Zarar" Kavramının Değerlendirilmesi", Prof. Dr. İlhan Ulusan'a Armağan, Cilt I, Ankara, 2016, s. 458 vd.

²⁸⁸ **ARSLANLI**, s. 54; **AYİTER**, s. 85; **ÇÖL, Hüseyin Cem**, "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na Göre Eser Dışında Koruma Konuları", AÜHFĐ, C.53, S.1, 2003, s. 371; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 230; **YAVUZ/ALICA/MERĐVAN**, s. 2903.

Çizgi karakterin haksız rekabet hükümlerince korunması özellikle eser sahibinin hususiyetini taşımadığı için FSEK m.4/I-8 hükmü kapsamında korunamayan çizgi karakterler açısından uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca mali haklara ilişkin koruma süresi dolan eser niteliğindeki çizgi karakterler açısından da bu hükümlerin uygulanması mümkündür.

c. Marka Olarak Korunması

Çizgi karakterler marka olarak tescil ettirilmeye de müsait fikri ürünlerdir. Bunları içeren marka başvurusu, karakterin adından veya fiziksel görünümünden ya da ikisinin birleşiminden oluşabilir²⁸⁹. Bu tür markaların tescil edilebilirliği noktasında 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu²⁹⁰ yol gösterici olacaktır. SMK m.6/VI²⁹¹'ya göre tescil başvurusu yapılan markanın başkasına ait telif hakkını içermesi hâlinde hak sahibinin itirazı üzerine başvuru reddedilmelidir. Bu durumda çizgi karakter ya eser sahibi (veya mirasçıları) tarafından ya da onun açık veya örtülü olarak izin verdiği kişiler tarafından marka olarak tescil ettirilebilecektir.

Eser sahibinin kendi yarattığı çizgi karakteri marka olarak kullanmasının önünde teorik olarak bir engel yoktur. Ancak çizgi karakterin eser olarak ya da haksız rekabet hükümlerince korunabilmesi için herhangi bir kayıt işlemine ihtiyaç duyulmazken; SMK hükümleri kapsamında sağlanacak marka koruması için kural olarak işaretin marka siciline tescili gerekir (SMK m.7/I). Bunun istisnası ise işaretin markasal olarak kullanılması sonucunda marka hakkının elde edilmesidir.

Eser sahibi dışındaki kişilerin çizgi karakteri marka olarak tescil ettirmesi yönünden ise SMK m.6/VI'daki itiraz mekanizması işletilebilir. Nitekim Türk Patent ve

²⁸⁹ ÇAĞLAR, Hayrettin, Marka Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2015, s. 78; ÇOLAK, s. 356; GÜNEŞ, İlhami, Uygulamada Marka, Haksız Rekabet ve Telif Suçları, 3. Baskı, Ankara, 2017, s. 103; RISTIC DE GROOTE, s. 33; STROWEL, Protection des Personages, s. 72; YASAMAN, Hamdi/ALTAY, Sıtkı Anlam/AYOĞLU, Tolga/YUSUFOĞLU, Fülürya/YÜKSEL, Sinan, Marka Hukuku: 556 Sayılı KHK Şerhi, İstanbul, 2004, s. 72.

²⁹⁰ 10 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu için bkz. 10.1.2017 tarihli ve 29944 sayılı Resmi Gazete. Bundan sonra SMK olarak anılacaktır.

²⁹¹ SMK m.6/VI: "Tescil başvurusu yapılan markanın başkasına ait kişi ismini, ticaret unvanını, fotoğrafını, telif hakkını veya herhangi bir fikri mülkiyet hakkını içermesi hâlinde hak sahibinin itirazı üzerine başvuru reddedilir."

Marka Kurumu²⁹², nun 2015 yayınladığı Marka İnceleme Kılavuzunun²⁹³ telif haklarına dayalı itiraz ile ilgili kısmında kurgusal karakterlerin de bu kapsamda bir itiraz nedeni olabileceğine değinilmiştir. Bu kılavuza göre, yerli²⁹⁴ veya yabancı²⁹⁵ eserlerde yer alan kurgusal karakterleri içeren marka başvurularının reddedilebilmesi için toplumun büyük kesiminde marka ile eser arasında ilişki kurması gerekmektedir. Ancak TürkPatent'in benimsediği bu yaklaşımın hatalı olduğu kanaatindeyiz. Zira SMK m.6/VI'da telif haklarına yapılan atıf fikir ve sanat eserleri hukukunun ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmelidir ve fikir ve sanat eserleri hukuku açısından bir eserin tanınmışlığının eser üzerindeki haklara bir etkisi bulunmamaktadır. Bir çizgi karakter yukarıda açıkladığımız şartların oluşması halinde eser korumasından faydalanabilir ve bu nitelikteki bir çizgi karakterin yaratıcısı, söz konusu karakter toplumun büyük kesimince tanınıyor olmasa dahi karakterin marka olarak tesciline engel olabilir.

Yaratıcısının eseri üzerindeki hakları manevi haklar ve mali haklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. FSEK'te mali haklar süreyle sınırlı olarak düzenlenmiştir (FSEK m.26). Mali hakların koruma süresi eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl geçmekle sona erer (FSEK m.27). Öte yandan Kanunda açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte öğretilerde manevi hakların süreyle sınırlı olmadığı görüşü hakimdir²⁹⁶. ÇOLAK, SMK m.6/VI'da tanınan itiraz hakkını eser sahibinin mali hakları ile ilişkilendirilmekte ve mali hakların koruma süresi dolduktan sonra SMK m.6/VI'ya başvurulamayacağı kabul

²⁹² Eski adı Türk Patent Enstitüsü olan kurumun adı 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu ile Türk Patent ve Marka Kurumu olarak değiştirilmiştir. Bundan sonra TürkPatent olarak anılacaktır.

²⁹³ TPE Marka İnceleme Kılavuzu 2015 www.turkpatent.gov.tr/TurkPatent/resources/temp/F9E4CFAF-A7AE-4FEA-8BCC-DA8B5C7DAB00.pdf?jsessionid=364787E0830308FE64ADB5C1C2C0934A (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

²⁹⁴ "Türkiye'de meydana getirilmiş eserlerde yer alan tiplmeleri içeren marka başvurularına yapılan itirazlar için, toplumun büyük kesiminde ibare ile eser arasında ilişki kurulup kurulmadığına bakılır." Bkz. TPE Marka İnceleme Kılavuzu 2015, s. 148.

²⁹⁵ "Söz konusu tiplemenin isminin veya lakabının uluslararası düzeyde bilinirliğinin yanında ulusal düzeyde bilinirliğinin de olması gerekir. Örneğin "Bill Cosby" ve "Clark Kent" tiplmeleri ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede televizyon kanallarında gösterim görmüş "The Cosby Show" dizi filmi ve "Superman" sinema ve çizgi filmlerinde yer alan tiplmelerdir. Yurtdışında meydana getirilen bir eserde yer alan bir tiplemenin ismi veya lakabı özgün olsa da Türkiye'de toplumun büyük kesiminde bilinirliği bulunmuyorsa telif hakkı gerekçe gösterilerek yapılan itiraz reddedilir." Bkz. TPE Marka İnceleme Kılavuzu 2015, s. 148.

²⁹⁶ GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 138; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 163; TOSUN, Yalçın, Manevi Haklar, İstanbul, 2016, s. 87-89.

etmektedir²⁹⁷. TürkPatent'in yaklaşımı da bu yöndedir²⁹⁸. Bu yaklaşımın benimsenmesi halinde eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl geçmekle birlikte SMK m.6/VI'da telif hakları için öngörülen itiraz mekanizmasına başvurulması imkansız hale gelecektir.

Çizgi karakterin marka olarak kullanılmasının çoğu kez mali hakları ilgilendiren bir husus olduğunu kabul etmekle beraber manevi hakları tamamen değerlendirme dışında tutmanın isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Özellikle FSEK m.16'da düzenlenmiş olan eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkı mali haklara ilişkin koruma süresi sona erse dahi SMK m.6/VI'ya dayalı olarak yapılan tescil itirazlarına gerekçe oluşturabilir. Örneğin bir çizgi karakterin görüntüsü kısmen de olsa değiştirilerek tescil edilmek istenirse eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkına dayanılarak SMK m.6/VI'dan kaynaklanan ret nedenine başvurulabilir.

Mali haklara ilişkin koruma süresi dolmuş ve yapılan başvuru manevi hakları ihlal etmiyorsa bu durumda telif hakkına dayalı tescil itirazı yapılamayacaktır. Ancak bu durumda diğer mutlak veya nispi ret nedenlerinin ileri sürülmesine engel yoktur. Örneğin bir çizgi karakter zaten marka olarak tescilli ise sonradan benzer bir markanın tescili talep edildiğinde markaya dayalı olarak da tescile itiraz edilebilir²⁹⁹.

²⁹⁷ “Başkasına ait telif hakkının, ne kadar süre ile marka tescili için nispi ret nedeni oluşturacağı konusunda açıklık yoktur. Bununla birlikte, 5846 sayılı yasaya göre telif hakkı eser sahibinin hayatı boyunca ve öldükten sonra 70 yıl olduğunda ve yaşam +70 yıldan sonra mali haklar sona ereceğinden, eser sahibi hayatta iken kendisi tarafından, ölmüş ise mirasçıları tarafından bu sürenin sonuna kadar nispi ret nedenlerinin söz konusu olabileceği, bu tarihten sonra ise, varsa diğer ret nedenleri saklı kalmak üzere, artık bu nedene dayalı olarak tescile itiraz edilemeyeceği kabul edilmelidir.” Bkz. ÇOLAK, s. 356.

²⁹⁸ Kurumun yayımladığı kılavuzda çizgi karakterler bahsinde değil ancak eser adları üzerindeki telif hakkına dayalı itirazlar için şu ifadeler kullanılmıştır: “Başvuruda yer alan eserin ismi ile eser sahibi arasında ilişki kurulabiliyorsa eser sahibi yaşadığı müddetçe kendisi, eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl süreyle 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda belirtilen kişiler tarafından yapılan itiraz üzerine başvuru reddedilir.” Bkz. TPE Marka İnceleme Kılavuzu 2015, s. 149.

²⁹⁹ “...davacı markalarında yer alan Mickey Mouse ibaresinin markada yer alan farenin adı olduğu ve farenin büyütülmüş, yuvarlatılmış siyah kulaklarıyla tanındığı, markadaki sözcük ve şeklin aynı güçte esaslı unsurlar olduğu, davalı markasındaki şeklin (genel izlenim itibarıyla) davacı markalarındaki Mickey Mouse'un takım elbise giydirilmiş hali olduğu şeklinde algılandığı, bu nedenle markalar arasında 556 sayılı KHK'nin 8/1-b maddesi anlamında benzerlik ve itibas, en azından itibas tehlikesi olduğu...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 13.11.2006, E. 2005/10821, K. 2006/11633 (ORHAN, Ali, Yargıtay Kararları Işığında Tanınmış Markalar, Ankara, 2007, s. 473-474); “Davacı vekili, müvekkilinin “GARFIELD” ibaresi ve bu ibareye ait çizgi film tiplemesinin oluşturduğu “kedi şekilli” tanınmış markalarının bulunduğunu, davalının haksız ve kötüniyetli olarak müvekkiline ait bu markada bulunan kedi şeklini birebir alarak kendi adına marka olarak tescil ettirdiğini ileri sürerek, davalı adına tescilli 2005/55897 sayılı “kedi şeklinde” markanın hükümsüzlüğünü talep ve dava etmiştir. Davalı vekili, davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, iddia, savunma ve tüm dosya kapsamına göre, davacıya ait tanınmış GARFIELD adı ile bilinen kedi şeklini davalının marka olarak birebir kendi adına tescil ettirmesinin yasal olmadığı

Çizgi karakter içeren bir marka başvurusu, eser sahibinin itirazda bulunmaması halinde -diğer itiraz nedenleri de oluşmamışsa- tescil ile sonuçlanacaktır. Ancak bu durum, eser sahibinin yarattığı çizgi karakterin marka olarak kullanılmasına katlanmasını zorunlu kılmaz. SMK'da düzenlenen nispi ret nedenleri aynı zamanda tescil edilmiş markalar açısından hükümsüzlük nedeni olduğu (SMK m.25/I) için eser sahibi yine SMK m.6/VI ile kendisine tanınan hakka dayanarak markanın hükümsüzlüğünü talep edebilir³⁰⁰. Ayrıca tescili gerçekleştiren kişinin kötü niyetli olduğu ihtimalde, SMK m.6/IX'da belirtilen nispi ret nedeni gerekçe gösterilerek de tescilin hükümsüzlüğü talep edilebilir.

SMK m.6/VI'ya dayalı hükümsüzlük talebi için bir süre sınırının olup olmadığı açık değildir. Tescile itiraz açısından kabul ettiğimiz sürelerin hükümsüzlük taleplerine de uygulanması uygun olmayacaktır. Zira bir markayı neredeyse bir asıra varacak bir süreyle hükümsüzlük tehdidi altında tutmak markadan beklenen faydanın sağlanmasına engel teşkil eder. Bu noktada sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesine başvurulabileceği kanaatindeyiz.

YASAMAN, sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesini, “*önceki hak sahibinin, MK 2 uyarınca belli bir davranışta bulunması gerekirken sessiz kalması sonucu, iyi niyetli bir şekilde markası daha sonra tescil ettiren kişiye karşı hükümsüzlük davası açma*

gerekçesiyle, davanın kabulüne, davalı adına tescilli 2005/55897 sayılı GARFIELD adlı kediye ait şekil markasının hükümsüzlüğüne karar verilmiştir...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 4.5.2010, E. 2008/13406, K. 2010/4883 (ÇOLAK, s. 356-357).

³⁰⁰ “Kötü Kedi Şerafettin” kararı için bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.11.2005, E. 2004/13221, K. 2005/11244 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017); “...davacıların murisin CİN ALİ eser adı ile 1968 yılından bu yana yayınlanan çocuk kitaplarının sahibi olduğu, anılan eserlerde CİN ALİ tiplemesinin grafik sembolünün sahibinin dava dışı Mustafa Delioğlu olduğu, kalan kısımların sahibinin muris olduğu, bir bütün olarak eser niteliğinde olduğu, murisin 1988 yılında vefat edip 70 yıllık koruma süresinin hala devam ettiği, davalının muristen intikal ile davacılara ait eserin adı ve edebi tipleme biçimindeki eseri, eser sahibini göstermeksizin 25. sınıf emtia yönünden marka olarak tescil ettiği, davalının bu eylemi ile manevi hak ihlalinde bulunduğu, davacılardan izin almamış olduğu, 556 s. KHK'nin 8/5 uyarınca davacıların hükümsüzlük taleplerinin yerinde olduğu...” bkz. Yargıtay 11. HD, T. 2.2.2010, E. 2008/4915, K. 2010/1130 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 310-311); “...davacının “Conan” ibaresi ve bununla ilgili çizgi karakter üzerinde telif hakkına sahip olduğu, bu nedenle davalıya ait her iki markanın TPE tarafından 556 Sayılı KHK'nin 8/5 maddesi gereğince reddi gerekirken itiraz olmadığı için markaların tescil edildiği, davalının markanın tescil ve kullanımı sırasında kötüniyetli olması nedeniyle davacının sessiz kalma yoluyla hak kaybının söz konusu olmadığı gerekçesiyle davanın kısmen kabulü ile davalı adına tescilli 165916 ve 143166 no'lu markaların hükümsüzlüğü ile TPE sicillerinden ayrı ayrı terkinlerine karar verilmiştir.” bkz. Yargıtay 11. HD, T. 9.5.2011, E. 2009/10694, K. 2011/5609 (ÇOLAK, s. 357).

hakkını veya sonraki tarihli markanın kullanımını men etme hakkını kaybetmesi”³⁰¹ şeklinde açıklamaktadır. 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname³⁰² (MarkKHK)’de açıkça yer verilmeyen bu ilke marka hukukumuzda içtihatlar yoluyla yer edinmiş ve ilkenin uygulanması TMK m.2 hükmüne dayandırılmıştır³⁰³.

Yargıtay, MarkKHK’nın yürürlükte olduğu dönemde verdiği “Conan” kararında şu ifadeleri kullanmıştır³⁰⁴: “...her iki markanın TPE tarafından 556 Sayılı KHK’nin 8/5 maddesi gereğince reddi gerekirken itiraz olmadığı için markaların tescil edildiği, davalının markanın tescil ve kullanımı sırasında kötüniyetli olması nedeniyle davacının sessiz kalma yoluyla hak kaybının söz konusu olmadığı...” Buradan yola çıkarak denebilir ki -her ne kadar somut olayda davalı kötü niyetli olduğu için uygulanmamışsa da- Yargıtay, MarkKHK m.8/V³⁰⁵ hükmüne dayalı hükümsüzlük davalarında da sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesini uygulanabilir kabul etmektedir. Zira kararda ilkenin uygulanabilmesi için şartların oluşup oluşmadığına dair bir inceleme yapılmıştır.

Marka mevzuatımızdaki değişiklik ile beraber sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesine Kanunda açıkça yer verilmiştir. SMK m.25/VI’da ilkeye şu şekilde temas edilmiştir:

³⁰¹ YASAMAN, Marka Şerhi, s. 856.

³⁰² 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname için bkz. 27.6.1995 tarihli ve 22326 sayılı Resmi Gazete.

³⁰³ ÇOLAK, s. 785; KAYA, Arslan, Marka Hukuku, İstanbul, 2006, s. 343; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 454. “Telsim sözcüğü 19.2.1982 tarihinden itibaren tescilli marka olarak kullanılmamasına rağmen, yıllar sonra, 17.9.1990 tarihinde, sözcüğün markadan silinmesi davasının ikame edilmiş olmasının MK m.2’de yazılı İyiniyet kuralları ile bağdaşması mümkün görülmemiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 2.3.2000, E. 1999/8169, K.2000/1726 (Kazancı Mevzuat ve İchtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017); “...dava konusu markanın tescilinden itibaren iş bu davanın açıldığı tarihe kadar geçen uzunca bir süre itibari ile davalı markasının kullanımına ses çıkartılmamış bulunması sonucunda eldeki davalının açılmasının MK’nın 2. maddesine aykırılık oluşturmasına ve daha önceki bir tarihte davalı markasının önceki sahibine yönelik olarak ihtarname gönderilmesinin de tek başına karşı konulma olarak değerlendirilemeyecek bulunmasına göre davacı vekilinin tüm teyiz itirazlarının reddi gerekmiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, E. 2014/14929, K. 2015/752 (ÇOLAK, s. 789); “Uzun süreli sessiz kalma suretiyle hak kaybı, gerek TTK’da ve gerekse 556 sayılı KHK’da düzenlenmiş değildir. Bu durum Dairemiz uygulaması ile hukukumuza yerleşmiş olup, yasal dayanağı da TMK’nın 2. maddesidir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 10.2.2015, E. 2014/4099, K. 2015/1628 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

³⁰⁴ Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 9.5.2011, E. 2009/10694, K. 2011/5609 (ÇOLAK, s. 357).

³⁰⁵ MarkKHK m.8/V: “Tescil için başvurusu yapılmış markanın, başkasına ait kişi ismi, fotoğrafı, telif hakkı veya herhangi bir sınai mülkiyet hakkını kapsamaması halinde, hak sahibinin itirazı üzerine tescil başvurusu reddedilir.”

“Marka sahibi, sonraki tarihli bir markanın kullanıldığını bildiği veya bilmesi gerektiği hâlde bu duruma birbirini izleyen beş yıl boyunca sessiz kalmışsa, sonraki tarihli marka tescili kötünietli olmadıkça, markasını hükümsüzlük gerekçesi olarak ileri süremez.”

Görüleceği üzere burada ilkenin uygulama alanı iki marka arasındaki uyuşmazlıklar ile sınırlanmıştır. Bu sebeple SMK m.25/VI'daki süre telif hakkına dayalı hükümsüzlük davalarında uygulama alanı bulmayacaktır. Bu noktada kısaca bir tartışmaya değinmek gerekmektedir. Kanun koyucunun sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesini Kanunda açıkça düzenlemiş olması bu hükmün kapsamına girmeyen durumlar için TMK m.2'ye dayalı olarak ilkenin uygulanmasına engel teşkil edecek midir? Bir başka deyişle Kanunda bu konuyu düzenleyen özel bir hükmün olması genel hükmün uygulanmasına mani olur mu? Kanun koyucunun SMK m.25/VI'da ilkeyi kapsamlı şekilde düzenlememiş olması dikkate alınırca TMK m.2'ye dayalı olarak ilkenin uygulanmasının hala mümkün olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim Alman hukukunda öteden beri benzer bir durum söz konusudur ve özel hükmün varlığına rağmen genel hükme de başvurulabileceği kabul edilmektedir³⁰⁶. Aksi halde marka hukuku açısından büyük önem taşıyan bu ilkenin dar bir alana sıkıştırılmış olacağı kanaatindeyiz.

Bu açıklamalar ışığında telif hakkına dayalı hükümsüzlük talepleri özelinde de TMK m.2'ye dayalı olarak sessiz kalmak suretiyle hakkın kaybı ilkesinin uygulama alanı bulacağı ve somut olayın şartları dikkate alınarak dava açma süresinin değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Mevzuat değişikliğinin getirdiği bir diğer yenilik önceki tarihli haklara ilişkindir. Yargıtay, MarkKHK'nın yürürlükte olduğu dönemde tescilli bir markanın kullanımının hukuka aykırılığının ileri sürülemeyeceği kabul etmekteydi³⁰⁷. Hatta öyle ki Yargıtay'ın

³⁰⁶ “Genel hükümlere ilişkin hak kaybı kurumu, MarkenG § 21 hükmüyle bir arada uygulanabilir niteliktedir. Nitekim MarkenG § 21 hükmü, Alman Medeni Kanunu'ndaki dürüstlük kuralına ilişkin BGB § 242 hükmünden türetilen bir normdur ve esasen hükümler arasında çelişki de bulunmaz. Bu da, kümülatif bir uygulamanın mümkün olmasını sağlayan bir durumdur.” Bkz. **IŞIK, Egemen**, Marka Hukukunda Sessiz Kalma Yoluyla Hak Kaybı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 10.

³⁰⁷ “...tescilli bir markanın kullanılmasının hukuka aykırılığı iddia olunamayacağından davacıların esere yönelik tecavüzün men'i ve ref'i ile maddi ve manevi tazminat istemlerinin yerinde olmadığı...” Bkz.

kötü niyetli marka tescilleri yönünden dahi bu savunmayı geçerli kabul ettiği kararlar bulunmaktadır³⁰⁸. Dolayısıyla tescilli bir markanın kullanımını önceki tarihli hakları (telif hakkı gibi) ihlal ediyor olsa dahi hükümsüz kılınmadığı sürece kullanılmasına mani

Yargıtay 11. HD, T. 2.2.2010, E. 2008/4915, K. 2010/1130 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 310-311). Tescile dayalı kullanım savunması hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. ÇOLAK, s. 591 vd.

³⁰⁸ “Davacı vekili, ABD şirketi olan müvekkilinin dünya çapında tanınmış "TOMMY" ibareli markaları Amerika'da, dünya üzerinde 120 den fazla ülkede ve Türkiye'de tescil ettirdiğini, davalının da aynı ibareli markaları, müvekkilinin tanınmışlığa ulaşmasından sonra, aynı ürünler için Türkiye'de tescil ettirdiğini ve müvekkilinin diğer tescillerine engel olduğunu ileri sürerek, davalı markalarının sicilden terkinini, haksız rekabetin tespiti, menî ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasını talep ve dava etmiştir

Davalı vekili, müvekkilinin markayı kullanım ve tescilinin daha önceki tarihli ve iyi niyetli olduğunu savunarak davanın reddini istemiştir.

Mahkemece toplanan deliller ve yaptırılan bilirkişi incelemeleri sonucuna göre, davacı markalarının tanınmış olduğu ve davacı markasının kamu oyuna duyurulmasına rağmen, davalının davaya konu markaları tescil ettirmesinin iyi niyet kuralları ile bağdaşmadığı gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiştir.

Kararı, davalı vekili temyiz etmiştir.

1-Dava dosyası içerisindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp, değerlendirilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmamasına göre, davalı vekilinin aşağıdaki bendin kapsamı dışında kalan ve yerinde görülmeeyen sair temyiz itirazlarının reddi gerekmiştir.

2-Dava, marka terkinî ve haksız rekabetin menî istemlerine ilişkindir. Mahkemece, davanın kabulüne dair hüküm kurulmuştur.

Markaların tescilli oldukları süre içindeki kullanımları, gerek dava tarihinde yürürlükte olan 556 sayılı KHK, gerekse daha önceki mevzuat ile sağlanan koruma kapsamında olup, tescilli bir markanın haksız kullanımından söz edilemez. Markaların hükümsüzlüğü yolunda kararlar ile sicilden terkinleri sağlandıktan sonra korumaları kalkacak ve bu tarihten itibaren kullanımlarının haksız rekabet oluşturduğu ileri sürülebilecektir. Mahkemece, açıklanan hususlar nazara alınarak davacının haksız rekabetin önlenmesine yönelik istemlerinin REDDİNE karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm tesisi yerinde görülmediğinden kararın bu nedenle davalı yararına bozulması gerekmiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 5.2.2002, E. 2001/9120, K. 2002/896 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017); “Davacı vekili, davacının 1979 yılından itibaren "Tomurcuk" ve "Tomurcuk Otogaz" ünvanı ve markasıyla otomotiv servis hizmetleri ve araç LPG dönüşümü üzerine faaliyette bulunduğunu, çiraklık eğitimini müvekkili yanında tamamlayıp kendi işyerini kuran davalının, müvekkilinin ihdas ettiği ve tanıttığı "Tomurcuk" markasından faydalanmak maksadı ile bu ünvanı kullanmaya başladığını ve kötü niyetli olarak "Tomurcuk" markasını adına tescil ettirdiğini, bundan sonra marka tesciline dayanarak davacının işyerlerinde arama yaptırdığını, bunun sonucu olarak davacının tabelalarının söküldüğünü, davacı şirket müdürü hakkında ceza davası açıldığını, davacının müşterileri ve çalıştığı firmalara karşı zor durumda kaldığını, servisliğini yaptığı birçok firma ile sözleşmelerin feshinin gündeme geldiğini ve müvekkilinin ticari itibarını zedelediğini, bilahare hükümsüzlük istemiyle açtıkları dava sonucunda davalının markasının hükümsüzlüğüne karar verildiğini ve kararın kesinleştiğini, davalının haksız eylemleriyle davacıya büyük zarar verdiğini ileri sürerek sair talep hakları saklı kalmak üzere 60.000. TL manevi tazminatın faiziyle birlikte davalıdan tahsilini talep ve dava etmiştir.

Davalı vekili, talebin zamanaşımına uğradığını, davacı tarafça açılan markanın hükümsüzlüğü davasının kısmen kabul edildiğini, aynı davada davacının markaya tecavüz ve haksız rekabetin tespiti ve men'i istemlerinin ise reddedildiğini, müvekkilinin tescilli markasından kaynaklanan yasal haklarını kullandığını savunarak, davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, iddia, savunma, toplanan kanıtlar ve tüm dosya kapsamına göre, davanın markaya tecavüz nedeniyle manevi tazminat istemine ilişkin olup, tescili sona erene kadar markanın kullanılmasının haksız sayılamayacağı gibi, kesinleşen hükümsüzlük davasında da davacının haksız rekabetin men'i ve markaya tecavüzün önlenmesi istemlerinin reddedildiği, buna göre manevi tazminat koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle, davanın reddine karar verilmiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 4.7.2012, E. 2011/5369, K. 2012/11913 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

olunamamaktaydı. Tescilli marka karşısında önceki tarihli hakların etkisini önemli ölçüde azaltan bu yaklaşım öğretide eleştirilere neden olmaktadır³⁰⁹. Kanun koyucunun SMK m.155 ile getirdiği düzenleme bu yaklaşımın değişmesine sebep olacaktır. SMK'nın "önceki tarihli hakların etkisi" kenar başlığını taşıyan 155inci maddesi şu şekildedir:

"Marka, patent veya tasarım hakkı sahibi, kendi hakkından daha önceki rüçhan veya başvuru tarihine sahip hak sahiplerinin açmış olduğu tecavüz davasında, sahip olduğu sınai mülkiyet hakkını savunma gerekçesi olarak ileri süremez."

Bu yeni düzenleme ile birlikte artık önceki tarihli hakların konumu tescilli kullanım karşısında güçlendirilmiş olmaktadır. SMK m.155 ile getirilen bu anlayışın isabetli olduğu kanaatindeyiz. Ancak hükümde kullanılan, "...kendi hakkından daha önceki rüçhan veya başvuru tarihine sahip hak sahiplerinin..." ifadesi, hükmün kapsamının yalnızca tescil edilebilen önceki haklar ile sınırlı olduğu yönünde bir izlenim yaratmaktadır. SMK tasarısının ilgili hükmüne ilişkin gerekçede de telif haklarına değinilmemiştir³¹⁰. Buna göre telif hakkına dayalı itirazlar hükmün kapsamı dışında kalmaktadır.

Sonuç olarak, eser üzerinde FSEK'ten kaynaklanan hakların ihlali sebebiyle açılacak tecavüzün ref'i (FSEK m.66-68), tecavüzün men'i (FSEK m.69) ve tazminat davalarında (FSEK m.70) tescile dayalı kullanım savunmasının hala yapılabileceği; marka hükümsüz kılınmadığı sürece gerçekleştirilen kullanımın hukuka aykırılığının ileri sürülemeyeceği kabul etmek gerekir. Ne var ki olması gereken hukuk açısından telif

³⁰⁹ "Marka tesciline bu kadar hukuki değer atfedilmesi ve tescilin mutlak bir biçimde korunması kanaatimizce doğru değildir. Zira bir markayı, başkasına ait olduğunu bilerek kendi adına bir şekilde tescil ettiren kimse "kötüniyetli"dir ve bu "kötüniyet" korunmamalı ve gerçekleşen kullanım, tescile dayalı olsa bile, somut olayın özelliklerine göre, marka hakkına tecavüz olarak kabul edilebilmelidir." Bkz. ÇOLAK, s. 593; "...kötü niyetle yapılan tescil nasıl hükümsüz sayılıyor ise, aynı şekilde davacının markasına bir tecavüz de teşkil etmelidir. Zira kötü niyete dayanılarak yapılan bir tescilin arkasına saklanılarak elbette bir hak kazanılamaz ve hukuk düzeni de bu tür kullanımları meşru saymamalıdır." Bkz. MEMİŞ, Tekin, "Türk Hukukunda Kötüniyetli Marka Tesciline Bağlanan Sonuçlar", Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2009 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2009, s. 418.

³¹⁰ SMK m.155, tasarının 159uncu maddesine karşılık gelmektedir. Tasarının 159uncu maddesinin gerekçesi şu şekildedir: "Madde sınai mülkiyet haklarına ilişkin yürürlükteki kanun hükmünde kararnamelerden yalnız 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede bulunan bir maddedir. Doktrindeki görüşler ve yargı kararları ışığında, anılan düzenlemenin markalar ve tasarımlar için de uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tekrardan kaçınılması amacıyla önceki tarihli hakların etkisi ortak bir dil oluşturarak ve ilgili sınai mülkiyet hakkının niteliğine uygun düşecek bir uyarlamayla ortak hüküm haline getirilmiştir"

hakları ile diğer önceki tarihli haklar arasında böyle bir ayırımın yapılmış olmasının yerinde olmadığı; telif haklarına dayalı taleplerin de SMK m.155 kapsamına alınmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Çizgi karakterin eser olarak korunması ile marka olarak korunması kapsam yönünden farklılık arz eder. Öncelikle bu iki koruma mekanizmasının yer yönünden kapsamı birbirlerinden oldukça farklıdır. Fikir ve sanat eserleri hukukunun bir çizgi karaktere sağlayacağı koruma belli bir coğrafya ile sınırlı değildir. Marka hukuku açısından ise korumanın ülkeselliği ilkesi geçerlidir³¹¹. Bu ilke gereği bir markanın tescili marka sahibine yalnızca tescilin yapıldığı ülke sınırları içerisinde geçerli bir koruma bahşeder³¹². Ayrıca marka koruması sahibine çizgi karakterin tescil edildiği mal veya hizmet sınıfları ile alakalı bir koruma bahşedecektir³¹³. Bunun istisnası tanınmış markalara sağlanan korumadır. Tanınmış markaların tescilli olmadıkları sınıflar yönünden de koruma sağlanması mümkündür. TürkPatent nezdinde tutulan tanınmış markalar siciline bakıldığında “Supermen”³¹⁴ markasının tanınmış marka olarak tescilli olduğu görülmektedir. Bu noktada hemen ifade etmek gerekir ki bir çizgi karakterin çokça tanınıyor olması ile bu karakteri içeren markanın tanınmış marka olması farklı şeylerdir. Çizgi karakter içeren bir markanın tanınmış marka olup olmadığına marka hukuku sınırları içerisinde cevap aramak gerekir³¹⁵. Eser koruması açısından ise kural olarak eser sahibi eserden her şekilde faydalanabilmekte (FSEK m.20) fakat FSEK’te

³¹¹ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 431; YASAMAN, Marka Şerhi, s. 4 vd.

³¹² CAĞLAR, s. 29; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 431; YASAMAN, Marka Şerhi, s. 5.

³¹³ KAYA, s. 236.

³¹⁴ Başvuru No: T/00065, Sahibi: DC Comics (5591625).

³¹⁵ YASAMAN, “Tarzan” adlı çizgi karakteri içeren bir markanın tanınmış marka olup olmadığını incelediği bilirkişi raporunda bu hususu detaylı olarak açıklamıştır: “Gerçekten de, “TARZAN” sözcüğünü herhangi bir şekilde (görerek, duyarak vb) algıladığımızda refleks olarak ilk bakışta/anda (prima facia) hatırlanan anılan eserdeki “öykü karakteri” “TARZAN” olmakta, marka ve markanın temsil ettiği ürün ya da hizmet ilk bakışta algılanmamaktadır.

Yargıtay’ın da yerleşik inançlarında vurguladığı gibi; kullanılsın kullanılmasın, o markayı işittiğimiz ya da gördüğümüzde markanın temsil ettiği ürün ya da hizmeti refleks halinde hatırlıyorsak dünyaca ünlü “tanınmış marka”dan söz edebiliriz.

Oysa, olayımızda, yukarıda açıklandığı gibi, “TARZAN” sözcüğünü herhangi bir biçimde algıladığımızda, markanın temsil ettiği ürün ya da hizmeti değil, refleks olarak doğrudan aynı isimli öyküyü (eseri) ve “öykü karakteri”ni anımsamaktayız.

Öyle ise, bu yönden davacının “TARZAN” markasının tanınmış marka olmadığı sonucuna varmak kaçınılmaz olmaktadır.” Bkz. YASAMAN, Hamdi, Marka Hukuku ile İlgili Makaleler, Hukuki Mütalaalar, Bilirkişi Raporları, Cilt: 4, İstanbul, 2012, s. 576.

düzenlenen istisnai durumlarda eser sahibinin hakları sınırlandırılabilir (FSEK m.30-47).

Eserlerin marka olarak tescilli halinde korunacak menfaatler yönünden çeşitlilik oluşmaktadır. Eser sahibi yarattığı çizgi karakteri marka olarak tescil ettirdikten sonra bu markayı bir başkasına devredebilir veya en başından bir başkasının çizgi karakteri marka olarak tescil ettirmesine müsaade etmiş olabilir. Bunun bir sonucu olarak eserden kaynaklanan haklar ile tescilli markadan kaynaklanan haklar farklı kişilere ait olacaktır. Bu gibi durumlarda koruma alanları esasen birbirinden farklı olsa da bazı noktalarda hak sahiplerinin menfaatleri birbirleriyle çatışabilmektedir. Mesela şöyle bir ihtimalden söz edilebilir: eser sahibi dışındaki bir kişinin çizgi karakteri içeren bir markaya sahip olması halinde bu markadan doğan haklar daha sonra benzer bir markayı tescil ettirmek isteyen eser sahibine karşı da ileri sürülebilir midir? Bu soruyu cevaplayabilmek için telif haklarının marka hukuku alanındaki yansımaları doğru değerlendirmek gerekir. Telif hakkı, eser sahibine marka hukuku açısından bir kazanılmış hak sağlamaz. Yukarıda da ifade edildiği üzere marka hakkına ilişkin koruma kuralı olarak tescille kazanılır (SMK m.7/I). Telif hakkının sağladığı avantaj, söz konusu sözcük veya resme ilişkin bir öncelik hakkının elde edilmesinden ibarettir. Dolayısıyla çizgi karakteri içeren bir marka daha önce tescil edilmiş ise tescilli bu markadan doğan tescil itirazları veya hükümsüzlük talepleri, eser sahibinin tescil ettirmek istediği veya sonraki tarihte tescil ettirdiği markalara karşı da ileri sürülebilir.

d. Tasarım Olarak Korunması

Tasarım, ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümüdür (SMK m.55/I). Bir çizgi karakterin eser olarak korunmasının yanında tasarım olarak da korunması mümkündür³¹⁶. FSEK m.4/II’de belirtildiği üzere “*krokiler,*

³¹⁶ “...çizgi roman veya film karakterlerinin bütünleştiği ürün tasarımının, ilgili kanunlar altında tescil edilmesi halinde, tasarımların tasarımları için kanuni koruma ve mülkiyet hakkı sağlanır.” Bkz. **ARTEMEL, Mehmet Nafi**, İngiliz Hukukunda Kurgusal Karakterlerin Ürünleştirilmesi ve Türk Hukuku ile Bir Karşılaştırma Denemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 65; “...viii) Her türlü tipler. Bunlar genellikle insan tiplerini içeren EndTasKHK anlamında ürün sayılmayacaklardır. Bu nedenle de tasarım korumasından faydalanamaz.

resimler, maketler, tasarımlar ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılması, düşünce ve sanat eserleri olmak sıfatlarını etkilemez."³¹⁷ Benzer bir hükme SMK'da da yer verilmiştir. SMK m.58/III'e göre, "bu Kanun kapsamında sağlanan tasarım koruması, 5/12/1951 tarihli ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda aranan şartları taşıması hâlinde söz konusu Kanunla öngörülen korumaya halel getirmez." Yani bir çizgi karakterin tasarım olarak kullanılması onun eser niteliğini ortadan kaldırmaz. Bir fikir ve sanat eserine bu şekilde ilave bir koruma sağlanması "kümülatif koruma" veya "çok yönlü koruma" şeklinde ifade edilmektedir³¹⁸.

Çizgi karakterin tasarım olarak korunabilmesi için eser niteliğine sahip olup olmaması önem taşımaz; SMK'nın "Tasarım" başlığını taşıyan üçüncü kitabında belirtilen şartları haiz olması gerekir. Kanun koyucu tasarım için tescilli ve tescilsiz³¹⁹ olmak üzere iki tür koruma öngörmüştür. Her iki tür koruma için de tasarımın aynı iki şartı bir arada sağlaması gerekmektedir: yenilik ve ayırt edicilik (SMK m.56/I). Ancak tescilli ve tescilsiz tasarımlar açısından bu şartlar değerlendirilirken referans alınacak zaman dilimleri birbirlerinden farklıdır.

SMK m.56/IV: "Bir tasarımın aynısı;

a) Tescilli tasarım için başvuru veya rüçhan tarihinden önce,

b) Tescilsiz tasarım için tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten önce,

dünyanın herhangi bir yerinde kamuya sunulmamış ise o tasarım yeni kabul edilir.

Tasarımlar sadece küçük ayrıntılarda farklılık gösteriyorsa aynı kabul edilir."

SMK m.56/V: "Bir tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde bıraktığı genel izlenim;

a) Tescilli tasarım için başvuru veya rüçhan tarihinden önce,

Buna karşılık söz gelimi, Mickey Mouse tiplemesinin cisimleşmiş şekli gibi karikatür veya tiplmeler tasarım olarak da korunabilecektir." Bkz. **SULUK, Cahit**, Tasarım Hukuku, Ankara, 2003, s. 598.

³¹⁷ Endüstriyel model üç boyutlu tasarımlar; endüstriyel resim ise iki boyutlu tasarımları için kullanılan terimlerdir. Bkz. **SULUK**, s. 74.

³¹⁸ **ATEŞ**, Eser, s. 251.

³¹⁹ Tescilsiz tasarımlara ilişkin özel koruma mekanizması Türk hukukuna SMK ile dahil edilmiş bir yeniliktir. Bu hususta açıklamalar için bkz. **GÜNEŞ, İlhami**, "Sınai Mülkiyet Kanunu'nda Tasarım Tescilli Konusundaki Yenilikler", THD, S. 128, 2017/4, s. 118-119; **SEMİZ, Özgür/KILIÇ, Muazzez**, "Tasarımlara Yeni Bir Çerçeve: 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu Üçüncü Kitap", THD, S. 128, 2017/4, s. 65-66.

b) Tescilsiz tasarım için tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten önce, kamuya sunulmuş herhangi bir tasarımın aynı kullanıcı üzerinde yarattığı genel izlenimden farklı ise bu tasarımın ayırt edici niteliğe sahip olduğu kabul edilir.”

Hükümde ifade edilen bilgilenmiş kullanıcı ile tasarımı kullanarak bilgi sahibi olmuş, tasarımı tanıyan, deneyim sahibi kullanıcı ifade edilmek istemiştir³²⁰. Bu ifadeden kasıt, tasarımları en ufak ayrıntısına kadar tespit edebilecek uzmanlık düzeyinde bir bilgi seviyesi değildir³²¹.

Tasarım koruması açısından bu iki hükme ek olarak “kamuya sunma” kenar başlıklı SMK m.57/II’yi de dikkate almak gerekecektir. Anılan hüküm şu şekildedir:

“Koruma talep edilen bir tasarım, başvuru tarihinden veya rüçhan talebi varsa rüçhan tarihinden önceki on iki ay içinde tasarımcı veya halefi ya da bu kişilerin izni ile üçüncü bir kişi tarafından veya tasarımcı ya da halefleri ile olan ilişkinin kötüye kullanımı sonucu kamuya sunulması hâlinde bu açıklama tasarımın yeniliğini ve ayırt edici niteliğini etkilemez.”

Çizgi romanın yayınlanması ile birlikte içerisinde yer alan çizgi karakterler kamuya sunulmuş olur. Bu çizgi karakterlerin belirli bir ürün veya ürünler için tasarım olarak tescili talep edilecek ise çizgi romanın yayınından itibaren en geç on iki ay içerisinde başvuru yapılmalıdır. Aksi halde tasarım SMK hükümleri uyarınca ‘yeni’ kabul edilemeyeceği için tescil başvurusu reddedilecektir³²². Öte yandan bu süre içerisinde tescil başvurusu yapılmamış olsa dahi söz konusu çizgi karakterin kamuya sunulduğu tarihten itibaren üç yıl boyunca tescilsiz tasarım olarak korunması mümkündür. Ancak bunun için çizgi karakterin ilk kez Türkiye’de kamuya sunulmuş olması gerekmektedir³²³ (SMK m. 55/IV).

Bir tasarımın tesciline hangi hallerde itiraz edilebileceği ise SMK m.67/II’de düzenlenmiştir. Bu hallerden birisi de tasarımın bir fikri mülkiyet hakkının yetkisiz kullanımını içermesidir. Dolayısıyla bir çizgi karakter eser sahibinin izni dışında tasarım olarak tescil edilmek istendiğinde, eser sahibi SMK m.67/II’ye dayanarak tasarımın tesciline itiraz edebilecektir. Bu itiraz için Kanunda tanınan süre tasarım tescilinin yayım

³²⁰ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 677.

³²¹ BOZBEL, Savaş, Fikri Mülkiyet Hukuku, İstanbul, 2015, s. 655.

³²² Bu yönde değerlendirme için bkz. ARTEMEL, s. 70.

³²³ SEMİZ/KILIÇ, s. 65.

tarihinden itibaren üç aydır. Bu süre kaçırılmış ve tasarım tescil edilmiş olsa dahi SMK m.77/I-a'ya dayanarak yine aynı gerekçe ile tasarımın hükümsüzlüğü davası açılabilir.

Tescilsiz tasarımlar yönünden bir tescil işlemi söz konusu olmadığı için bunların hükümsüzlüğü talep edilemeyecektir. Ancak bu noktada tescilsiz tasarımların gaspı ihtimalinden söz etmek gerekebilir. Tescilsiz bir tasarım gerçek hak sahibi olmayan bir kişi tarafından kamuya sunulmuşsa, gerçek hak sahibi olduğunu iddia eden kişi, tasarım sahibi olarak tanınmayı mahkemeden talep edebilir (SMK m.71/I).

Bir çizgi karakterin tasarım olarak korunması süre bakımından eser korumasına nispetle bir avantaj sağlamayacaktır. Tescilli tasarımların koruma süresi başvuru tarihinden itibaren beş yıldır. Bu süre beşer yıllık dönemler hâlinde yenilenmek suretiyle toplam yirmi beş yıla kadar uzatılabilir (SMK m.69/I). Tescilsiz tasarımların koruma süresi ise koruma talep edilen tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten itibaren üç yıldır (SMK m.69/II). FSEK'te eserler için öngörülen süreler ile kıyaslandığında bu sürelerin çok kısa olduğu ortadadır. Bu sebeple de eser olarak korunabilecek çizgi karakterler için tasarım korumasının gereksiz olduğu ileri sürülebilir. Ancak tasarım korumasının da eser korumasına kıyasla avantaj sağladığı noktalar bulunmaktadır. Özellikle hak ihlallerinin ve hak sahipliğinin kanıtlanabilirliği noktasında tescilli tasarımların sağladığı koruma eserlere nazaran daha avantajlıdır³²⁴. Ayrıca fikir ve sanat eserleri hukuku sadece taklide yani intihale karşı koruma sağlarken tasarım hukuku taklit olmayan benzer ürünlere karşı dahi koruma sağlar³²⁵.

E. Eser Adı

1. Genel Olarak

Eser adı, eseri benzerlerinden ayırt etmeye yarayan unsurlardan birisidir³²⁶. Bu unsur, okuyucunun³²⁷ eser ile ilgili bir fikir edinmesini sağlayabilecek ilk unsurdur³²⁸.

³²⁴ ARTEMEL, s. 68.

³²⁵ SULUK, s. 587.

³²⁶ ATEŞ, Eser, s. 405; AYİTER, s. 83; ÇÖL, s. 366; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 293.

³²⁷ Çizgi roman açısından eserin ulaştığı kitle okuyuculardır. Ancak farklı eser türleri açısından bu durumun değişik şekillerde ifade edilmesi gerekebilir. Örneğin musiki eserlerinde eserin ulaşacağı kitle dinleyicilerdir.

³²⁸ MARINO, Laure, "Titres des Oeuvres", JurisClasseur, Fasc. 1158, 28 Temmuz 2015, n° 1.

Eser adı; tek bir sözcükten, birkaç sözcüğün anlamlı ya da anlamsız kombinasyonundan, bir cümleden vs. oluşabilir. Bir eserin adını belirleme yetkisi eser sahibine aittir³²⁹.

Bazen eser adları başka bir dile çevrilirken asıl eser adına sadık kalınmamaktadır. Bu ihtimalde çevirmenin esere verdiği ad üzerinde istifade edilen eser sahibinden bağımsız olarak sahip olduğu haklar mevcuttur³³⁰. Öyle ki istifade edilen eserin sahibi dahi çevirmenin izni olmadan bu adı kullanamayacaktır.

Aşağıda eser adlarının bağımsız bir eser olarak, haksız rekabet hükümlerince ve marka olarak korunması ihtimalleri ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2. Eser Adlarının Korunması

a. Eser Olarak Korunması

Birçok ülkede eser adlarının kullanıldıkları eserin haricinde bağımsız birer eser olarak da korunabilecekleri kabul edilmektedir³³¹. İsviçre ve Fransa’da bu düşünce kanuni bir zemine de sahiptir. İsviçre hukukunda bu husus LDA art.2/al.4 hükmü ile düzenlenmiştir ve eser adının bağımsız bir eser olarak korunabilmesi için bir eserde bulunması gereken “bireysel nitelik” unsurunu barındırması şartı aranmıştır³³². Yine Fransız hukukunda benzer bir düzenlemeye yer verilmiş ve “orijinal” nitelikteki eser

³²⁹ **ATEŞ**, Eser, s. 405; **AYİTER**, s. 83. “...esere ad koymak hakkının eser sahibine ait bulunduğu, sözleşmede müstakil madde halinde eserin adı için açık bir nitelendirme yapılmasa da eserin adını belirleme yetkisinin her halde davacı eser sahibine ait bulunduğu, eser hazırlama sözleşmesi uyarınca hazırlansa ve mali hakları davalı vakfa ait olsa da eser basılmadan evvel sahibi tarafından esere ad konulmamış olması durumunda bu yetkiden asla davalıya geçmeyeceği, davalının bu konuda davacıdan belirlemeyi yapmasını istemesinin gerektiği...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 12.9.2011, E. 2010/992, K. 2011/10226 (**YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 539-541).

³³⁰ **MARINO**, n° 33. “...”Yıldızın Parladığı Anlar” isminin çevirmenin tamamen kendi kişisel yorumuyla oluşturduğu FSEK m.83 anlamında ayırt edici özelliği bulunan bir niteleme olduğu, çevirmenin kendi çevirisi ve çevirinin ismi üzerinde işleme eser sahibi olarak maddi ve manevi haklara sahip olduğu, eserin başka çevirmenlerce Türkçe’ye çevrilmesi durumunda orijinal isme ve kitabın içeriğine uygun başka bir isim kullanmaları gerektiği ancak kitabın daha önceki isimle yayımlanıp tanınması nedeniyle bundan istifade edilmek isteniyorsa bu ismi oluşturan çevirmen veya mali hak sahibi olan mirasçılardan izin alınması gerektiği...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 2.12.2011, E. 2010/5052, K. 2011/6290 (**YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 801-802).

³³¹ Bkz. **CARON**, s. 114 vd.; **CHAMAGNE, Catherine**, “La Protection des Titres d’Ouvrages”, **LEGICOM**, No 24, 2001/1, s. 52; **CHERPILLOD**, Droit d’Auteur en Suisse, s. 20; **GAIDE**, s. 114; **MARINO**, n° 6; **SIRINELLI**, s. 26 vd.; **TROLLER**, s. 140.

³³² Öte yandan LDA’da bu hükme yer verilmeden önce de İsviçre hukukunda eser adlarının bağımsız eser olarak korunabileceği kabul edilmekteydi. Bkz. **CHERPILLOD**, Droit d’Auteur en Suisse, s. 20; **TROLLER**, s. 140.

adlarının eser gibi korunabileceği hükme bağlanmıştır (CPI art. L.112-4). Alman öğretisinde de eser adlarının bağımsız eser olarak korunması teorik olarak kabul edilmekte ancak az sayıda kelimeden oluşan bu ifadelerin sahibinin hususiyetini yansıtmamasının güç olduğu gerekçesiyle bu korumanın nadiren uygulama alanı bulacağı ifade edilmektedir³³³.

Eser adlarının korunmasına ilişkin olarak FSEK’te yer alan tek açık hüküm FSEK m.83’tür. Bu madde ile eser adlarının haksız rekabet hükümlerine göre korunmasının esasları düzenlenmiştir. Eser adlarının bağımsız bir eser olarak korunup korunamayacağı ise öğretide fikir birliğinin sağlanamadığı bir husustur.

Bir görüşe göre, eser adı ne kadar orijinal bir fikri ürün olursa olsun, “eser” niteliğine sahip olamaz³³⁴. Bu görüşü destekleyen ÖZTAN, böyle bir korumaya ihtiyaç olmadığını çünkü eser adlarının haksız rekabet hükümlerince korunabileceğini ifade etmektedir³³⁵. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bir ürünün eser olarak korunması, haksız rekabet hükümlerince sağlanan koruma ile kıyaslandığı zaman daha farklı imkanlar sağlamaktadır.

Bir ürünün eser olarak nitelendirilmesi halinde, mali hakları ihlal edilen eser sahibi, FSEK m.68 hükmüne dayanarak sözleşme yapılmış olması halinde isteyebileceği bedelin veya FSEK hükümleri uyarınca tespit edilecek rayiç bedelin en çok üç kat fazlasını mütecevizden talep edebilecektir. Bu hükmün amacı zararın tazmininden öte

³³³ GAIDE, s. 114, dn. 340.

³³⁴ “Her eser kamuya bir adla sunulur ve piyasada bu adla tanınır, anılır. Dolayısıyla, eserin adı marka gibi eseri diğerlerinden ayırt etmeye yarar. Eser adı, çoğu kez hususiyeti gösterecek denli hacimli olmaz ve tek başına bir eser niteliği taşımaz. Ancak eser adı, eser ile sahibi arasında bağ kurulmasına ve eserin diğer eserlerden ayırt edilmesine yarayan önemli bir unsurdur. Eserin bir parçası olarak korunur, ne kadar orijinal olursa olsun ayrı bir mutlak hak konusu teşkil etmez.” Bkz. GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 293; “...başlık ne kadar orijinal bir fikri mahsul olursa olsun, “eser” mahiyetini haiz değildir.” Bkz. HIRSCH, Fikri ve Sınai Haklar, s. 136. “...bir eser adı (bu kitabın adı gibi) ve alametleri (kitap kapağında kullanılan tasarım, şekiller); çoğaltılmış nüshaların şekilleri (kitap kapağında kullanılan boyutlar, şekiller, sözcüklerin büyüklüğü, rengi gibi) eser değildir. Bunların başkaları tarafından haksız olarak kullanılması, ancak 83. maddedeki koşullar varsa haksız rekabet hükümlerinin uygulanmasını gerektirir.” Bkz. KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 121.

³³⁵ Bkz. ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 118.

mütecavizi cezalandırmaktır³³⁶. Üstelik bu hükme dayalı taleplerin ileri sürülebilmesi için mütecavizin kusurlu olması gerekmez³³⁷.

Haksız rekabet hükümlerine dayalı olarak ileri sürülebilecek talepler ise mütecaviz kusurlu ise zarar ve zıyanın tazmini (TTK m.56/I-d) ve şartları varsa manevi tazminattır (TTK m.56/I-e). Ayrıca bazı hallerde haksız rekabet sonucunda davalının elde etmesi mümkün görülen menfaatin karşılığı (TTK m.56/I-e) da davacı tarafından talep edilebilir³³⁸. Bu düzenleme ile gerçek zararın kanıtlanamadığı durumlarda dahi haksız rekabetin müeyyidesiz kalmaması³³⁹ ve haksız rekabeti gerçekleştiren kimsenin hukuka aykırı hareketi neticesinde elde ettiği menfaati sahiplenmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır³⁴⁰. Ne var ki bu ihtimalde dahi hükmedilecek tazminat miktarı çoğu kez FSEK m.68'e dayalı olarak talep edilebilecek bedelin altında kalacaktır. Bu sebeple ÖZTAN'ın eser adlarının FSEK hükümlerince korumasına ihtiyaç olmadığı yönündeki görüşüne katılmamaktayız.

Bizim de katıldığımız aksi yöndeki görüşe göre, bir eserde bulunması gereken unsurları barındırması halinde eser adlarının bağımsız birer eser olarak korunması mümkündür³⁴¹. Kanun koyucunun eser adlarının haksız rekabet hükümlerince korunabileceğini düzenlemiş olması bunların bağımsız eser olarak korunmasına engel teşkil etmez³⁴². Fransız hukuku örneğine bakıldığında, CPI art. L.112-4'te, farklı şartlar altında her iki koruma mekanizmasına da yer verildiği görülmektedir. Zaten bu iki

³³⁶ **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 305.

³³⁷ **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 305; **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 2088.

³³⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. **NOMER ERTAN, N. Füsün**, Haksız Rekabet Hukuku, İstanbul, 2016, s. 423 vd.

³³⁹ "...tazminat olarak hâkimin, haksız rekabet neticesinde davalının elde etmesi mümkün görülen menfaatin karşılığına dahi hükmedebileceği belirtilmiştir. Tazminat ilkelerine göre, davacının gerçek zararını kanıtlaması zorunlu olup, bunun için davacı kendi defterlerine dayanabileceği gibi, davalı defterlerine dayanması da mümkündür. Gerçek zararın bu şekilde kanıtlanamaması durumunda dahi, haksız rekabetin müeyyidesiz kalmaması için yasa koyucunun hâkime takdir yetkisi tanıdığı anlaşılmaktadır." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 16.12.1999, E. 1999/5830, K. 1999/10402 (BATİDER, C. XXI, S. 1, 2001, s. 289-291).

³⁴⁰ **NOMER ERTAN**, s. 423.

³⁴¹ "Nadir bazı hallerde eserin adı, yahut başlığın kendisi hususiyet taşıyan bir yaratma olabilir." Bkz. **AYİTER**, s. 84; "...eser adları aynı zamanda eser sayılmak için gereken unsurları kendi başlarına taşımaktalarsa, eser olarak da koruma görmeleri mümkündür." Bkz. **BARLAS**, s. 85; "83cü madde bir ünvanın orijinal bir fikri ifade etmesi halinde eser olarak himayesine mani sayılmamak gerekir." Bkz. **BELGESAY**, s. 19; "İstisnai hallerde ad, alamet ve şekiller bir eserin koruma şartlarını taşıyabilir. Bu durumda ad, edebi; alamet ve şekiller ise güzel sanat eseri olarak korunur." Bkz. **NAL/SULUK**, s. 60.

³⁴² **BELGESAY**, s. 19.

koruma mekanizmasının özünde farklı amaçlara hizmet etmektedir. Fikir ve sanat eserleri hukukunun amacı eser üzerindeki haklar ve eser sahibinin korunması (FSEK m.1) iken haksız rekabet hukukunun amacı dürüstlük ilkesine aykırı ticari yöntem ve uygulamalara karşı emeğin korunmasıdır³⁴³.

Yargıtay konuya ilişkin verdiği bir kararda, eser adının sahibinin hususiyetini yansıtması koşuluyla eser parçası olarak korunabileceğini ancak bağımsız eser olarak korunmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir³⁴⁴. Kararda belirtildiği üzere eser adının, eserin bir parçası olarak değerlendirilmesinin isabetli olduğu kanaatindeyiz. Fakat bununla beraber eser adının bağımsız bir eser olarak da korunabileceğinin de kabulü gerekir. Zira eser parçaları, bir eserde bulunması gereken unsurları barındırmaları halinde içerisinde yer aldıkları eserden bağımsız bir eser ve hak konusu haline getirilebilir³⁴⁵.

Eser adları sözcüklerden oluştuğu yani dil ile ifade edildikleri için ilim ve edebiyat eserleri kapsamında değerlendirilmeye müsait fikri ürünlerdir³⁴⁶. Ancak çok fazla sözcük içermedikleri için kullanılan adın eser sahibinin hususiyetini yansıtması uygulamada sınırlı hallerde söz konusu olacaktır. Zira az sayıda sözcük ile bu etkiyi yaratmak her zaman mümkün değildir. Eser adının; şaşırtıcı yaklaşımlardan, duyulmamış metaforlardan, alışılmadık tamlamalardan veya eser sahibinin yoktan var ettiği (*ex nihilo*) kelimelerden oluşması gibi hallerde eser sahibinin hususiyetinin var olduğunu söylemek kolaylaşır³⁴⁷. Çizgi roman özelinde düşünüldüğünde *ex nihilo* kelimeler³⁴⁸ bilhassa çizgi karakterlerin adları için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tür karakter adlarının günlük hayatta kullanılan adlara veya tasviri adlara (Örn. Superman, Kırmızı Başlıklı Kız, Karbeyaz)

³⁴³ **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 37.

³⁴⁴ "...eser adının, başlı başına eser olmamakla birlikte, ancak, eser ile bütünleşerek eseri etkili kılan bir fikri çaba olarak ortaya çıkması ve sahibinin hususiyetini taşıması halinde, FSEK m.1/B maddesi uyarınca eserin bir parçası olarak korunabileceğine, bunun dışındaki hallerde eser adlarının itibasını bulunduğu durumlarda FSEK m.83/1. fıkrası uyarınca haksız rekabet hükümlerine göre himaye edilmesine..." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 2.6.2006, E. 2006/5386, K. 2006/6635 (**YAVUZ/ALİCA/MERDİVAN**, s. 82-83).

³⁴⁵ **ARSLANLI**, s. 39; **AYİTER**, s. 106; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 119; **NAL/SULUK**, s. 53.

³⁴⁶ **NAL/SULUK**, s. 60.

³⁴⁷ **MARINO**, n° 32.

³⁴⁸ *Ex nihilo* bir ad olan "Tarzan"ın bağımsız bir eser niteliğini haiz olduğu yönünde bkz. Tribunal Civil de la Seine, 19 Ocak 1949 (**MARINO**, n° 32).

oranla sahibinin hususiyetini gösterme ihtimalinin daha yüksek olduğu rahatlıkla söylenebilir³⁴⁹.

Türk çizgi roman tarihinin en önemli çizgi karakterlerinden olan Tarkan'ın adı *ex nihilo* adlara örnek gösterilebilir. Tarkan, “tatar kanı” kelimelerinin kısmi birleşiminden oluşturulmuş bir addır. Bu adı yaratan bizzat çizgi romanın yaratıcısı Sezgin Burak'tır³⁵⁰. İlerleyen yıllarda çizgi karakterin yakaladığı popülaritenin bir sonucu olarak aileler erkek çocuklarına Tarkan adını vermeye başlamışlardır.

b. Haksız Rekabet Hükümlerince Korunması

Bir eserin adı, iltibasa meydan verebilecek şekilde diğer bir eserde kullanılamaz (FSEK m.83/I). Ancak umumen kullanılan ve ayırt edici bir vasfı bulunmayan eser adları için bu kural uygulanmaz (FSEK m.83/II).

Eser adları açısından haksız rekabet hükümlerinin uygulama alanı bulabilmesi için üç şartın kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekmektedir: eser adının ayırt edici nitelikte olması, bu adın diğer bir eserdeki kullanımının iltibasa meydan verebilecek şekilde gerçekleşmesi ve her iki eserin de kamuya sunulmuş olması³⁵¹.

Kanunda ayırt edicilik ifadesi ile neyin kastedildiği açık değildir. İlk olarak denebilir ki bu hüküm kapsamında sağlanacak koruma için eser sahibinin hususiyeti taşıma gibi bir unsurun varlığı zorunlu değildir. Eser sahibinin hususiyetini taşıyan bir eser adı aynı zamanda ayırt edici niteliğe de sahip olacaktır. Ancak bir eser adı bu koşulu sağlamasa dahi ayırt edici olarak nitelendirilebilir. Örneğin “İnce Memed” adı romandan bağımsız olarak değerlendirildiğinde bu adın eser sahibinin hususiyetini yansıttığı söylenemez. Ancak Yaşar Kemal'in bu romanı öylesine tanınmış bir romandır ki eserin adı ayırt edici bir niteliğe kavuşmuştur. Yine Superman, Kırmızı Başlıklı Kız gibi tasvirî adlar eser sahibinin hususiyetini taşımasa da ayırt edici nitelikte eser adlarıdır.

³⁴⁹ GAIDE, s. 116-120.

³⁵⁰ www.tarkan.com.tr/index.php/en/tarkanhakkında/tarkanisminanlami (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

³⁵¹ AYİTER, s. 84-85; ÇÖL, s. 367.

Kanun koyucu “*iltibasa meydan verebilecek surette*” bir kullanımı yaptırım altına almıştır. Yani hükme başvurulabilmesi için iltibasın gerçekleşmesi aranmaz³⁵². Ayrıca iltibas değerlendirmesinin yapılması için eser adının aynı tür bir eserde kullanılması şart değildir³⁵³. Örneğin bir çizgi roman adının sinema eseri için kullanılması da iltibasa meydan verebilecek nitelikte kabul edilebilir.

Bir eser adının iltibasa meydan verebilecek şekilde kullanımı eser sahibinin haklarına zarar vermesinin yanında okuyucuyu da aldatabilecek bir hareket şeklidir. FSEK m.83 ile okuyucuların yani bir anlamda tüketicilerin de korunması sağlanmaktadır³⁵⁴.

Son olarak belirtmek gerekir ki eser adının haksız rekabet hükümlerince korunması belirli bir süre ile sınırlı değildir³⁵⁵. Dolayısıyla bir eser üzerindeki mali hakların süresi dolmuş olsa dahi eser adının bu hükümde belirtilen şekilde kullanılması haksız rekabet hükümlerince engellenebilecektir. Bu koruma mekanizması, eser adı başkaları tarafından iltibasa meydan verecek şekilde kullanılabilirdiği müddetçe işlevselliğini koruyacaktır³⁵⁶.

c. Marka Olarak Korunması

Eser adlarının markalarda kullanılmak istenmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur³⁵⁷. Böylece eser sahibi eserinin adının korunmasına dair ek bir koruma mekanizmasına kavuşmuş olur³⁵⁸. Eser sahibi dışındaki kişiler ise bu adın bilinirliğinden yararlanarak markalarını kullanacakları mal veya hizmetlerin sürümünü artırmayı amaçlar. Bu şekilde bir marka tesciline ilişkin olarak özel birtakım şartlar öngörülmüş değildir. Tıpkı diğer başvurularda olduğu gibi marka olarak tescil edilecek eser adının da

³⁵² ÇÖL, s. 369.

³⁵³ AYİTER, s. 85; CHAMAGNE, s. 60; COLOMBET, s. 57; NAL/SULUK, s. 59.

³⁵⁴ AYİTER, s. 83; BOZBEL, Eser, s. 406.

³⁵⁵ ARSLANLI, s. 54; ATEŞ, Eser, s. 417-418; BELGESAY, s. 19; ÇÖL, s. 371; EREL, Fikir ve Sanat, s. 230; SIRINELLI, s. 28; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 2903.

³⁵⁶ ARSLANLI, s. 54; AYİTER, s. 85; EREL, Fikir ve Sanat, s. 230.

³⁵⁷ ALLEAUME, n° 48; ÇAĞLAR, s. 78.

³⁵⁸ BERTRAND, s. 171; SIRINELLI, s. 28.

ayırt edici niteliğe sahip olması³⁵⁹ ve mutlak ve/veya nispi ret nedenleri yönünden bir aykırılığın söz konusu olmaması gerekir.

Eser adlarının ayırt ediciliği noktasında Avrupa Birliği Fikri Mülkiyet Ofisi (EUIPO)'nin benimsediği yaklaşıma değinmek gerekir. EUIPO'nun yayınladığı Avrupa Birliği Marka İnceleme Kılavuzu³⁶⁰'nun “ayırt edici niteliği olmayan markalar (EUTMR art. 7/I-b)” ile ilgili kısmında “kitap adları” ayrı bir başlık altında incelenmiş ve münhasıran ünlü bir eser adından oluşan markaların ilgili eseri konu alabilecek mal veya hizmetler yönünden ayırt ediciliğinin olmayabileceği ifade edilmiştir. Kılavuzda ayrıca şu örneğe yer verilmiştir³⁶¹:

“Örneğin “Peter Pan”, “Cinderella” ve “The Iliad” ifadeleri boya, giysi veya kalem markaları için ayırt edici niteliğe sahiptir. Ancak bu adlar kitap veya film gibi ürünler yönünden ayırt edici rol oynayabilecek nitelikte değildir çünkü tüketiciler bu adları görünce ürünün sadece Peter Pan veya Cinderella hikayeleri ile ilgisi olduğunu düşünecektir.”

EUIPO'nun bu yaklaşımının son derece isabetli olduğu ve ülkemizde yapılan marka tescil başvuruları yönünden de dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bunun yanında telif hakkı sahiplerinin itiraz hakkını düzenleyen SMK m.6/VI hükmü eser adları açısından da uygulama alanı bulacaktır³⁶². Bu hususta çizgi karakterlerin marka olarak korunması başlığı altında yaptığımız açıklamalara atıf yapmakla yetiniyoruz.

³⁵⁹ CHAMAGNE, s. 59.

³⁶⁰ euipo.europa.eu/ohimportal/en/trade-mark-guidelines (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

³⁶¹ euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/law_and_practice/trade_marks_practice_manual/WP_1_2017/Part-B/04-part_b_examination_section_4_absolute_grounds_for_refusal/part_B_examination_section_4_chapter_3_Non-Distinctive_tm/TC/part_B_examination_section_4_chapter_3_Non-Distinctive_tm_tc_en.pdf (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

³⁶² “Bazı hallerde ise bir sinema eserinin veya bir romanın adının marka olarak alınması mümkündür. Ancak, bu durumlarda da telif hakkı sahibinden izin alınması gerekir.” Bkz. YASAMAN, Marka Şerhi, s. 71.

III. ÇİZGİ ROMANIN ESER NİTELİĞİ

A. Genel Değerlendirme

Çizgi romanın üretilmesi sürecinde fikri bir çaba harcadığına şüphe yoktur. Zira bu türden bir çaba olmaksızın metin ve resimleri birleştirerek bir hikaye akışı oluşturulması düşünülemez. Ayrıca bu üretim sürecinin nihayetinde basılı bir ürün haline gelen çizgi roman, görme duyusuna hitap edecek biçimde şekle bürünmüş olur. Görüldüğü üzere, bir ürünün eser olarak nitelendirilebilmesi için aranan şartların ikisi çizgi romanda doğası gereği bulunmaktadır. Çizgi romanın sahibinin hususiyetini yansıtıp yansıtmadığı ise çizgi romanın doğasından kaynaklanan, yapısal bir özellik değildir. Bu hususta somut olayın şartlarına bakılması gerekir. Hikaye, olaylar, tema, çizgi karakterler, kurgu gibi içeriğe dair bileşenler ile kullanılan resimlerin çizgi romana sahibinin hususiyetini katacağı söylenebilir³⁶³.

Birçok ülke sisteminde bu unsurların varlığı çizgi romanın eser olarak nitelendirilmesi için yeterlidir³⁶⁴. Ancak Türk hukukunda eser türleri açısından geçerli olan sınırlı sayı ilkesi sebebiyle çizgi romanın eser olarak nitelendirilmesi için eser türünün de saptanması gerekmektedir.

Çizgi romanı oluşturan bileşenlerden senaryo onu ilim ve edebiyat eserleri türüne yakınlılaştırırken; içerdiği resimler sebebiyle çizgi romanın güzel sanat eseri olarak nitelendirilmesi de düşünülebilir. Bu noktada çözüm için senaryonun FSEK m.2'ye göre ilim ve edebiyat eseri olarak; resimlerin ise FSEK m.4'e göre güzel sanat eseri olarak ayrı ayrı korunması önerilebilir. Yukarıda da açıkladığımız üzere bu bileşenlerin bu şekilde birbirlerinden ayrı olarak korunmaları mümkündür. Ne var ki bu bileşenlerin yalnızca ayrı ayrı korunması çizgi romanın bütünü üzerinde yeterli korumayı sağlamayacaktır. Senaryo ve resimler kendi başlarına bir anlam ifade edebilir fakat bunların bir araya

³⁶³ İntihal iddiası ile açılan bir davada İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi intihalin olup olmadığını bu unsurlar üzerinden incelemiştir. “...*Karabasan ile Sürgün adlı çizgi romanların öykü, olay, tema, kahramanlar ve kurgu ile görsellerin farklı olduğu gerekçesiyle, davanın reddine karar verilmiştir.*” Bkz. İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi, T. 15.10.2010, E. 2003/1043, K. 2010/186. Bu karar Yargıtay tarafından da onanmıştır. Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 26.2.2013, E. 2011/4103, K. 2013/3538 (Yayımlanmamış karar).

³⁶⁴ CARON, s. 128; GOUTAL, s. 201.

gelmesi sonucu ortaya çıkan eser bunların toplamından daha fazlasıdır. Zira çizgi roman senaryo ve resimlerin yan yana konması ile değil birbirleriyle harmanlanması suretiyle oluşturulur. Ayrıca bazı durumlarda bu bileşenlerin biri veya her ikisi diğerinden ayrı olarak ele alındığında eser sahibinin hususiyetini yansıtmıyor fakat bir araya geldiklerinde bu niteliği kazanıyor olabilirler. Bu ihtimalde senaryo ve resimlerin yalnızca ayrı ayrı korunması fikri çizgi romanın bütünü üzerindeki haklar yönünden eser sahibine yeterli bir koruma sağlayamayacaktır. Oysa bu bileşenler bütün halinde ele alındığında eser sahibinin hususiyetini yansıtıyorsa eser olarak korunabilmesi gerekir. Bu sebeple çizgi romanın bir bütün olarak eser türlerinden birine dahil edilmesi önem arz etmektedir.

Çizgi roman ile farklı yönleri olmakla birlikte ona benzer bir sanat olarak kabul edebileceğimiz karikatür, FSEK m.4'teki güzel sanat eserleri arasında sayılmıştır. Çizgi romanın hangi eser türüne dahil olduğuna ilişkin nihai incelemeyi yapmadan önce karikatür ile benzer ve farklı yönlerine değinmenin fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

B. Karikatür ile Benzer ve Farklı Yönleri

Karikatür; yüzün belirgin çizgilerini veya bedeninin oranlarını abartarak ya da biçimini bozarak desen, resim ve benzeri yollarla gülünç ve acayip bir biçimde betimleme sanatıdır³⁶⁵. Abartılı çizimin bir yansıması olarak karikatürde yer alan karakterlerin vücutları genellikle orantısız şekillerde tasvir edilir. Ayrıca gerçek bir kişinin karikatürü yapılıyorsa bu kişinin fiziksel kusurları abartılı şekilde ön plana çıkarılır. Bu özelliği ile karikatür ile çizgi roman birbirlerinden ayrışır. Çizgi roman gülünç veya abartılı çizimler içermek zorunda değildir. Ayrıca çizgi roman, karikatürden farklı olarak, mizah unsurları içermeyen de var olabilir. Hatta denebilir ki çizgi romanın konusu çoğu zaman kahramanlık hikayeleridir. Bu tür hikayelerde çizgi roman karakteri gülünç olmanın çok uzağındadır. Zira kahramanlık hikayelerinde çizgi karakterin amacı bozulan düzenin tekrar tesis edilmesidir ve bu role bürünmüş bir karakterin gülünç şekilde tasvir edilmesi uygun olmayacaktır. Ancak çizgi olarak karikatüre yakın çizgi roman serileri de mevcuttur. Örneğin René Goscinny ve Albert Uderzo tarafından yaratılan “Galyalı

³⁶⁵ ERDİL, Şerh, s. 180; YAŞAR, s. 123.

Astérix” çizgi roman serisinde karakterler tıpkı bir karikatür eserinde olduğu gibi gülünç şekilde tasvir edilmiştir.

Karikatür, geleneksel olarak toplumsal eleştiri amacı taşımaktadır³⁶⁶. Bu eser türünde mizahla harmanlanan yergi kısa ve net şekilde ortaya konur. Çizgi roman geleneğinde ise bu şekilde bir eleştiri amacı yoktur. Aksine özellikle I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde çizgi romanların cephe gerisindeki halka moral vermek amacıyla kullanıldığı bilinmektedir³⁶⁷. Yani eleştiri bir yana o dönemin çizgi romanları devlet politikalarına destek olmuştur. Dönem şartları düşünüldüğünde bu durum tepki ile karşılanmamıştır. Ancak benzer bir hamlenin Vietnam savaşı sırasında yapılarak çizgi karakterler üzerinden bu savaşın desteklenmesi Amerika Birleşik Devletleri’nde çizgi roman okuyucuları tarafından büyük tepki ile karşılanmış ve bunun sonucunda da o dönem çizgi roman dergilerinin satışlarında kayda değer bir azalma yaşanmıştır.

Görüldüğü üzere, karikatür ve çizgi roman arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Ancak bu farklılıklar büyük oranda içeriğe ilişkindir. Bu iki eser türünün yaratım aşamalarının ise çok benzer olduğu söylenebilir. Karikatür de çizgi roman gibi metin unsurları içerebilir³⁶⁸ ve bunun için çizgi romanda olduğu gibi metin kutuları, konuşma ve düşünce balonları ve yazınsal efektler kullanılmaktadır. Ancak karikatürler daha kısa eserler oldukları için çizgi romandaki kadar uzun bir hikayenin anlatımı için kullanılmazlar.

Bir başka benzerlik olarak karikatürde de çizgi romanda olduğu gibi resimlerin kare içerisinde sunulması tercih edilir. Bununla beraber bir çizgi romanda onlarca kare kullanılabilirken karikatürlerde daha çok tek bir kare ile anlatım tercih edilir. Ancak karikatürlerde de birden çok kare kullanılması da mümkündür. Bu tür karikatürlere “bant karikatür” denilmektedir³⁶⁹. Ayrıca karikatür ve çizgi romanın bu görsel kısımları yani resimler aynı teknik ile üretilirler. Karikatür de önce beyaz kağıda kurşun kalemle taslak

³⁶⁶ ALSAÇ, s. 8.

³⁶⁷ ÇORUK, s. 202; GÜRDAĞCIK, s. 67.

³⁶⁸ ALSAÇ, s. 8; YAŞAR, s. 123.

³⁶⁹ ALSAÇ, s. 8.

olarak çizilir, sonrasında uç ya da fırça kullanılarak çini mürekkebi ile çinileme denilen işlem gerçekleştirilir ve son olarak da renklendirilir³⁷⁰.

C. Çizgi Romanın Eser Türü

Çizgi roman gibi Kanunda adı açıkça zikredilmemiş eserlerin tasnifinde FSEK m.2-5'te eser türlerinin alt türlerine ilişkin olarak yapılmış olan örnekleyici sayımlardan istifade edilebilir. Görüldüğü üzere karikatür ile çizgi roman türleri içerik yönünden farklılaşmakla birlikte bu iki türün yapısal özellikleri büyük oranda birbirlerine benzemektedir. Özellikle her iki türün de aynı teknikler ile üretiliyor olması ve kullanılan anlatım araçlarının -yoğunluğu farklı olmakla beraber- da aynı olması, bu fikri ürünlerin aynı eser türü içerisinde değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir kanaat uyandırmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında kanun koyucunun FSEK m.4'te, güzel sanat eserlerine ilişkin olarak yaptığı örnekleyici sayıma karikatür eserlerini eklemesi çizgi roman açısından da belirleyici olacaktır³⁷¹.

Öğretide savunulan bir görüşe³⁷² göre karikatür eserleri FSEK m.4'te açıkça zikredilmeseydi dahi aynı madde metninde yer alan "resimler" kapsamında değerlendirilerek eser olarak korunması mümkündür. Ancak karikatür eserlerini veya çizgi romanları basitçe "resim" olarak ifade etmek bizce uygun gözükmemektedir. Zira bu eserler içeriğinde metin unsurlarını da barındırmaktadır. Dolayısıyla kanun koyucunun karikatür eserlerini bu maddede yapılan sayıma eklemesi beyhude bir çaba değildir. Bu sayede bu konudaki tereddütlerin giderilmesine katkı sağlanmıştır³⁷³.

Sonuç olarak mevcut hükümler çerçevesinde çizgi romanın güzel sanat eserleri arasında değerlendirilmesi gerekir. Ancak olması gereken hukuk açısından bu sonuç pek bir anlam ifade etmemektedir. Zira bu örnek özelinde de görüldüğü üzere eser türlerine ilişkin sınırlı sayı ilkesi öğretide birtakım faydasız ve fazlaca teorik tartışmaların

³⁷⁰ ALSAÇ, s. 10.

³⁷¹ Karikatür eserleri 4110 sayılı Kanun değişikliği sonrası FSEK m.4'e eklenen 3 bentten biridir.

³⁷² "Esasen kanunda karikatür zikredilmemiş olsaydı bile, bu tür ürünleri FSEK m.4/1 hükmü kapsamında korumak mümkün olurdu. O sebeple meydana getirilmesinde ister çizim isterse boyama tekniği kullanılmış olsun, fikri ürünün resim şeklinde açıklanma biçimlerinden birini oluşturmaları nedeniyle, karikatürlerin 1 inci bent kapsamında zikredilmesi kanun yapma tekniği bakımından daha uygun olurdu." Bkz. ATEŞ, Eser, s. 240.

³⁷³ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 125.

yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca bu şekilde bir sayım yöntemi ile mevcut ve ileride ortaya çıkabilecek eser türlerinin tümünün kapsanması mümkün olmadığı gibi birden fazla eser türüne ilişkin unsurları barındıran çizgi roman, dijital oyunlar ve benzeri fikri ürünlerin kategorize edilmesi zorlaşmaktadır. Bu sebeple eser türleri açısından benimsenen sınırlı sayı ilkesi anlayışının terk edilmesi gerektiği yönündeki görüşümüzü tekrar etmekte fayda görüyoruz.

IV. ÇİZGİ ROMAN VE İŞLENME ESER İLİŞKİSİ

A. Genel Olarak

Çizgi roman ile işlenme eser ilişkisi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Üstelik çizgi romanın bütünü açısından bu ilişki kurulabileceği gibi onu oluşturan bileşenlerden istifade edilerek de işlenme eser oluşturulması mümkündür. Dolayısıyla hem istifade edilen eser yönünden hem de meydana getirilecek işlenme eser yönünden bir çeşitlilik söz konusudur. Ancak bu başlık altında bu ilişkinin en sık görülen şekillerini ele almakla yetineceğiz.

Çizgi romanın metin unsurları içermesi konumuz açısından çeviri şeklindeki işleme faaliyetini de ele almayı gerektirmektedir. Ayrıca kronolojik olarak bakıldığında çizgi roman ile işlenme eser arasındaki ilişkinin ilk kurulma şekli çevirilerdir. Çizgi romanın kendine özgü anlatım tekniğinden kaynaklanan sebeplerle bu eserlerde çeviri faaliyeti ayrıca özellik arz etmektedir.

Eser niteliğini haiz bir çizgi karakterin meydana getirildikten sonraki süreçte başka çizgi romanlarda yer alması da bir tür işleme faaliyetidir³⁷⁴. Bu durumda çizgi karakter istifade edilen eser; çizgi roman ise işlenme eser olarak nitelendirilecektir. Çizgi roman dünyasında en sık karşılaşılan işleme faaliyeti budur. Zira birçok başarılı çizgi karakter gerek eser sahipleri gerekse işleme hakkını devralan kişilerce defalarca başka çizgi romanlarda kullanılmaktadır.

³⁷⁴ ERDİL, Şerh, s. 181; EREL, Fikir ve Sanat, s. 72; GOUTAL, s. 208; MOURON, s. 72; YILDIZ, Ozan Ali, s. 70.

Çizgi romanın yakaladığı geniş okuyucu kitleleri sinema eseri yapımcılarını bu eserlerin sinema uyarlamalarını yapmaya teşvik etmiştir. Dünyada ve Türkiye’de çizgi roman veya çizgi karakter uyarlaması olan birçok sinema filmi çekilmiş ve hala da çekilmektedir. Zamanla gelişen teknikler sayesinde ortaya çıkan yeni görsel işitsel eserlerde de çizgi romanlardan bu anlamda istifade edilmiştir. Günümüzde özellikle dijital oyunlar üretilirken çizgi roman karakterlerinden istifade edilmesi sık karşılaşılan bir durumdur.

Çizgi romanın sinemaya uyarlanması mümkün olduğu gibi uyarlama sonucundan bir çizgi roman yaratılması da mümkündür. Özellikle roman veya hikaye gibi edebi türlerin çizgi romana uyarlanması günümüzde yaygın bir eser işleme faaliyetidir. Bu noktada çizgi roman senaryosu üzerindeki hak sahipliğinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

B. Çizgi Romanda Çeviri

Çeviri, edebi veya bilimsel bir ürünün, bütünlüğü ve hususiyeti muhafaza edilerek bir dilden başka bir dile aktarılması şeklinde tanımlanabilir³⁷⁵. Çeviride istifade edilen eserin hususiyetine sadık kalınması bir zorunluluktur³⁷⁶. Ancak bu sadakat çevirmenin esere kendi hususiyetini de katmasına engel değildir. Çevirmen, istifade edilen eser sahibinin kastettiği manayı kavrayıp çeviriyi yaptığı dildeki bu manaya en uygun kelimeleri ve ifade şeklini tercih etmelidir. Çeviriye onun hususiyetini katacak olan bu kelimelerin ve ifadelerin seçimidir³⁷⁷.

İşleyenin hususiyetini barındırmayan çeviriler işlenme eser olarak değerlendirilemez. Bunlar ancak alelade işlenme niteliğindedir. Bu sebeple elektronik cihazlar tarafından yapılan çeviriler eser olarak kabul edilemezler³⁷⁸. Ayrıca istifade edilen metnin eser niteliğini haiz olmadığı durumlarda da yapılan çeviri işlenme eser

³⁷⁵ **HIRSCH, Ernest Eduard**, Türkiye’de Tercüme Hakkının Vechi Tekamülü, İÜHFİM, Ayrı Bası, 1939, s. 53.

³⁷⁶ **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 56; **HIRSCH**, Tercüme Hakkı, s. 53.

³⁷⁷ **REGOUT**, s. 124; **SIRINELLI**, s. 36. “Çeviride hususiyet, asıl eserdeki fikirlerin aynı ahenk, aynı üslup ve aynı akıcılık ile meydana çıkarmasıdır.” Bkz. **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 56.

³⁷⁸ **AYİTER**, s. 68; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 57; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 80.

olarak kabul edilemez³⁷⁹. Örneğin bir restoranın yemek listesinin, bir tiyatro programının veya bir diplomanın çevirisi işlenme eser sayılmayacaktır³⁸⁰.

Çizgi roman, metin unsurları içermesi itibarıyla çeviriye uygun bir eser türüdür. Üstelik bu eser türünde çeviri kendine özgü zorluklar taşımaktadır. Şöyle ki çizgi roman dilin ekonomik şekilde kullanıldığı bir türdür. Çevirinin yapılacağı alanlar metin kutuları, konuşma balonları ve düşünce balonları ile bazı durumlarda yazınsal efektlerdir³⁸¹. İşte çevirmenin bu kısıtlı alanlarda ifadeleri en uygun şekli ile çevirmesi gerekir. Ayrıca bazı durumlarda eserde kullanılan bir ifade ile ilgili veya olaya ilişkin olarak bilgi verilmesi gerekebilir. Roman, hikaye, bilimsel makale gibi eserlerin çevrilmesinde bu tür bilgiler sayfanın sonunda “çevirmen notu” şeklinde rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Ancak çizgi romanda sayfanın kullanımı bu kullanıma uygun olmayabilir. Bu gibi durumlarda çevirmen ilgili karenin üstü veya altına bir metin kutusu ekleyerek bu bilgiyi aktarabilir. Yani bu yönden de çevirmenin kullanabileceği alan kısıtlıdır.

Çizgi romanda yer alan karakterlerin üslubu karakterin kişiliği hakkında okuyucuya bir fikir verebilir. Örneğin karakterin argo kelimeler kullanması veya aksine çok kibar konuşması gibi özellikler çeviri yapılırken dikkate alınmalıdır. Çizgi karakter adları ise esasen çeviri kapsamına dahil edilmemelidir. Ancak karakterin adlarının kelime oyunu içermesi veya bir çağrışım yaratıyor olması gibi ihtimallerde bunların da çeviri kapsamına dahil edilmesi uygun olacaktır³⁸². Bu ihtimalde çizgi karakter adının da çizgi romanın çevrildiği dile uygun şekilde o dile çevrildiği veya değiştirildiği görülmektedir. Bu noktada çevirmenin ciddi bir fikri çaba harcamasını gerektirecek durumlar ortaya çıkabilir³⁸³. Özellikle Asterix serisi gibi birden fazla karakter adında kelime oyunlarının bulunduğu³⁸⁴ bir çizgi romanın çevirisi hayli emek istemektedir.

³⁷⁹ **BARRELET/EGLOFF**, s. 26; **ÜSTÜN, Gürsel**, “Fikri Hukuk Açısından Çevirmen Hakları”, FMR, C. 5, 2005/2, s. 75.

³⁸⁰ **BOZBEL**, Eser, s. 67; **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 101.

³⁸¹ **REGOUT**, s. 125; **STARK, Linda**, “Çizgi Roman’da Çeviri Üstüne”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 455.

³⁸² **REGOUT**, s. 125; **STARK**, s. 455.

³⁸³ **REGOUT**, s. 125.

³⁸⁴ Örneğin hikayenin en önemli karakterlerinden birisi olan Obélix’in adı, Fransızcada dikilitaş anlamına gelen “obélisque” kelimesinden türetilmiştir. Obélix’in mesleği Galyalıların menhir denilen anıt taşlarını dikmektir ve adı da onun mesleğine gönderme niteliğindedir. Bkz. **STARK**, s. 456-457. Bir başka örnek

C. Çizgi Karakterin Bir Başka Çizgi Romanda Kullanılması

Bir karikatürde veya çizgi romanda yer alan çizgi karakterin bağımsız eser olarak korunmaya değer görülmesi halinde biri diğerinin içerisinde yer alan iki eser söz konusu olacaktır. Bir çizgi karakter bir kere yaratıldıktan sonra başka eserlerde kullanılması halinde bu karakterleri içeren eserlerin işlenme eser niteliğinde olacağını kabul etmek gerekir³⁸⁵. Ancak çizgi karakterin ilk defa ortaya konduğu çizgi roman veya karikatür eseri bu noktada ayırık tutulmalıdır. Zira işlenme eserin varlığından söz edebilmek için bir eserden istifade edilmiş olması gerekir ve bunun gereği olarak da istifade edilen eser işlenme eserden daha önce ortaya konmuş olmalıdır. Bir çizgi karakterin ilk kez görüldüğü eser ile çizgi karakter aynı anda ortaya konduğu için bu eserin bir işlenme eser olduğu söylenemez³⁸⁶.

EREL, çizgi karakterler ile içerisinde yer aldıkları eser arasındaki ilişkiyi -ilk kez ortaya kondukları eser ile sonrakiler arasında bir ayrıma gitmeksizin- şu şekilde açıklamaktadır³⁸⁷:

“Bu bende [FSEK m.4/I-8] göre güzel sanat eseri olarak korunacak olan şey, doğrudan doğruya o çizgi kahramana ait olan tiplemedir. Bu tiplmeleri kullanıldığı çizimler vs. ise, asıl esere nazaran bir “işleme eser” niteliğindedir. Mesela bu hükme göre karikatürist Walt Disney yahut Oğuz Aral’ın yarattıkları Mickey Mouse veya Avni tiplmeleri başlı başına bir güzel sanat eseri olup, bu tiplmelerin yer aldığı karikatür kareleri, bu asıl eserlere bağlı olan işleme eser niteliği niteliğinde sayılmak gerekir.”

Obélix’in köpeği Idéfix’tir. Bu isim Fransızcada sabit fikir anlamına gelen “idée fixe” kelimelerinden türetilmiştir.

³⁸⁵ Bu yönde bkz. ERDİL, Şerh, s. 181; EREL, Fikir ve Sanat, s. 72; GOUTAL, s. 208; MOURON, s. 72.

³⁸⁶ YILDIZ, Ozan Ali, s. 70.

³⁸⁷ EREL, Fikir ve Sanat, s. 72.

D. Çizgi Romanın Sinemaya Uyarlanması

1. Genel Olarak

Çizgi roman ve sinema, her ne kadar farklı ifade araçlarının kullanıldığı eser türleri olsa da birçok noktada birbirleriyle benzeşmekte ve birbirlerini etkilemektedir. Ancak bu iki eser türü arasındaki ilişki birbirlerini etkilemenin yanında uyarlamaları da içerir. Bunun ekseriyetle görülen şekli çizgi romanın sinemaya uyarlanmasıdır.

FSEK m.6’da örnek kabilinden sayılan işlenmelerden birisi de “*musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması*”dır. Çizgi roman da güzel sanat eserleri arasında kabul edileceği için burada bir güzel sanat eserinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması söz konusudur.

Dünya genelinde bakıldığında sinemaya uyarlanan ilk çizgi roman Richard Felton Outcault’un “The Yellow Kid” adlı eseridir. Bu eser 1900 yılında “Trouble in Hogan’s Alley” adıyla sinemaya uyarlanmıştır³⁸⁸. Ancak çizgi romanların sinemaya uyarlanması eğilimindeki esas yükseliş 1978 yılında yayınlanan Superman ve 1989 yılında yayınlanan Batman filmleri sonrası yaşanmıştır³⁸⁹.

Türkiye’de ise bu tür uyarlamaların başarılı örnekleri daha erken tarihlerde yapılmıştır. Türk sinemasındaki ilk çizgi roman uyarlaması, Atıf Yılmaz’ın yönetmenliğini yaptığı ve 1962 yılında yayınlanan “Cengiz Han’ın Hazinesi” adlı sinema filmidir. Film Abdullah Ziya Kozanoğlu’nun yazıp Suat Yalaz’ın çizdiği aynı adı taşıyan çizgi romandan uyarlanmıştır. Bunu 1965 yılında yayınlanan Karaoğlan filmi takip eder. Filmin yönetmenliğini aynı zamanda Karaoğlan çizgi roman serisinin de yaratıcısı olan Suat Yalaz yapmıştır. Filmin gördüğü ilginin sonrasında beş yıl içerisinde altı Karaoğlan uyarlaması yapılmıştır³⁹⁰.

³⁸⁸ GÜRATA, s. 54.

³⁸⁹ GÜRATA, s. 54.

³⁹⁰ Türk sinemasında çizgi roman uyarlamalarının gelişimi hakkında ayrıca bkz. GÜRATA, s. 61 vd.

Günümüzde çizgi roman uyarlamaları hala seyirciler tarafından büyük ilgi görmektedir. 2008 yılında Dünya çapında en yüksek gişe hasılatı elde ilk 20 filmin üçü çizgi karakter uyarlamaları olmuştur. Bunlardan “Batman: Kara Şövalye” filmi 997 milyon dolar ile tüm zamanların (2008 yılına kadar) en yüksek gişe hasılatı elde edilen ikinci filmi olmuştur. Yine aynı yıl vizyona giren “Iron Man” filmi 581 milyon dolar, “Hulk” filmi ise 262 milyon dolar hasılat elde etmiştir³⁹¹.

Çizgi romanın sinemaya uyarlanması bahsinde gerek istifade edilen eser yönünden gerekse meydana getirilecek işleme eser yönünden birden çok ihtimal söz konusudur. Aşağıda bu ihtimaller istifade edilen eser yönünden ve işleme eser yönünden ayrı ayrı ele alınacaktır.

2. İstifade Edilen Eser Yönünden

a. Çizgi Roman

Bir eserin sinemaya uyarlanması halinde mümkün olduğu ölçüde istifade edilen esere sadık kalınmalıdır³⁹². Eğer bir çizgi romanın işleme hakkı devredilmiş ise sadakat gösterilecek olan ilk husus çizgi romanın senaryosudur. Elbette ki bu senaryo sinemaya uygun hale getirilirken bazı değişiklikler veya senaryosu sinema filmi dolduracak kadar uzun hale getirmek için bazı eklemeler yapılacaktır. Teknik ve ekonomik gereklilikler söz konusu olduğunda sinema eserinin istifade edilen eserden bazı noktalarda farklılaşması işleme hakkının ihlali anlamına gelmez³⁹³. Ayrıca istifade edilen eser sahibinin izni ile başkaca eklemeler veya değişiklikler de yapılabilir. Ancak FSEK m.16/III ile buna sınırlama getirilmiştir. Buna göre, “*eser sahibi kayıtsız ve şartsız olarak yazılı izin vermiş olsa bile şeref ve itibarını zedeleyen veya eserin mahiyet ve hususiyetlerini bozan her türlü değiştirilmeleri menedebilir. Menetme yetkisinden bu hususta sözleşme yapılmış olsa bile vazgeçmek hükümsüzdür.*”

³⁹¹

www.milliyet.com.tr/kara-sovalye-tahti-ele-gecirdi/yasam/haberdetayarsiv/15.12.2008/1028090/default.htm (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

³⁹² **BAUER, Camille**, “Les Adaptations Audiovisuelles de Livres”, LEGICOM, No. 24, 2001/1, s. 69; **BERENBOOM, Alain**, “L’Adaptation Cinématographique des Bandes Dessinées”, Droit d’Auteur et Bande Dessinée, Bruxelles, 1997, s. 234; **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 163.

³⁹³ **BERENBOOM**, Adaptation, s. 225; **BUYDENS**, Bande Dessinée, s. 24.

Bir çizgi roman üzerinde işleme hakkının elde edilmiş olması, hak sahibine eserde yer alan çizgi karakterleri bağımsız bir senaryo ile sinemaya uyarlama hakkını vermez. Bunun için çizgi karakterin işleme hakkını devralmak gerekir. Özellikle çizgi karakter ile çizgi romanın eser sahiplerinin farklı kişiler olduğu ihtimalde bu hususa dikkat etmek gerekir. Söz konusu çizgi roman zaten var olan bir çizgi karakterden istifade edilerek oluşturulmuş ve bu çizgi karakterin sahibi bir başkası ise, çizgi romanın sahibi çizgi karakter üzerinde tasarrufta bulunamaz.

b. Çizgi Karakter

Eser niteliği taşıması halinde bir çizgi karakter üzerindeki işlenme hakkı içerisinde yer aldığı çizgi romandan bağımsız olarak bir başkasına devredilebilir³⁹⁴. Yine bu nitelikteki bir çizgi karakterin eser sahibinin izni alınmadan bir sinema eseri içerisinde kullanılması işleme hakkının ihlali olarak değerlendirilir³⁹⁵. Bir çizgi romanın işlenmesi ile çizgi romanda yer alan çizgi karakterin işlenmesi farklı iki durumdur. İkinci durumda işleyen, çizgi romanın senaryosundan, hikaye akışından değil yalnızca hikayede yer alan bir veya birkaç çizgi karakterden istifade edecektir. Yani bu durumda istifade edilen eser münferit olarak çizgi karakter ya da çizgi karakterlerdir.

İşlenme eserler açısından genel bir kural olan istifade edilen esere sadık kalınması kuralı çizgi karakterler açısından da geçerlidir. Burada önemli olan karakterin kişiliğinin özüne dokunulmamasıdır³⁹⁶. Bunun dışında birtakım değişiklikler veya eklemeler yapılabilir. Örneğin Spiderman, Superman, Batman gibi çizgi karakterlerin sinema uyarlamalarında kostümleri üzerinde ufak değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Bunlar daha çok dönemin estetik anlayışı doğrultusunda yapılan ve kostümlerin temel karakteristik özelliklerini bozmayan değişikliklerdir. Bu tür değişiklikler istifade edilen esere sadakatsizlik olarak yorumlanmaz.

Bazen yapılan değişiklik veya eklemelerin kurgusal karakter ile özdeşleştiği de görülür. Bunun belki de en ilgi çekici örneği meşhur kurgusal dedektif Sherlock

³⁹⁴ BAUER, s. 70; RISTICH DE GROOTE, s. 43.

³⁹⁵ Karaoğlan kararı için bkz. Yargıtay 11. HD, T. 9.7.1997, E. 1997/4929, K. 1997/5624 (SULUK/ORHAN, s. 229-230).

³⁹⁶ BAUER, s. 70; RISTICH DE GROOTE, s. 45.

Holmes'un avcı şapkası takmasıdır. Arthur Conan Doyle'un yarattığı bu edebi karakter esasen bir avcı şapkası takmaz. Ancak sinema uyarlamaların sık kullanılan bu detay zamanla karakter ile özdeşleştirilmiştir.

Eser niteliği taşımayan bir çizgi karakter, "istifade edilen eser" sayılamayacağı için bu nitelikteki karakterlerin sinema uyarlamaları işleme eser olarak kabul edilemez. Ancak bu ihtimalde FSEK m.83'te işaret edildiği üzere haksız rekabet hükümlerine başvurulabilir.

3. İşleme Eser Yönünden

a. Genel Olarak

Kanun koyucu FSEK m.6/I-3'te iki farklı durum belirtilmiştir. İlk durum ilim ve edebiyat eserleri, musiki eserleri veya güzel sanat eserlerinin film haline sokulması yani sinema eseri haline getirilmesidir. EREL, bu şekilde oluşturulan sinema eserlerinin istifade edilen esere sadık kalamayacağını ve bu sebeple olması gereken hukuk açısından bunların işleme eser olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmaktadır³⁹⁷. Diğer işleme eser türleri ile karşılaştırıldığında sinema uyarlamalarının istifade edilen eser sadakat bağının daha zayıf olduğu bir gerçektir. Ancak bu durumu sinema eserlerinin işleme eser niteliğine sahip olamayacağı şekilde yorumlamak uygulamada suistimallere yol açacaktır.

FSEK m.6/I-3'te belirtilen ikinci durum ise musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulmasıdır. Bu hüküm ile ne ifade edilmeye çalışıldığı açık değildir. Öğretide bu ifade tam olarak açıklanamamıştır. Bir görüşe göre burada anlatılmak istenen musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin ses ve manyetik bantlara alınarak yayıma hazır hale

³⁹⁷ "...sinema eseri hareketli film karelerinden oluşan ve daha çok görme duyusuna hitap eden bir eser olduğundan, işleme eserde bulunması zorunlu olan asıl esere sadakat ve onun özelliklerinin korunması şartına, kulağa hitap eden musiki eserlerinin, statik bir görüntü sağlayan güzel sanat eserlerinin yahut hayal gücüne hitap eden ilim ve edebiyat eserlerinin sinema eserine dönüştürülmesi halinde riayet etmek mümkün değildir. Kanaatimizce bu şekilde meydana getirilmiş bir sinema eseri artık işleme değil, bir musiki, güzel sanat yahut ilim ve edebiyat eserinden ilham alınarak yaratılmış bağımsız bir eser sayılmak gerekir." Bkz. EREL, s. 79.

getirilmesidir³⁹⁸. Ancak bu görüşe katılmamaktayız. Zira sinema eserinin banda alınması teknik bir işçiliktir ve bu işlem işleme faaliyeti olarak değerlendirilemez.

ERDİL, bu hüküm ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır³⁹⁹:

“Eğer eserin filme çekmeye veya yayımlanmaya müsait hale sokulmasından kastedilen asıl eserin senaryosunun hazırlanması ise, bunun için ayrı bir hüküm koymaya gerek yoktur, zira senaryo hazırlamak asıl eseri dille ifade olunan başka bir kalıba dökmektir. Bu ise 6’ncı maddenin 2’inci bendine göre korunan bir işleme türü olur.”

Ancak ERDİL’in bu görüşüne katılmamaktayız. Şöyle ki, kanun koyucu pekala iki farklı eser türüne ilişkin işlenmeleri tek fıkrada düzenlemiş olabilir. Yani senaryonun bir edebi eser olması FSEK m.6/I-3’te düzenlenmesine engel değildir. Hatta kanun koyucu burada kullanılacak metnin amacından hareketle senaryoyu sinema eserleri ile aynı fıkrada düzenlemiş olabilir. Dolayısıyla musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekilde sokulması şeklindeki ifade bu eserlerin senaryo haline getirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu yorum sinema eserinin meydana getirilmesine ilişkin uygulama ile de uyumludur. Şöyle ki birçok sinema eserinde senaryo önceden hazırlanarak yapımcılara sunulur ve senaryonun uygun görülmesi halinde filmin yapımına başlanılır. Senaristin yapımcıya sunduğu bu senaryonun başka bir eserden istifade suretiyle meydana getirilmiş olması halinde işleme eser olarak nitelendirilmesi gerekir. Bu kabul ile senaristin yazdığı bu senaryodan ekonomik menfaat temin etmeyi amaçlaması halinde istifade edilen eser sahibinden izin alması gerekecektir.

Aşağıda sinema eserlerinin türleri arasında sayabileceğimiz animasyon filmlerini ve dijital oyunları çizgi roman ve/veya çizgi karakter uyarlamaları kapsamında ele alacağız.

³⁹⁸ YARSUVAT, s. 72-73.

³⁹⁹ ERDİL, İşlenme Eserler, s. 61.

b. Animasyon Filmleri

Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun⁴⁰⁰ m.3/I-e’de animasyon filmlerinin tanımı yapılmıştır. Buna göre animasyon film, “*ağırlıklı olarak canlandırma tekniğinin kullanıldığı, sinema sanatına özgü dil ve diğer teknik ve yöntemlerle meydana getirilen*” bir film türüdür. Canlandırma, durağan nesnelerin bazı süreçlerden geçtikten sonra hareketlenmesi biçiminde tanımlanabilir⁴⁰¹. Animasyon filmleri dışında kalan sinema eserlerinde de bazı sahneler veya bazı karakterler için kısmi olarak canlandırma yöntemi kullanılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler neticesinde canlandırma için kullanılan teknik imkanlar da çeşitlenmiştir. Canlandırma etkisinin oluşması için önceleri tek tek çizilen karelerin art arda dizilmesi gibi zahmetli bir yöntem kullanılmaktayken günümüzde bu faaliyet bilgisayar programları aracılığıyla çok daha kolay şekilde gerçekleştirilebilmektedir⁴⁰². Kullanılan teknik ne olursa olsun meydana getirilen ürün FSEK’te sayılan eser türleri açısından sinema eserlerine dahil olacaktır.

Bir sinema filminde canlandırma tekniğinin kullanılmış olması eser sahipliği açısından özel bir durum yaratmaktadır. 4630 sayılı Kanun ile son şeklini alan FSEK m.8/III’te belirtildiği üzere bir sinema eserinde; yönetmen, özgün müzik bestecisi, senaryo yazarı ve diyalog yazarı eserin birlikte sahibidirler. Canlandırma tekniği ile yapılmış eserler açısından ise animatör de eserin birlikte sahiplerinden birisi olarak sayılmıştır.

Animasyon filmlerinin izleyici tarafından kabul görmesinde en önemli etkenlerden biri kullanılacak karakterlerin tasarımıdır⁴⁰³. Çizgi roman içerisinde yer alan karakterler, iki boyutlu da olsa, bir çizim sonucu oluşturulmaktadır. Bu özellikleri onları animasyon filmlerinde kullanılmaya elverişli kılmaktadır. Bu durumun da etkisi ile birçok

⁴⁰⁰ 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun için bkz. 21.7.2004 tarihli ve 25529 sayılı Resmi Gazete.

⁴⁰¹ **GÖKÇEARSLAN, Armağan**, “Canlandırma Sinemasında Karakter Tasarımı ve Amerika Kökenli Önemli Canlandırma Karakterlerinin Analizi”, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları 19, Haziran 2011, s. 38.

⁴⁰² **YAŞAR**, s. 145. Animasyon teknikleri ile ilgili açıklamalar için ayrıca bkz. **KADIGİL**, s. 142-143.

⁴⁰³ **GÖKÇEARSLAN**, s. 38.

animasyon filminde, izleyici tarafından beğenilip beğenilmeyeceği kesin olmayan yeni bir karakter yaratmak yerine zaten çizgi roman okuyucuları tarafından beğenilmiş mevcut çizgi karakterlerin canlandırılması tercih edilmektedir. Dünyada özellikle 1990'larda ve 2000'lerin başlarında birçok çizgi romanın ve çizgi karakterin animasyon uyarlamaları yapılmıştır.

c. Dijital Oyunlar

Oyun sektörü dünyanın en hızlı gelişen sektörlerinden birisi konumundadır. Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu'nun açıkladığı rapora göre sektörün mevcut büyüklüğü dünyada 75 milyar dolar, Türkiye'de ise 7,8 milyar seviyesindedir⁴⁰⁴. Bu denli büyük bir sektörde çizgi karakter uyarlamaları da kendisine geniş bir yer bulmaktadır. Özellikle canlandırma tekniği için bilgisayar programlarının da kullanılmaya başlanması ile birlikte dijital oyunlarda çizgi karakterlerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Dijital oyunların eser niteliği ise tartışmalı bir konudur. Türk öğretisinde bu konuda bir görüş birliği bulunmamaktadır⁴⁰⁵. Zira dijital oyunlar birbirlerinden farklı eser türlerine ilişkin unsurlar barındırmaktadır. Özellikle bilgisayar yazılımları, sinematografik unsurlar ve müzik bir dijital oyunun yaratım sürecinde neredeyse vazgeçilmez unsurlardır.

Bu şekilde birbirlerinden farklı eser türlerinin yeni teknoloji kullanılarak entegre hale getirilmesi sonucu oluşan fikri ürünler öğretilerde multimedya eser olarak adlandırılmaktadır⁴⁰⁶. Bir görüşe göre multimedya eserlerin FSEK m.2-5'te mevcut olan eser türlerinden birine dahil edilmesi yerine bunların yeni bir eser türü olarak Kanuna eklenmesi gerekir⁴⁰⁷.

Mevcut hükümler çerçevesinde değerlendirme yapıldığında ise iki ihtimal üzerinde durulmaktadır: dijital oyunların FSEK m.2'de belirtilen bilgisayar programları çerçevesinde korunması veya sinema eseri olarak korunması. Dijital oyunların temelde

⁴⁰⁴ www.thebrandage.com/111-milyar-dolarlik-oyun (Erişim Tarihi: 9 Mart 2017).

⁴⁰⁵ Bkz. AKSU, Bilgisayar Programları, s. 130 vd.; KAYNAK KOÇ/TEVETOĞLU, s. 67 vd.; SULUK/ORHAN, s. 253; TOSUN, Sinema Eserleri, s. 239 vd.

⁴⁰⁶ AKSU, Bilgisayar Programları, s. 130; TOSUN, Sinema Eserleri, s. 239.

⁴⁰⁷ AKSU, Bilgisayar Programları, s. 130; KAYNAK KOÇ/TEVETOĞLU, s. 67 vd.

bir bilgisayar programına dayanıyor olmasından yola çıkan bazı yazarlara göre bunlar bilgisayar programı olarak korunması gereken fikri ürünlerdir⁴⁰⁸. Ancak dijital oyunların bilgisayar programlarını içermesi onların saf bilgisayar programı olarak değerlendirilmesini gerektirmez⁴⁰⁹. Dahası dijital oyunların bilgisayar programı şeklinde korunması halinde bu koruma yalnızca oyunun yazılımını kapsayacak ve dijital oyunların önemli bir parçasını oluşturan görsel işitsel bileşenler bu koruma kapsamı dışında kalacaktır⁴¹⁰. Koruma kapsamının dışında kalan bu bileşenler çoğu kez oyunlara eser sahibinin hususiyetini katan en önemli unsurlardandır.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, dijital oyunların en yakın olduğu eser türü sinema eserleridir. Dijital oyunlar sinema eserlerinde bulunması gereken birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisinin varlığı, bu görüntü dizisinin tespit edilmiş olması ve elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla gösterilebiliyor olması şartlarını bünyesinde barındırabilecek fikri ürünlerdir. Dolayısıyla somut olayın şartları da gözetilmek kaydıyla dijital oyunlar FSEK m.5 kapsamında sinema eseri olarak korunabilir⁴¹¹.

Bu kabulde çizgi roman ve çizgi karakterlerin sinemaya uyarlanması ile ilgili yaptığımız açıklamaları dijital oyunlar için de tekrar edebiliriz. İşlenme eser niteliğindeki dijital oyunlarda bir bütün olarak çizgi romandan istifade etmekten ziyade çizgi karakter uyarlamaları tercih edilmektedir. Bu tür uyarlamaların birçok örneği olmakla beraber belki de en bilineni “Super Mario Adventures” adlı çizgi roman serisinden uyarlanarak meydana getirilen “Super Mario Bros.” oyunudur.

E. İlim ve Edebiyat Eserlerinin Çizgi Romana Uyarlanması

Çizgi roman ile işlenme eser ilişkisinin bir diğer görünüm şekli ilim ve edebiyat eserlerinin çizgi romana uyarlanmasıdır⁴¹². Burada istifade edilen eser ilim ve edebiyat

⁴⁰⁸ SULUK/ORHAN, s. 253.

⁴⁰⁹ “Multimedya eserlerin oluşturulmasında bilgisayar programlarının kullanılması; bunların dijital şekle aktarılmış olması, bilgisayar programı olarak korunmalarını gerektirmez.” Bkz. AKSU, Bilgisayar Programları, s. 131. “Video oyunları bir bilgisayar programına dayanırlar ancak saf bilgisayar programı olarak değerlendirilip korunamazlar. Bir video oyunu somut olayın özellikleri haklı gösterdiği takdirde sinema eseri sayılabilir veya bilgisayar programına ilişkin korumadan kıyasen yararlanabilir.” Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 118.

⁴¹⁰ KAYNAK KOÇ/TEVETOĞLU, s. 87.

⁴¹¹ KAYNAK KOÇ/TEVETOĞLU, s. 84; TOSUN, Sinema Eserleri, s. 243-244.

⁴¹² BARRELET/EGLOFF, s. 26; REGOUT, s. 126.

eseri; işlenme eser ise çizgi romanıdır. Bu tür işlemlerin son dönemde ülkemizde ve dünyada yaygınlaştığı söylenebilir. Hatta Franz Kafka'nın Dava romanı, Charles Darwin'in Türlerin Kökeni adlı çalışması, Karl Marx ve Friedrich Engels'in Komünist Manifesto'su gibi içerik olarak esasen çizgi romana çok uzak sayılabilecek eserler dahi son dönemde çizgi romana uyarlanmıştır.

İlim ve edebiyat eserlerinin çizgi romana uyarlanması sırasında senaryonun oluşturulması daha farklı bir seyir izlemektedir. Hikayenin akışı, diyalog gibi unsurlar fazlasıyla mevcuttur. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi çizgi roman dilin ekonomik kullanıldığı bir eser türüdür. Bir ilim ve edebiyat eserinin olduğu gibi çizgi romanın metni haline getirilmesi mümkün değildir. Bu sebeple işleyen, istifade edilen metni çizgi romanın içine yerleştirebilecek şekilde kısaltmalıdır. Daha sonra da kısaltılan bu metnin hareket ve zaman gibi kavramlar gözetilerek karelere paylaşılması gerekir.

İlim ve edebiyat eserlerinin çizgi romana uyarlanması metnin dönüşümünden ibaret değildir. Çizgi roman içerisinde yer alacak çizgi karakterlerin, mekanların, hatta bazen arka planın dahi tasviri istifade edilen eserde yapılmış olabilir. Çizimler yapılırken bu tasvirlerden istifade edilecektir. Dolayısıyla metin gibi resimler de işlenme eser niteliğinde olacaktır.

Bu başlıkta ele aldığımız durum bir ilim ve edebiyat eserinin işlenerek güzel sanat eseri haline getirilmesidir. Ancak Türk öğretiminde baskın olan görüşe⁴¹³ göre istifade edilen eser ile işlenme eserin aynı eser türü içerisinde yer alması gerekmektedir. Bu fikri kabul eden yazarlar, FSEK'te sayılan dört eser türü arasında ifade biçimi ve sanat tekniği bakımından önemli farklılıklar olduğunu ve bu sebeple bu eserlerde aynı tema kullanılsa dahi bunların bağımsız birer eser olacağını ifade etmektedir⁴¹⁴. İfade biçimi ve sanat tekniğinin farklı olduğu ön kabulü ile bu kadar keskin bir görüşün kabulünün isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Bize göre, bir ilim ve edebiyat eserinden istifade edilerek çizgi

⁴¹³ Bkz. **ARSLANLI**, s. 34; **ATEŞ**, Eser, s. 312; **AYİTER**, s. 67; **BOZBEL**, Eser, s. 66; **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 46-48; **ÖZTAN**, İşlenme Eser, s. 233. Aksi yönde bkz. **PİROĞLU**, İşleme Hakkı, s. 31; **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 84-85.

⁴¹⁴ **ATEŞ**, Eser, s. 312; **AYİTER**, s. 67.

roman meydana getirilmesi işleme faaliyetidir. İşlenme eserler ve işleme hakkına ilişkin yaptığımız genel açıklamalar bu eserler açısından da geçerlidir.

Bunun tersini uygulayarak da işlenme eser meydana getirilmesi mümkündür. Yani bir çizgi romanın içerisindeki metin kısımları alınıp genişletilerek hikaye, roman veya tiyatro oyunu haline getirilebilir. Çizgi romanın senaryo ve resimlerinin farklı kişilerce meydana getirildiği durumlarda hikaye, roman gibi türler ile tiyatro uyarlamaları arasında bir ayrıma gitmek gerekecektir. Çizgi roman senaryosunun hikaye veya roman haline getirilmesinde resimlerden istifade edilmediği için istifade edilen eser sahibi olarak yazardan izin alınması yeterlidir⁴¹⁵. Ancak tiyatro oyununda kullanılacak kostüm ve dekor çizgi romanın görsel kısımlarından da istifade edilmesini gerektirir ve bu sebeple çizgi romanın tiyatroya uyarlanması sırasında hem yazar hem de çizerin izni alınmalıdır.

V. ÇİZGİ ROMAN VE DERLEME ESER İLİŞKİSİ

FSEK m.1/B-d’de yapılan tanıma göre derleme eser, “*özgün eser üzerindeki haklar saklı kalmak kaydıyla, ansiklopediler ve antolojiler gibi muhtevası seçme ve düzenlemelerden oluşan ve bir düşünce yaratıcılığı sonucu olan eseri*” ifade etmektedir. Çizgi roman ve derleme eser ilişkisinde iki ihtimalin üzerinde durulabilir: “*bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması*” (FSEK .6/I-6) ve “*belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi*” (FSEK m.6/I-7).

Bir sanatçının çizgi roman türünde verdiği tüm eserlerin bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulacak külliyat FSEK m.6 kapsamında derleme eser olarak korunacaktır. Bazı yazarlar bir eser sahibinin tüm eserlerinin bir araya getirilmesinde herhangi bir fikri çaba harcanmadığı gerekçesiyle bu tür ürünlerin derleme eserler arasında sayılmasını eleştirmektedir⁴¹⁶. Gerçekten de bu nitelikteki bir derlemenin derleyen hususiyetini taşıması, başka bir deyişle derlemenin eser niteliği taşıması güçtür çünkü yaratıcılık alanı oldukça sınırlıdır. Ancak bu tür derlemelerde de eserin düzenleniş biçiminin esere

⁴¹⁵ REGOUT, s. 136.

⁴¹⁶ Bkz. ATEŞ, Eser, s. 324; ÖZTAN, İşlenme Eser, s. 236.

sahibinin hususiyetini katacağı söylenebilir⁴¹⁷. Örneğin ünlü çizgi roman sanatçısı Stan Lee'nin tüm eserleri bir araya getirilirken eserlerin kendi içerisinde sınıflandırılmasında bir yaratıcılık ortaya konabilir.

İkinci ihtimal içinse daha farklı bir değerlendirme yapmak gerekecektir. Belli bir amaç ve bir plan doğrultusunda eserlerin seçilmesi ve toplanması faaliyetinde, derlemeye dahil edilen eserlerin içeriğinde olmasa da bu eserlerin seçiminde ve düzenlenmesinde işleyen hususiyeti kendisini gösterir⁴¹⁸. Örneğin muhtelif eser sahiplerinin çizgi romanları bir araya getirilerek “Çizgi Roman Dünyasının Kadın Süper Kahramanları” konulu bir çalışma ortaya konulursa burada seçim kriterlerinin belirlenmesi ve seçilen bu karakterlerin okuyucuya sunulması noktasında işleyen (derleyen) hususiyeti görülecektir.

Bir eseri işleme hakkı münhasıran eser sahibine tanınmıştır (FSEK m.21). Bu kuralın derlemeler yönünden de geçerli olacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla ekonomik menfaat temini amacıyla meydana getirilen bir derleme içerisinde bir çizgi romana yer verilebilmesi için eser sahibinin izni alınmış olmalıdır. Aksi halde çizgi roman üzerindeki işleme hakkı ihlal edilmiş olur.

⁴¹⁷ “Külliyyatlardaki yaratıcı düşünce özelliği, eserlerin bir araya getirilmesindeki fikri çabadır. Örneğin, bir şairin İstanbul şiirleri bir grupta, aşk şiirleri başka bir grupta veya şairin yaşamındaki belirli dönemlere göre sınıflandırılmış bir şekilde şiirlerinin bir düşünce yaratıcılığı çerçevesinde derlenerek külliyyatının oluşturulması gibi.” Bkz. YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 171.

⁴¹⁸ BELLİCAN, Hususiyet Kavramı, s. 76; SIRINELLI, s. 33; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 70.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNDE ESER SAHİPLİĞİ, ESER SAHİBİNİN HAKLARI VE HUKUKİ İŞLEMLER

I. ESER SAHİPLİĞİ

Bu başlık altında çizgi roman ve içerdiği fikri ürünler üzerindeki eser sahipliği bahsi farklı ihtimaller de gözetilerek ele alınacaktır.

A. Yaratma Gerçeği İlkesi

Türk hukukunda eser sahipliği kavramı Kanunun iki farklı maddesinde tanımlanmıştır. Bu durum FSEK'in ilk metninden değil; 4630 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten kaynaklanmaktadır. Eser sahipliği tanımının bu değişiklikler öncesinde dahi yer bulunduğu Kanun maddesi FSEK m.8'dir. Kanunun 1 Ocak 1952 tarihinde yürürlüğe giren ilk metninde yer alan FSEK m.8/I hükmü şu şekilde idi: *“Bir eserin sahibi, onu vücuda getirendir.”* Sonraki yıllarda 8inci madde genelinde değişiklikler yapılmış ancak eser sahipliğine ilişkin temel kuralı işaret eden birinci fıkraya anlam olarak korunmuştur. Kanunun yürürlükte olan halindeki FSEK m.8/I şu şekildedir: *“Bir eserin sahibi, onu meydana getirendir.”* Görüldüğü üzere bu fıkraya özelinde yapılan tek değişiklik *“vücuda getirendir”* ifadesi yerin *“meydana getirendir”* ifadesinin kullanılmış olmasıdır.

4630 sayılı Kanun ile FSEK'te yapılan değişiklik sonrası mükerrer bir eser sahipliği tanımı ortaya çıkmıştır. Bu değişiklik ile Kanuna eklenen 1/B maddesinde çeşitli kavramların tanımları yapılmıştır ve bunlardan birisi de eser sahipliği kavramıdır. Bu değişiklik ile Kanuna eklenen FSEK 1/B maddesi (b) bendine göre eser sahibi, *“eseri*

meydana getiren gerçek kişiyi” ifade etmektedir. Ancak daha sonra 5101 sayılı Kanun⁴¹⁹ ile yapılan değişiklik ile hükümde yer alan “gerçek” sözcüğü cümleden çıkarılmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki kanun koyucunun bu şekilde tekrar eden tanımlara yer vermesi öğretide lüzumsuz olarak nitelenmekte ve bunun yanlış anlama ve yorumlara yol açabileceği ifade edilmektedir⁴²⁰. Somut örnek de bu eleştirilerin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Zira FSEK m.1/B-(b) hükmünde önce “gerçek kişi” ibaresi kullanılmış daha sonra yapılan değişiklik ile “gerçek” sözcüğü cümleden çıkarılmıştır. Bu durum tüzel kişilerin de eser sahibi olabileceği yönünde yanlış bir algı yaratabilir. Ancak bir eseri meydana getirmek yalnızca bir insan tarafından gerçekleştirilebilecek bir fiildir⁴²¹. Dolayısıyla her ne kadar hükümdeki “gerçek” sözcüğü cümleden çıkarılmış olsa da eser sahipliği gerçek kişilere has bir statü olarak kabul edilmelidir.

Eseri meydana getiren kişinin eserin sahibi sayılması şeklindeki bu ilke Alman öğretisinde “yaratma gerçeği ilkesi” olarak adlandırılmaktadır⁴²². Almanya, Fransa, İsviçre ve Belçika gibi ülkelerde eser sahipliği açısından bu ilke kabul görmektedir⁴²³. FSEK’in yukarıda anılan hükümlerinde görüldüğü üzere Türk hukukunda da bu ilke açıkça benimsenmiştir. Bunun bir yansıması olarak eseri meydana getiren kişinin eser sahipliği tescil ve benzeri bir işleme gerek kalmaksızın eserin yaratılması ile kendiliğinden doğmaktadır⁴²⁴.

Yaratma gerçeği ilkesinin istisnasız uygulanması halinde iki önemli sonuç ortaya çıkacaktır: tüzel kişilerin eser sahibi olamaması ve çalışanlar tarafından meydana getirilen

⁴¹⁹ 5101 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun için bkz. 12.3.2004 tarihli ve 25400 sayılı Resmi Gazete.

⁴²⁰ ATEŞ, Mustafa, Fikri Hukukta Eser Sahipliği, Ankara, 2012, s. 32.

⁴²¹ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 33; BARRELET/EGLOFF, s. 11; BOZBEL, Eser, s. 33; CORNAZ, s. 46; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 236; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 113; TROLLER, s. 132.

⁴²² AYİTER, s. 90; EREL, Fikir ve Sanat, s. 87; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 144.

⁴²³ BARRELET/EGLOFF, s. 34; CARON, s. 165; CHERPILLOD, Ivan, “La Nouvelle Loi sur le Droit d’Auteur et les Droits Voisins: Titularité et Transfert des Droits”, PJA, 1993/5, s. 558; EREL, Fikir ve Sanat, s. 87; STROWEL, Alain, “Le Titularité du Droit d’Auteur”, Le Renouveau du Droit d’Auteur en Belgique, Bruxelles, 1996, s. 32.

⁴²⁴ AYİTER, s. 90; EREL, Fikir ve Sanat, s. 86; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 149. “...hukukumuzda, patent, marka ve tasarımdan farklı olarak fikir ve sanat eserleri bakımından tescil ilkesi kabul edilmemiştir. Eserin meydana getirilmesi maddi bir fiildir. Eserin meydana getirilmesi ile birlikte hak da kendiliğinden doğar. Hakkın doğumu için kamuya sunmak veya tescil gibi herhangi bir eylem veya işleme gerek yoktur.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.06.2007, E. 2007/5265, K. 2007/9282 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 200-203).

eserlerde onları çalıştıranların aslen hak iktisap edemeyecek olması⁴²⁵. Türk fikir ve sanat eserleri hukukunun tarihsel gelişimine bakıldığında FSEK’te her iki durum için de istisnai düzenlemelere yer verildiği görülecektir. Kanunun ilk metnindeki 8inci maddenin 2nci fıkrası şu şekilde idi: “*Aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin, işlerini görürken vücuda getirdikleri eserlerin sahipleri bunları çalıştıran veya tayin edenlerdir. Bu kaide tüzel kişilerin uzuvlarına da şamildir.*” Görüldüğü üzere bu hüküm ile hem çalıştıran veya tayin edenlerin hem de tüzel kişilerin yaratıcı bir faaliyette bulunmadan eser sahibi olmasına imkan tanınmış idi. Ancak sırasıyla 4110 sayılı Kanun ve 4630 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler sonrası bu istisna ortadan kaldırılmış ve çalışanlar ürettikleri bu eserler üzerinde eser sahibi statüsüne kavuşmuşlardır⁴²⁶. Yine Kanunun ilk metninde yer alan ve yayımcının eser sahibi olmasına imkan tanıyan FSEK m.8/III⁴²⁷ ve sinema eserleri yönünde imal ettirene (yapımcı) eser sahipliği hakkı tanıyan FSEK m.8/IV⁴²⁸ hükümleri de tüzel kişilerin eser sahibi sayılmasına imkan tanımaktaydı⁴²⁹. Bu istisnalar da 4110 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu değişiklikler sonrası denebilir ki Türk hukukunda yaratma gerçeği ilkesinin bir istisnası bulunmamaktadır.

B. Tek Kişinin Eser Sahipliği ve Ortak Eser Sahipliği

1. Tek Kişinin Eser Sahipliği

Tek kişinin eser sahipliğinde eserin hususiyet taşıyan tüm unsurları tek kişi tarafından meydana getirilmiş olmaktadır. Kanun koyucu bu hali ayrıca bir hükümde düzenleme ihtiyacı hissetmemiştir. Tek kişi tarafından meydana getirilen eserlerde tüm mali ve manevi haklar eser sahibi sıfatıyla bu kişiye ait olacaktır.

⁴²⁵ AYİTER, s. 90-91; CORNAZ, s. 47-48; OKUTAN NILSSON, Gül, “Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Tüzel Kişinin Eser Sahipliği Sorunu”, Uğur Alacakaptan’a Armağan, İstanbul, 2008, s. 484.

⁴²⁶ Aşağıda çalışanların yarattığı eserler üzerindeki eser sahipliği bahsi ele alınırken bu değişiklikler ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılacaktır.

⁴²⁷ “*Aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça, bir veya birden fazla kimseler, yayımlayanın tayin ettiği plan dairesinde bir eser vücuda getirmişlerse, bu eserin sahibi yayımlıyandır.*”

⁴²⁸ “*Bir sinema eserinin sahibi onu imal ettirendir.*”

⁴²⁹ OKUTAN NILSSON, s. 485.

Bazı eser türleri farklı uzmanlık alanlarını ilgilendirmekte ve bu durum eserin üretilmesi sürecine başka kişilerin de dahil olmasını gerektirmektedir. Ancak burada ifade ettiğimiz gereklilik meydana getirilecek eserin daha nitelikli hale getirilmesi içindir. Başka bir ifade ile burada bir zorunluluk hali söz konusu değildir. Kanunda sayılan eser türlerinin tümü teorik olarak tek kişi tarafından meydana getirilebilir.

Tüm fikir ve sanat eserleri gibi çizgi roman üzerinde de tek kişinin eser sahipliği mümkündür. Bunun için teknik hizmetler veya basit yardımlar dışında kalan tüm faaliyetlerin -bilhassa senaryonun ve resimlerin ana hatlarının oluşturulması- aynı kişi tarafından yürütülmüş olması gerekir. Eser sahipliği niteliği açısından önem taşımamakla birlikte bazen teknik işlerin dahi aynı kişi tarafından yerine getirildiği görülmektedir.

Çizgi romanın tek bir kişi tarafından üretilmesi zor bir faaliyet gibi görünse de bunun birçok başarılı örneği ortaya konmuştur. Hergé tarafından yazılan ve çizilen “Tintin’in Maceraları” serisi bu üretim şeklinin en başarılı örneklerinden birisi olarak gösterilebilir.

2. Ortak Eser Sahipliği

a. Genel Olarak

Ortak eser sahipliğine ilişkin durumlara değinmeden önce kullanmayı tercih ettiğimiz terimler ile ilgili açıklama yapmak gerekmektedir. Bir fikir ve sanat eseri üzerinde birden çok kişinin eser sahipliği iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk ihtimalde eserin kısımlara ayrılması mümkündür ve bu durum FSEK m.9’da düzenlenmiştir. FSEK m.10’da kendisine yer bulan ikinci ihtimal ise birden fazla kişinin meydana getirdiği eserin ayrılamaz bir bütün teşkil etmesi halidir. Eserin kısımlara ayrılabilmesinden kasıt, her bir kısmın bağımsız olarak maddi biçimde değerlendirilebilme imkanının mevcut olmasıdır⁴³⁰. FSEK m.9’un kenar başlığı “*eser sahiplerinin birden fazla oluşu*” iken; FSEK m.10’un kenar başlığı “*eser sahipleri arasındaki birlik*” şeklindedir.

⁴³⁰ “Birden fazla kişinin eser sahibi olması biri müşterek eser sahipliği ve diğeri iştirak halinde eser sahipliği olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Eğer birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse ve her kısım ayrı bir kimse tarafından meydana getirilmişse müşterek

FSEK m.9 ve m.10’da düzenlenen eser sahipliği durumlarını ifade etmek için Türk öğretisinde muhtelif terimler kullanılmaktadır. Kullanılan terimlere örnek olarak şunlar gösterilebilir: “müşterek eser sahipliği – iştirak halinde eser sahipliği⁴³¹”, “bağlı eser – ortak eser⁴³²”, “bağlı eser sahipliği – birlikte eser sahipliği⁴³³”, “ortak eser sahipliği – elbirliği halinde eser sahipliği⁴³⁴”, “ortak eser sahipliği – birlikte eser sahipliği⁴³⁵”, “paylı eser sahipliği – elbirliği eser sahipliği⁴³⁶”. Bu ikililerin her biri için denebilir ki kullanılan terimler eser sahipliği türünü açıkça niteleyememektedir. Zira söz konusu eser sahiplikleri açısından temel farklılık eserin bölünebilir/kısımlara ayrılabilir olup olmadığıdır. Kullanılan terimlerden bu husus açıkça anlaşılammaktadır. Ayrıca “ortak eser/ortak eser sahipliği” terimi bazı yazarlar tarafından farklı eser sahipliği türünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Örneğin AYİTER⁴³⁷ “ortak eser” terimini FSEK m.10

eser sahipliğinden söz edilebilir. Bunun şartlarını birden fazla kısımlardan meydana gelen bir fikir ve sanat eserinin varlığı, bu eserin her kısmının bağımsız bir varlığa sahip olması ve ayrı ayrı kişiler tarafından meydana getirilmesi şeklinde sıralayabilir. Bağımsız kısımlardan anlaşılması gereken husus her bölümün ayrı olarak maddi biçimde değerlendirilme imkanının mevcut olmasıdır.” Bkz. Yargıtay 4. HD, T. 29.3.1988, E. 1987/9793, K. 1988/3227 (YKD, C. XIV, S. 8, 1988, s. 1077-1081). Öğretide bu husus çeşitli şekillerde ifade edilmektedir: “*Müşterek eserin ayrılma unsurunda ön plana çıkan, ayrılma sonrasında eserlerin değerlerinin azalıp azalmaması değil, ayrılmanın mümkün olup olmaması yani her bağımsız kısmın onu diğer kısımların tamamlamasına ihtiyaç duymadan kullanılabilir olmasıdır.*” Bkz. **ATASOY, Evrim**, Birlikte Eser Sahipliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 10; “*Ayrılmak denince, bunu parçaların, birbirinden tefrik edilmesi, yahut maddi bakımdan bölünebilmesi olarak değil, parçaların bağımsız olarak da semerelendirilmesi imkanı bulunması olarak anlamak lazımdır.*” Bkz. **AYİTER**, s. 99; “*...her birinin vücuda getirdiği parça diğerinden ayrıldığı taktirde müstakilen istifade temin edilebilecekse her biri kendi parça eserinin sahibi olur.*” Bkz. **BELGESAY**, s. 38; “*Bir eseri birlikte işleyen gerçek kişilerin işledikleri kısımlar, diğer eser sahiplerinininkinden ayrılabilir ve/veya bağımsız olarak semerelendirilebiliyorsa, artık ortada FSEK m.9 kapsamında bir “müşterek eser” vardır.*” Bkz. **ERDİL**, Şerh, s. 362; “*Müşterek eserlerde önemli olan nokta, bütünü oluşturan kısımların kendi başlarına telif haklarına konu olabilme ve iktisaden değerlendirilebilme imkanının bulunmasıdır.*” Bkz. **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 93; “*Birden çok kişinin bir araya gelerek gerçekleştirdiği eser her birinin yazdığı, çizdiği, meydana getirdiği kısım ayrı ayrı değerlendirilebiliyor, varlık gösterebiliyorsa her bir yaratıcı kendi kısmının sahibi olur.*” Bkz. **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 95; “*...ortak eseri oluşturan her bir eser bölümü, birbirinden bağımsız şekilde değerlendirilebilir nitelikte olmalıdır.*” Bkz. **NAL/SULUK**, s. 83; “*Bir fikir ve sanat eserini oluşturan kısımların müstakil bir varlığa sahip olmaları demek, her kısmının, onu diğer kısımların tamamlamasına ihtiyaç olmadan kullanılabilir olması demektir.*” Bkz. **ÖZTRAK**, s. 44.

⁴³¹ **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 258; **ÖZTRAK**, s. 43; **YARSUVAT**, s. 84.

⁴³² **AYİTER**, s. 98.

⁴³³ **DEMİREL, Ceren**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun 10. Maddesi Bağlamında Birden Fazla Eser Sahibi Tarafından Meydana Getirilen Eserler ve Eser Sahipleri Birliği, Ankara, 2017, s. 6.

⁴³⁴ **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 206-208.

⁴³⁵ **ATEŞ**, Eser Sahipliği, s. 190 ve s. 204.

⁴³⁶ **KILIÇOĞLU**, Fikri Haklar, s. 205-207.

⁴³⁷ **AYİTER**, s. 100.

kapsamına giren eserler için kullanmışken; ATEŞ⁴³⁸ ve YAVUZ⁴³⁹ “ortak eser sahipliği” terimi ile FSEK m.9 kapsamına giren eser sahipliği türünü ifade etmektedir.

Birden çok kişinin eser sahipliğine ilişkin olarak FSEK m.9-10’da yapılan bu ayırım mukayeseli hukukta da kendisine yer bulmuştur. Belçika öğretisinde bu ayrımı ifade etmek için “bölünebilir ortak eser⁴⁴⁰” ve “bölünemez ortak eser⁴⁴¹” terimleri kullanılmaktadır⁴⁴². Biz de açık ve anlaşılır olması sebebiyle bu terimleri kullanmayı tercih etmekteyiz. “Ortak eser/ortak eser sahipliği” terimini ise her iki eser/eser sahipliği türünü kapsayıcı şekilde kullanacağız.

b. Bölünebilir Ortak Eser Sahipliği

Bölünebilir ortak eser sahipliğinin Türk hukukundaki karşılığı olan “*eser sahiplerinin birden fazla oluşu*” kenar başlıklı FSEK m.9 hükmüne göre, “*birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılır.*”

Çizgi romanın temel bileşenleri olan senaryo ve resimler birbirlerinden farklı yapısal özelliklere sahip olan ve üretim usulleri birbirlerine benzemeyen fikri ürünlerdir. Dolayısıyla bu kısımları üretecek kişilerin sahip olması gereken yetenekler ve bilgi birikimi de farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar çizgi romanın birden çok kişinin katılımı ile üretilmesini zorunlu hale getirmese de bu üretim şeklini cazip kılmaktadır. Çizgi romanın birden çok kişi tarafından üretilmesini cazip hale getiren bir diğer neden ise zamansal kısıtlamalardır. Özellikle aylık veya haftalık şekilde yayınlanan çizgi roman serilerinde üretim kısıtlı bir zaman dilimine sıkıştırılır. Bu kısıtlılık hali karşısında üretimi hızlandırmak isteyen eser sahipleri çeşitli konularda başkalarının yardımına veya yaratıcılığına başvurabilir. Eser sahipleri çoğu kez de yayınevleri tarafından bir araya getirilmektedir. Böylece daha organize bir üretim sürecinin oluşması sağlanabilmektedir.

⁴³⁸ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 190.

⁴³⁹ YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 206.

⁴⁴⁰ Fr. *Oeuvre de collaboration divisible*.

⁴⁴¹ Fr. *Oeuvre de collaboration indivisible*.

⁴⁴² BUYDENS, *Bande Dessinée*, s. 31; STROWEL, Alain, “Régime de l’Oeuvre de Collaboration”, *Hommage à Jan Corbet*, Bruxelles, 2008, s. 37-38.

Anılan sebeplerden ötürü çizgi roman serilerinin birçoğu birden çok kişinin katılımı ile üretilmektedir⁴⁴³. Böylece birden çok kişinin eser sahibi olduğu bir eser ortaya çıkmaktadır. Çizgi romanın metin unsurları ile resimler birbirlerinden ayrılabilir niteliktedir. Yani birden çok kişinin katılımı metnin ve resimlerin farklı kişilerce üretilmesi şeklinde ise üretilen bu kısımlar birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmeye müsaittir. Bu yapısal özellik sebebi ile bu şekilde birden çok kişi tarafından üretilen bir çizgi roman bölünebilir ortak eser olarak nitelendirilir⁴⁴⁴. Yargıtay'ın da konuya ilişkin değerlendirmesi bu yöndedir⁴⁴⁵.

Çizgi romanın kültür hayatında önemli bir yer kapladığı ülkelerden birisi olan Belçika'da, 30 Haziran 1994'te yürürlüğe giren⁴⁴⁶ Telif Hakkına ve Komşu Haklara İlişkin Kanun⁴⁴⁷, un hazırlık çalışmaları sırasında bölünebilir ortak eser bahsi ele alınırken çizgi roman örneği üzerinden açıklama yapılması tercih edilmiştir. Söz konusu metinde, çizgi romanın yazar ve çizer tarafından meydana getirilen kısımlarının kolaylıkla bireyselleştirilebildiğine vurgu yapılmıştır⁴⁴⁸.

Bölünebilir ortak eserlerde eser sahiplerinin eserin üretilmesine eşzamanlı katkı sağlaması gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Eser sahipleri eşzamanlı olarak veya

⁴⁴³ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 11; **GOUTAL**, s. 201; **REGOUT**, s. 133.

⁴⁴⁴ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 32-35; **CORNUAUD**, s. 14; “*Bir çizgi roman eseri kısmen metin ve kısmen resimlerden oluşur. Her birini farklı bir yazarın, çizerin yapmış olması halinde ortak eser sahipliği söz konusudur. Ortak eserlerde bölümler birbirinden ayrı tasarruf edilebilir nitelikte olduğundan, her eser sahibi kendi bölümü için hak kullanabilir.*” Bkz. **GÜNEŞ**, *Fikir ve Sanat*, s. 96; **VAN ASBROECK, Benoit/COCK, Maud**, “*La Copropriété des Oeuvres Littéraires et Artistiques*”, *Revue Lamy Droit de L’Immatériel*, No. 21, Kasım 2007, s. 89. “*...resimli romanın edebi (yazılı) kısımları ile tasviri (görsel) unsurlarının iki farklı kişi tarafından meydana getirilmesi gibi haller ortak eser sahipliğine örnek teşkil eder.*” Bkz. **ATEŞ**, *Eser Sahipliği*, s. 191. Yapısal olarak çizgi romana benzer bir eser türü olan karikatür hakkında bu yönde değerlendirme için bkz. **YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 206. **DEMİREL** ise çizgi romanın bölünemez ortak eser olarak nitelendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yazar bu görüşünü “*...çizgi romanın bağlı eser değil de birlikte eser olmasının sebebi, metnin resimlerden ayrı, tek başına bir anlam ifade etmeyecek ve eksik kalacak olmasıdır. Çizgi roman, hikayenin bütününe resim silsilesi, karakterlerin konuşma baloncukları ve kısa açıklayıcı yazılarla anlatıldığı, ayrılmaz bir bütün oluşturan bir eserdir; çünkü burada birbirinden ayrılmaz nitelikteki resim ile metin kombinasyonu mevcuttur.*” şeklinde ifade etmektedir. Bkz. **DEMİREL**, s. 108.

⁴⁴⁵ “*Çizgi roman eserin çizimlerinin davalı, yazım kısmı ise davacı tarafından meydana getirildiğine göre, ortak eser (FSEK m.9) sahiplerinden birisi olan davalının...*” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 10.4.2008, E. 2007/1853, K. 2008/4748 (**YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 207).

⁴⁴⁶ Bu Kanun 1 Ocak 2015 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır fakat bu kanunu yürürlükten kaldıran Code de Droit Economique’te bölünebilir ortak eserlere ilişkin hüküm aynen korunmuştur (CDE art.XI.169).

⁴⁴⁷ *Loi Relative au Droit d’Auteur et aux Droits Voisins.*

⁴⁴⁸ Bkz. **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 32; **REGOUT**, s. 135.

farklı zaman dilimlerinde eserin oluşumuna katkıda bulunabilirler⁴⁴⁹. Çizgi roman örneği üzerinden düşünülecek olursa genellikle önce senaryo sonra resimler meydana getirilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus eser sahiplerinin farklı zamanlarda da olsa ortak bir eser meydana getirme yönünde çaba harcanıyor olmasıdır. Başka bir deyişle, eser sahipleri ortak eser oluşturma yönünde bir irade ortaya koymaktadır. FSEK m.9’da kullanılan “*birlikte vücuda getirdikleri eser*” ifadesi bu şekilde anlaşılmalıdır⁴⁵⁰.

Bu şekilde meydana getirilen eserlerde eser sahipleri yönünden iki boyutlu bir koruma mekanizması mevcuttur. Bu mekanizmalar; kısımların korunması ve bütünü koruması şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca kısımların bağımsız olarak korunması halinde bu kısımların da kendi içerisinde birden fazla kişi tarafından oluşturulması ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Bölünebilir ortak eserlerde her bir bağımsız kısmın sahibi kendi ürettiği kısım üzerindeki haklarını eserin bütününden bağımsız olarak kullanabilir. Çizgi roman için konuşacak olursak yazar dilerse çizgi romanın metin unsurları üzerindeki haklarını resimlerden bağımsız olarak da değerlendirebilir. Örneğin bu kısımların işlenerek edebi eser haline getirilmesi veya bir çizgi roman serisindeki tüm metin unsurlarının bir araya getirilerek bir derleme eser oluşturulması gibi durumlarda yazar bu kısımlar üzerindeki hakları tek başına kullanabilir⁴⁵¹. Çizer de çizgi roman kareleri içerisinde yer alan ve kendi hususiyetini taşıyan görsel unsurları bağımsız olarak kullanabilir. Söz konusu görsellerin reklam afişlerinde kullanılması bu tür kullanıma örnek gösterilebilir⁴⁵².

Türk hukukunda bölünebilir ortak eser sahiplerinin kendilerine ait kısımları kullanırken uyması gereken sınırlar belirlenmemiştir. Bu noktada mukayeseli hukuktaki düzenlemelere değinmek gerekir. Belçika hukukunda, Code de Droit Economique (CDE) art.XI.169/al.1’e göre, aksine bir sözleşme olmadığı sürece eser sahipleri kendilerine ait kısımları yeni bir ortak eser sahibi ile birleştiremezler. Bu bir tür rekabet etmeme yükümlülüğüdür⁴⁵³. Ayrıca kısımların bağımsız şekilde kullanımının ortak eserin

⁴⁴⁹ BUYDENS, *Bande Dessinée*, s. 22; STROWEL, *Oeuvre de Collaboration*, s. 37.

⁴⁵⁰ ARSLANLI, s. 72; ATASOY, s. 13; ATEŞ, *Eser Sahipliği*, s. 194; EREL, *Fikir ve Sanat*, s. 94; GÖKYAYLA, s. 209; NAL/SULUK, s. 83.

⁴⁵¹ GOUTAL, s. 202.

⁴⁵² BUYDENS, *Bande Dessinée*, s. 34.

⁴⁵³ STROWEL, *Oeuvre de Collaboration*, s. 38.

bütününe zarar vermiyor olması gerekir (CDE art.XI.169/al.2)⁴⁵⁴. Eserin bütününe zarar vermeme koşulu Fransız kanun koyucusu tarafından da benimsenmiştir (CPI art. L.113-3)⁴⁵⁵. Bu koşullara göre sözleşmenin elvermesi kaydıyla çizgi roman senaryosunun başka bir çizere tekrardan çizdirilmesi için yazarın izni yeterli olacaktır⁴⁵⁶. Yeter ki bu kullanım eserin bütününe zarar vermesin. Ancak çizerin kendi kısımlarını bu şekilde kullanması noktasında daha kısıtlı olduğunu belirtmek gerekir. Zira resimler oluşturulurken senaryoya uygun hareket edilir. Dolayısıyla arka arkaya gelen karelerdeki hikayenin akışı yazar tarafından belirlenmiş olur. Bu sebeple çizerin resimleri bir bütün olarak ele alıp başka bir yazara bu resimler üzerine özgün bir senaryo yazdırması pek mümkün olmayacaktır⁴⁵⁷. Çünkü bu halde önceki senaristin senaryosu ile büyük oranda benzerlik oluşacaktır.

Belçika ve Fransa'daki bu yaklaşımın Türk hukuku açısından da benimsenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Yapılacak bir Kanun değişikliği ile bölünebilir ortak eser sahiplerinin kendi kısımları üzerindeki haklarını kullanırken uymaları gereken sınırlamaları gösteren bir yedek hukuk kuralının FSEK m.9'a eklenmesiyle bu ihtiyaç karşılanabilir.

Bölünebilir ortak eserlerin korunmasına ilişkin ikinci mekanizma ise bütünün üzerinde eser sahiplerine tanınan haklardır. Bölünebilir ortak eserin kısımları bir araya getirilmeseler dahi belli bir sanatsal veya estetik etki yaratabilmektedir. Bununla beraber bu kısımların birlikteliği sayesinde ayrı ayrı yaratabilecekleri etkinin toplamından daha fazla bir etkinin oluşması mümkün hale gelmektedir⁴⁵⁸. Zira burada birden çok eserin yan yana konmasından öte bir yaratıcılık faaliyeti söz konusudur. Örneğin çizgi roman metni

⁴⁵⁴ CDE art.XI.169: "*Lorsqu'il s'agit d'une oeuvre de collaboration où la contribution des auteurs peut être individualisée, ces auteurs ne peuvent, sauf convention contraire, traiter de leurs oeuvres avec des collaborateurs nouveaux.*

Néanmoins, ils auront le droit d'exploiter isolément leur contribution, pour autant que cette exploitation ne porte pas préjudice à l'oeuvre commune."

⁴⁵⁵ CPI art. L.113-3: "*L'oeuvre de collaboration est la propriété commune des coauteurs. Les coauteurs doivent exercer leurs droits d'un commun accord. En cas de désaccord, il appartient à la juridiction civile de statuer. Lorsque la participation de chacun des coauteurs relève de genres différents, chacun peut, sauf convention contraire, exploiter séparément sa contribution personnelle, sans toutefois porter préjudice à l'exploitation de l'oeuvre commune.*"

⁴⁵⁶ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 33; **REGOUT**, s. 136.

⁴⁵⁷ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 33; **CORNUAUD**, s. 14; **REGOUT**, s. 136.

⁴⁵⁸ **ÖZTAN**, *Fikir ve Sanat Eserleri*, s. 267.

konuşma balonlarında yer verilen diyaloglar, metin kutularında yer alan açıklamalar gibi unsurlardan oluşur. Bu metinler resimlerle birleşme dahi bir anlam ifade etmektedir fakat resimlerle birleştikleri zaman yaratıkları etki daha farklı olmaktadır. İşte bu yüzden eser sahipleri kendi ürettikleri kısımlar dışında ayrıca eserin bütünü üzerinde de mali ve manevi haklara sahip olurlar⁴⁵⁹.

Ortak eser meydana getirilmeden önce taraflar aralarında bir sözleşme yaparak mali hakların ne şekilde kullanılacağı, eserden elde edilen gelirin ne oranda paylaşılacağı gibi hususları belirleyebilirler⁴⁶⁰. Ancak taraflar bölünebilir ortak eserin bütünü üzerindeki hakların ne şekilde kullanılacağını aralarında kararlaştırmamışsa FSEK m.9/II'de belirtilen usule uymak gerekecektir. Buna göre eserin bütünü üzerinde değişiklikler yapılması, eserin yayınlanması ve mali hakların kullanılabilmesi için ortak eser sahiplerinin her birinin onayı gerekir. Yani oybirliği aranmaktadır⁴⁶¹. Ancak kanun koyucu eser sahiplerinin birbirlerine keyfi olarak engel çıkartmalarını engellemek için ilave bir düzenleme getirmiştir. Eğer ortak eser sahiplerinden birisi haklı bir neden olmaksızın yapılacak işleme onay vermekten imtina ediyor ise diğer ortaklar mahkemeye başvurabilir ve mahkemenin müsaade etmesi halinde bu işlem yapılabilir.

c. Bölünemez Ortak Eser Sahipliği

Bölünemez ortak eser sahipliğinin Türk hukukundaki karşılığı olan “*eser sahipleri arasındaki birlik*” kenar başlıklı FSEK m.10 hükmüne göre, “*birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi, onu vücuda getirenlerin birliğidir.*”

Bu ihtimalde yine birden fazla kişi tarafından meydana getirilen bir eser bulunmaktadır fakat eser sahiplerinin katkılarının birbirinden ayrılamaması durumu söz konusudur. Yani bölünebilir ortak eserdekinden farklı olarak bu eser türünde ayrı ayrı değerlendirilebilecek kısımlar bulunmamaktadır⁴⁶². Eser sahiplerinin yaratıcı katkıları

⁴⁵⁹ ATASOY, s. 17; ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 199; EREL, Fikir ve Sanat, s. 94; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 206; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 206.

⁴⁶⁰ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 270-271.

⁴⁶¹ DEMİREL, s. 48; ERDİL, Şerh, s. 362; EREL, Fikir ve Sanat, s. 94; GÖKYAYLA, s. 209.

⁴⁶² GÖKYAYLA, s. 204; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 261.

birbirine o derece girmiştir ki bu katkıların birbirlerinden ayırt edilmesi mümkün olmayacaktır⁴⁶³.

Bölünemez ortak eserlerde eseri meydana getiren kişilerin esere katkısı eşit seviyede olmasa dahi her birinin katkısı eser sahibi sayılmasını gerektirecek düzeyde olmalıdır⁴⁶⁴. Eserin meydana getirilmesi için gerçekleştirilen teknik hizmetler veya basit yardımlar eser sahibi sıfatını kazandırmaz (FSEK m.10/III). Örneğin eserde yararlanılacak kaynakları toplamak, başkası tarafından oluşturulan metnin tashih veya redaksiyonunu⁴⁶⁵ gerçekleştirmek gibi faaliyetler basit yardım niteliğindedir⁴⁶⁶.

Bir eserin meydana getirilmesindeki katkının nitelendirilmesi her zaman kolay değildir. Bunun için birtakım kriterlerin saptanması yerinde olacaktır. Yargıtay'ın konuya ilişkin değerlendirmesi şu şekildedir⁴⁶⁷: *"Ortak eserden söz edebilmek için, "eserin birden fazla kimsenin yaratıcı ortak çabası ve katkılarıyla meydana gelmesi" gerekir. Çaba ve katkıların az veya çok olması önemli değildir; yeterki yaratıcı çaba ve katkı bulunsun. Bu nedenle çaba ve katkının nicelikli değil nitelikli olması gerekir. Sırf yol gösterme veya yardım etmek ortak eser için yeterli olamaz."* Mukayeseli hukukta da benzer noktalara temas edilmektedir. Belçika öğretisinde ileri sürülen bir görüşe göre birden fazla kişinin meydana getirdiği bir eserde eser sahibi sayılabilmek için iki şartın kümülatif olarak sağlanması gerekir: esere somut bir katkının sağlanması ve bu katkının esere sahibinin hususiyetini katması⁴⁶⁸. Görüldüğü üzere Belçika öğretisinde savunulan bu görüş Yargıtay'ın anılan kararı ile uyumludur. Konuya ilişkin olarak yapacağımız değerlendirmeler açısından bu kriterleri kullanmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Bölünebilir ortak eserlerde eseri meydana getiren kişilerin ortak esere katkısı aynı veya farklı eser türleri yönünden olabilir. Bir musiki eserinin beste ve güftesinin farklı kişilere ait olması veya bir çizgi romanın yazar ve çizerinin farklı kişiler olması gibi

⁴⁶³ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 205; ERDİL, Şerh, s. 374.

⁴⁶⁴ CARON, s. 195; EREL, Fikir ve Sanat, s. 90; GÖKYAYLA, s. 205; STROWEL, Oeuvre de Collaboration, s. 37; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 208.

⁴⁶⁵ "...davacıardan Gökçe'nin kitabı sadece redakte ettiği, bu nedenle eser sahibi olmadığı..." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 19.2.2007, E. 2005/14824, K. 2007/3033 (ERDİL, Şerh, s. 363-364).

⁴⁶⁶ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 186; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 238.

⁴⁶⁷ Yargıtay 4. HD, T. 22.10.1992, E. 1991/5141, K. 1992/11254 (Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2017).

⁴⁶⁸ BUYDENS, Bande Dessinée, s. 13; REGOUT, s. 133.

durumlar katkıların farklı eser türlerine ilişkin olmasına örnek gösterilebilir. Bölünemez ortak eserler yönünden ise bu konu tartışmalıdır. Bir görüşe göre eser sahiplerinin esere katkılarının farklı eser türlerine ilişkin olduğu her ihtimalde bölünebilir ortak eser sahipliğinin varlığı kabul edilmelidir⁴⁶⁹. Bu görüşün kabulü halinde bölünemez ortak eserlerin farklı eser türlerine ilişkin katkılardan meydana getirilemeyeceğini sonucu ortaya çıkar. Bizim de katıldığımız ikinci görüşe göre ise, bölünemez ortak eser sahiplerinin esere katkıları ekseriyetle aynı tür eserler yönünden olsa da bunun mutlak bir kural olarak kabul edilmemesi gerekir⁴⁷⁰. Somut olayın şartları gözetilmelidir.

Bölünemez ortak eser sahipliği çizgi romanın bütünü üzerinde değilse de kısımlarının kendi içerisinde söz konusu olabilir. Bilhassa resimlerin oluşumunda birden çok kişinin katkısına ihtiyaç duyulabilmektedir. Esas çizimler ile arka plan çizimleri farklı kişilerce yapılabileceği gibi çoğu kez çinileme ve renklendirme de esas çizer dışındaki kişilerce yapılmaktadır. Bu kişilerin ortaya çıkardıkları eserdeki yani resimlerdeki katkıları birbirlerinden ayrılamaz bir bütün teşkil etmektedir. Daha doğru bir ifade ile bu katkıların esere zarar vermeden eserden ayrılması mümkün değildir. Dolayısıyla bu şekilde meydana getirilen resimler üzerinde bölünemez ortak eser sahipliğinin varlığı kabul edilmelidir⁴⁷¹.

Çizer, çinici veya renklendirme yapan kişinin eser sahibi olabileceği teorik olarak kabul edilmekle beraber somut olayın şartları göz ardı edilmemelidir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu kişilerin eser sahibi sayılabilmeleri için esere somut bir katkı sağlamaları ve bu katkının esere sahibinin hususiyetini katması gerekir. Bu kişilerin esere somut katkı sağladıkları yönünden bir tereddüde yer yoktur. Esere sahibinin hususiyetini katma kriteri yönünden ise genel geçer bir kanaat bildirmek yanlış olur. Bu hususa ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde arka plan çizerinin, çinicinin ve renklendirme yapan kişinin esere katkılarının genellikle hususiyet katmaktan uzak olduğu ve bu hallerde bu kişilerin eser sahibi sayılamayacakları ifade edilmektedir⁴⁷². Ancak somut olayda bu kişilerin esere hususiyetlerini katmaları halinde eser sahibi sayılmaları mümkündür.

⁴⁶⁹ **BARRELET/EGLOFF**, s. 40. **ÖZTAN**, sinema eserleri hariç bu görüşe katılmaktadır. Bkz. **ÖZTAN**, *Fikir ve Sanat Eserleri*, s. 262.

⁴⁷⁰ **SIRINELLI**, s. 62. Bu yönde açıklamalar için ayrıca bkz. **DEMİREL**, s. 44-46.

⁴⁷¹ **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 33.

⁴⁷² **BUYDENS**, *Bande Dessinée*, s. 29; **GOUTAL**, s. 201; **VAN ASBROECK/COCK**, s. 89.

Örneğin renklendirme yapan kişi tamamen eser sahibinin direktifleri doğrultusunda resimleri renklendirmişse burada hususiyetten bahsedilemeyecektir. Bu kişinin renk seçimini kendi inisiyatifi ile yaptığı bir çalışma şeklinde ise esere hususiyetini katması mümkün olabilir.

Kanun koyucu bölünemez ortak eser sahiplerinin oluşturduğu birliğe adi şirket hakkındaki hükümlerin uygulanacağını belirtmiştir (FSEK m.10/II). Ancak öğretilerde, eser sahiplerinin oluşturduğu bu birliğin tam anlamıyla bir adi şirket sayılamayacağı⁴⁷³ ve bu sebeple söz konusu hükümlerin FSEK’te özel düzenlemelerin bulunmadığı hallerde ve duruma uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanması gerektiği savunulmaktadır⁴⁷⁴. Örneğin bir adi şirketin ortakları sözleşme ile aksini kararlaştırmadıkları sürece ortaklardan birinin ölümü şirketin sona ermesine yol açar (TBK m.639/I-2). Ancak bölünemez ortak eser sahiplerinin birinin ölümü FSEK m.64’te özel olarak düzenlendiği için bu hususta adi şirket hükümleri uygulama alanı bulmayacaktır⁴⁷⁵.

C. İşlenme ve Derlemeler Üzerindeki Eser Sahipliği

Eser sahipliğinin düzenlendiği FSEK m.8 işlenme ve derlemeler açısından özel bir hüküm içermektedir. FSEK m.8/II’ye göre, *“bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir.”*

İşlenme ve derlemeler başka eser veya eserlerin türevi niteliğinde eserlerdir. Başka bir deyişle bunların meydana getirilmesi sırasında başka eser veya eserlerden istifade edilmektedir. Bu yapının bir sonucu olarak işlenme ve derlemelerde eser sahipliği yönünden iki katmanlı bir yapı ortaya çıkmaktadır.

⁴⁷³ “Bu birliği bir adi şirket sayamayız. Zira BK. 520 ve dev. da düzenlenen adi şirket bir akittir ve hukukça geçerli iradelerin buluşmasıyla kurulur. Oysa eseri vücade getirenlerin birliğinde, adi şirket akdinin unsurlarını her olayda bulmak mümkün olmayabilir. Eser yaratmanın fiili bir vakia olduğunu, hukuken geçerli bir iradeye ihtiyaç bulunmadığını biliyoruz.” Bkz. **AYİTER**, s. 101; “Adi şirket, ortakların iradelerini gerektiren bir sözleşme türü, bir hukuki işlemdir. Halbuki bir eser yaratmanın hukuki işlem değil, hukuki eylem olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu yüzden adi şirkete ait hükümler, iştirak halinde eser sahipleri birliğine ancak nitelikleri elverdiği ölçüde uygulanabilir.” Bkz. **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 90.

⁴⁷⁴ **AYİTER**, s. 101; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 90; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 263.

⁴⁷⁵ Bölünemez ortak eser sahiplerinden birinin ölümü halinde FSEK m.64’ün uygulanacağı yönünden bkz. Yargıtay 11. HD, T. 5.2.2008, E. 2007/10264, K. 2008/1136 (**YAVUZ/ALICA/MERDİVAN**, s. 1875-1876).

İşleme faaliyeti sonucunda meydana getirilecek eserler yönünden de yaratma gerçeği ilkesi geçerlidir. Bu sebeple de işleyenin meydana getirdiği ürünün eser olarak kabulü için istifade edilen eser sahibinin izni veya başka bir ek koşul aranmaz. Ancak kanun koyucunun işleyene tanıdığı eser sahipliği statüsü istifade edilen eser sahibinin haklarıyla sınırlanmıştır. Eser sahibi sıfatını edinmek için istifade edilen eser sahibinin izni gerekmiyor olsa da işlenme eserden ekonomik menfaat temin edebilmek için bu izin gereklidir⁴⁷⁶. İstifade edilen eser sahibinin verdiği yetkiyi aşar nitelikteki kullanımlar istifade edilen eser sahibinin işleme hakkının ihlali olarak değerlendirilir⁴⁷⁷.

Bu noktada eser niteliğindeki çizgi karakterlerin bir başka çizgi romanda kullanılması şeklindeki işlenmelerde eser sahipliği bahsine özel olarak temas etmek gerekmektedir. Bu durumda çizgi karakterin yaratıcısı olan kişi istifade edilen eser sahibi konumundadır. Bu karakteri kullanarak yeni bir çizgi roman meydana getiren kişi ise meydana getirdiği bu çizgi roman üzerinde işleyen sıfatıyla eser sahibi olur.

Birden çok eserin toplanarak bir araya getirildiği derleme eserlerde ise eserin bütünü üzerindeki eser sahipliği derleyen kişiye aittir fakat bir araya getirilen eserler üzerinde bu kişinin bir hak sahipliği söz konusu olmaz. Bu eserlerin sahibi onları meydana getiren kişilerdir⁴⁷⁸. Bir derleme eserin meydana getirilmiş olması bu eserler üzerindeki eser sahipliği statüsünü değiştirmez.

Bu noktada bölünebilir ortak eser ile derleme eser arasındaki farklılıklara da değinmek gerekebilir. Bölünebilir ortak eserlerde eser sahipleri birlikte bir eser meydana getirmektedir. Yani her bir eser sahibi bu yönde fikri bir çaba göstermektedir. Ancak derleme eserlerde farklı kişilerce meydana getirilmiş eserler bir başkası tarafından seçilerek bir araya getirilmektedir. İlk durumda bütün üzerindeki hakları ortak eser sahipleri kullanabiliyorken ikinci durumda bütün üzerindeki haklar derleyene ait olmaktadır.

⁴⁷⁶ ERDİL, İşlenme Eserler, s. 79; SULUK/ORHAN, s. 233; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 134; YAVUZ/ALİCA/MERDİVAN, s. 165.

⁴⁷⁷ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 175.

⁴⁷⁸ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 173; DEMİREL, s. 26-27; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 148.

Bir diğerk farklılık ise bir araya gelen kısımların bütün içerisindeki yerine ilişkindir. Derleme eserlerde bu kısımlar birbirleriyle iç içe geçmemektedir. Derleyen, eserleri yan yana koymaktan öte bir işleme girişemez. Ancak bölünebilir ortak eserlerde daha sonra ayrılması mümkün olduğu sürece kısımların iç içe geçmesi mümkündür. Örneğın çizgi romanda metin ve resim kısımları iç içe geçmektedir fakat bunların ayrılması her zaman mümkündür.

D. Çalışanların Yarattığı Eserler Üzerindeki Eser Sahipliğı

1. Genel Olarak

Memur veya işçilerin yarattığı eserler üzerindeki hakların kullanımını FSEK’te özel olarak düzenlenmiştir. Kanunun 18’inci maddesinin 2’nci fıkrasının ilk cümlesi şu şekildedir: *“Aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır.”*⁴⁷⁹ Buna göre eser oluşturmaları için istihdam edilen memur veya işçiler, işlerini gördükleri sırada meydana getirdikleri eserlerin sahibi olacaktır fakat söz konusu eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran veya tayin eden kişiler tarafından kullanılacaktır.

Hükmün kapsamına ilişkin olarak açıklanmaya muhtaç iki husus bulunmaktadır. İlk olarak *“çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır”* ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine değinmek gerekir. Bu hususta öğretilerde iki farklı görüş ileri sürülmektedir. Açıklamalara geçmeden önce hükmün tarihsel gelişimine göz atmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. 4630 sayılı Kanun ile yapılan değışiklikten önce FSEK m.18/II’ye karşılık gelen hüküm FSEK’te eser sahipliğine ilişkin kısımda yani FSEK m.8’de ele alınmıştı. FSEK m.8/II’nin 5846 sayılı Kanunun ilk metninde yer alan hali şu şekildedir:

FSEK m.8/II: *“Aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin, işlerini görürken vücuda getirdikleri*

⁴⁷⁹ Bu noktada belirtmek gerekir ki kanun koyucu her ne kadar memur, hizmetli ve işçi şeklinde üçlü bir sayım yapsa da hukukumuzda memur ve işçi kavramları dışında üçüncü bir çalışan grubunu (hizmetli) saymayı gerektirecek bir bağımlı çalışma ilişkisi tipi bulunmamaktadır. Bkz. **ÖZ, Turgut**, “Çalışanların Yarattıkları Eserler Üzerinde Fikri Haklar”, İKÜHFD, C. 12, S. 2, Temmuz 2013, 12.

eserin sahipleri bunları çalıştıran veya tayin edenlerdir. Bu kaide tüzel kişilerin uzuvlarına da şamildir.”

Daha sonra 4110 sayılı Kanun değişikliği ile bu hüküm şu hale getirilmiştir:

FSEK m.8/II: “Aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça, memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserlerin mali hak sahipleri bunları çalıştıran veya tayin edenlerdir. Tüzel kişilerin uzuvları hakkında da bu kural uygulanır.”

4630 sayılı Kanun değişikliği sonrası ise hükmün FSEK sistematığı içindeki yeri değişmiştir ve hüküm “hakların kullanılması” kenar başlığı altındaki FSEK m.18’in ikinci fıkrası haline getirilmiştir.

Bu değişiklikler neticesinde çalıştıranların/tayin edenlerin çalışanların yarattığı eserler üzerindeki haklarının mahiyeti değişikliğe uğramış ve bu durum öğretilerde farklı fikirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öğretilerde baskın olan görüşe göre bu hüküm ile çalıştıranlara/tayin edenlere eser üzerindeki haklara ilişkin olarak Kanundan doğan bir tam ruhsat (lisans) hakkı tanınmaktadır⁴⁸⁰. Ancak OKUTAN NILSSON, çalıştıranların/tayin edenlerin tam ruhsat hakkına sahip olduğunu kabul etmenin bu kişiler ile çalışanlar arasındaki menfaat dengesine uygun olmayacağını ifade etmektedir. Buna gerekçe olarak, bu durumda çalışanın hala sahip oldukları mali hakları başkalarına devredebileceği ve bunun da ruhsat sahibinin haklarını zedeleyebileceği ileri sürmektedir⁴⁸¹. Nihayet yazar, eser üzerindeki mali hakların çalıştıranlara/tayin edenlere ait olacağını ve eser sahipliği statüsünün çalışan kişide kalacağını savunmaktadır⁴⁸².

⁴⁸⁰ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 353; BAYGIN, Cem, “Fikri Hukukta Yaratıcı Eser Sahibi ve Eser Üzerindeki Mali Hakları Kanunen Kullanmaya Yetkili Sayılan Kişiler”, Prof Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2002, s. 151; CİNOĞLU, Funda, Eser Üzerinde İşverenin Hak Sahipliği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 55; EREL, Fikir ve Sanat, s. 193; KARADEMİR, Artür, “Çalışanların Yarattığı Eserler Üzerinde Fikri Hakların Kullanılması”, THD, S. 128, 2017/4, s. 125; ÖZ, s. 16; YILDIZ, Özge, “Çalışanların Meydana Getirdiği Eserler”, İÜHF, C. LXXII, S. 2, 2014, s. 524.

⁴⁸¹ OKUTAN NILSSON, s. 494.

⁴⁸² OKUTAN NILSSON, s. 494. Bu yönde görüşler için ayrıca bkz. KARAMAN COŞGUN, Özlem, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında İşveren ve Tayin Edenin Eser Üzerindeki Hakları”, MÜHF-HAD, C.13, S.1-2, 2007, s. 45; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 145; YUSUFOĞLU, Fülürya, “Eseri

Kural olarak bir eser üzerindeki haklar eser sahibine aittir. Kanuni bir istisna bulunmadığı sürece bu hakların başkalarına ait olacağını söylemek isabetli olmaz. Kanun koyucunun hükmün önceki hallerinde yer verilmiş olan “*eserin sahipleri*”, “*mali hak sahipleri*” gibi ifadelerden vazgeçmesi bu noktada bir anlam ifade etmelidir. Bu yönde açık bir hükme yer verilmediği halde mali hakların çalıştıranlara/tayin edenlere ait olacağını ileri sürmek güçtür. Bu sebeple FSEK m.18/II ile çalıştıranlara/tayin edenlere tanınan kullanma yetkisinin bir tam ruhsat olduğu yönündeki görüşe katılmaktayız.

Tam ruhsat görüşünün kabulü halinde çalışanın sahip olduğu mali hakkın durumu, intifa hakkı verilmiş bir eşya üzerindeki çıplak mülkiyet hakkına benzemektedir⁴⁸³. Kanun koyucunun tam ruhsata ilişkin düzenlemesi de bu anlayışa uygundur. FSEK m.56/III’e göre, tam ruhsatlar hakkında intifa hakkına dair hükümler uygulanır. Dolayısıyla çalışanlar mali haklarını bir başkasına devretse bile devralan çıplak mülkiyet hakkına benzer bir hak elde etmiş olacaktır⁴⁸⁴.

Çalıştıranların veya tayin edenlerin sahip olduğu ruhsat hakkı süre ile kısıtlı değildir⁴⁸⁵. Ancak tabii ki eser korumasına ilişkin olarak FSEK’te belirlenen süreler burada da geçerli olacaktır.

Hükmün kapsamına ilişkin olarak açıklanmaya muhtaç ikinci husus ise “haklar” ifadesinin hangi hakları kapsadığıdır. 4630 sayılı Kanun değişikliği bu hususta da değişiklik getirmiş ve “*mali hak*” yerine “*eser üzerindeki haklar*” şeklinde genel bir ifade kullanılmıştır. Öğretide bu ifadenin Kanunda açıkça ifade edilmiş olmasa da mali haklar şeklinde anlaşılması gerektiği savunulmuştur⁴⁸⁶. Ancak çalıştırının/tayin edenin mali hakları kullanması bazı manevi hakların da kullanılmasını gerekli kılar. Bu kişilerin, eser üzerindeki manevi hakları ve bilhassa da umuma arz hakkını kullanma yetkisinin

Meydana Getirenlerin Mali Hak Sahibi Sayılmadıkları Haller”, Ünal Tekinalp’e Armağan, İstanbul, 2003, s. 402-404.

⁴⁸³ BAYGIN, s. 152.

⁴⁸⁴ BAYGIN, s. 152.

⁴⁸⁵ ÖZ, s. 16. “*Bu konudaki hak ve yetkiler hizmet ilişkisinin devamı süresince meydana getirilen eserlere ilişkin olup, iş akdinin sona ermesi ile birlikte bu hakların (mali hakları kullanma yetkisinin) yeniden eser sahibine avdet etmesi söz konusu değildir.*” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 16.4.2013, E. 2011/5724, K. 2013/7409 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 660-661).

⁴⁸⁶ BAYGIN, s. 149; KARAMAN COŞGUN, s. 44; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 145; YUSUFOĞLU, s. 404.

bulunmadığını kabul etmek mali hakları da kullanılamaz hale getirecektir⁴⁸⁷. Bu sebeple hükmün mali hakların kullanılmasının gerektirdiği ölçüde manevi hakları kullanma yetkisini de kapsadığının kabulü gerekir⁴⁸⁸. Ayrıca Milli Eğitim, Kültür ve Gençlik ve Spor Komisyonu'nun 4630 sayılı Kanun değişikliği ile ilgili olarak hazırladığı raporda, söz konusu değişikliğe ilişkin madde gerekçesinde (Gerekçe m.11) şu ifadeler yer verilmiştir: “*Mevcut Kanunun 10 uncu maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak, tüzel kişilerin çalıştırdıkları kişiler tarafından yaratılan eserler üzerindeki manevî ve malî haklar kullanılabilceği de hükme bağlanmıştır.*” Bu gerekçe benimsediğimiz görüş ile uyum göstermektedir.

Çalıştıranların/tayin edenlerin çalışanların eserler üzerinde tam ruhsat hakkını elde edebilmesi için eserin çalışanın görmekte olduğu iş çerçevesinde yaratılmış olması gerekir⁴⁸⁹. Son olarak ifade etmek gerekir ki FSEK m.18/II bir yedek hukuk kuralıdır⁴⁹⁰. Taraflar arasındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşıldığı durumlarda FSEK m.18/II uygulanmayacaktır.

2. Çalışanların Ürettiği Çizgi Romanlar

Çalışanların eser sahipliği bahsi, genellikle dergi ve gazetelerde yayınlanan bir eser türü olan çizgi roman açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda değerlendirilecek çizgi romanlar yazarların/çizerlerin bir dergi veya gazete işletmesi ile kurdukları iş ilişkisi kapsamında çoğu zaman periyodik olarak ürettikleri eserlerdir. Bu durum bir eser sahibinin ürettiği çizgi romanın dergide veya gazetede yayımlanması için tek seferlik yaptığı sözleşme ile karıştırılmamalıdır.

Yukarıda ifade edildiği üzere çalışanların işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar çalıştıranlar veya tayin edenlerce kullanılır. Ancak bu kullanımın sınırları iyi çizilmelidir. Sözleşmede ilave bir hüküm olmadığı sürece çalıştıranın yalnızca çizgi romanın okuyucuya sunulması için gerekli olan hakları

⁴⁸⁷ OKUTAN NILSSON, s. 491-492.

⁴⁸⁸ ATEŞ, Eser Sahipliği, s. 365-366; CİNOĞLU, s. 54; KARADEMİR, s. 126-127; OKUTAN NILSSON, s. 492; ÖZ, s. 15.

⁴⁸⁹ BOZBEL, Eser, s. 78; ÖZ, s. 14; YILDIZ, Özge, s. 516-517; YUSUFOĞLU, s. 408.

⁴⁹⁰ BAYGIN, s. 152; ÖZ, s. 10; YILDIZ, Özge, s. 519.

kullanabileceği kabul edilmelidir⁴⁹¹. Bu haklar mali haklar yönünden çoğaltma, yayma ve temsil hakları; manevi haklar yönünden ise umuma arz hakkıdır⁴⁹². İşleme hakkının ise işin niteliği gereği devredilmediğinin kabulü uygun olacaktır. Bu durumda dergi veya gazetede yayınlanan bir çizgi roman veya içerisindeki bir çizgi karakterin sinemaya uyarlanması veya başka şekillerde işlenebilmesi için çalıştırandan değil eser sahibinden izin alınmalıdır.

Yargıtay “Lombak” markasının hükümsüzlüğüne ilişkin kararında konuya ilişkin önemli bir saptama yapmıştır. Dava konusu “Lombak” ibaresi, daha önce “Limon” adlı mizah dergisinde yazarlık/çizerlik yapan davacının dergideki köşesine verdiği addır. Davacı iş ilişkisi sona erdikten sonra bu adı taşıyan bir dergi ve üç adet kitap yayınlamıştır. Limon dergisinin sahibi olan davalı taraf ise bu ibareyi marka olarak tescil ettirmiştir. Dava bu markanın hükümsüzlüğüne ilişkindir. Yargıtay, “*marka olarak kullanma hakkı*”⁴⁹³nın hizmet ilişkisi çerçevesinde işveren tarafından kullanılacak haklardan birisi olmadığını ifade etmiş ve markanın hükümsüzlüğüne karar vermiştir⁴⁹⁴.

Çalıştırmanın çizgi roman üzerinde sahip olduğu haklar sadece yayınlanmak üzere hazırlanmış olan nüshalara ilişkin olacaktır⁴⁹⁵. Bu durum özellikle çizgi karakterler

⁴⁹¹ Aksi görüşü savunan MERDİVAN’a göre ise çalıştırın/tayin eden mali hakların tümü üzerinde kullanım yetkisine sahip olacaktır. Yazar bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “...*çalışma ilişkisi içerisinde vücuda getirilen eserlerin niteliği ve kullanım amacı ile çalışanın şahsi özellikleri nazara alınarak, işverenin yalnızca bir kısım mali hakların kullanım yetkisine sahip olabileceğini, kalan mali hakları kullanım yetkisinin eser sahibine ait olacağına ilişkin bir yoruma gidilmesi mümkün görünmemektedir.*” Bkz. YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 578-579. Yargıtay’ın da bu yönde bir kararı bulunmaktadır. Yüksek mahkeme söz konusu kararında şu ifadelerle yer vermiştir: “...*hizmet akdinde öze bir hüküm de bulunmadığı sürece 5846 sayılı FSEK’in 52. maddesine uygun yazılı bir devir sözleşmesine gerek olmaksızın bu kanunda sayılan mali hakların tamamını kullanma yetkisi yasal koruma süresinin sonuna kadar olacak şekilde davalı işverene intikal etmektedir.*” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 16.4.2013, E. 2011/5724, K. 2013/7409 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 660-661).

⁴⁹² Eser sahibinin haklarına ilişkin bölümde bu hakların içeriğine ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılacaktır.

⁴⁹³ Belirtmek gerekir ki eser sahibi olmak veya eser üzerinde mali hak sahibi olmak kişiye söz konusu eseri “*marka olarak kullanma hakkı*” vermez. Marka hakkı kural olarak tescil ile kazanılır (SMK m.7/I). Yargıtay’ın söz konusu hakkı ifade etmek için bu terimi tercih etmiş olması isabetli değildir. Bir eserin marka olarak tescil edilmesi noktasında eser sahibine tanınan hak markanın tesciline itiraz etme hakkıdır (SMK m.6/VI).

⁴⁹⁴ “...*davalı işverenin sadece dergide yayınlanmak üzere sınırlı bir amaçla kullanılan çizimleri simgeleyen Lombak ibaresi üzerinde hizmet ilişkisine konu olmayan marka olarak kullanma hakkı mevcut olmayıp...*” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 19.4.2007, E. 2006/1155, K. 2007/6121 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 148-149).

⁴⁹⁵ “*Bu konudaki hak ve yetkiler hizmet ilişkisinin devamı süresince meydana getirilen eserlere ilişkin olup, iş akdinin sona ermesi ile birlikte bu hakların (mali hakları kullanma yetkisinin) yeniden eser sahibine avdet etmesi söz konusu değildir.*” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 16.4.2013, E. 2011/5724, K. 2013/7409 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 660-661).

yönünden önem arz etmektedir. Zira bir çizgi roman sanatçısı bir dergide çizmekte olduğu karakteri iş ilişkisinin sona ermesinden sonra başka bir dergide de kullanmak isteyebilir. Çizgi karakterin bir dergide yayımlanmış olması ve hatta ilk defa o dergide yaratılmış olması bu karakterin dergi sahibine ait olması sonucunu doğurmaz⁴⁹⁶. Bu gibi bir durumda önceki işveren söz konusu çizgi karakterin yeni bir hikaye çerçevesinde kullanılmasına mani olamaz⁴⁹⁷. Yine bu ilişkisi içerisinde yaratılmış bir çizgi karakterin marka olarak tescili çalıştırmanın değil eser sahibinin inisiyatifinde olacaktır⁴⁹⁸.

II. ESER SAHİBİNİN ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNDEKİ HAKLARI

Kanun koyucu eser sahibinin haklarını manevi haklar ve mali haklar olarak iki gruba ayırmıştır. Ne var ki bu hakları birbirlerinden ayrı tutmak her zaman kolay

⁴⁹⁶ ERDİL, Şerh, s. 181.

⁴⁹⁷ "...dava konusu tiplmeleri yaratan ile devreden şirket arasında bu tiplerin devredene ait olacağına dair sözleşmede hüküm bulunmadığı esasen davalıların böyle bir taahhüdü bulunsu bile bu taahhüdün BK'nun 23 ve BK'nun 19-20 maddeleri uyarınca batıl olacağı FSEK 50 maddesi uyarınca ileride vücuda getirilecek eserlerin telif haklarının belli kayıt ve şartlarla devri mümkün ise de davalıların hizmet sözleşmesinde böyle bir hükmün de bulunmadığı, dolayısıyla fikir işçisi olan davalıların sözleşmeden önce veya sonra yarattıkları eserleri yayımlama haklarının mevcut olacağı, buna devralan davacının müdahale hakkı bulunmadığı..." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 14.10.1993, E. 4962, K. 6493 (ERDİL, Şerh, s. 211-213).

⁴⁹⁸ "Davalı şirketin davacı ile arasındaki hizmet akdine dayalı olarak çalıştırılan sıfatıyla sahip olduğu haklara gelince;

Gerçekten de, FSEK'nun 18/2 nci maddesindeki, "aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır" hükmüne göre, davalı şirkette çalıştığı sırada davacı tarafından çizimi yapılan karikatür eserleri üzerindeki mali hakların kullanım yetkisi davalıya aittir. Ancak, karikatür eserlerin mali haklarının kullanım yetkisinin davalı şirkete ait olması; bu eserlerde yer alan ve "baskın karakter" olma durumu arz eden belirli bir tipleme (çizgi karakter) üzerinde de mali hak sahibi olacağı sonucunu doğurmaz.

Taraflar arasındaki uyumsuzluk, hizmet sözleşmesi uyarınca davacı tarafından çizilen ve davalıya ait dergide yayımlanan karikatür eserlerin mali haklarının kullanımı ile ilgili olmayıp, bu eserlerin içinde yer alan ve baskın karakterini oluşturan "Kötü Kedi Şerafettin" tiplemesinin davalı şirket tarafından marka olarak kullanıp kullanılmayacağına ilişkindir.

Her somut uyumsuzluğun özellikleri göz önüne alınmak kaydıyla, bu tür tiplmelerin içinde yer aldıkları çizgi-karikatür eserlerden bağımsız bir eser olma vasfına sahip olabilme ihtimali nedeniyle, koşulları oluştuğu taktirde, eser sahibinin tipleme üzerinde ayrıca telif hakkı mevcuttur.

Yukarıda özetlenen kabule göre de, uyumsuzluk konusu "Kötü Kedi Şerafettin" tiplemesi davacı tarafından yaratılmış olup, yayımlandığı dergilerde yine davacı tarafından çizilen karikatür eserlerinde baskın karakter olarak yer almak suretiyle FSEK'nun 4/1-8 nci bendi uyarınca bağımsız bir güzel sanat eseridir.

Anılan tiplemenin eser sahibi davacı olduğundan, onun izni alınmaksızın davalı şirket tarafından marka olarak tescil ettirilmesi 556 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 8/1-5 nci bendine göre davacının telif hakkının ihlali sonucunu doğurur. Davalı böyle bir iznin varlığını kanıtlayamamıştır..." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 18.11.2005, E. 2004/13221, K. 2005/11244 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2017).

olmamaktadır. Çünkü bu haklar bazı noktalarda kesişmekte ve bu noktalara temas eden ihlallerde eser sahibinin hem manevi hem de mali hakları aynı anda ihlal edilebilmektedir.

Bir diğer önemli husus ise FSEK’te hakların sınırlı şekilde sayılmış olmasıdır. Tercih edilen bu yöntem teknik gelişmeler karşısında yetersiz kalacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Zira bu gelişmeler eserden yararlanma noktasında yeni imkanlar doğursa bile kanun koyucu bu yeni imkanları bir hak olarak tanımadığı sürece eser sahibi bundan yararlanamayacaktır⁴⁹⁹. Öte yandan hakların bir bütün olarak değil de ayrı ayrı düzenlenmiş olması bunların niteliği ve kapsamının açıkça belirlenebilmesi yönünden faydalı bulunmaktadır⁵⁰⁰.

Aşağıda çizgi roman eserlerini ilgilendirdiği ölçüde sırasıyla manevi haklar ve mali haklar ile ilgili açıklamalar yapılacaktır.

A. Manevi Haklar

1. Genel Nitelikleri

Manevi haklar eser sahibinin kişiliğine bağlı haklardır⁵⁰¹. Ancak her ne kadar birbirlerine çok uzak kavramlar olmasa da manevi haklar ile medeni hukuk anlamındaki kişilik hakkının farklı iki hak türü olduğunun altını çizmek gerekir⁵⁰². Manevi haklar ile kişilik hakkı birkaç önemli noktada ayrılmaktadır. Bu ayrışma henüz hakların doğumunda dahi kendisini gösterir. Bu hakların korunmasına ilişkin süreler de farklılık arz etmektedir. Kişilik hakkının konusunu oluşturan değerler, tam ve sağ doymak kaydıyla, doğumla birlikte doğrudan kazanılır ve ölümüne kadar kişiye bağlı kalır⁵⁰³.

⁴⁹⁹ **DEMİRBAŞ, Ali**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda Eser Sahibinin Mali Haklarına Tecavüz Halinde Hak Sahibine Sağlanan Hukuki Koruma, İstanbul, 2015, s. 11; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 280.

⁵⁰⁰ **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 135.

⁵⁰¹ **CARON**, s. 220; **ERDİL**, Şerh, s. 480; **ÖZTRAK**, s. 36; **SIRINELLI**, s. 71; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 160-161; **YAVUZ, Levent**, “Eser Sahibinin Eserini Kamuya Sunma Hakkı (FSEK m.14) ve Manevi Hakların Üçüncü Kişiler ve Eser Sahibinin Yakınları Tarafından Kullanılması (FSEK m.19)”, Yargıtay Dergisi, C. 33, S. 1-2, Ocak-Nisan 2007, s. 59.

⁵⁰² Bu yönde ayrıntılı açıklamalar için bkz. **AKSU, Mustafa**, “Eser Yaratıcısının Eseri Üzerindeki Manevi Hakları (Eser Yaratıcısı Kişilik Hakkı) ile Genel Kişilik Hakkı İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, Cilt I, İstanbul, 2010, s. 157-158; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 287; **TOSUN**, Manevi Haklar, s. 85-87.

⁵⁰³ **HELVACI, Serap**, Gerçek Kişiler, 7. Bası, İstanbul, 2016, s. 101.

Manevi haklardan söz edebilmek için ise bir eser meydana getirilmiş olması gerekir⁵⁰⁴. Ayrıca kişilik hakkından farklı olarak eser sahibinin ölümünden sonra dahi bu haklar eser sahibinin yakınları tarafından kullanılabilir⁵⁰⁵.

Manevi haklar ileri sürülebileceği çevre açısından mutlak haklardandır⁵⁰⁶. Yani eser sahibi FSEK'te kendisine tanınmış olan yetkileri manevi hakkını ihlal eden herkese karşı ileri sürebilir. Öyle ki eser üzerinde mali hak elde eden kişilerin dahi manevi hakları ihlal etmesi halinde eser sahibi bu kişilere karşı manevi haklardan kaynaklanan taleplerini ileri sürebilir.

Öğretide manevi hakların özü olarak nitelendirilen bir iç tabakasının olduğu ve bu özün mirasçılara intikal etmeyeceği veya ölüme bağlı tasarrufla ya da sağlar arası işlemlerle bir başkasına devredilemeyeceği kabul edilmektedir⁵⁰⁷. Ancak özüne dokunmamak kaydıyla manevi hakları kullanma yetkisinin devri mümkün görülmektedir⁵⁰⁸. Yargıtay'ın da görüşü bu yöndedir⁵⁰⁹. FSEK m.19'da manevi hakların *post mortem* kullanımına ilişkin hükümlere yer verilmiş olması bu görüşle uyum göstermektedir. Zira bu hükme göre eser sahibi dilerse kendisine tanınan hakların kullanım tarzını belirleme yetkisini istediği kişiye bırakabilmekte fakat bunu yapmadığı takdirde bu yetki FSEK m.19 gereği eser sahibinin yakınlarına ait olmaktadır⁵¹⁰. Hemen

⁵⁰⁴ JANSSENS, Marie-Christine, "Le Droit Moral en Belgique", Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, Vol. 25, No. 1, 2013, s. 101.

⁵⁰⁵ AKSU, Manevi Haklar, s. 153; EREL, Fikir ve Sanat, s. 284; SULUK/ORHAN, s. 321-322.

⁵⁰⁶ ALAS ŞEKERBAY, Cennet, "5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Manevi Hakları Kullanma Yetkisi", THD, S. 128, 2017/4, s. 79; ANTALYA, O. Gökhan/TOPUZ, Murat, Medeni Hukuk, İstanbul, 2016, s. 141-142; HELVACI, Serap/ERLÜLE, Fulya, Medeni Hukuk, 4. Bası, İstanbul, 2016, s. 28; OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami, Medeni Hukuk, 17. Bası, İstanbul, 2011, s. 153; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 161; TOSUN, Manevi Haklar, s. 84.

⁵⁰⁷ ALAS ŞEKERBAY, s. 79; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 134; TOSUN, Manevi Haklar, s. 89.

⁵⁰⁸ AKSU, Manevi Haklar, s. 155; BELLİCAN, Cüneyt, "Eser Sahibinin Manevi Haklarını Sınırlandıran Hukuki İşlemler ve Bazı Durumlar", Prof. Dr. İlhan Uluşan'a Armağan, Cilt I, Ankara, 2016, s. 283; NAL/SULUK, s. 88; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 164; TOSUN, Manevi Haklar, s. 89; YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 60.

⁵⁰⁹ "...eser sahipliğinden kaynaklanan manevi haklar miras yoluyla intikal etmeyecekleri gibi, ölüme bağlı tasarruflara konu olmazlar ve sağlararası işlemlerle de devir edilemezler. Manevi haklardan feragat de geçerli değildir. Ancak, manevi hakların kullanılma yetkisi devredilebilir." Bkz. Yargıtay HGK, T. 28.5.2008, E. 2008/11-368, K. 2008/393 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2017).

⁵¹⁰ FSEK m.19/I: "Eser sahibi 14 ve 15 inci maddelerin birinci fıkralarıyla kendisine tanınan salahiyetlerin kullanılış tarzlarını tesbit etmemişse yahut bu hususu her hangi bir kimseye bırakmamışsa bu salahiyetlerin ölümünden sonra kullanılması, vasiyeti tenfiz memuruna; bu tayin edilmemişse sırasıyla sağ kalan eşi ile çocuklarına ve mansup mirasçılara, ana - babasına, kardeşlerine aittir."

belirtmek gerekir ki hükümde sayılan kişiler mirasçılık sıfatından dolayı değil; Kanun gereği bir yetki elde etmektedir⁵¹¹. Bu kişilerin sahip olduğu haklar “yakınların hakları” şeklinde ifade edilmektedir⁵¹². Belirlenecek kullanım tarzı elbette ki manevi hakkın özünü zedelememelidir. Manevi hakkı kullanım şeklinin hakkın özüne etki edip etmeyeceği somut olayın şartları dikkate alınarak ve her bir hak türünün özellikleri düşünülerek ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Manevi hakların süreyle sınırlanıp sınırlanmayacakları bir hukuk politikası tercihidir. Örneğin İsviçre hukukunda manevi haklara ilişkin koruma eser sahibinin ölümünden itibaren 70 yıl ile sınırlıken⁵¹³; Fransa hukukunda kanun koyucunun tercihi bu hakları süreyle sınırlamamak yönünde olmuştur⁵¹⁴. Türk hukuku açısından bakılacak olursa manevi hakların korunma süresiyle ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak öğretilerde Türk hukuku açısından manevi hakların süreyle sınırlı olmadığı kabul edilmektedir⁵¹⁵.

2. Türleri

Eser sahibinin manevi hakları şunlardır: umuma arz hakkı, eser sahibi olarak tanıtılma hakkı, eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkı ve eser sahibinin zilyed ve malike karşı hakları. Bu hakların her biri FSEK m.14-17’de ayrı bir madde şeklinde düzenlenmiştir.

a. Umuma Arz Hakkı

Bir eserin umuma arz edilip edilmeyeceğine ve gerçekleşecekse umuma arzın zamanı ve tarzına karar verme hakkı münhasıran eser sahibine aittir (FSEK m.14/I). Esasen bu hüküm ile eser sahibine iki hak tanınmaktadır: izni dışında eserin kendi

⁵¹¹ AKSU, Manevi Haklar, s. 153-154; ALAS ŞEKERBAY, s. 78; EREL, Fikir ve Sanat, s. 283; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 162.

⁵¹² ALAS ŞEKERBAY, s. 78; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 162; YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 64.

⁵¹³ Bkz. BARRELET/EGLOFF, s. 196; DESSEMONTET, s. 266; DE WERRA, Jacques, “Le Droit Moral en Suisse”, Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, Vol. 25, No. 1, 2013, s. 543 vd.

⁵¹⁴ Bkz. CARON, s. 222; COLOMBET, s. 128; SIRINELLI, s. 70.

⁵¹⁵ ALAS ŞEKERBAY, s. 77; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 138; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 163; TOSUN, Manevi Haklar, s. 87-89.

mahremiyet alanından çıkmasına engel olmak ve eserin umuma arzına karar vermesi halinde bunun zamanı ve şeklini belirlemek.

Bir fikir ve sanat eserinin umuma arzı aleniyet kazanması yoluyla gerçekleşir⁵¹⁶. Eser bizzat eser sahibi tarafından alenileştirilebileceği gibi bu işlem onun onayı ile bir başkası tarafından da gerçekleştirilebilir⁵¹⁷. Eserin umuma arzı yalnızca bir kere gerçekleşebilecek bir hukuki fiildir ve bu fiilin gerçekleşmesi ile birlikte bu hak artık tükeneciktir⁵¹⁸. Eser, umuma arz ile birlikte yaratıcısının mahremiyet alanından çıkarak fikir ve sanat hayatının bir parçası haline gelir⁵¹⁹. Bu sayede eserin fikir ve sanat eserleri hukuku tarafından koruması da mümkün hale gelmiş olur⁵²⁰.

Yayımlanma ise, “bir eserin aslından çoğaltma ile elde edilen nüshaları hak sahibinin rızasıyla satışa çıkarılma veya dağıtılma yahut diğer bir şekilde ticaret mevkiine konulma suretiyle” umuma arz edilmesidir (FSEK m.7/II). Başka bir deyişle yayımlamanın alenileştirilmesinin özel bir şekli olduğu söylenebilir⁵²¹. Çizgi romanın umuma arzı de çoğunlukla dergi veya gazetelerde yayımlanma şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak günümüz teknolojik şartları düşünülürse çizgi romanın internet sitesi yoluyla veya benzer şekillerde umuma arzı da mümkündür. Hatta yakın zamanda Google şirketi tarafından kullanıcılara sunulan bir program (Bubble Zoom) sayesinde çizgi roman, akıllı telefonlar vasıtasıyla dahi okunabilecek bir tür haline gelmiştir.

Umum kavramı öğretilerde dar yorumlanmakta ve eser sahibinin eserini yakın çevresine göstererek fikir alması veya eserin yayınevine gönderilmiş olması umuma arz

⁵¹⁶ EREL, Fikir ve Sanat, s. 137; GÖKYAYLA, s. 144; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 139; HIRSCH, Fikri ve Sınai Haklar, s. 187; YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 60.

⁵¹⁷ AYİTER, s. 117; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 164.

⁵¹⁸ ATEŞ, Mustafa, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması, Ankara, 2003, s. 132; BOZBEL, Eser, s. 154; ERDİL, Şerh, s. 432-433; TOSUN, Manevi Haklar, s. 96. YAVUZ ise aksi görüşü savunmakta ve bu görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: “Her ne kadar, kural olarak, eserin kamuya sunulması bir defalık hukuki eylem ise de, bu yolla eserin alenileşmesi sağlanmakta ve eser fikri mülkiyet hukukunun koruma konusu haline gelmektedir. Kamuya sunma hakkı, eser alenileştikten sonra da devam eder ve izinsiz çoğaltma, yayma vb. her türlü mali haklara tecavüz oluşturan eylemlerin gerçekleştirilmesi halinde, eser sahibine, ihlal edilen mali hak taleplerinin yanında, FSEK’nın 14/1. fıkrası uyarınca, kamuya sunma hakkının ihlalden dolayı tecavüzün önlenmesi ve manevi hak tazminatı talep etme yetkisi de verir.” Bkz. YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 63.

⁵¹⁹ AYİTER, s. 115; GÖKYAYLA, s. 144; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 139; HIRSCH, Fikri ve Sınai Haklar, s. 187.

⁵²⁰ EREL, Fikir ve Sanat, s. 137; YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 61.

⁵²¹ EREL, Fikir ve Sanat, s. 105; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 126.

olarak kabul edilmemektedir⁵²². Umuma arzın gerçekleşmiş sayılması için eserin belirsiz ve geniş çerçevede topluma açıklamış olması gerekir⁵²³.

Bütünü veya önemli bir kısmı henüz alenileşmemiş bir eserin içeriği hakkında bilgi verme hakkı eser sahibine aittir (FSEK m.14/II). Eserin içeriği hakkında bilgi verilmesi eserin alenileştiği anlamına gelmez⁵²⁴. Bu ikisi farklı kavramlardır. Ancak eserin içeriği hakkında ayrıntılı şekilde bilgi verilmiş ise eserin alenileştiği kabul edilebilir⁵²⁵. Eserin içeriği hakkında bilgi verme hakkının ihlali cezai müeyyideye tabidir. Eser sahibinin izni olmaksızın, alenileşmemiş bir eserin içeriği hakkında kamuya açıklamada bulunan kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır (FSEK m.71/I-4).

Umuma arz hakkının manevi haklar arasında mali haklara en yakın hak olduğu söylenebilir. Hatta bu hakkın çift karakterli olarak nitelendirilmesi mümkündür⁵²⁶. Çoğu kez bir mali hakkın kullanılması umuma arz hakkının da kullanılmasını gerektirmektedir. Örneğin bir çizgi romanın umuma arz edilmeden yayımlanması veya çoğaltılması mümkün değildir. Öğretideki genel kabul gören bir görüşe göre yayma, temsil, umuma iletim gibi mali hakların devri halinde bu hakları devralan kişinin umuma arz hakkını kullanmasına zımnen rıza gösterilmiş sayılır⁵²⁷. Bu durumda çizgi roman üzerindeki mali hakları devralan yayınevi umuma arz hakkını kullanabilecektir. Aksi halde yayınevinin (devralanın) bu hakları devralmasının herhangi bir faydası kalmamaktadır⁵²⁸.

Çalışanların ürettiği eserler üzerindeki mali hakların ve bu hakların kullanılması için gerekli olduğu ölçüde manevi hakların işveren tarafından kullanılacağını⁵²⁹ ifade etmiştik. Bu noktada özellikle umuma arz hakkının da işveren tarafından kullanılacağı kabul edilmelidir. Hayatın olağan akışı bu yönde düşünmeyi gerektirir. Şöyle ki birden

⁵²² **HIRSCH**, Fikri ve Sınai Haklar, s. 159; **KILIÇOĞLU**, Fikri Haklar, s. 244-245; **SULUK/ORHAN**, s. 325; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 164-165; **TOSUN**, Manevi Haklar, s. 100.

⁵²³ **KILIÇOĞLU**, Fikri Haklar, s. 244.

⁵²⁴ **ATEŞ**, Haklar, s. 138; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 164.

⁵²⁵ **ATEŞ**, Haklar, s. 138; **GÖKYAYLA**, s. 148; **TOSUN**, Manevi Haklar, s. 103.

⁵²⁶ **BELLİCAN**, Manevi Haklar, s. 293.

⁵²⁷ **ATEŞ**, Haklar, s. 135; **BOZBEL**, Eser, s. 155; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 137; **GÖKYAYLA**, s. 145; **OKUTAN NILSSON**, s. 491; **ÖZTRAK**, s. 49; **TOSUN**, Manevi Haklar, s. 101; **YAVUZ**, Kamuya Sunma Hakkı, s. 60.

⁵²⁸ **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 297.

⁵²⁹ Bkz. **ATEŞ**, Eser Sahipliği, s. 365-366; **CİNOĞLU**, s. 54; **KARADEMİR**, s. 126-127; **OKUTAN NILSSON**, s. 492; **ÖZ**, s. 15.

çok çizgi romanın yayınlandığı bir dergide derginin umuma arz edileceği tarihin eser sahipleri tarafından belirlenmesini beklemek işin niteliği ile bağdaşmaz. Bu hakkı onların yerine işveren kullanacaktır.

Eserin umuma arz şekline eser sahibi dışındaki kişilerin karar verdiği ihtimallerde eser sahibi tümüyle etkisiz bırakılmamıştır. Eser sahibinin şeref ve itibarının zedelenmesi durumunda müdahale yetkisi bulunmaktadır. Konuya ilişkin FSEK m.14/II hükmü şu şekildedir: “Eserin umuma arzedilmesi veya yayımlanma tarzı, sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek mahiyette ise eser sahibi, başkasına yazılı izin vermiş olsa bile eserin gerek aslının gerek işlenmiş şeklinin umuma tanıtılmasını veya yayımlanmasını menedebilir. Menetme yetkisinden sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür. Diğer tarafın tazminat hakkı saklıdır.” Eserin umuma arz şeklinin eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyip zedelediği değerlendirilirken eser sahibinin kişisel görüşlerine değil objektif kriterlere başvurulması gerekir⁵³⁰.

İşlenme eser her ne kadar başka eser veya eserlerden besleniyor olsa da kendi başına eser niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla işlenme eser üzerinde ayrıca bir umuma arz hakkı mevcuttur ve bu hak işleyen tarafından kullanılır⁵³¹. Bir edebiyat eserinden veya bir çizgi karakterden istifade edilerek meydana getirilen çizgi romanlar işlenme eser niteliği taşıdığı için bunlar üzerinde istifade ettiği eserlerden bağımsız bir umuma arz hakkı söz konusudur.

Ortak eserlerin umuma arz şekline ve zamanına eser sahipleri birlikte karar verecektir. Ortak eser sahipleri de diğer herkes gibi birbirlerinin umuma arz hakkına karşılıklı olarak saygı göstermelidir. Yargıtay bir kararında çizgi roman üzerindeki ortak eser sahiplerinden birisinin, diğerinin izni olmaksızın eseri umuma arz etmesini hak ihlali olarak değerlendirmiş ve hak ihlalinde bulunan ortak eser sahibini maddi ve manevi tazminat ödemeye mahkum etmiştir⁵³².

⁵³⁰ ATEŞ, Haklar, s. 139; EREL, Fikir ve Sanat, s. 138; ÖZTRAK, s. 49; YAVUZ, Kamuya Sunma Hakkı, s. 61.

⁵³¹ ERDİL, İşlenme Eserler, s. 87.

⁵³² “...davacı ile davalı O.D.’in 1980’li yılların başında “Sönmeyen Güneş Atatürk” isimli bir çizgi roman hazırladıkları, ancak umuma arzını yapmadıkları, anılan eserin çizimlerinin davalı yazım kısmının ise davacı tarafından meydana getirildiği, her ikisinin maddi olarak payının ise 1/2 olarak kabul edilebileceği, davalı Orhan’in anılan eseri davacı ismini çıkartmak suretiyle diğer davalı kuruma vererek umuma arzını

b. Eser Sahibi Olarak Tanıtılma Hakkı

Eser sahibi olarak tanıtılma hakkı, Bern Sözleşmesi uyarınca eser sahibinin asgari hakları arasında kabul edilmektedir⁵³³. Sözleşmenin mükerrer 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, “*eser sahibinin mali haklarından bağımsız olarak ve bu hakların devrinden sonra dahi, eser sahibi, eseri üzerindeki sahipliğini ileri sürmek...hakkına sahip olacaktır.*”

Frankofon literatüründe bu hakkın karşılığı olarak “droit à la paternité” terimi kullanılmaktadır⁵³⁴. Bu terimin doğrudan Türkçe çevirisi “babalık hakkı”⁵³⁵ şeklindedir. Yani yaratıcısının eseri ile kurduğu sahiplik ilişkisini ifade etmek için baba-evlat ilişkisi metaforu kullanılmıştır. Kullanılan terim mukayeseli hukukta bu bağa verilen önemin anlaşılması açısından önemlidir⁵³⁶.

Türk hukukunda ise bu hak, “*adın belirtilmesi salahiyeti*” kenar başlığını taşıyan FSEK m.15 hükmü ile düzenlenmiştir⁵³⁷. Bu hükme göre, “*eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar vermek salahiyeti munhasıran eser sahibine aittir.*”

Eser sahibi olarak tanıtılma hakkı, eserin yaratılması ile birlikte kendiliğinden doğar⁵³⁸. Dolayısıyla eser meydana getirilmiş ancak henüz eser sahibi tarafından umuma arz edilmiş olmasa dahi bu hak mevcut olacaktır⁵³⁹.

sağladığı, bu şekilde davacının manevi ve mali haklarının ihlal edildiğinin anlaşıldığı...” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 10.4.2008, E. 2007/1853, K. 2008/4748 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 306-307).

⁵³³ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 315; SULUK/ORHAN, s. 329; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 168.

⁵³⁴ Bkz. BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 284; CARON, s. 232; DE WERRA, Droit Moral, s. 531; DESSEMONTET, s. 217; JANSSENS, s. 111; LUCAS, André, “Droits des Auteurs – Droit Moral. Droit à la Paternité”, JurisClasseur, Fasc. 1214, 10 Eylül 2015, n° 1; SIRINELLI, s. 73.

⁵³⁵ Kullanılan terimin cinsiyetçi olduğu yönündeki eleştiriler için bkz. Bkz. JANSSENS, s. 111, dn. 90; LUCAS, Droit à la Paternité, n° 1; SIRINELLI, s. 73.

⁵³⁶ Özellikle *Droit d’Auteur* sistemini benimsemiş ülkelerde bu bağ çok sıkı şekilde ele alınmaktadır. Ancak *Copyright* sisteminin benimsendiği ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bu bağ görece daha zayıftır. Farklı hukuk sistemlerinin konuya yaklaşımı hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 133 vd.; TOSUN, Manevi Haklar, s. 123 vd.

⁵³⁷ TEKİNALP, gerek kullanılan kenar başlığının gerekse maddenin içeriğinin söz konusu hakkı yeterince açık ifade edemediği gerekçesiyle eleştirmektedir. Zira bu hakkın kapsamı adın eser üzerinde belirtilmesi ile sınırlı değildir. Korunmak istenen menfaat, kişinin eser sahibi olarak tanıtılmasıdır. Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 168. Ayrıca bkz. ATEŞ, Haklar, s. 141; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 305.

⁵³⁸ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 287; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 347.

⁵³⁹ YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 348.

Hakkın pozitif ve negatif olarak nitelendirilebilecek iki yönü bulunmaktadır. Hakkın pozitif yönü eserde eser sahibinin adının belirtilmesidir⁵⁴⁰. Kural olarak eser sahibinin adı eserde belirtilir⁵⁴¹. Eser sahibi hiçbir talepte bulunmasa dahi esere adı konmalıdır. Eserde adın belirtilmesi eserin türüne göre farklı şekillerde gerçekleşebilir. Örneğin basılı bir edebi eserde, eser sahibi çoğaltılmış nüshaların üzerinde adının yazılması şeklinde tanıtılırken; sinema eserlerinde filmin başında ve sonunda gösterilen jeneriklerde eser sahipleri anılmaktadır⁵⁴². Çizgi roman da basılı bir eser olduğu için eser sahibinin adı çizgi roman cildinin kapağında belirtilmelidir. Eğer bir dergi veya gazetede köşe şeklinde çiziliyorsa bu durumda da söz konusu köşenin üstünde veya altında eser sahibinin adı belirtilir.

Ortak eser niteliğindeki çizgi romanlarda eser sahibi sayılacak kişiler çoğunlukla yazar ve çizerdir. Arka plan çizeri, çinici veya renklendirme görevlisi gibi kişiler ise esere hususiyet katmadıkları sürece eser sahibi sayılmayacaklardır. Ancak eser sahibi statüsünü haiz olmasalar bile bu kişilerin esere katkıları bir şekilde belirtilmelidir. Bunların durumu sinema eserlerinde görev alan ancak eser sahibi sayılmayan kameraman, ışık şefi, makyöz gibi kişilerin durumuna benzetilebilir. Nasıl ki sinema eserlerinde filmin sonunda eser sahibi sayılmayan kişilerin dahi adı jenerikte belirtiliyorsa çizgi romana katkı sağlayan bu kişilerin de adları eserin iç kapağında veya son sayfada belirtilmelidir.

Eser sahibi adının belirtilmesi yönünde tercih kullanmışsa bunun şekline de karar verebilir. Eserde gerçek adını, bunun kısaltılmış halini veya lakabını kullanabilir⁵⁴³. Örneğin Tintin serisinin yaratıcısı olan Georges Rémi eserlerinde adını “Hergé” şeklinde belirtmeyi tercih etmektedir. Hergé ifadesi yazarın soyadının ve adının baş harflerinin Fransızca telaffuzundan türetilmiş bir isimdir⁵⁴⁴. Eserlerinde adının tamamını belirtmeyen bir diğer çizgi roman sanatçısı da Maurice de Bevere’dir. Lucky Luke⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ KİKKİS, Ioannis, “Bilgi Toplumunda Eser Sahibinin Manevi Hakkının Geleceği”, (Çev. İbrahim Kelağa Ahmet), Legal FSHD, S. 12, 2007, s. 959.

⁵⁴¹ BELLİCAN, Manevi Haklar, s. 301; VAN BUNNEN, Louis, “Les Pseudonymes en Droit Intellectuel”, Communication Commerce Electronique, No: 12, Aralık 2013, n° 2.

⁵⁴² ATEŞ, Haklar, s. 144; LUCAS, Droit à la Paternité, n° 16; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 361-362.

⁵⁴³ DE WERRA, Droit Moral, s. 531; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 247.

⁵⁴⁴ en.tintin.com/herge (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2017).

⁵⁴⁵ Lucky Luke çizgi roman serisi Türkiye’de “Red Kit” adıyla yayımlanmıştır.

çizgi karakterinin yaratıcısı olan yazar/çizer, eserlerinde “Morris” şeklinde tanıtılmaktadır.

Hakkın negatif yönü ise eser sahibine kendisini gizleme yetkisi tanımaktadır⁵⁴⁶. Eser sahibi çeşitli sebeplerle kendisini gerçek kimliği ile tanıtmak istemiyor olabilir. Bu durumda kendisi ile eseri arasındaki bağı gizli tutarak bir takma ad⁵⁴⁷ kullanabilir veya eserin anonim olarak umuma arz edilmesini talep edebilir⁵⁴⁸. Eser sahibi, gerçek kimliğini gizleyerek eseri umuma arz etmiş ise daha sonra eser sahibi olarak tanıtılmayı istemesi halinde eser sahibi olduğunu ispat etmesi gerekecektir⁵⁴⁹. Ayrıca eser sahibi olduğunu ispatlasa dahi önceden yayınlanan ilan veya tanıtımların değiştirilip bunlara adının konulmasını talep edemez⁵⁵⁰.

Çizgi roman veya diğer bölünebilir ortak eserlerde, eser sahiplerinden birisi eserde adını belirtmek istemiyor olsa dahi diğer eser sahibi eserin bütünü üzerinde tek eser sahibiymiş gibi tanıtılamaz. Örneğin yazarın adını belirtmek istemediği bir çizgi romanda çizer aynı zamanda yazılı kısımların da sahibiymiş gibi tanıtılamaz; yalnızca çizer olarak tanıtılması gerekir.

Hakkın negatif yönü eser sahibine kimliğini gizleme imkanı tanısa da bu haktan başka bir kişi lehine feragat edilmesi geçersiz kabul edilmelidir. Zira bu durumda manevi hakkın özü devredilmiş olur. Bu haktan başkası adına feragat edilmesi çoğunlukla hayalet yazarlık sözleşmesi kapsamında ortaya çıkmaktadır. Hayalet yazarlık⁵⁵¹; bir başkasının eser sahibi olarak tanıtılmasını kabul etmek kaydıyla, bir eserin kısmen veya tamamen meydana getirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Amerikan çizgi roman endüstrisinde bir dönem yaygın olarak hayalet yazarlardan/çizerlerden istifade edilmiştir. Hatta sonraki yıllarda Flash Gordon serisi ile adından çokça söz ettiren Alex Raymond dahi çizerliğe

⁵⁴⁶ KİKKİS, s. 959.

⁵⁴⁷ Takma ad (pseudonyme); kişinin sanatsal, edebi veya ticari hayatında gerçek kimliğini gizlemek için serbestçe seçtiği addır. Bkz. VAN BUNNEN, n° 1.

⁵⁴⁸ CARON, s. 234; DE WERRA, Droit Moral, s. 531.

⁵⁴⁹ TOSUN, Manevi Haklar, s. 114; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 353.

⁵⁵⁰ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 309; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 169.

⁵⁵¹ Hayalet yazar terimini İngiliz ve Amerikan uygulamasında kullanılan “ghostwriter” teriminin karşılığı olarak kullanmaktayız. Bununla beraber Türk öğretisinde bazı yazarlar bu terim yerine “gölge yazar” terimini tercih etmektedir. Bkz. BELLİCAN, Manevi Haklar, s. 298; BOZBEL, Eser, s. 242; TOSUN, Manevi Haklar, s. 229.

ilk başladı dönemde hayalet çizerlik yapmak zorunda kalmıřtır⁵⁵². Yargıtay, konuya ilişkin kararlarında istikrarlı bir şekilde -hayalet yazarlık terimini kullanmasa da- bu türden sözleşmelerin geçerli sayılmayacağına hkmetmiřtir⁵⁵³.

Eser sahibi, mali haklarını devretmiş olsa dahi eser sahibi olarak tanıtılma hakkına sahip olacaktır. Dolayısıyla mali hakları devralanların eser sahibinin hakkını kullanmaktaki tercihinine saygı gösterme yükümlülükleri vardır. Eser sahibi, eserde adının belirtilmesini tercih etmiş ise adı kendi tercih ettiği şekilde belirtilmeli; gerçek kimliğini gizlemeyi tercih etmiş ise bu tercihinine saygı göstermeli ve eser sahibinin gerçek adı aıklanmamalıdır⁵⁵⁴.

Bir kimsenin, kendi izni olmadan bir eserin sahibi olarak gösterilmesi halinde ise FSEK m.15 değil Türk Medeni Kanunu'nun kişilik hakkının korunmasına ilişkin hükümleri uygulama alanı bulacaktır⁵⁵⁵. TMK m.26/II'ye göre, "*adı haksız olarak kullanılan kişi buna son verilmesini; haksız kullanan kusurlu ise ayrıca madd zararının giderilmesini ve uğradığı haksızlığın niteliği gerektiriyorsa manevî tazminat ödenmesini isteyebilir.*" Kişilik hakkı kapsamındaki koruma kişinin nüfus kütüğüne kayıtlı olan adını, belli bir faaliyet alanında kullanılmak üzere seçtiği takma adını, lakabını, kısaltılmış veya temsili adını kapsayacak şekilde geniş deđerlendirilmektedir⁵⁵⁶.

Eser sahibi olarak tanıtılma hakkı bir yönüyle de tüketicileri ilgilendirmektedir. Eser sahibinin kendisini tanıttığı işaret sayesinde tüketicisi, eserin kaynağı ve özelliği

⁵⁵² **CANTEK**, s. 41.

⁵⁵³ "...eser sahibinin eseri üzerinde adının belirtilmesi hakkının kullanılmasına ilişkin yetki manevi hakların özüne aykırı bir şekilde bir başkasına devredilemez. Anılan Yasa'nın [FSEK] 15'inci maddesinden kaynaklanan manevi hak, eser ile sahibi arasında ilişki nedeni ile eser sahibine sıkı sıkıya bağlı bir hak olup, bu hakkın bir başkasına devri söz konusu olamayacağı gibi, manevi hakkı kullanma yetkisinin devri halinde dahi eserin eser sahibi ile olan bağını ortadan kaldıracak ve bir başkasını eser sahibi olarak gösterileceği biçimde serbesti tanıyan yetki devri de geçerli olamaz." Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 1.3.2010, E. 2008/10963, K. 2010/2239 (**GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 328-330); Yargıtay 11. HD, T. 13.09.2012, E. 2011/5707, K. 2012/13237 (**GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 322-323).

⁵⁵⁴ **YAVUZ/ALICA/MERDVAN**, s. 352-353; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 308; **TEKNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 169.

⁵⁵⁵ **ATEŞ**, Haklar, s. 143; **BAŞ**, s. 200; **SULUK/ORHAN**, s. 330; **TEKNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 169. Yargıtay 11. HD, T. 12.03.1998, E. 1997/9368, K. 1998/1667 (**SULUK/ORHAN**, s. 330-331). Mukayeseli hukukta bu yönde yaklaşım için bkz. **SİRİNELLİ**, s. 74.

⁵⁵⁶ **HELVACI**, s. 134-135; **OĞUZMAN, M. Kemal/SELİÇİ, zer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe**, Kişiler Hukuku, 16. Bası, İstanbül, 2016, s. 159.

hakkında bilgi edinebilecektir⁵⁵⁷. Böylece tüketicinin, bir eseri satın almadan veya bir sanat sergisini ziyaret etmeden önce eserle ilgili fikir sahibi olmasına imkan tanınmış olur.

Son olarak FSEK m.15/II’de ifade edildiği üzere işleme eserler üzerinde istifade edilen eser sahibinin adı belirtilmeli ve eserin işleme yoluyla meydana getirildiği açıkça belirtilmelidir.

c. Eserde Değişiklik Yapılmasını Önleme Hakkı

FSEK m.16/I’e göre, “*eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz.*” Bu hakkı adlandırırken Türk öğretisinde “eserde değişiklik yapılmasını önleme yetkisi/hakkı”⁵⁵⁸, “eserde değişiklik yapılmasını yasaklama yetkisi/hakkı”⁵⁵⁹ veya “eserde değişiklik yapılmasını men hakkı”⁵⁶⁰ gibi ifadeler kullanılırken; mukayeseli hukukta “eserin bütünlüğü hakkı”⁵⁶¹ veya “eserin bütünlüğüne saygı hakkı”⁵⁶² ifadeleri tercih edilmektedir. Bern Sözleşmesi mükerrer 6ncı maddesinin ilk fıkrasına göre tıpkı eser sahibi olarak tanıtılma hakkı gibi eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkı da eser sahibinin asgari haklarından. Söz konusu hüküm şu şekildedir:

“Eser sahibinin mali haklarından bağımsız olarak ve bu hakların devrinden sonra dahi, eser sahibi, eseri üzerindeki sahipliğini ileri sürmek ve eserinin her türlü tahrifine, bozulmasına veya diğer değişikliklerine veya şeref veya itibarına zarar verebilecek her türlü küçük düşürücü fiillere itiraz etme hakkına sahip olacaktır.”

Eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkının kapsamı ele alınırken eser sahibinin izninin alınmadığı ve alındığı ihtimaller ayrı değerlendirilmelidir. Kural olarak eser sahibinin izni olmadan eserde değişiklik yapılamaz. Bu sayede eser sahibine eserini kamuya sunduğu şekliyle koruma imkanı tanınmış olmaktadır⁵⁶³. Ayrıca manevi haklar

⁵⁵⁷ CARON, s. 233.

⁵⁵⁸ BEŞİROĞLU, s. 232; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 171.

⁵⁵⁹ EREL, Fikir ve Sanat, s. 145; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 249.

⁵⁶⁰ ERDİL, Şerh, s. 515; TOSUN, Manevi Haklar, s. 141.

⁵⁶¹ DE WERRA, Droit Moral, s. 534; DESSEMONTET, s. 219.

⁵⁶² SIRINELLI, s. 75.

⁵⁶³ BELLİCAN, Manevi Haklar, s. 306.

mutlak hak niteliğine sahip olduğu için eser sahibi bu hakkını herkese karşı ileri sürebilecektir. Eser üzerinde mali hak sahibi olanlar veya bir güzel sanat eserinin orijinali üzerinde mülkiyet hakkı elde edenler dahi eserde değişiklik yapmak istiyorlarsa eser sahibinden izin almaları gerekir⁵⁶⁴.

Bazı durumlarda mali hakların kullanımı eserde ufak değişikliklerin yapılmasını gerektirebilir. Bu durumu dikkate alan kanun koyucu FSEK m.16/II'de, hakların kullanımı sırasında işleme, çoğaltma, temsil veya yayın tekniği icabı zaruri olan değişikliklerin eser sahibinden bu değişiklikler için özel bir izin alınmamış olsa dahi yapılabileceğini düzenlemiştir.

FSEK düzenlemesi dikkate alınacak olursa eserde yapılacak değişikliğin bu hakkın ihlali sayılması için mutlaka eserde bir tahrifat veya bozulma meydana gelmesi gerekmez. Zira FSEK m.16/I'de herhangi bir ayrıma gidilmeden “*kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler*” şeklinde genel bir ifade kullanılmıştır. Bu sebeple değişiklik yapan kişinin esere pozitif bir katkı sunduğunu ileri sürerek sorumluluktan kurtulması söz konusu olamaz.

Öte yandan eser sahibinin izni ile yapılacak değişiklikler açısından da birtakım sınırlar söz konusudur. Çoğu kez eser sahibi yapılacak değişiklikleri sınırını kendisi belirleyecektir. Ancak eserde değişiklik yapılmasına ilişkin kayıtsız ve şartsız olarak izin verilmiş olsa dahi eser sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek veya eserin mahiyetini ve hususiyetini bozacak değişiklikler eser sahibi tarafından engellenebilir. Bu husus hakkın sert çekirdeğini oluşturur⁵⁶⁵. Eser sahibinin bu yetkisinden vazgeçmesi hükümsüzdür (FSEK m.16/III).

d. Eser Sahibinin Zilyed ve Malike Karşı Hakları

Eser sahibinin zilyed ve malike karşı hakları; eserin aslına ulaşma hakkı ve eseri sergileme hakkıdır. FSEK m.17'de düzenlenen bu hakların amacı eserin cisimleştiği

⁵⁶⁴ NAL/SULUK, s. 90.

⁵⁶⁵ GÖKYAYLA, s. 157; JANSSENS, s. 118.

nesne üzerinde malik ya da zilyed olan kişiyle eserin yaratıcısının arasında ilişkinin belirginleştirilmesidir⁵⁶⁶.

FSEK m.17/I'e göre eser sahibi, eserin aslının maliki veya zilyedi olan kişiden, eserin aslından geçici bir süre için yararlanmayı talep etme hakkına sahiptir. "Eserin aslına ulaşma/erişim hakkı"⁵⁶⁷ veya "eserden faydalanma yetkisi"⁵⁶⁸ olarak adlandırılan bu hakka daha çok tek nüshası olan eserler için ihtiyaç duyulmaktadır⁵⁶⁹. Ancak bazı hallerde eserin birden çok nüshası olsa da bu nüshalara ulaşılması imkansız veya çok güç olabilir. Bu gibi durumlarda eser sahibi eğer bu nüshalardan birine ulaşabilmişse malikin eser sahibinin esere ulaşmasına imkan tanınması gerekir⁵⁷⁰.

4630 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında bu hakkın konusunu oluşturabilecek eser türleri açısından bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre hakkın kapsamı FSEK m.4/I-1,2'de sayılan güzel sanat eserleri ile FSEK m.2/I-1 ve FSEK m.3'te sayılıp yazarlar ve bestecilerin el yazısıyla yazdığı eserlerin asıllarıyla sınırlıdır. Getirilen bu sınırlamayı eleştiren GÖKYAYLA, karikatür veya fotoğraf eserleri gibi eserler açısından da bu hakkın tanınması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁷¹.

Eseri sergileme hakkı ise FSEK m.17/III'te düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "eserin tek ve özgün olması durumunda eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere eseri isteyebilir."

B. Mali Haklar

1. Genel Nitelikleri

Mali haklar; bir yönüyle eserden ekonomik olarak faydalanma ve bunun şekline karar verme imkanı sağlayan diğer yönüyleyse başkalarının eserden bu şekilde faydalanmasına engel olma yetkisi tanıyan haklardır⁵⁷². Mali haklar da manevi haklar gibi

⁵⁶⁶ TOSUN, Manevi Haklar, s. 198.

⁵⁶⁷ ATEŞ, Haklar, s. 152; BAŞ, s. 203.

⁵⁶⁸ EREL, Fikir ve Sanat, s. 154.

⁵⁶⁹ GÖKYAYLA, s. 158.

⁵⁷⁰ EREL, Fikir ve Sanat, s. 155; GÖKYAYLA, s. 158.

⁵⁷¹ GÖKYAYLA, s. 158.

⁵⁷² ERDİL, Şerh, s. 419; SULUK/ORHAN, s. 319; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 180.

mutlak haklardandır⁵⁷³. Eser sahibi bu haklardan doğan talepleri herkese karşı ileri sürebilir. FSEK m.20/I'de belirtildiği üzere bu faydalanma hakkının kapsamı Kanunda sayılan mali haklarla sınırlıdır. Yani hukukumuzda mali hak türleri açısından sınırlı sayı ilkesi benimsenmiştir⁵⁷⁴. Bir diğer önemli husus ise bu hakların kullanılabilmesi için eserin alenileşmesinin gerekmesidir (FSEK m.20/I).

Mali haklar, manevi haklardan farklı olarak sözleşme ve tasarruflara konu olabilir. Eser sahibi veya mirasçıları, eserden doğan mali hakları süre, yer ve içerik itibariyle sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak bir başkasına devredebilirler (FSEK m.48/I). Ayrıca mali hakların devredilmeyip bunlar üzerindeki ruhsat (lisans) hakkının bir başkasına verilmesi de mümkündür (FSEK m.48/II). Bu durumda ruhsat alan mali hak sahibi olmasa da hakkı kullanma yetkisini elde etmektedir.

Mali haklar üzerindeki tasarruflar birbirlerinden bağımsız değerlendirilmelidir. Haklardan birinin tasarrufu veya kullanılması diğerine etki etmez (FSEK m.20/I). Buna mali hakların bağımsızlığı ilkesi denilmektedir⁵⁷⁵. Mali hakların devredilebilmesi veya bu haklar üzerinde ruhsat hakkı tanınabilmesi için yazılı bir sözleşme yapılması ve devre veya ruhsata konu olacak hakların bu sözleşmede ayrı ayrı gösterilmesi gerekir. (FSEK m.52).

Eser sahibinin ölümü sonrası manevi haklar FSEK m.19'da sayılan kişilerce kullanılabilir fakat bu kullanım yetkisi mirasçılıktan kaynaklanan değil doğrudan Kanundan doğan bir yetkidir⁵⁷⁶. Mali haklar ise mirasçılara geçebilmekte veya ölüme bağlı tasarrufa konu oluşturabilmektedir⁵⁷⁷.

⁵⁷³ ANTALYA/TOPUZ, s. 141-142; DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s. 8; ERDİL, Şerh, s. 419; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 180.

⁵⁷⁴ Mali hakların sınırlayıcı şekilde sayılması ile ilgili eleştiriler için bkz. ATEŞ, Haklar, s. 161; AYİTER, s. 125; GÖKYAYLA, s. 161.

⁵⁷⁵ DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s.15.

⁵⁷⁶ AKSU, Manevi Haklar, s. 153-154; ALAS ŞEKERBAY, s. 78; EREL, Fikir ve Sanat, s. 283; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 162.

⁵⁷⁷ ATEŞ, Haklar, s. 159; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 181.

2. Türleri

Kanun koyucu FSEK’te altı tane mali hakka yer vermiştir: işleme hakkı (m.21), çoğaltma hakkı (m.22), yayma hakkı (m.23), temsil hakkı (m.24), umuma iletim hakkı (m.25) ve son olarak pay ve takip hakkı (m.45).

a. İşleme Hakkı

İşleme hakkı FSEK m.21’de düzenlenmiştir: “*Bir eserden, onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı munhasıran eser sahibine aittir.*” Görüldüğü üzere hüküm işleme hakkının içeriğine ilişkin bir açıklama getirmemiştir. Bu noktada FSEK m.6’da örnek kabilinden sayılmış olan işlenme ve derleme türleri hakkın içeriği hakkında bir fikir vermektedir. Ancak eser sahibinin bu sayılanlar dışında bir şekilde de işleme hakkını kullanması mümkündür.

Çizgi romanın bütünü üzerindeki işleme hakkı; eserin bir edebi esere veya sinema eserine uyarlanması, çevirisinin yapılması veya birden çok çizgi romanın derleme eser halinde bir araya getirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Çizgi karakterin işlenmesi açısından ise bunların bir başka çizgi roman içerisinde kullanılması veya sinemaya uyarlanması⁵⁷⁸ örnek gösterilebilir. Ayrıca çizgi karakterin üç boyutlu figürlerinin üretilmesi de üretilen figürlerin eser niteliği taşıması halinde işleme hakkının kapsamı içerisinde değerlendirilir⁵⁷⁹. Üç boyutlu figürler güzel sanat eseri mahiyetinde olacağı için burada FSEK m.6/I-5 anlamında güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekle sokulması söz konusu olacaktır. Bu üç boyutlu figürler ayrıca marka olarak⁵⁸⁰ veya endüstriyel model olarak tescil edilebilir. Tescil işlemi söz konusu fikri ürünlerin eser niteliğini ortadan kaldırmaz⁵⁸¹.

⁵⁷⁸ Yargıtay 11. HD, T. 9.7.1997, E. 1997/4929, K. 1997/5624 (SULUK/ORHAN, s. 229-230).

⁵⁷⁹ İngiltere’de görülen bir davada, Popeye (Temel Reis) adlı çizgi karakterin oyuncularının ve broşlarının üretilip satılmasının karakter üzerindeki fikri hakları ihlal edip etmediği değerlendirilmiş ve mahkeme, “*Hiç kuşkusuz, özünde aynı figürün çiziminden oluşan orijinal artistik bir eseri yeniden ortaya koyan bir başka figür, yine orijinal artistik eserin işlenmesi sayılır.*” ifadelerini kullanmıştır. Kararın çevirisi ve karara ilişkin değerlendirmeler için bkz. ARTEMEL, s. 48 vd.

⁵⁸⁰ Üç boyutlu markalar hakkında detaylı açıklamalar için bkz. KARASU, Rauf, “Üç Boyutlu Biçim ve Hareket Markaları”, BATİDER, C.XXIV, S. 3, 2008, s. 332 vd.

⁵⁸¹ KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 135.

İşleme hakkını diğer mali haklardan ayıran en önemli özellik bu hakkı kullanan kişinin işleme faaliyeti sonucu ortaya çıkacak esere kendi hususiyetini katmasının gerekmesidir. İşleme hakkı dışındaki mali hakların kullanımı daha çok teknik işçilik gerektirmekteyken; işleme hakkının kullanımı yaratıcılık gerektirmektedir⁵⁸². Bir diğer önemli farklılık ise hakların konusuna ilişkindir. Diğer mali haklar eserin aslı veya çoğaltılmış nüshalarını ilgilendirmektedir. Ancak işleme hakkı sonucunda ortaya yeni bir eser çıkmaktadır. Yani diğer haklardan bahsederken ortada tek bir eser bulunurken işleme hakkının kullanımı istifade edilen eser ve işlenme eser olmak üzere iki farklı eserin varlığına yol açar. Ortaya çıkan bu yeni eser her ne kadar istifade edilen eserden tümüyle bağımsız bir nitelik taşıyor ve onun hususiyetini barındırıyor olsa da ekonomik yönden bağımsız şekilde değerlendirilmeye elverişlidir⁵⁸³.

İşlenme eserin üzerindeki hakların kim tarafından kullanılacağı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Öğretide azınlıkta kalan görüşe göre, işlenme eser üzerindeki haklar kullanılırken hem istifade edilen eser sahibinin hem de işleyenin izni alınmalıdır⁵⁸⁴. Ancak baskın olan görüş işlenme eser üzerindeki hakların işleyen tarafından kullanılacağı yönündedir⁵⁸⁵. Bununla beraber bu görüş farklı şekillerde gerekçelendirilebilmektedir. Bazı yazarlar işleme hakkının devri halinde işlenme eserden faydalanılabilmesi için gerekli olan hakların da devredilmiş sayılacağını ifade etmektedir⁵⁸⁶. Bizim de katıldığımız görüşe göre ise, işleme faaliyeti sonucu yeni bir eser meydana geldiği için bu eser üzerinde istifade edilen eserden bağımsız olarak mali haklar doğacaktır. İşleyen eser üzerindeki bu hakları devren değil aslen iktisap etmektedir⁵⁸⁷.

⁵⁸² **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 93; **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 192.

⁵⁸³ **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 159.

⁵⁸⁴ “...işleme eserin değerlendirilmesi (*Verwertung, semerelendirilmesi*) söz konusu olduğunda, hem orijinalin, hem de işlenme eserin yaratıcılarının rızalarının alınması gerekir.” Bkz. **ÖZTAN**, İşlenme Eser, s. 222.

⁵⁸⁵ **ARSLANLI**, s. 193; **DEMİRBAŞ**, Mali Haklar, s. 21; **ÖZTRAK**, s. 56; **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 192.

⁵⁸⁶ “Eser sahibinden bir eser türü için işleme hakkını devralan kimse, o hakla birlikte onun kullanılması için zorunlu olan diğer bazı hakları da devralmış farz olunur.” Bkz. **ÖZTRAK**, s. 56; “...işleme hakkının devrinde, sadece “işleme alanı”nın belirtilmesi yeterli olacak ve oluşturulacak işleme esere ilişkin çoğaltma-yayma-temsil-yayın haklarının da ayrıca devrine gerek kalmayacaktır.” Bkz. **ÜSTÜN**, İşleme Eser, s. 192.

⁵⁸⁷ “İşleme hakkını devralan kimse, o işleme türüne münhasır olmak şartıyla, kendi işlemesi üzerinde eser sahipliğinden kaynaklanan bütün hak ve yetkileri haizdir. İşlenme eseri kamuya sunmak, asıl eser sahibininkile birlikte kendi adını belirtmek, işlemede değişiklik yapılmasını men etmek gibi manevi haklar yanında, işlemeyi iktisaden değerlendirmek için gerekli mali haklara da sahiptir. Bu hakların kullanılabilmesi için devir sözleşmesinde belirtilmiş olmalarına veya asıl eser sahibinden ayrıca izin alınmasına gerek yoktur.” Bkz. **ERDİL**, İşlenme Eserler, s. 94.

Tabi bu noktada işleme hakkına ayrı bir parantez açmak gerekir. Zira FSEK m.8/II'de işlenme eser üzerindeki eser sahipliği düzenlenirken istifade edilen eser sahibinin haklarının saklı olduğu belirtilmiştir. İşlenme bir eserin başka şekillerde işlenmesi veya tekrar aynı tarzda işlenmesi ilk istifade edilen eseri de ilgilendirdiği için bu hakkın kullanılabilmesi için ilk eserin sahibinin izni gerekir⁵⁸⁸. Örneğin bir edebi eser çizgi romana uyarlanmışsa meydana getirilen çizgi roman üzerindeki yayma, çoğaltma, temsil gibi haklar işleyene ait olacaktır. Ancak bu çizgi romanın sinemaya uyarlanması halinde ilk istifade edilen edebi eserin sahibinden de izin alınmalıdır.

İşleyen mahremiyet alanında kalan yani henüz umuma arz edilmemiş işlenmeler için istifade edilen eser sahibinden izin alınmasına gerek yoktur. Ancak işlenme eserden ekonomik menfaat temini amaçlanıyorsa işleme hakkı kapsamına girilmiş olur ve bu durumda eser sahibinden izin alınması gerekir⁵⁸⁹.

Kanun koyucu eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkını düzenlerken diğer mali hakların yanında işleme hakkına da atıfta bulunmuş ve hakkın kullanılması sırasında yapılması zorunlu olan değişikliklerin eser sahibinin manevi hakkını ihlal etmeyeceğini belirtmiştir (FSEK m.16/II). Yapılması zorunlu olan değişiklikler işleme türüne göre farklı yoğunlukta gerçekleşecektir. Örneğin bir çizgi romanın çevirisi sırasında değişiklik yapılmasını gerektirecek çok fazla unsur bulunmazken aynı çizgi romanın sinemaya uyarlanması için sinema tekniğinin gerektirdiği birçok değişikliğin yapılması gerekmektedir. İşlemenin gerektirdiği bu tür zorunlu değişikliklerin eser sahibinin izni olmadan yapılabileceği mukayeseli hukukta da kabul edilmektedir⁵⁹⁰.

b. Çoğaltma Hakkı

Çoğaltma hakkı, bir eserden ekonomik olarak faydalanılmasının en eski ve yaygın yoludur ve diğer bütün hakların çoğaltma hakkından türediği söylenebilir⁵⁹¹. Öyle ki İngiliz literatüründe fikir ve sanat eserleri hukukunu karşılayan terim olarak çoğaltma

⁵⁸⁸ EREL, Fikir ve Sanat, s. 160; GÖKYAYLA, s. 164; ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 192.

⁵⁸⁹ AYİTER, s. 126; SULUK/ORHAN, s. 233; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 165.

⁵⁹⁰ Bkz. BERENBOOM, Adaptation, s. 225; BUYDENS, Bande Dessinée, s. 24.

⁵⁹¹ DURMAZ, Gülşah, Çoğaltma Hakkı ve Sınırlandırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 23; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 119; SULUK/ORHAN, s. 379; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 184.

hakkı anlamına gelen “copyright” kelimesi kullanılmaktadır⁵⁹². Türk hukukunda çoğaltma hakkı FSEK m.22’de düzenlenmiştir. Buna göre, “*bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir.*”

Çoğaltma kelimesinin FSEK’teki kullanımını günlük anlamı dışında teknik bir terim olarak kullanılmıştır⁵⁹³. AYİTER, bu anlamdaki çoğaltmayı “*eserin tekrarlanması olanağını sağlayan bir eser nüshasının elde edilmesi*” şeklinde tanımlamıştır⁵⁹⁴. Bu nüshanın elde edilmesi için de eserin tespit edilmesi yani cisimleşmesi gerekir⁵⁹⁵. Çoğaltmadan bahsedebilmek için elde edilen nüshaların birden çok olması aranmaz; tek bir nüshanın dahi elde edilmesi yeterlidir⁵⁹⁶. Hatta daha önce tespit edilmemiş bir eserin ilk tespiti de çoğaltma niteliğindedir⁵⁹⁷. Örneğin bir sempozyumda yapılan konuşmanın kayda alınması çoğaltma işlemidir.

Çoğaltma hakkı eserden yararlanabilecek kişilerin artmasını ve böylece eser sahibinin eserinden daha çok mali karşılık elde etmesini sağlamaktadır. Şöyle ki eserin aslı ancak sınırlı bir topluluğun ondan yararlanmasına imkan tanır. Ancak eserin çoğaltılması yolu ile daha geniş bir kesimin eserin aslına olmasa da çoğaltılmış nüshalarına erişimi sağlanır. Çoğaltma hakkının münhasıran eser sahibine tanınmış olması eserin geniş kitlelere ulaşması sonucunda oluşacak yeni mali imkanlardan da onun yararlanması sonucunu doğuracaktır⁵⁹⁸. Ayrıca eserin daha geniş bir kesime ulaşmış olması eser sahibinin fikirlerinin daha çok yayılmasına ve bu şekilde onun manevi olarak da tatmin olmasına imkan tanımaktadır.

⁵⁹² DURMAZ, s. 23; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 184.

⁵⁹³ AYİTER, s. 128; ÇELİK, Abdullah, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Çoğaltma ve Yayma Haklarının İhlali – İhlalin Sonuçları, Ankara, 2011, s. 29; DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s. 24-25.

⁵⁹⁴ AYİTER, s. 128.

⁵⁹⁵ ÇELİK, s. 31; NAL/SULUK, s. 94; SULUK/ORHAN, s. 379.

⁵⁹⁶ AYİTER, s. 128; ÇELİK, s. 33; DURMAZ, s. 26; EREL, Fikir ve Sanat, s. 163; ŞAHİN, Mali Haklar, s. 111.

⁵⁹⁷ ÇELİK, s. 32; DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s. 25; DURMAZ, s. 26; NAL/SULUK, s. 94; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 358.

⁵⁹⁸ ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 353-354; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 262; ŞAHİN, Mali Haklar, s. 110.

Çoğaltma hakkı yönünden tespit yönteminin veya tespitin yapıldığı cisimlerin önemi yoktur⁵⁹⁹. Bir güzel sanat eseri olan çizgi roman doğası gereği meydana getirilirken tespit edilmektedir ve bu tespit elle çizim şeklinde gerçekleştirilir. Çizgi romanın çoğaltılması için ise matbaada basım yöntemi uygulanmaktadır. Hem ilk tespit için hem de eserin çoğaltılması sırasında eser kağıt üzerinde cisimleşmektedir.

Çoğaltma hakkının tamamen veya kısmen kullanılması mümkündür. Ancak çoğaltma hakkının kısmen kullanıldığından bahsedebilmek için söz konusu kısmın eser sahibinin hususiyetini taşıması gerekir⁶⁰⁰. Dolayısıyla eser sahibinin izni olmaksızın çizgi romanın bir sayfası dahi kopyalansa çoğaltma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Bu düzenleme şekli eserin bütünü üzerindeki hakların parçalarını da kapsadığı yönündeki FSEK m.13/II hükmü ile de uyumludur.

c. Yayma Hakkı

Yayma hakkı; bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını kiralama, ödünç verme, satışa çıkarma veya diğer yollardan dağıtma haklarını kapsayan bir üst başlık olarak FSEK m.23'te düzenlenmiştir. Hükümde yayma hakkının kullanımına ilişkin olarak kiralama, ödünç verme ve satışa çıkarma şeklinde üç ihtimal sayılmış ve sonra "veya diğer yollarla dağıtmak hakkı" denilerek bu sayımın sınırlayıcı olmadığı ifade edilmiştir⁶⁰¹.

4630 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik öncesinde yayma hakkının kullanıldığından söz edebilmek için yaymanın ticari amaçla yapılması gerekmektedir. Ancak anılan değişiklikte bu gereklilik ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla mevcut düzenlemeye göre ticari amaç taşımayan yani başka bir deyişle kar amacı gütmeyen yayma faaliyetleri de bu hakkın ihlaline yol açabilecektir⁶⁰².

Yayma hakkı FSEK m.7'de yer verilen eserin yayımlanması ile aynı şey değildir. Yayımlanma; bir eserin aslından çoğaltma ile elde edilen nüshaların hak sahibinin

⁵⁹⁹ ÇELİK, s. 33; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 119; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 262.

⁶⁰⁰ DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s. 26; DURMAZ, s. 26; NAL/SULUK, s. 95.

⁶⁰¹ ATAR, Eray Aksın, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Yayma Hakkı ve Korunması, İstanbul, 2017, s. 96; GÖKYAYLA, s. 170; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 266; YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 946.

⁶⁰² EREL, Fikir ve Sanat, s. 172; GÖKYAYLA, s. 171.

rızasıyla satışa çıkarılması veya dağıtılması suretiyle umuma arz edilmesinin sonucunda ortaya çıkan bir durumdur (FSEK m.7/II). Bir başka deyişle yayımlanma; yayma hakkının kullanımı sonucunda eserin umuma arz edilmiş olmasıdır⁶⁰³.

Çoğaltma hakkı ile yayma hakkı arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir. Çoğu zaman yayma hakkının kullanılabilmesi için çoğaltma hakkının da kullanılması gerekir⁶⁰⁴. Ayrıca yayma hakkının kullanılabilmesi için de çoğaltma hakkında olduğu gibi eserin cisimleşmiş olması gerekir⁶⁰⁵. Ancak bu durum hakların mutlak suretle bir arada kullanılması gibi bir zorunluluk doğurmaz. Nitekim tek nüsha halindeki eserler üzerinde yayma hakkı kullanılırken çoğaltma gerçekleşmemektedir⁶⁰⁶. Örneğin bir yağlı boya tablonun satılması durumunda çoğaltma hakkı kullanılmadığı halde yayma hakkı kullanılmış olur.

Kiralama ve ödünç verme yoluyla yayma hakkının kullanılması, satışa çıkarmadan farklı olarak kalıcı olarak değil sınırlı bir süre için kullanım hakkı tanır⁶⁰⁷. Mülkiyetin devrine yol açan yayma biçimlerinde ise kalıcı bir kullanım hakkı sağlanmaktadır. Öte yandan yayma hakkının kullanılmış sayılması için satış işleminin gerçekleşmesi gerekmez. Eseri izinsiz satışa çıkarmak dahi bu hakkı ihlal edebilir. Örneğin henüz çoğaltılmamış bir çizgi romanın izinsiz şekilde internette veya başka bir ortamda satışa çıkarılmış olması yani eser nüshasını gönderme teklifini içeren bir öneri (icap) de yayma hakkının ihlalidir⁶⁰⁸.

Eser sahibi tarafından veya onun rızasıyla bir başkası tarafından yayma hakkı kullanıldıktan sonra, dolaşıma sunulmuş eser nüshaları üzerinde mülkiyet hakkını iktisap etmiş kişilerin bu nüshaları tekrar satmasına engel olunamaz⁶⁰⁹. Bu husus çizgi romanları yakından ilgilendirmektedir. Şöyle ki çizgi roman serilerinin koleksiyonunun yapılması bu eser türü açısından yaygın bir tüketici alışkanlığıdır. Bunun bilincinde olan birtakım kişiler yeni başlayan çizgi roman serilerinin ilk sayılarını biriktirerek ileride

⁶⁰³ ATAR, s. 77-78; ATEŞ, Haklar, s. 170; AYİTER, s. 133; GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 124.

⁶⁰⁴ ATEŞ, Haklar, s. 174; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 354.

⁶⁰⁵ GÖKYAYLA, s. 171.

⁶⁰⁶ DEMİRBAŞ, Mali Haklar, s. 33; NAL/SULUK, s. 97.

⁶⁰⁷ ATAR, s. 88.

⁶⁰⁸ NAL/SULUK, s. 97.

⁶⁰⁹ ATEŞ, Haklar, s. 175; EREL, Fikir ve Sanat, s. 172; GÖKYAYLA, s. 172; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 191.

koleksiyonculara satmayı amaçlarlar. Hatta bu sebeple genellikle serilerin ilk sayıları takip eden sayılara oranla çok yüksek tirajlara ulaşır. İşte koleksiyoncuların bu şekilde eserin mülkiyetini elde edip daha sonra bu eseri tekrar satması yayma hakkını ihlal etmez. “Tükenme ilkesi”⁶¹⁰ veya “ilk satış ilkesi”⁶¹¹ olarak adlandırılan bu husus FSEK m.23/II’de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Eser sahibinin izniyle yurt dışında çoğaltılmış nüshaların yurt içine getirilmesi ve bunlardan yayma yoluyla faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir. Yurt dışında çoğaltılmış nüshalar her ne surette olursa olsun eser sahibinin ve/veya eser sahibinin iznini haiz yayma hakkı sahibinin izni olmaksızın ithal edilemez. Kiralama ve kamuya ödünç verme yetkisi eser sahibinde kalmak kaydıyla, belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı veya dağıtım yapıldıktan sonra bunların yeniden satışı eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez.”

FSEK m.23/II hükmü ile ilgili olarak birkaç noktaya temas etmek gerekmektedir. Bu fıkranın son cümlesinde tükenme ilkesine ilişkin iki kriter getirilmiştir. Buna göre eser sahibinin yayma hakkının tükenmesi yalnızca satım veya dağıtım yoluyla mülkiyeti devredilen eserlerin tekrar satılması için geçerlidir. Eser nüshalarını satın alan kimsenin bunları kiralamasına veya kamuya ödünç vermesine⁶¹² izin verilmemiştir⁶¹³. Örneğin kütüphane koleksiyonunda yer alan bir çizgi roman eser sahibi izin vermediği sürece kütüphane üyelerine ödünç verilemeyecektir. Bir diğer kriter ise söz konusu satım veya dağıtımın ilk defa ülke sınırları içerisinde yapılmasıdır. Yani hakkın tükenmesi yönünden ülkesellik prensibi benimsenmiştir⁶¹⁴.

FSEK m.23/II’de kural olarak aksi düzenlenmiş olmakla birlikte, eser sahibi dilerse satım yoluyla yayma hakkını kullandığı eser üzerinde kiralama ve kamuya ödünç

⁶¹⁰ **AYİTER**, s. 135, dn. 40; **DEMİRBAŞ**, Mali Haklar, s. 33; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 172; **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 368.

⁶¹¹ **ATEŞ**, Haklar, s. 175; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 191.

⁶¹² Kamuya ödünç verme; “*eserin aslı veya çoğaltılmış nüshalarının, muayyen bir süre için, doğrudan veya dolaylı, herhangi bir ekonomik veya ticari yarar elde etmek amacı gütmeksizin, kamuya açık kurumlar tarafından toplumun yararına hazır tutulması*”dır. Bkz. **ATEŞ**, Haklar, s. 172

⁶¹³ **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 173; **ŞAHİN**, Mali Haklar, s. 123.

⁶¹⁴ **ATAR**, s. 117; **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 126; **KILIÇOĞLU**, Fikri Haklar, s. 267; **ŞAHİN**, Mali Haklar, s. 124.

verme hakkını serbest bırakabilir. Ancak eser sahibinin rıza gösterdiği ihtimalde dahi bu hakka ilişkin olarak FSEK m.23/III'ten kaynaklanan bir sınırlama mevcuttur. Buna göre eserin aslının veya çoğaltılmış nüshalarının kiralanması veya ödünç verilmesi şeklinde yayımı, eser sahibinin çoğaltma hakkına zarar verecek boyutlarda eserin kopyalanmasına yol açmamalıdır (FSEK m.23/III).

Eser yurt dışında çoğaltılmış ise çoğaltılmış bu nüshaların yurt içine getirilerek bunlar üzerinde yayma hakkının kullanılması yine münhasıran eser sahibine tanınmıştır. Paralel ithalat⁶¹⁵ yasağı şeklinde ifade edilebilecek⁶¹⁶ bu durum kanun koyucunun eser sahibinin eserden ekonomik olarak faydalanması noktasında gösterdiği hassasiyetin⁶¹⁷ anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

İşleme hakkının devredilmiş olması halinde meydana getirilecek işlenme eser üzerindeki yayma hakkı işleyene ait olacaktır⁶¹⁸. İşleme hakkı ele alınırken bu hususa değinildiği için burada o başlık altında yapılan açıklamalara atıf yapmakla yetiniyoruz.

d. Temsil Hakkı

Temsil; eserin doğrudan doğruya ya da işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla kamuya açık alanlarda okunması, çalınması, oynanması veya gösterilmesi gibi şekillerde kamuya sunulmasıdır. Kanun koyucu FSEK m.24/I'de temsile ilişkin örnekler saymıştır. Bu sayım sınırlayıcı değildir. Eseri duyularla algılanmaya uygun hale getiren her türlü fiille temsil gerçekleştirilebilir⁶¹⁹. Çoğaltma ve yaymadan farklı olarak temsil için eserin cisimleşmesi gerekmez⁶²⁰.

Temsilden bahsedebilmek için fiilin umuma yönelik olması gerekir. Alman hukukunda umum kavramı “bir eseri kullanan ve bu eseri algılayabilen veya erişebilen

⁶¹⁵ “Paralel ithalat kavramı, hakkın tüketilmesi ilkesinin doğal bir sonucu olarak, bir ülkede daha önce hukuka uygun olarak dağıtılmış bulunan bir düşünce ürününün, genellikle hak sahibinin izin ya da iradesine gerek duyulmaksızın, bir başka ülkeden bir başka kişi ya da kuruluş tarafından bu ülkeye ithal edilerek dağıtılması anlamını taşımaktadır.” Bkz. **BEŞİROĞLU**, s. 266.

⁶¹⁶ **ATEŞ**, Haklar, s. 174; **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 192.

⁶¹⁷ “Paralel ithalat yasağı da denilen bu uygulamanın amacı, bir fikir ve sanat eserinin yurt dışında çoğaltılmış nüshalarının ülkeye sokulması suretiyle daha ucuz fiyata piyasaya sürülmesine ve dolayısıyla da eser sahibinin ekonomik yönden zarara uğratılmasına engel olmaktır.” Bkz. **ATEŞ**, Haklar, s. 174.

⁶¹⁸ **GÖKYAYLA**, s. 171; **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 125.

⁶¹⁹ **AYİTER**, s. 136-137; **DEMİRBAŞ**, Mali Haklar, s. 36-37; **EREL**, Fikir ve Sanat, s. 175; **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 131; **ŞAHİN**, Mali Haklar, s. 129.

⁶²⁰ **DEMİRBAŞ**, Mali Haklar, s. 39.

kişi veya kişilerin şahsi bir ilişkisi ya da bağlantısı bulunmayan” kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır⁶²¹. Bununla beraber eserin teşhir veya icrası umuma açık bir alanda yapılmışsa katılımcı profili ne olursa olsun bu fiillerin umuma yönelik olduğu ve dolayısıyla temsilin gerçekleştiği karine olarak kabul edilir⁶²².

Temsil doğrudan veya dolaylı şekillerde gerçekleşebilir. Doğrudan temsil sırasında eserin duyularla algılanabilmesi için herhangi bir araca ihtiyaç duyulmamaktadır. Galeride heykel koleksiyonunun sergilenmesi, sahnede bir icracı sanatçı tarafından musiki eserinin seslendirilmesi veya törende bir öğrenci tarafından şiir okunması doğrudan temsile örnek gösterilebilir. Dolaylı temsil ise eserin işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla dinleyiciye/izleyiciye ulaştırılması ile gerçekleşir. Umuma açık bir alanda kayda alınmış musiki eserinin temsili bu şekildeki temsile örnek teşkil eder.

Uygulamada çok karşılaşılmamakla beraber çizgi romanın da temsili teorik olarak mümkündür. Örneğin çizgi romanın metin kısımlarının umuma açık bir alanda okunması veya bir çizgi roman serisinin kapak sayfalarının sergilemesi gibi durumlarda çizgi roman üzerinde temsil hakkı kullanılmış olur.

e. Umuma İletim Hakkı

FSEK m.25/1'e göre, “*bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, radyo-televizyon, uydu ve kablo gibi telli veya telsiz yayın yapan kuruluşlar vasıtasıyla veya dijital iletim de dahil olmak üzere işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla yayınlanması ve yayınlanan eserlerin bu kuruluşların yayınlarından alınarak başka yayın kuruluşları tarafından yeniden yayınlanması suretiyle umuma iletilmesi hakkı munhasıran eser sahibine aittir.*”

Madde metninden anlaşılacağı üzere umuma iletim hakkı doğası gereği çizgi roman türü eserler açısından kullanılmaya müsait bir hak değildir. Ancak çizgi roman sinema eserine uyarlanması halinde bu işleme eser üzerinde umuma iletim hakkı söz konusu olacaktır. İşleme hakkını ele alırken ifade ettiğimiz üzere bu hakkı devralan kişi

⁶²¹ NAL/SULUK, s. 99.

⁶²² EREL, Fikir ve Sanat, s. 176.

işleme faaliyeti sonucu meydana getirdiği eser üzerindeki hakların sahibi olur. Umuma iletim hakkı da bu kapsamda değerlendirmeye müsaittir. Dolayısıyla anılan nitelikteki bir sinema eseri üzerindeki umuma iletim hakkını istifade edilen çizgi romanın sahibi değil; işleyen kullanabilecektir.

f. Pay ve Takip Hakkı

Pay ve takip hakkı ile eser sahibi veya mirasçıları tarafından satılmış olan bir eserin daha sonra değer kazanarak çok daha yüksek bedellerle tekrar satılması halinde eser sahibine veya mirasçılarına eserde meydana gelen bu artıştan pay verilmesi amaçlanmaktadır⁶²³.

Pay ve takip hakkı (*le droit de suite*) ilk defa Fransa'da ve 1920 yılında kabul edilmiş bir haktır⁶²⁴. Bu hakka duyulan ihtiyaç yaşanmış bir olay sonrası anlaşılmıştır. Ünlü Fransız ressam Jean-François Millet'nin daha önce satmış olduğu bir tablosu kendisinin ölümünden sonra çok yüksek bir bedel karşılığında bir başkasına satılmıştır. Tablo üzerindeki mülkiyet hakkı sahibi sanatçının şöhreti sayesinde bu satıştan ciddi bir kar elde ederken sanatçının mirasçıları sefalet içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu olay Fransız kanun koyucusunu bu alanda düzenleme yapmaya itmiştir⁶²⁵.

Türk hukuku açısından bakıldığında ise pay ve takip hakkının hukuk sistemimize 5846 sayılı FSEK ile girdiğini görülecektir. Düzenlemenin içeriğine geçmeden önce Kanun sistematigindeki yerine değinmek gerekir. Pay ve takip hakkı, özünde bir mali hak olmakla beraber FSEK'te mali haklar ile bir arada değil de hakların sınırlandırılması kapsamında hükümete tanınan yetkilerin arasında düzenlenmiştir (FSEK m.45). Bu durum öğretide eleştirilere sebep olmaktadır⁶²⁶.

Pay ve takip hakkı daha çok tek nüsha olarak veya sınırlı sayıda üretilen eserler yönünden kullanılabilir. Bu hak üzerinden eser sahibi ile eserin mülkiyetini elinde bulunduran kişi arasında bir menfaat dengesi sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Hükme

⁶²³ CARON, s. 291; ŞAHİN, Ayşenur, "Fikri Hukukta Eser Sahibinin Pay ve Takip Hakkı", Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 528.

⁶²⁴ AYİTER, s. 145; EREL, Fikir ve Sanat, s. 187; ÖZTAN, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 394.

⁶²⁵ CARON, s. 291.

⁶²⁶ ŞAHİN, Pay ve Takip Hakkı, s. 533.

göre eser sahibi veya mirasçuları tarafından satılarak mülkiyeti bir başkasına geçmiş olan eser, koruma süresi içerisinde, bir sergide veya açık artırmada yahut bu gibi eşyayı satan bir mağazada veya başka şekillerde satış konusu olarak el değiştirmiş ve bu satış bedeli ile önceki satış bedeli arasında açık bir oransızlık varsa her satışta, eser sahibi veya mirasçuları satışı gerçekleştiren kişiden bedel farkından kendisine pay verilmesini isteyebilir (FSEK m.45/I). Bu hakkın söz konusu olabileceği eser türleri ise şunlardır: Mimarî eserler hariç olmak üzere, FSEK m.4'te sayılan güzel sanat eserlerinin asılları ile eser sahibinin kendisinin sınırlı sayıda meydana getirdiği veya eser sahibinin kontrolünde ve izniyle meydana getirilmiş ve eser sahibi tarafından imzalanmış veya başka bir şekilde işaretlenmiş olmaları nedeniyle özgün eser olduğu kabul edilen kopyaları ile FSEK m.2/I'de ve FSEK m.3'te sayılıp da yazarlarla bestecilerin el yazısıyla yazılmış eserlerinin asılları (FSEK m.45/I).

Bazı durumlarda çizgi roman açısından da bu hakka başvurmak mümkün olabilir. Örneğin bir çizgi romanın çoğaltılmış nüshaları değil de eser sahibinin elle meydana getirdiği yani ilk tespitini yapıldığı sayfaların satışından pay talep edilebileceği söylenebilir.

3. Süre

Eser üzerindeki hakların süre yönünden sınırlanmasına ilişkin hükümler FSEK m.26-27'de düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemeler eser sahibinin yalnızca mali haklarına ilişkindir. Buna göre FSEK m.46 (Devletin faydalanma yetkisi) ve FSEK m.47 (Kamuya maletme)'de düzenlenen haller dışında eser sahibinin hakları süreyle sınırlıdır ve bu sürenin sona ermesinden sonra herkes eserden mali anlamda faydalanabilir (FSEK m.26/I). Manevi haklar yönünden ise Kanunda açık bir hüküm bulunmamakla birlikte öğretide genel kabul gören görüş bunların süreyle sınırlı olmadığı şeklindedir⁶²⁷. Dolayısıyla her ne kadar eser sahibinin ölümünden 70 yıl sonra eser serbest hale gelse de bu eser üzerindeki mali hakları kullanacak kişilerin eser sahibinin manevi haklarına saygı gösterme borcu ortadan kalkmaz.

⁶²⁷ GÜNEŞ, Fikir ve Sanat, s. 138; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 163; TOSUN, Manevi Haklar, s. 87-89.

Mali haklara ilişkin koruma süresi, eserin alenileşmesinden önce işlemeye başlamaz (FSEK m.26/III). Ancak eser sahibinin ölümünden sonra alenileşen eserler açısından bu kural geçerli değildir. Bu eserler için koruma süresi eser sahibinin ölüm tarihinden itibaren 70 yıldır (FSEK m.27/II). Bu durumda eser daha sonraki bir tarihte alenileşse dahi koruma süresi eser sahibinin ölümünden itibaren hesaplanmaktadır. Hatta öyle ki eser sahibinin ölümünden 70 yıl sonra alenileşen bir eser üzerinde mali haklara ilişkin koruma başlamadan haklar serbest hale gelecektir.⁶²⁸.

Eser sahibi yaşamı boyunca mali haklarını kullanabilir. Ayrıca onun ölümünden itibaren 70 yıl daha bu haklar devam eder (FSEK m.27/I). Eser sahibinin ölümünden sonra mali hakların devam etmesindeki amaç onun ölümünden sonra mirasçılarının eserden ekonomik fayda sağlayabilmeleridir⁶²⁹. Bu amaçla eser sahibinden sonraki iki neslin eserden faydalanabilmesi için süre 70 yıl olarak belirlenmiştir⁶³⁰.

Birden çok eser sahibi tarafından meydana getirilen eserlerde 70 yıllık bu süre hayatta kalan son eser sahibinin ölümünden itibaren hesaplanır (FSEK m.27/I). Bu noktada kanun koyucu eserin kısımlara ayrılıp ayrılamaması yönünden bir ayrıma gitmemiştir. Dolayısıyla bu hüküm hem bölünebilir ortak eserler hem de bölünemez ortak eserler yönünden geçerlidir.

Kanunda işlenme eserlere ilişkin koruma süresi için özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre istifade edilen eser ile işlenme eser için tanınan koruma süreleri birbirlerine tabi değildir (FSEK m.26/II). Esasen Kanunda bu hükme yer verilmeseydi dahi aynı sonuca ulaşmak mümkün olacaktı. Zira işlenme eser ile istifade edilen eser farklı iki eserdir ve bunların sahipleri de çoğu kez farklı kişilerdir. Dolayısıyla işlenme eser üzerindeki koruma süresi hesaplanırken işleyenin ölümü referans alınacaktır. Ancak yine de Kanunda bu durumun açıkça düzenlenmiş olması bu konuda oluşabilecek tereddütlerin giderilmesi açısından önemlidir.

Bir çizgi karakterden istifade edilerek meydana getirilen çizgi romanlar açısından bu hüküm önem taşır. Çizgi karakter üzerindeki koruma süresi onu yaratan eser sahibinin

⁶²⁸ ATEŞ, Haklar, s. 252.

⁶²⁹ ÖZCAN, Mehmet, Avrupa Birliğinde Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1999, s. 173.

⁶³⁰ ÖZCAN, s. 173.

ölümünden itibaren 70 yıl geçmekle sona erecektir. Ancak onun işlenmesi yoluyla meydana getirilen çizgi roman eğer farklı bir kişi tarafından oluşturulmuşsa onun için geçerli olacak koruma süresi ayrıca hesaplanır.

FSEK m.27/III'te sahibi bilinmeyen eserlerin koruma süresi düzenlenmiştir. Bu eserler açısından koruma süresi, “*eserin aleniyet tarihinden sonra 70 yıldır; meğer ki eser sahibi bu sürenin bitmesinden önce adını açıklamış bulunsun.*” Hükümle ilgili üç tespit yapmak gerekir. Öncelikle bu eserlerde eser sahibi tespit edilemediği için koruma süresinin başlangıcı için eserin aleniyet tarihi referans alınmıştır. İkinci tespit ise eser sahibinin adını açıklamasına ilişkindir. Hükümde açıkça belirtildiği üzere eser sahibinin sonradan adını açıklayarak eser sahibi sayılabilmesi için hükümde belirtilen koruma süresinin bitmesinden önce bu açıklamayı yapmalıdır. Bu süre içinde eser sahibi olduğunu kanıtlarsa süre yönünden temel kural geçerli olur. Ancak sürenin bitimine kadar eser sahibinin kimliği gizli kalmaya devam ederse sürenin bitimi ile eser üzerindeki haklar serbest hale gelecektir. Son olarak eser sahibi olduğunu açıklama yetkisi yalnızca kendisine tanındığı için eser sahibinin ölümünden sonra FSEK m.19'da belirtilen kişilerin bu imkandan faydalanamayacakları kabul edilmektedir⁶³¹.

C. Çizgi Roman Özelinde Hakların Sınırlandırılması

1. Genel Olarak

Eser sahibinin hakları çeşitli sebeplerle birtakım sınırlandırmalara tabi tutulmuştur. Hakların sınırlandırıldığı bu durumlarda eser sahibinden izin alınmaksızın eserden faydalanılması mümkün hale gelir. Bu sınırlandırmalar FSEK'te dört başlık altında toplanmıştır:

-kamu düzeni düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (FSEK m.30),

-genel menfaat düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (Mevzuat ve içtihatlar (FSEK m.31), Nutuklar (FSEK m.32), Temsil serbestisi (FSEK m.33), Eğitim ve öğretim için seçme ve toplama eserler (FSEK m.34), İktibas serbestisi (FSEK m.35), Gazete münderecatı (FSEK m.36), Haber (FSEK m.37)),

⁶³¹ EREL, Fikir ve Sanat, s. 111; GÖKYAYLA, s. 280.

-özel menfaat düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (Şahsen kullanma (FSEK m.38), Kopye ve teşir (FSEK m.40), Umuma açık mahallerde eser, icra, fonogram, yapım ve yayınların kullanılması ve/veya iletilmesine ilişkin esaslar (FSEK m.41)),

-hükümete tanınan yetkiler (FSEK m.42,43,44,46,47).

Eser sahibinin eseri üzerindeki mutlak haklarını sınırlayan bu hallerin bazıları niteliği gereği çizgi roman açısından uygulama alanı bulamayacaktır (Ör. Mevzuat ve içtihatlarla veya nutuklara ilişkin sınırlamalar). Diğer sınırlamaların uygulanması yönünden ise çizgi roman bir özellik arz etmemektedir. Bu sebeple bu sınırlamalara ilişkin açıklama yapmayacağız. Ancak çizgi roman açısından önem taşıdığını düşündüğümüz parodi istisnasını aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Mukayeseli hukukta kendisine kanuni zemin bulmuş olan parodi istisnası FSEK’te açıkça düzenlenmemiştir. Bununla beraber Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 3 Mayıs 2017 tarihinde yayımlanan “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı”⁶³² parodi istisnasına ilişkin bir yenilik getirmektedir. Bu sebeple Tasarının kanunlaşması halinde ortaya çıkacak bu yeni durumun anlaşılması yönünden de parodi istisnasına değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2. Parodi İstisnası

a. Parodi Kavramı

Parodi; bir eserin eleştiri amacıyla yapılmış gülünç tasviridir⁶³³. Eleştirinin konusuna göre parodilerin ikiye ayrılması mümkündür. Bazı parodiler bizzat eserin kendisine yönelik eleştiriler içerir. Bu tür eserlerde önceki eserin mizahi bir üslupla tenkit

⁶³² www.telifhaklari.gov.tr/kanuntasarisi/index (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2017). Bundan sonra “Tasarı” olarak anılacaktır.

⁶³³ “...représentation burlesque d’une oeuvre existante à des fins de critique.” Bkz. **DE WERRA, Jacques**, Le Droit à l’Intégrité de l’Oeuvre, Berne, 1997, s. 152. Öğretide yapılan diğer tanımlar şu şekildedir: “Parodi, edebiyat, müzik veya sanat alanındaki ciddi bir eserin mizahi ve hicivli bir tarzda taklit edilmesidir.” Bkz. **ATEŞ**, Eser, s. 300; “Parodi, herhangi bir eserin hicvedilmesi; mizahi bir anlayış ile taklit edilmesidir.” Bkz. **GÜNEŞ**, Fikir ve Sanat, s. 64; “Parodi, bir eserin unsurlarının ve üslubunun komik öğelerle süslenerek taklit edilmesidir.” Bkz. **NAL/SULUK**, s. 79; “Parodiler, ciddi bir eserin gülünç düşürecek şekilde ve alaycı bir kritiğidir.” Bkz. **ÖZTAN**, Fikir ve Sanat Eserleri, s. 199; “Parodi, bir eserin hiciv-mizah öğeleri ve üslubuyla taklit edilmesidir.” Bkz. **TEKİNALP**, Fikri Mülkiyet, s. 142.

edilmesi söz konusudur. İkinci tür parodilerde ise eserin kendisine yabancı bir konunun eleştirilmesi için var olan eser kullanılmaktadır⁶³⁴.

Çizgi roman ve özellikle de çizgi karakterler parodi amacıyla kullanılmaya müsait eser türleridir. Çizgi roman parodileri çoğunlukla eserin kendisinin eleştirilmesi amacını taşır. Çizgi karakter parodileri ise hem eserin yani çizgi karakterin eleştirisi hem de esere yabancı konuların eleştirisi amacıyla kullanılabilir. Çizgi karakterin kendisine ilişkin parodilere ülkemizden de örnek vermek mümkündür. 2000'lerin başında televizyonda Hamdi Alkan tarafından canlandırılan "Gazman" karakteri "Superman" karakterinin parodisi niteliğindedir⁶³⁵. Ancak esere yabancı konuların eleştirisi için çizgi karakterlerin kullanımı ülkemizde yaygın değildir. Yabancı ülkelerde bu tür parodilere genellikle ünlü kişileri veya politikacıları eleştirmek amacıyla başvurulmaktadır. Örneğin 2016 yılında gerçekleştirilen ABD başkanlık seçimlerinde adaylardan birisi olan Donald Trump için adının benzer olması sebebiyle Donald Duck adlı çizgi karakterin görselleri parodi amacıyla sıkça kullanılmıştır.

Parodisi yapılan eser ile meydana getirilen parodinin aynı eser türü içerisinde olması parodinin varlığı açısından bir zorunluluk değildir. Parodi, eleştiri konusu eserin farklı türde bir eser haline getirilmesi şeklinde de ortaya konabilir⁶³⁶. Örneğin bir çizgi karakterin sinema eseri içerisinde kullanılması -diğer şartlar oluştuğu takdirde- parodi olarak değerlendirilebilir.

Var olan eserden faydalanma yoğunluğuna göre de parodiler arasında bir ayırım yapılabilir. Bu yoğunluğun az olduğu durumlarda parodi ile önceki eser arasındaki ilişki esinlenme seviyesinde kalmaktadır⁶³⁷. Esinlenme suretiyle meydana getirilen eserler bağımsız eser niteliğinde olduğu⁶³⁸ için burada önceki eser sahibinin fikri haklarının ihlalden söz edilemez. Ancak önceki eserin hususiyetini başka bir deyişle ayırt edici öğelerini barındıran parodilerde bu seviye aşılır ve meydana getirilen parodi işlenme eser

⁶³⁴ GAIDE, s. 235.

⁶³⁵ ATEŞ, Eser, s. 301.

⁶³⁶ BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 319-320; GAIDE, s. 224; LUCAS, André, "Droits des Auteurs – Droits Patrimoniaux – Exceptions au Droit Exclusif", JurisClasseur, Fasc. 1248, 17 Kasım 2016, n° 70.

⁶³⁷ ÖNCÜ, Özge, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İktibas Serbestisi ve Sınırları, Ankara, 2010, s. 44; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 142.

⁶³⁸ CERİTOĞLU SENDEL, s. 130.

niteliğine sahip olur⁶³⁹. Fikir ve sanat eserleri hukuku açısından asıl üzerinde durulması gereken parodiler ikinci tür parodilerdir. Zira bunlar açısından önceki eser sahibinin menfaatleri ile kamunun menfaatleri arasında bir denge gözetilmesi gerekir. Bazı ülkelerde bu dengenin kurulabilmesi adına özel kanuni düzenlemeler getirilmiş ve belirli kurallara uyulması halinde parodinin istifade edilen eser sahibinin haklarını ihlal etmeyeceği kabul edilmiştir. Bu düzenlemelerin temelinde yatan düşünce ifade özgürlüğünün korunmasıdır⁶⁴⁰. Türk hukukunda ise bugüne kadar bu yönde açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte Tasarıda parodi istisnasına ilişkin bir hükme yer verilmiştir.

Aşağıda öncelikle Fransa, Belçika ve İsviçre'deki konuya ilişkin kanuni metinler incelenecek ve öğretilerdeki görüşler açıklanacaktır. Bu açıklamalardan sonra ise Türk hukuku açısından getirilmeye çalışılan yenilik ile ilgili görüşlerimizi ve konuya ilişkin önerilerimizi ortaya koyacağız.

b. Mukayeseli Hukukta Parodi İstisnası

aa. Kanuni Düzenlemeler

Fransız hukukunda parodi istisnası CPI'nin eser üzerindeki mali haklara ilişkin kısmında düzenlenmiştir. CPI art. L.122-5/n°4'e göre, alenileşmiş bir eserin parodi, pastiş veya karikatür amaçlı kullanımı, türün kurallarına uyulması kaydıyla, eser sahibi tarafından engellenemez.

Öncelikle hükümde yer verilen terimlere temas etmek gerekir. Fransız öğretisinde ifade edildiği üzere parodi terimi musiki eserlerinin taklitleri; pastiş terimi edebi eserlerin taklitleri; karikatür terimi ise sanat eserlerinin/görsel eserlerin taklitleri için kullanılmaktadır⁶⁴¹. Ancak GAUTIER, bu ayrımın teknik bir ayrım olduğunu ve bundan

⁶³⁹ ATEŞ, Eser, s. 301; COLOMBET, s. 196; DE WERRA, Integrité, s. 153; ÖNCÜ, s.45; SALVADE, Vincent, "L'Exception de Parodie ou les Limites d'une Liberté", Revue de Droit de la Communication, 1998/2, s. 92-93; SIRINELLI, s. 126; TROLLER, s. 135; ÜSTÜN, İşleme Eser, s. 133.

⁶⁴⁰ BLANC, Nathalie, "La Parodie, le Pastiche et la Caricature en Propriété Intellectuelle", LEGICOM, No: 54, 2015/1, s. 26; BRASSEUR, Guillaume, L'Exception Parodique en Matière de Bande Dessinée Licenciée, Louvain, 2015, s. 6; BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 319; DE WERRA, Integrité, s. 156; LUCAS, Exceptions, n° 69; SALVADE, s. 92.

⁶⁴¹ BRASSEUR, s. 14; COLOMBET, s. 196; GAUTIER, s. 350.

vazgeçilmesi gerektiğini ifade etmekte ve tüm bu türleri kapsayacak şekilde parodi terimini kullanmayı tercih etmektedir⁶⁴².

Hükme ilişkin daha önemli nokta ise yalnızca “türün kuralları”⁶⁴³na uygun parodilerin istisna kapsamında kabul edilmiş olmasıdır. Böylece parodi istisnasına önemli bir sınır getirmektedir. Buna göre bir eserin parodi istisnasından yararlanabilmesi için eser sahibinin ortaya koyduğu ürünü ne şekilde nitelediğinin veya ne amaçla meydana getirdiğini bir önemi yoktur. Önemli olan parodi türünün kurallarına uygun bir fikri ürünün ortaya konup konmadığıdır. Bu hususa parodinin unsurları bahsinde ayrıntılı olarak temas edilecektir.

Belçika’daki kanuni düzenleme Fransa’daki ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. CDE art.XI.190/ n°10’a göre, hukuka uygun olarak yayımlanmış bir eserin karikatür, parodi veya pastiş amaçlı kullanılması, kullanımın dürüst olması kaydıyla, eser sahibi tarafından engellenemez. Belçika öğretisi, hükümde kullanılan “dürüst kullanım”⁶⁴⁴ tabirini Fransız hukukundaki “türün kurallarına uygun olma” ifadesi ile benzer şekilde yorumlamaktadır⁶⁴⁵.

İsviçre hukukunda ise konu Fransa ve Belçika’ya göre biraz farklı ele alınmıştır. İsviçre kanun koyucusu pastiş ve karikatür terimlerini kullanmayıp sadece parodi terimine yer vermiş ve bu terime genel bir anlam yüklemiştir⁶⁴⁶. Ayrıca parodi istisnasını “eserin bütünlüğü hakkı”nın düzenlendiği LDA art.11’de ele alınmıştır⁶⁴⁷. LDA art.11/al.3⁶⁴⁸e göre, “*parodilerin veya benzeri taklitlerin üretimi için var olan eserlerin kullanılması hukuka uygundur.*”

⁶⁴² GAUTIER, s. 350. Bu yönde bkz. BLANC, s. 27; BRASSEUR, s. 14; LUCAS, Exeptions, n° 68.

⁶⁴³ Fr. *Lois du genre*.

⁶⁴⁴ Fr. *Usage honnête*.

⁶⁴⁵ Bkz. BRASSEUR, s. 14; STROWEL, Protection des Personnages, s. 50.

⁶⁴⁶ SALVADE, s. 92.

⁶⁴⁷ İsviçre hukukunda, eserin bir işleme eser meydana getirmek amacıyla kullanılması veya eserin bir derleme esere dahil edilmesine ilişkin hak da “eserin bütünlüğü hakkı” kapsamında düzenlenmiştir. Bkz. LDA art.11/al.1/b.

⁶⁴⁸ LDA art.11/al.3: “*L’utilisation d’œuvres existantes pour la création de parodies ou d’imitations analogues est licite.*”

bb. Parodinin Unsurları

Mukayeseli hukukta ileri sürülen görüşlerden yola çıkarak bu istisna kapsamında değerlendirilebilecek bir parodide bulunması gereken unsurlar iki başlık altında toplanabilir: maddi unsur ve manevi unsur⁶⁴⁹.

Maddi unsurun gerçekleştiğini söyleyebilmemiz için öncelikle bir eser meydana getirilmiş olması gerekir⁶⁵⁰. Ancak bu durum maddi unsur açısından yeterli değildir. Parodi istisnasından bahsedebilmek için var olan bir eserin karakteristik unsurlarından istifade edilmiş olmalıdır⁶⁵¹. Yani denebilir ki bu istisna kapsamında değerlendirilecek olan eserler işlenme eser niteliğinde olmalıdır. Zaten önceki eserden faydalanmanın esinlenme düzeyinde kalması halinde bir hak ihlalinden söz edilemeyeceği için parodi istisnasına başvurulmasına gerek kalmayacaktır. Maddi unsurun gerçekleşmesi yönünden aranacak son kriter ise istifade edilen eser ile parodi eser arasında karıştırma ihtimaline yol açacak bir benzerliğin bulunmamasıdır⁶⁵². Bu kritere göre iki eserin birbirinden ayrı olduğu ve ikincisinin ilk eserin parodisi olduğu anlaşılabilir olmalıdır⁶⁵³.

Parodinin manevi unsuru ise kendi içerisinde olumlu ve olumsuz koşullar barındırmaktadır. Temel kural parodinin eleştiri amacı taşıması ve bu eleştirinin mizahi bir üslupla yapılmasıdır⁶⁵⁴. Yabancı öğretilerde bu koşulun sağlanabilmesi açısından iki ihtimal üzerinde durulmaktadır: eserin karakteristik özelliklerinin tersine çevrilmesi veya eserin abartılı şekilde tasvir edilmesi⁶⁵⁵.

⁶⁴⁹ **BLANC**, s. 27; **LUCAS**, Exeptions, n° 70.

⁶⁵⁰ **BERENBOOM**, **Alain**, “Parodie”, Bande Dessinée et Droit d’Auteur, Bruxelles, 2009, s. 117; **BRASSEUR**, s. 23; **BUYDENS**, Propriété Intellectuelle, s. 319; **CRUCIFIX/STROWEL**, s. 173.

⁶⁵¹ **BLANC**, s. 27; **DE WERRA**, Integrité, s. 153; **ÖNCÜ**, s. 42. Bu unsur LDA art.11/al.3’ün ifadesine de yansımıştır. Hükümde parodi amacıyla “*var olan eserlerin kullanımı (L’utilisation d’œuvres existantes)*” ele alınmıştır

⁶⁵² **ADER**, **Basile**, “Les “Lois du Genre” du Discours Humoristique”, LEGICOM, No: 54, 2015/1, s. 17; **BERENBOOM**, Parodie, s. 117; **BLANC**, s. 27; **BUYDENS**, Propriété Intellectuelle, s. 319; **CARON**, s. 356; **CRUCIFIX/STROWEL**, s. 173; **GAUTIER**, s. 350; **LUCAS**, Exeptions, n° 70; **SIRINELLI**, s. 126; **VOORHOOF**, **Dirk**, “La Liberté d’Expression Est-Elle un Argument Légitime en Faveur du Non-Respect du Droit d’Auteur?”, Droit d’Auteur et Liberté d’Expression, Bruxelles, 2006, s. 60.

⁶⁵³ **CARON**, s. 356; **DE WERRA**, Integrité, s. 153; “*Parodiler nitelikleri gereği parodisi yapılan esere tanınabilir şekilde açıkça dayanmak zorundadırlar.*” Bkz. **ÖNCÜ**, s. 42; **SIRINELLI**, s. 126.

⁶⁵⁴ **ADER**, s. 17; **BERENBOOM**, Parodie, s. 111-112; **BLANC**, s. 27; **BRASSEUR**, s. 26-28; **BUYDENS**, Propriété Intellectuelle, s. 319; **CARON**, s. 355; **COLOMBET**, s. 197; **CRUCIFIX/STROWEL**, s. 174-175; **DE WERRA**, Integrité, s. 154; **GAIDE**, s. 219; **GAUTIER**, s. 351; **SALVADE**, s. 93; **SIRINELLI**, s. 126; **VOORHOOF**, s. 60.

⁶⁵⁵ **DE WERRA**, Integrité, s. 154; **GAIDE**, s. 223-224; **SALVADE**, s. 93.

Fransa’da görülen bir davada Tarzan çizgi romanından istifade edilmek suretiyle meydana getirilen “Tarzoon, la honte de la jungle” adlı parodi eserin istisna kapsamına girip girmediği incelenirken bu hususa değinilmiştir. Davaya konu parodide yer alan Tarzoon ve June karakterleri, istifade edilen eserdeki Tarzan ve Jane karakterlerinin karşıtı durumundadır. Hatta Tarzoon bir anti-kahraman olarak tasvir edilmiştir. Mahkeme bu sebeple somut olayda manevi unsurun bulunduğuna kanaat getirmiştir⁶⁵⁶.

Astérix ve Obélix karakterlerinin parodileri hakkında Almanya’da verilen bir karar ise manevi unsurun gerçekleşmediği duruma örnek olarak gösterilebilir. Karara konu olayda Astérix ve Obélix karakterleri motosikletçi kıyafetleri ile tasvir edilmiştir. Söz konusu tasvirler anakronik niteliği sebebiyle mizahi bir yöne sahip olsa da karakterlerin orijinal görüntülerinin kullanıldığı gerekçesiyle eserin parodi istisnası kapsamında değerlendirilemeyeceklerine karar verilmiştir⁶⁵⁷.

Olumsuz koşullara gelince, bir parodi eser tüm bu koşulları taşısa dahi eser sahibinin şeref ve itibarını veya diğer yönleriyle kişilik hakkına zedeleyecek nitelikteyse bu istisna kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olmaz⁶⁵⁸. Bazen eleştiri ile kötüleme arasında çok hassas bir sınır bulunabilir⁶⁵⁹. Bu ayrımı yaparken somut olayın şartlarını dikkate almak gerekecektir. Ayrıca ticari amaçlı kullanımlar veya önceki eserden parazit şekilde yararlanılması gibi hallerde de parodi istisnasından yararlanılması mümkün değildir⁶⁶⁰.

c. Türk Hukuku Açısından Parodi İstisnasının Değerlendirilmesi

Mevcut hükümler çerçevesinde FSEK’te parodi istisnasına ilişkin özel bir düzenleme yer almamaktadır. Buna rağmen öğretilerde parodi istisnasın uygulanmasına yönelik birtakım fikirler ileri sürülmüştür. ATEŞ, eleştiri amaçlı parodilerin “*parodi konusu kişiyi veya eseri tahkir ve tezyif niteliği taşımadığı sürece*” hukuka uygun

⁶⁵⁶ TGI Paris, 3 Ocak 1978 (RIDA, No. 96, 4/1978, s. 119-125).

⁶⁵⁷ Bkz. “Astérix-Persiflagen” kararı (GAIDE, s. 229).

⁶⁵⁸ BERENBOOM, Parodie, s. 111; BLANC, s. 27; BRASSEUR, s. 30; CRUCIFIX/STROWEL, s. 174; COLOMBET, s. 197; DE WERRA, Integrité, s. 157; GAUTIER, s. 351; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 142.

⁶⁵⁹ GAUTIER, s. 351.

⁶⁶⁰ BERENBOOM, Parodie, s. 118; BRASSEUR, s. 33; BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 320; SALVADE, s. 92; VOORHOOF, s. 61.

sayılması gerektiğini ileri sürmüştü ve bu düşüncesini ifade özgürlüğü ve “*fikir ve sanat ürünlerinden yararlanma özgürlüğü*”ne dayandırmıştır⁶⁶¹. ÖNCÜ ise, parodiler yönünden bazı hallerde iktibas serbestisine ilişkin FSEK m.34/I-1 hükmünün uygulanabileceğini ancak bunun yine de bazı problemlere sebep olabileceğini belirtmekte ve olması gereken hukuk açısından LDA art.11/al.3’de yer alan düzenlemenin bir benzerine FSEK’te de yer verilmesinin uygun olacağını ifade etmektedir⁶⁶².

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı’nın 11inci maddesi ile eser üzerindeki hakların genel menfaat düşüncesi ile sınırlandırılması kapsamına üç madde daha eklenmesi amaçlanmaktadır. Bunlardan birisi de parodi istisnasını da kapsayan FSEK m.34/C’dir. Madde metni şu şekildedir:

“7. Tesadüfi ve parodi amaçlı kullanım

MADDE 34/C- Bir eserin, tesadüfen veya nitelik ve nicelik bakımından önem arz etmeyecek şekilde; çoğaltılan, yayılan veya umuma iletilen bir ürünün içerisinde yer alması eser sahibinin iznini gerektirmez.

Alenileşmiş bir eserin karikatür, parodi veya pastiş amacıyla kullanılması serbesttir.”

Maddeye ilişkin gerekçede ise ayrıntılı bir açıklama yapılmamıştır. Tasarının 11inci madde gerekçesinin ilgili kısmında şu ifadeler yer verilmiştir: “*Tesadüfi ve parodi amaçlı kullanımı 34/C maddesiyle, 2001/29/AT sayılı Bilgi Toplumunda Telif Hakları ve Bağlantılı Hakların Bazı Yanlarının Uyumlaştırılması Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifinin 5 nci maddesinin üçüncü paragrafının (i) bendi ile (k) bendinde öngörülen istisnalara paralel bir düzenleme getirilmiş; bir eserin, çoğaltma, yayma ve umuma iletimi söz konusu başka bir ürün içerisinde tesadüfen yer aldığı kullanımların eser sahibinin iznine tabi olmadığı düzenlenmiş; eserlerin karikatür, parodi veya pastiş amacıyla kullanılması serbest bırakılmıştır. Söz konusu düzenleme ile*

⁶⁶¹ ATEŞ, Eser, s. 303. Düşünce ve ifade özgürlüğü gereği parodinin serbest sayılması gerektiği yönünde ayrıca bkz. NAL/SULUK, s. 79.

⁶⁶² ÖNCÜ, s. 258.

sıklıkla karşılan ancak kanunda bulunan boşluk sebebiyle uygulamada farklı yorumlara sebebiyet veren kullanımların yasal zemine kavuşturulması amaçlanmıştır.”

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu istisnanın genel menfaat düşünce ile getirilen sınırlamaların arasında düzenlenmek istenmesi isabetli bir tercihtir. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi mukayeseli hukukta bu sınırlamanın dayanağının ifade özgürlüğü olduğu kabul edilmektedir⁶⁶³. Ayrıca parodi istisnası hem mali hakları hem de manevi haklar ilgilendiren bir sınırlamadır. Özellikle işleme hakkı ve eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkı bu kapsamda değerlendirilebilir. Ne var ki Fransa’da parodi istisnası mali haklara ilişkin kısımda İsviçre’de ise “eserin bütünlüğü hakkı”na ilişkin maddede düzenlenmiştir. Tasarı ile getirilmek istenen FSEK m.34/C hükmünün hem mali hem de manevi hakları ilgilendiren “tahditler” kısmına eklenecek olması bu yönüyle de isabetlidir.

Hükmün içeriği ise birkaç noktada eleştirilebilir. Kullanılan terimlere bakıldığında bu düzenlemenin Fransa’daki CPI art. L.122-5/n°4’ten esinlendiği söylenebilir. Ancak parodi, pastiş ve karikatür şeklindeki üçlü ayrımın bizim hukukumuz açısından tercih edilmesi yerinde değildir. Bu ayrım Fransa ve Belçika’daki kanunlarda da yer almakla birlikte bugün Fransa ve Belçika öğretisinde bu ayrımın varlığı eleştiri konusudur ve bu üç türü kapsayıcı şekilde parodi teriminin kullanılması tercih edilmektedir⁶⁶⁴. Buna ilave olarak “karikatür” teriminin kullanılması Türk hukuku açısından ayrıca sakıncalar doğurabilir çünkü FSEK m.4/I-7’de karikatür eserleri güzel sanat eserlerinin bir alt türü olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla hükmün bu şekilde kanunlaşması halinde parodi istisnası kapsamında kullanılan “karikatür” terimi ile güzel sanat eseri anlamındaki “karikatür” eserleri arasında bir karışıklığa yol açabileceği düşüncesindeyiz. Bu sebeplerle Tasarıdaki bu üçlü ayrımın Kanun aşamasına taşınmaması, istisnayı ifade etmek için yalnızca parodi teriminin kullanılması daha uygun olacaktır.

⁶⁶³ BLANC, s. 26; BRASSEUR, s. 6; BUYDENS, Propriété Intellectuelle, s. 319; DE WERRA, Intégrité, s. 156; LUCAS, Exeptions, n° 69; SALVADE, s. 92.

⁶⁶⁴ BLANC, s. 27; BRASSEUR, s. 14; GAUTIER, s. 350; LUCAS, Exeptions, n° 68.

Bir diğer eleştiriye açık nokta ise Fransa ve Belçika’da ilgili kanunlarda açıkça belirtilen ‘‘türün kurallarına uygun olma’’ veya ‘‘dürüst kullanım’’ gibi bir ölçütlerin Tasarıda benimsenmemiş olmasıdır. Söz konusu istisnanın hukukumuz açısından bir yenilik olarak getirildiği düşünülürse bu şekilde esnek bir düzenleme yerine sınırların daha belirgin şekilde ortaya konduğu bir düzenleme şeklinin tercih edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Böylece parodi amacıyla yapıldığı ileri sürülen her kullanımın değil belli niteliklere sahip kullanımların istisna kapsamında değerlendirilmesi sağlanmış olur.

Bu eleştiriler ışığında Tasarı ile getirilmek istenen FSEK m.34/C’nin ikinci fıkrasının şu şekilde kaleme alınmasının uygun olacağı kanaatindeyiz:

‘‘Alenileşmiş bir eserin parodi veya benzer amaçlarla kullanılması, türün kurallarına uyulması kaydıyla, kullanılan eser üzerindeki hakları ihlal etmez.’’

III. HUKUKİ İŞLEMLER

A. Genel Olarak

izgi romanın bütünü veya içerdiği fikri ürünler üzerindeki mali hakların devredilmesi, lisans sözleşmesine konu edilmesi, haczi, rehini veya miras yoluyla intikali mümkündür.

Eser sahibi veya mirasçıları, FSEK hükümlerince kendilerine tanınan mali hakları; süre, yer ve içerik itibariyle sınırlı veya sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak başkalarına devredebilirler (FSEK m.48/I). Mali hakların devrini konu alan sözleşmenin kurulması ile birlikte sözleşme konusu haklar devralanın malvarlığına intikal eder. Yani mali hakları konu alan devir sözleşmeleri tasarruf işlemi niteliğindeki szleřmelerdir⁶⁶⁵.

Mali hakların kendisinin devredilmeyip sadece mali hakkı kullanma yetkisinin de devredilmesi mümkündür (FSEK m.48/II). FSEK’te bunun yetki için ‘‘ruhsat’’ terim kullanılmıştır. Öğretide ise daha çok ‘‘lisans’’ terimi kullanılmakta ve lisans hakkını konu alan sözleşmeler ‘‘lisans sözleşmesi’’ olarak adlandırılmaktadır. Kanun koyucu ruhsatı ikiye ayırmaktadır: basit ruhsat ve tam ruhsat. Ruhsat, mali hak sahibinin başkalarına da aynı ruhsatı vermesine mani değilse basit ruhsat; yalnız bir kimseye mahsus olduğu

⁶⁶⁵ TÜYSÜZ, s. 69.

takdirde tam ruhsattır (FSEK m.56/I). Kanun veya sözleşmeden aksi anlaşılmadıkça her ruhsat basit sayılır (FSEK m.56/II).

Bir eserin veya eser üzerindeki mali hakların haciz ve rehinine ilişkin hükümler FSEK m.61-62’de düzenlenmiştir.

Eser üzerindeki mali hakların miras yolu ile intikali ve mali haklar üzerinde ölüme bağlı tasarruflarda bulunulması mümkündür (FSEK m.63). Bölünemez ortak eserler üzerindeki hakların mirasçılara intikali FSEK m.64’te özel olarak düzenlenmiştir⁶⁶⁶. Bölünemez ortak eser sahiplerinden birisi eserin tamamlanmasından veya alenileşmesinden önce ölmüş ise, ölenin hissesi diğer eser sahipleri arasında paylaşılır ve ölenin mirasçılara bir bedel ödenir (FSEK m.64/I). Eser sahiplerinden birisinin eserin alenileşmesinden sonra ölmesi halinde ise, diğer eser sahipleri ölenin mirasçuları ile birliği devam ettirip ettirmemekte serbesttir (FSEK m.64/II). Ortak eser mahiyetindeki çizgi romanlarda yazar ve çizerin katkıları birbirinden ayrılacak nitelikte olduğu için bu eser sahiplerinin ölümü halinde FSEK m.64 uygulama alanı bulmaz. Ancak resimlerin kendi içerisinde birden fazla eser sahibi tarafından meydana getirildiği ihtimalde, resimler üzerindeki eser sahipliği ilişkisi yönünden FSEK m.64’ün uygulanması mümkündür.

Bu hukuki işlemler çizgi roman yönünden bir özellik arz etmemektedir. Bu sebeple bunlarla ilgili ayrıntılı açıklama yapma gereği duymuyoruz. Ancak kullanım yoğunluğu ve çizgi roman türü açısından önem taşıması sebebiyle yayım sözleşmesini aşağıda ayrı bir başlık altında ele alacağız. Ayrıca çizgi karakterlerin ürünleştirilmesi faaliyetini de ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz. Karakter ürünleştirme faaliyeti hem eser üzerindeki mali hakları hem de çizgi karakter korumasına ilişkin diğer fikri mülkiyet haklarını (marka ve/veya tasarım) ilgilendiren bir konu olması sebebiyle bu başlık altındaki değerlendirme çok yönlü şekilde yapılacaktır.

⁶⁶⁶ “FSEK’in 64. maddesinin düzenlediği husus paylı eser sahiplerinden birinin ölümü değildir. Bu hüküm birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen ve ayrılmaz bir bütün teşkil eden eserin sahiplerinden birinin ölümü ile ilgilidir.” Bkz. YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 1871. “İştirak halinde eser sahipliğinde, eser sahiplerinden birinin ölümünün mali haklar üzerindeki etkisi FSEK m.64 hükmüyle düzenlenmiştir.” Bkz. Yargıtay 11. HD, T. 5.2.2008, E. 2007/10264, K. 2008/1136 (YAVUZ/ALICA/MERDİVAN, s. 1876).

B. Yayım Sözleşmesi

1. Tanım

Yayım sözleşmesi veya eski tabirle neşir mukavelesi FSEK’te tanımlanmamıştır. Bu sözleşmenin tanımı ve sözleşmeye ilişkin diğer detaylar 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun 487 ila 501 maddeleri arasında düzenlenmiştir⁶⁶⁷. TBK m.487’de yapılan tanıma göre yayım sözleşmesi, “*bir fikir ve sanat eseri sahibinin veya halefinin, o eseri yayımlanmak üzere yayımcıya bırakmayı, yayımcının da onu çoğaltarak yayımlamayı üstlendiği sözleşmedir.*”

2. Sözleşmenin Konusu

Yayım sözleşmesi, eser üzerindeki çoğaltma ve yayma hakkının bir arada devrini konu alan bir sözleşmedir⁶⁶⁸. 6098 sayılı TBK’da yayım sözleşmesinin bir fikir ve sanat eseri için kurulabileceği ifade edilmiştir. Ancak bu noktada kanun koyucunun zaman içerisindeki tavrına değinmek gerekebilir. 818 sayılı Borçlar Kanunu (eBK)’da yayım sözleşmesi için yapılan tanıma bakılacak olursa orada “*edebi ve sınai eser*” tabirinin kullanıldığı görülecektir (eBK m.372). TBK’nın başbakanlık tarafından sunulan tasarı metninde ise “*ilim ve edebiyat eseri*” tabiri kullanılmıştır⁶⁶⁹.

Öncelikle belirtmek gerekir ki “*sınai eser*” terimi fikir ve sanat eserleri hukuku alanında bir anlam ifade etmemektedir. Eser niteliğini haiz fikri ürünler için Türk hukukunda “*fikir ve sanat eseri*” mukayeseli hukukta ise “*edebi veya sanatsal eser*” tabirleri kullanılmaktadır. Bu sebeple eBK m.372’de kullanılan “*edebi ve sınai eser*”

⁶⁶⁷ İsviçre hukukunda yayım sözleşmesi LDA’da değil TBK’nın mehası olan İsviçre Borçlar Kanunu (CO)’nda düzenlenmiştir (CO art. 380-393). Türk kanun koyucusuda bu düzenleme şeklini benimsemiş gözükmemektedir.

⁶⁶⁸ **AYİTER**, s. 237; **BAK, Başak**, “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun “Yayım sözleşmesine” İlişkin Getirdiği Yenilikler ve Bu Düzenlemelere Yönelik Eleştiriler”, TBB Dergisi 2012 (101), s. 15; **CUMALIOĞLU, Emre/ERVERDİ, Zeynep**, “Türk Borçlar Kanunu’nun Yayım Sözleşmesine İlişkin Hükümleri ile Yapılan Değişiklikler ve Getirilen Yenilikler”, Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, İstanbul, 2013, s. 390; **DEMİRBAŞ, Ali**, “Borçlar Kanunu Tasarısı Çerçevesinde Yayım Sözleşmesi”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 228-229; **KILIÇOĞLU**, Fikri Haklar, s. 316; **YAVUZ, Cevdet/ACAR, Faruk/ÖZEN, Burak**, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 14. Baskı, İstanbul, 2016, s. 603.

⁶⁶⁹ Konuya ilişkin açıklamalar için bkz. **DEMİRBAŞ**, Yayım Sözleşmesi, s. 229-230. Ayrıca Kanunun Başbakanlık tarafından sunulan tasarı metni için bkz. www.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0499.pdf (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2017).

tabiri öğretide eleştirilmekte ve bunun “fikir ve sanat eseri” şeklinde anlaşılması gerektiği ifade edilmekteydi⁶⁷⁰.

Başbakanlık tarafından sunulan Kanun tasarısı 6098 sayılı TBK arasındaki farklılığı ise başka bir açıdan değerlendirmek gerekir. Tasarıda yer alan ifade yani “ilim ve edebiyat eseri” ifadesi FSEK m.2 ile sınırlı bir eser grubunu içine alır. Dolayısıyla kapsayıcı olmaktan uzaktır. TBK m.487’de kullanılan “fikir ve sanat eseri” tabiri ise FSEK m.2-5’te yer alan dört eser türünü de kapsayan bir üst kavramı karşılar. TBK’da bu şekilde kapsayıcı bir ifadeye yer verilmiş olmasının isabetli olduğu kanaatindeyiz. Zira tasarıdaki ifadenin kanunlaşması halinde bir güzel sanat eseri olarak sınıflandırdığımız çizgi romanların yayım sözleşmesine konu olamayacağını kabul etmek gerekirdi.

Bir görüşe göre yayım sözleşmesi yalnızca “bilimsel ve edebi eserler” yönünden kurulabilecek bir sözleşmedir⁶⁷¹. Ancak bizim de katıldığımız ve öğretide baskın olan görüşe göre bilim ve edebiyat eserleri dışında kalan eserler için de yayım sözleşmesi yapılabilir⁶⁷². Yeter ki sözleşmeye konu edilecek eser çoğaltma ve yaymaya elverişli olsun⁶⁷³. Çizgi roman açısından bu çerçevede bir değerlendirme yapmak gerekirse mali

⁶⁷⁰ BAK, s. 16; YAVUZ/ACAR/ÖZEN, s. 602; ZEVKLİLER, Aydın/GÖKYAYLA, K. Emre, Borçlar Hukuku: Özel Borç İlişkileri, 16. Bası, Ankara, 2016, s. 614. 818 sayılı Borçlar Kanunu’nun yürürlükte olduğu dönemde şu şekilde eleştiriler yapılmaktaydı: “BK md.372’de “*edebi ve sınai eser*” deyimini kullanılıyorsa da bunu İsv. BK.nunun metnine de uygun olarak san’at eseri şeklinde anlamak lazımdır.” Bkz. AYİTER, s. 237; “Borçlar Kanunumuzda yayım sözleşmesinin “*edebi ve sınai bir eser*” için yapılabileceği ifade edilmiştir. Ancak maddede kullanılan “*sınai eser*” isabetli bir kavram değildir. Fikri hukuk alanında böyle bir eser mevcut değildir. Bununla ifade edilmek istenen husus “*sanat eseri*”dir.” Bkz. KILIÇOĞLU, Ahmet M., “Telif Hakkı ve Yayım Sözleşmesinden Ayırdedilmesi”, FMR, C.1, 2000/1, s. 48; “BK m. 372’de, yayım sözleşmesine konu olabilecek eserler “*edebi ve sınai bir eser*” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak mehaz İBK m. 380’de bu kavramın yerine, “*edebiyat veya sanat (sanatsal/sanata ilişkin) eseri*” terimleri kullanılmıştır. Bu çerçevede öncelikle, BK m. 372’de kullanılan “*sınai*” terimi yanlış kullanılmıştır. Bunun mehaza uygun olarak, “*sanata ilişkin/sanatsal*” şeklinde anlaşılması gerekir.” Bkz. YILMAZ, Canan, Türk ve İsviçre Borçlar Kanunlarına Göre Yayım (Neşir) Sözleşmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 39.

⁶⁷¹ ZEVKLİLER/GÖKYAYLA, s. 614.

⁶⁷² ARKAN SERİM, Azra, Yayım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Tarafların Yükümlülükleri, İstanbul, 2017, s. 6-7; BAK, s. 17; CUMALIOĞLU/ERVERDİ, s. 395; YAVUZ/ACAR/ÖZEN, s. 602-603. Öğretide eBK’nın yürürlükte olduğu dönemde dahi bu görüş savunulmaktaydı. Bkz. AYİTER, s. 237; TÜYSÜZ, s. 159; YILMAZ, s. 44.

⁶⁷³ ARKAN SERİM, s. 11 vd.; AYİTER, s. 237; CUMALIOĞLU/ERVERDİ, s. 395; DEMİRBAŞ, Yayım Sözleşmesi, s. 232; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 252; YILMAZ, s. 42-45.

haklara ilişkin kısımda da değindiğimiz üzere bu eserlerin çoğaltma ve yaymaya elverişli olduğu rahatlıkla söylenebilir⁶⁷⁴.

3. Sözleşmenin Şekli

Yayım sözleşmesi yazılı şekilde yapılmalıdır. Yazılı şekil bu sözleşme açısından bir geçerlilik şartı olarak kabul edilmiştir (TBK m.488). Bu noktada öğretide sürdürülen bir tartışmaya değinmek gerekir. Tartışma, TBK m.488 ile eserden doğan mali haklara dair sözleşme ve tasarrufların şeklinin düzenlendiği FSEK m.52 hükümlerinin tam anlamıyla örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. FSEK m.52'ye göre, "*mali haklara dair sözleşme ve tasarrufların yazılı olması ve konuları olan hakların ayrı ayrı gösterilmesi şarttır.*" Yani FSEK m.52'de sözleşmeye konu hakların ayrı ayrı gösterilmesi şartı aranırken TBK m.488'de bu hususa temas edilmemiştir. Bu durumda yayım sözleşmesi yapılırken sözleşmeye konu olacak hakların ayrı ayrı gösterilmesinin gerekip gerekmediği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Bir görüşe göre, FSEK m.52 hükmü göz ardı edilmemeli ve yayım sözleşmesi yapılırken devredilen haklar sözleşmede ayrı ayrı gösterilmelidir⁶⁷⁵. TBK m.488'in gerekçesinde FSEK m.52'ye atıf yapılmış olması⁶⁷⁶ bu görüşü destekler nitelikte gözükmektedir. Aksi yöndeki görüşü savunan ARKAN SERİM ise, gerekçede FSEK m.52'ye atıf yapıldığı halde TBK m.488 hükmünün buna uygun kaleme alınmadığını, bunun bir hata olduğunu ancak TBK m.488'in açık ifadesine göre sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasının gerekli ve yeterli olduğunu ifade etmektedir⁶⁷⁷.

Bu tartışmada TBK m.489/I hükmünün aydınlatıcı olacağı kanaatindeyiz. Anılan hükme göre, "*yayım sözleşmesiyle eser sahibinin hakları, sözleşmenin ifasının gerektirdiği ölçüde ve süreyle yayımcıya geçer.*" Sözleşmenin ifası için gerekli olan mali

⁶⁷⁴ TEKİNALP, çizgi romana açıkça değinmemiş ancak güzel sanat eserlerinin yayım sözleşmesine konu olması ile ilgili -karikatür eserlerini de içeren- şu ifadeleri kullanmıştır: "*Sanat eseri*", FSEK m. 4 anlamında, *bir güzel sanat eserini, buna ait bir yayım sözleşmesi ise, bu eserin çoğaltılmasını ve yayımını ifade eder. Mesela bir yağlı boya tablonun, tezhibin, fotoğrafın, karikatürün, resmin çoğaltılması ve yayımı gibi. Yayım sözleşmesinin konusunu oluşturması yönünden ölçü sanat eserinin çoğaltılmaya ve yayına müsait olmasıdır.*" Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 252.

⁶⁷⁵ BAK, s. 24; CUMALIOĞLU/ERVERDİ, s. 400; DEMİRBAŞ, Yayım Sözleşmesi, s. 237-238.

⁶⁷⁶ Esasen gerekçede FSEK m.51'e atıf yapılmıştır. Ancak bunun bir hatadan kaynaklandığı, aslında FSEK m.52'ye atıf yapılmak istendiği anlaşılmaktadır.

⁶⁷⁷ ARKAN SERİM, s. 30. Sözleşmenin yazılı şekilde yapılmasının yeterli olduğu yönünde ayrıca bkz. ZEVKLİLER/GÖKYAYLA, s. 620-621.

haklar çoğaltma ve yayma haklarıdır. Dolayısıyla yayım sözleşmesinde ayrı ayrı zikredilmemiş olsalar dahi çoğaltma ve yayma hakkı TBK m.489/I gereği devredilmiş olur. Bu sebeple FSEK m.52’te aranan nitelikli şekil şartının yayım sözleşmesi yönünden uygulanmayacağıın kabulü gerekir⁶⁷⁸.

4. Sözleşmenin Tarafları

Sözleşmenin bir tarafında eser sahibi veya onun halefi bulunmaktadır. Eser sahibi dışında mali hakları tamamen veya kısmen devralmış olan kişiler ya da bunların veya eser sahibinin mirasçıları veyahut vasiyeti yerine getirme görevlisi de eser sahibinin halefi sıfatıyla bu sözleşmenin tarafı olabilir⁶⁷⁹. Mali hakları kısmen devralmış kişilerin bu sözleşmeye taraf olabilmesi için çoğaltma ve yayma haklarına sahip olmaları gerekli ve yeterlidir⁶⁸⁰. Her ne kadar öğretilerde bu iki hakkın yanında umuma arz hakkının kullanılmasına ilişkin yetkinin de devralınmış olması gerektiği ileri sürülmüşse⁶⁸¹ de öğretilerde hakim olan görüşe göre çoğaltma ve yayma hakkının devralan kişi aksi açıkça belirtilmemişse zaten umuma arz hakkını da kullanabilecektir⁶⁸². Dolayısıyla yayım sözleşmesine taraf olunabilmesi açısından umuma arz yetkisinin ayrıca tanınmış olmasına gerek olmadığı kanaatindeyiz. Tüm bu ihtimallerin nihayetinde ister eser sahibi ister halefleri bu söyleşmeyi yapmış olsun, eseri yayıma veren taraf olarak bunlar “yayımlatan” sıfatı ile anılır⁶⁸³.

Bölünebilir ortak eserlerde eserin yayımlanabilmesi için eser sahiplerinin tümünün rızası gerekir (FSEK m.9/II). Çizgi romanın da birden fazla eser sahibi tarafından üretildiği ihtimalde bu kural geçerlidir. Ancak FSEK m.9/II’de belirtildiği üzere ortak eser sahiplerinden birisi haklı bir neden olmaksızın yapılacak işleme onay vermekten imtina ediyor ise diğer eser sahibi/sahipleri mahkemeye başvurabilir ve

⁶⁷⁸ Bu yönde değerlendirme için bkz. **ARKAN SERİM**, s. 30.

⁶⁷⁹ **ARKAN SERİM**, s. 23; **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 607.

⁶⁸⁰ **KILIÇOĞLU**, Yayın Sözleşmesi, s. 48; **YILMAZ**, s. 31-32.

⁶⁸¹ Bkz. **ARKAN SERİM**, s. 23.

⁶⁸² **ATEŞ**, Haklar, s. 135; **BOZBEL**, Eser, s. 155; **EREL**, s. 137; **GÖKYAYLA**, s. 145; **ÖZTRAK**, s. 49; **TOSUN**, Manevi Haklar, s. 101; **YAVUZ**, Kamuya Sunma Hakkı, s. 60.

⁶⁸³ **ARKAN SERİM**, s. 23; **AYİTER**, s. 238; **CUMALIOĞLU/ERVERDİ**, s. 397; **TÜYSÜZ**, s. 159; **YAVUZ/ACAR/ÖZEN**, s. 607; **YILMAZ**, s. 15.

mahkemenin müsaade etmesi halinde bu işlem yapılabilir. Mahkemeden müsaade talep edilmesi yayım sözleşmesinin yapılması için de başvurulabilecek bir yoldur.

Sözleşmenin diğer tarafını ise “yayımcı” oluşturur. Yayımcı, eser sahibi statüsüne sahip olmadığı için gerçek veya tüzel kişi olabilir. Bununla beraber Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından FSEK m.44 ve Ek m.10’a dayanılarak çıkarılan “Fikir ve Sanat Eserlerinin Tespit Edildiği Materyallerin Dolum, Çoğaltım ve Satışını Yapan veya Yayan İşletmelerin Sertifikalandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”⁶⁸⁴ ile birtakım faaliyetlerin görüleceği yerler ile ilgili olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan sertifika alınması zorunluluğu getirilmiştir. Sertifika zorunluluğu getirilen bu yerler arasında “*fikir ve sanat eserlerinin çoğaltım, dağıtım veya satışını yapan matbaalar veya yayınevleri*” de sayılmıştır (Yönetmelik m.5). Sertifika zorunluluğuna uyulmamasının yaptırımını idari para cezası olarak belirlenmiştir (Yönetmelik m.12).

5. Sözleşmenin Hükümleri

Yayımlatanın temel yükümlülüğü sözleşmenin konusunu oluşturan fikir ve sanat eserinin yayımcıya teslim edilmesidir⁶⁸⁵. Yayımlatan, sözleşmenin kurulduğu anda eseri yayımlatma hakkına sahip değilse yayımcıya karşı sorumluluğu söz konusu olacaktır (TBK m.489/II). Bu ihtimalde satıcının zapta karşı tekeffül sorumluluğunu düzenleyen TBK m.214 vd. hükümleri yayımlatan ile yayımcı arasındaki sorumluluk ilişkisine kıyasen uygulanacaktır⁶⁸⁶.

Eser yayımcıya teslim edildikten sonra beklenmedik hal sonucu yok olsa bile, yayımcı bedel ödemekle yükümlü olur (TBK m.498/I). Eser sahibinin de buna karşılık iki yükümlülüğü bulunmaktadır. Öncelikle eserin bir başka örneği kendisinde bulunuyor ise eser sahibinin bu örneği yayımcıya teslim etmesi gerekir (TBK m.498/II). Hükmün lafzı bu yükümlülüğün yalnızca eser sahibi ile sınırlı olarak anlaşılmasına yol açmaktadır. Ancak öğretilerdeki genel kabul gören görüşe göre, somut olayın şartlarının buna imkan

⁶⁸⁴ Fikir ve Sanat Eserlerinin Tespit Edildiği Materyallerin Dolum, Çoğaltım ve Satışını Yapan veya Yayan İşletmelerin Sertifikalandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik için bkz. 18.4.2005 tarihli ve 25790 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁸⁵ ARKAN SERİM, s. 49; AYİTER, s. 238; FRANKO, Nisim, Türk Borçlar Kanununa Göre Yayın Sözleşmesinin Hükümleri, Ankara, 1981, s. 29; GİRİTLİOĞLU, Necla, Yayın Sözleşmesi, İstanbul, 1967, s. 47; KILIÇOĞLU, Fikri Haklar, s. 318; TÜYSÜZ, s. 169; ZEVKLİLER/GÖKYAYLA, s. 622.

⁶⁸⁶ TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 257; YAVUZ/ACAR/ÖZEN, s. 611.

tanınması kaydıyla, eser sahibinin haleflerinin de yeniden teslim yükümlülüğü bulunmaktadır⁶⁸⁷. İkinci olarak, eserin bir başka örneği bulunmuyor olsa dahi eser sahibi az bir çaba harcayarak yok olan eseri meydana getirebilecek durumdaysa yine eseri yeniden teslim yükümlülüğü söz konusu olacaktır (TBK m.498/II). Bu şekilde eserin yeniden meydana getirilerek teslim edilmesi eser sahibinin haleflerinden talep edilemez. Her iki durumda da yayımlanan, yayımcıdan uygun bir karşılık isteyebilir.

Yayımlama sözleşmesi, yayımlanacak eser üzerindeki çoğaltma ve yayma haklarının devrini konu alır. Ancak aksi kararlaştırılmamışsa eserin teslim edilen maddi nüshasının mülkiyeti yayımcıya geçmez. Bu durum neticesinde yayımcının söz konusu maddi nüsha ile işi bittiğinde bu nüshayı yayımlatana iade yükümlülüğü olduğu kabul edilmektedir⁶⁸⁸. Günümüz imkanları düşünüldüğünde yayımlanacak eserin yayımcıya genellikle elektronik ortamda aktarılacağı ve bu sebeple iade yükümlülüğünün önemini yitirdiği düşünülebilir. Ancak bu yükümlülük çizgi roman özelinde hala önemini korumaktadır. Zira çizgi roman günümüzde de büyük oranda elle üretilmektedir ve çizgi roman sanatçıları ürettikleri bu asıl nüshayı maddi veya manevi gerekçelerle ellerinde bulundurmaya isteyebilirler.

Sözleşme süresince eserin tamamı veya bir bölümü üzerinde yayımcının zararına olacak tasarruflardan kaçınmak yayımlatanın bir diğer yükümlülüğüdür (TBK m.490/I). Kanun koyucu burada muğlak bir ifade kullanmıştır. Bu noktada yayımcının hangi tasarruflarının yayımcının zararına olacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Öğretide bu yükümlülüğün kapsamı yayım sözleşmesinin konusunu oluşturan haklar üzerindeki tasarruflarla sınırlı şekilde ele alınmaktadır⁶⁸⁹. Çoğaltma ve yayma hakkı üzerindeki tasarrufların yayımcının zararına yol açabileceği muhakkak fakat bazı hallerde diğer mali haklar üzerinde de tasarrufta bulunulması yayımcının zararına yol açabilir. Örneğin yayım sözleşmesine konu edilmiş bir çizgi roman yayım sözleşmesinin süresi içerisinde sinemaya uyarlanırsa bu durum yayımlanan çizgi romanın satışlarının düşük kalmasına yol açarak yayımcıya zarar verebilir. Zira bu ihtimalde potansiyel okuyucu kitlesinin bir bölümü çizgi romanı okumak yerine sinema filmini izlemeyi tercih edecektir. Bu

⁶⁸⁷ AYİTER, s. 240; FRANKO, s. 56; GİRİTLİOĞLU, s. 52.

⁶⁸⁸ ARKAN SERİM, s. 57; FRANKO, s. 47-48; GİRİTLİOĞLU, s. 65; YAVUZ/ACAR/ÖZEN, s. 621.

⁶⁸⁹ ARKAN SERİM, s. 84; GİRİTLİOĞLU, s. 50.

çerçeve de düşünülürse yayımlatanın tasarrufları açısından getirilen yasağın belli haklar ile sınırlı olmadığı; somut olayın şartları dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Yayımcıya zarar vermekten kaçınma yükümlülüğü süreyle sınırlıdır. Yayım sözleşmesi için bir süre kararlaştırılmış ise yükümlülük bu sürenin bitimine kadar sürer. Ancak süre belirlenmeyip baskı adedi belirlenmiş ise belirlenen baskı adedinin tükenmesi için alışılmış olan sürenin sonuna kadar bu yükümlülük devam eder (TBK m.490/I). Taraflar sözleşmenin süresini veya baskı adedini kararlaştırmak zorundadır (TBK m.491/II). Basım sayısı ise kararlaştırılmayabilir. Zira TBK m.491/I'de bu hususa ilişkin olarak bir tamamlayıcı hukuk kuralına yer verilmiştir. Buna göre sözleşmede basım sayısı belirtilmemişse yayımcının ancak bir basım yapma hakkı olduğu kabul edilecektir. Sözleşme ile birden çok basım veya söz konusu eserin tüm basımlarını yapma yetkisi yayımcıya verilmiş ise bu durum onun açısından ayrıca bir yükümlülük getirmektedir. Bu yükümlülük baskı adedi tükenen eserin yeni basımını yapmaktır. Yayımcının bu yükümlülüğünü ihlali halinde yayımlatan kendisine uygun bir süre tanıyıp eserin yeni basımını yapmasını isteyebilir. Verilen sürede basım gerçekleşmezse yayımlatanın sözleşmeden cayma hakkı vardır (TBK m.491/III).

Kanun koyucu ayrıca yayımlatanın eseri üzerindeki tasarruf hakkına ilişkin iki özel durumu düzenlemiştir. Yayımlanan eser kısa bir yazıysa ve süreli bir yayında yayımlanmışsa, yayımlatan dilediği zaman bu yayınları başka bir yerde yayımlatabilir (TBK m.490/II). İkinci durum ise toplama eserlere ilişkindir. Yayımlatan toplama bir eserin kendisine ait bölümlerini veya dergilerde yayımlanan uzun yazılarını yayımın bitmesinden itibaren üç ay geçtikten sonra yeniden yayımlayabilir (TBK m.490/III).

Yayımcı açısından sözleşmedeki temel yükümlülük ise eseri çoğaltmak ve yaymaktır. Yayımcı ayrıca eserin satışını artırmak için gerekli tanıtım ve dağıtımını yapmakla da yükümlüdür (TBK m.492). Yayımcı, bu temel yükümlülüğünden yayımlatana telif hakkı ödemekle yetinerek kurtulamaz. Zira çoğaltma ve yayma hakkının

kullanılması yayımlatanın da manevi ve ekonomik menfaatlerini yakından ilgilendirmektedir⁶⁹⁰.

Yayımcının bir diğer yükümlülüğü ise eser sahibinin eserde düzeltme ve iyileştirme yapmasına veya yayımlatan eser sahibi değil de onun halefleri ise bu kişilerin eserden güncelleştirme yapmasına imkan tanımalıdır. Meğerki yapılacak düzeltme ve iyileştirmeler veya güncelleştirmeler yayımcının menfaatlerini zedelememesin ve onun sorumluluğunu artırmamasın (TBK m.493/I). Bu imkan yeni basımlar için de tanımalıdır. 493/II'de belirtildiği üzere yayımcı bu imkanı tanımadan yeni basım yapamaz ve onu çoğaltamaz.

Yayımlama sözleşmesine konu birden fazla eser varsa bunların bir arada mı yoksa ayrı ayrı mı basılacağı önem taşımaktadır. Yayımcı, bir eser sahibinin birden çok eserini yayımlama hakkını ayrı ayrı elde etmiş olsa dahi bu durum ona söz konusu eserleri bir arada yayımlama hakkı vermeyecektir (TBK m.494/I). Aksi durumda, yani bir eser sahibinin birden çok eserinin bir arada yayımlanmasına ilişkin bir yayımlama sözleşmesi yapılmış ise bu sefer de yayımcı bu eserleri ayrı ayrı yayımlama hakkına sahip değildir (TBK m.494/II).

Çeviri hakkı kural olarak yayımlama sözleşmesinin kapsamında değildir. Yayımcının bu hakka sahip olabilmesi için çeviri hakkının da devredildiği sözleşmede açıkça belirtilmelidir (TBK m.495).

Yayımlatana bedel ödenmesi yayımlama sözleşmesinin zorunlu unsurlarından değildir. Taraflar sözleşmede bedel talep edilmeyeceğini kararlaştırabilirler. Ancak sözleşmede bu şekilde bir kayıt olmadığı sürece yayımlatan bedel talep edebilir (TBK m.496/I). Yayımlatanın bedel talep ettiği ancak bedelin taraflarca belirlenmediği ihtimallerde bedel hakim tarafından belirlenebilir (TBK m.496/II). Yayımcının birden fazla baskı yapabileceği kararlaştırılmış ise ilk baskı için kararlaştırılan bedel kadar diğer baskılarda da ödeme yapılır (TBK m.496/III). Ayrıca aksi kararlaştırılmamışsa yayımlatan, teamül uyarınca verilmesi gereken miktarda eser nüshasını bedelsiz olarak isteyebilir (TBK m.497/III).

⁶⁹⁰ ARKAN SERİM, s. 96; GİRİTLİOĞLU, s. 56; TÜYSÜZ, s. 177.

Kanun koyucu çoğaltılmış nüshaların beklenmedik hal sebebiyle yok olması halinde yayımcıya bunların yeniden basımı yönünde bir hak tanımıştır. TBK m.499/I'e göre, “*eserin tamamlanmış olan baskı adedinin tamamı veya bir bölümü, satışa sunulmadan önce beklenmedik hâl sonucu yok olursa yayımcı, yayımlatana ayrıca bir bedel ödemeksizin yok olan miktarı, gideri kendisine ait olmak üzere yeniden basabilir.*”

Son olarak sözleşmenin sona ermesine sebep olacak hollere değinmek gerekir. TBK m.500'de eser sahibinden veya yayımcıdan kaynaklanan sebeplerle yayım sözleşmesinin sona erme halleri düzenlenmiştir. Eser sahibi, eseri tamamlamadan ölürse veya eseri tamamlama yeteneğini yitirir ya da eseri tamamlaması kendi kusuru olmadan imkansız hale gelirse, sözleşme kendiliğinden sona erer. (TBK m.500/I). Yayımcının iflası halinde ise yayımlatan, yayımlatmak üzere eseri bir başka yayımcıya verebilir (TBK m.500/II).

B. Karakter Ürünleştirme

Merchandising; bir adın, sembolün veya halk nezdinde popülerlik kazanmış (ya da kazanma potansiyeli olan) bir işaretin, esasen yabancı olduğu mal veya hizmetlerin pazarlanması amacıyla, lisans ya da başka yöntemler ile ticari olarak kullanılmasını ifade etmek için kullanılan bir terimdir⁶⁹¹. Bu ilişkide lisans alan veya daha geniş bir ifade ile kullanım hakkı elde eden taraf, kullanılan ad, sembol veya işaret ile halk arasındaki ilişkiden ticari anlamda istifade etmeyi amaçlamaktadır⁶⁹².

Merchandising faaliyetinin özel ve yaygın görünüş şekillerinden birisi de *character merchandising*'dir. Bu kavram Türkçeye “karakter ürünleştirme” şeklinde tercüme edilebilir⁶⁹³. Karakter ürünleştirme; bir kurgusal karakterin kişilik özelliklerinin ve/veya görüntüsünün bir mal veya hizmetin sürümünü artırmak amacıyla o mal veya hizmet ile ilişkili şekilde kullanılmasıdır⁶⁹⁴. Sevilen çizgi karakterlerin oyuncaklarının

⁶⁹¹ REGOUT, s. 126; STROWEL, Protection des Personnages, s. 68.

⁶⁹² STROWEL, Protection des Personnages, s. 68.

⁶⁹³ Türk öğretiminde bu kavramı ifade etmek için şu terimler kullanılmaktadır: “Karakter ürünlendirilmesi” bkz. ARTEMEL, s. 8; “karakter ticareti/karakter ticarileşmesi” bkz. ATEŞ, Eser, s. 246; “karakter ürünleştirilmesi/karakter ürünleştirilmesi” Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 29.

⁶⁹⁴ ARTEMEL, WIPO tarafından 1994 tarihli *Character Merchandising* raporunda yapılan tanımla dilimize şu şekilde tercüme etmiştir: “Karakter ürünlendirilmesi, kurgusal bir karakterin yaratıcısı ya da gerçek bir kişi veya bir ya da birkaç yetkili üçüncü şahıs tarafından, temel kişisel özelliklerinin (örneğin isim, imaj veya görünüm) çeşitli ürünler ve/veya hizmetlerle ilişkili olarak, muhtemel alıcılarda, o karaktere karşı

veya anahtarlıklarının yapılması ya da bu karakterlerin resimlerini içeren kırtasiye malzemelerinin veya tekstil ürünlerinin üretilip pazarlanması karakter ürünleştirmeye örnek verilebilir. Bu sayede tüketicilerin karakter ile mal/hizmet arasında bağlantı kurması sağlanır ve bunun sonucunda tüketicinin o malı/hizmeti satın alması amaçlanır⁶⁹⁵. Bu faaliyet birden fazla menfaate hizmet etmektedir. Öncelikle malın veya hizmetin sürümü artırıldığı için malı üreten veya hizmeti sunan kişi bu faaliyetten ekonomik bir getiri elde etmektedir. Diğer taraftan karakterin yaratıcısı da eserinden elde edebileceği muhtemel ekonomik gelirleri artırmış olmaktadır⁶⁹⁶.

Karakter ürünleştirme, fikri mülkiyet hukukunun tek bir dalı ile sınırlı olmayan ve farklı yöntemlerle gerçekleştirilebilen bir faaliyettir⁶⁹⁷. İlk olarak denebilir ki çizgi karakter üzerindeki mali hakların sahibi veya onun lisans verdiği kişilerin eserden doğan haklara dayanarak bu faaliyeti gerçekleştirmesi mümkündür⁶⁹⁸. Ancak bunun dışında çizgi karakterin marka⁶⁹⁹ veya tasarım⁷⁰⁰ olarak tescil edilmesi suretiyle de karakter ürünleştirilmesi yapılabilir. Bu amaçla tescil edilen markalar “merchandising markası” olarak adlandırılmaktadır⁷⁰¹. Eser sahibi, kendisinin izni dışında bu tür faaliyetlerin

duydıkları yakınlıktan ötürü, söz konusu ürün ve/veya hizmetleri satın almak ve/veya kullanmak isteğini uyandırmak amacıyla, uyarlanması ya da ikincil tasarrufu olarak tanımlanabilir.” Bkz. ARTEMEL, s. 9. Raporda yer alan tanımın İngilizce metni için bkz. WIPO, Character Merchandising, WO/INF/108, Aralık 1994, s. 6. Türk öğretisinde yapılan diğer tanımlar ise şu şekildedir: “Karakter ticareti, gazete ve dergilerde uzun süredir yayımlanmakta olup artık bir nevi topluma mal olmuş bir karikatürün veya televizyonlarda yayınlanan bir çizgi film kahramanının ya da bir televizyon dizisinde oynayan ve ayırt edici nitelikleri ile o dizinin bütününe hususiyet vererek filmin izlenebilirliğinde en önemli fonksiyona sahip olan oyuncu tarafından canlandırılan karakterlerin, çizgilerinin, görüntülerinin veya seslerinin aynen taklit edilerek ticari faaliyette kullanılması, bu suretle menfaat temin edilmesidir.” Bkz. ATEŞ, Eser, s. 246; “Karakter ürünleştirilmesi, toplumun tümünde veya bir kısmında yerleşmiş veya tanınmışlık düzeyine ulaşmış (“popüler olmuş”), gerçek veya imgesel bir kişinin (tipin, karakterin) kişiliğın, adın, sembolün, bir toplulukla veya futbol takımıyla özdeşleşmiş renklerin, işaretin, lakabın, ezginin, şarkı sözünün, mısranın, coşturma sloganının (cim-bom-bom gibi), dil pelesengi haline gelmiş bir kişinin oluşturduğu bir söylemin, bir mal veya hizmet ile özdeşleşmeden, onun markası olmadan, mal veya hizmetin pazarlanmasında veya satışının yükseltilmesinde kullanılmasıdır.” Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 30.

⁶⁹⁵ ARTEMEL, s. 22-23.

⁶⁹⁶ BAINBRIDGE, David I., Intellectual Property, 8th edition, Essex, 2010, s. 837.

⁶⁹⁷ TEKİNALP, karakter ürünleştirme kavramını açıklarken bu kavramın kendisine uygun bir yer bulmadığını ve “adeta sandalyeler arasında oturmakta” olduğunu ifade etmiştir. Bkz. TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 29. Aynı yönde bkz. ATEŞ, Eser, s. 248.

⁶⁹⁸ ARTEMEL, s. 37; RISTICH DE GROOTE, s. 51.

⁶⁹⁹ REGOUT, s. 127; RISTICH DE GROOTE, s. 51.

⁷⁰⁰ ARTEMEL, s. 65.

⁷⁰¹ “Merchandising markaları, tanınmış bir kimsenin, futbol kulübünün adının, logosunun veya benzeri ayırt edici ad ve işaretlerinin ticari amaçla markalaştırılması sonucu ortaya çıkan markalardır.” Bkz. ÇOLAK, s. 88. Merchandising markaları ile ilgili olarak ayrıca bkz. BOZBEL, Fikri Mülkiyet, s. 370; SERT, Selin, “Merchandising Markası”, Prof. Dr. Hüseyin Ülgen’e Armağan, İstanbul, 2007, s. 1164 vd.;

gerçekleştirilmesi halinde FSEK ve SMK'dan kaynaklanan haklarını kullanabilir. Bu Kanunların kurgusal karakterlere ilişkin olarak tanıdığı koruma mekanizmalarına yukarıda ayrıntılı olarak değindiğimiz için bu kısımda yalnızca o açıklamalara atıf yapmakla yetiniyoruz.

SMK m.9/I gereği, *“tescil tarihinden itibaren beş yıl içinde haklı bir sebep olmadan tescil edildiği mal veya hizmetler bakımından marka sahibi tarafından Türkiye’de ciddi biçimde kullanılmayan ya da kullanımına beş yıl kesintisiz ara verilen markanın iptaline karar verilir.”* Hükümde ifade edilen ciddi kullanım kriterinin merchandising markaları açısından nasıl değerlendirileceği noktasında bir tereddüt yaşanabilir. YASAMAN’ın bu konuya ilişkin değerlendirmesi şu şekildedir⁷⁰²:

“...merchandising markası, üzerinde kullanıldığı malın menşeiini, diğer teşebbüslerin ürettiği mallardan ayırt etmeye izin verecek şekilde göstermemektedir. Bu takdirde, fiilen kullanılan mal veya hizmetler için tescil edilmiş merchandising markalarının, ciddi kullanım kriterinin gerçekleşmediğinden bahisle iptali söz konusu olacak mıdır? Bu soru olumsuz yanıtlanmalıdır. Ekonomik ilişkilerin çeşitlenmesi ile markanın işlevlerinin çoğalması vakiasının bir sonucu olan merchandising faaliyetinin önüne bu şekilde engel koymak, marka korumasının mantığı ile bağdaşmaz.”

Karakter ürünleştirme, kurgusal karakterler dışında gerçek kişiler açısından da tercih edilebilen bir faaliyettir⁷⁰³. Karakter ürünleştirme bu türü “kişilik ürünleştirme”⁷⁰⁴ şeklinde de adlandırılmaktadır⁷⁰⁵. Ünlü şarkıcıların veya sporcuların adlarını taşıyan ürünlerin veya bu kişilerin resimlerinin ya da biblolarının satın alınması bu tür faaliyetlere örnek gösterilebilir. Bu tür faaliyetlerin kişinin izni dışında

YASAMAN, Marka Şerhi, s. 645 vd. GÜNEŞ, çizgi karakterleri konu alan merchandising markalarını “karakter markası” şeklinde adlandırmaktadır. Bkz. GÜNEŞ, Telif Suçları, s. 103.

⁷⁰² YASAMAN, Marka Şerhi, s. 647.

⁷⁰³ ATEŞ, Eser, s. 247; BAINBRIDGE, s. 837; KEWALRAMANI, Nishant/SANDEEP, Hegde M., Character Merchandising, Journal of Intellectual Property Rights, Vol. 17, Eylül 2012, s. 456; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 30.

⁷⁰⁴ İng. *personality merchandising*.

⁷⁰⁵ ARTEMEL, s. 13; KEWALRAMANI/SANDEEP, s. 456; WIPO Raporu, s. 9.

gerçekleştirilmesi halinde TMK'nın kişiliğin korunmasına ilişkin hükümlerine başvurulabilir⁷⁰⁶.

Bazen de kurgusal karakter ürünleştirmesi ile kişilik ürünleştirmesi karma şekilde uygulanmaktadır⁷⁰⁷. Örneğin bir sinema oyuncusunun oynadığı rol ile bağlantılı olarak ürünleştirilmesi halinde böyle karma bir faaliyet söz konusudur.

⁷⁰⁶ ATEŞ, Eser, s. 249; TEKİNALP, Fikri Mülkiyet, s. 31.

⁷⁰⁷ ARTEMEL, s. 15.

SONUÇ

Çizgi roman; elle çizilmiş ve belli bir süreklilik içinde art arda gelen, bir metinle bütünleşen ve basılı olan resimlerden oluşan bir anlatım biçimidir. Bu anlatım biçimine ilişkin ilk örnekler 19. yüzyılın ilk yarısında İsviçreli yazar/çizer Rodolphe Töpffer tarafından ortaya konmuştur. Takip eden yıllarda çizgi roman türü, Avrupa dışında da - özellikle ABD ve Japonya'da- popülerlik kazanmış ve kültür hayatının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Çizgi roman gerek bütünü itibari ile gerekse içerdiği fikri ürünler yönünden fikir ve sanat eserleri hukukunun konusunu oluşturabilir. Türk fikir ve sanat eserleri hukuku açısından bir ürünün eser olarak korunabilmesi için meydana getirilmesi sürecinde bir fikri faaliyetin gerçekleşmesi, ürünün duyularla algılanabilecek şekilde şekillenmiş olması, sahibinin hususiyetini taşıması ve FSEK m.2-5'te sayılan eser türlerinden birisine dahil olması gerekir.

Çizgi romanın temel iki bileşeni olan metin ve resimler birbirlerinden bağımsız olarak da FSEK korumasından istifade edebilir. Bir zorunluluk olmamakla beraber üretim sürecinde önce metin kısımları, daha geniş bir ifade ile çizgi roman senaryosu oluşturulur. Senaryonun hazırlanması şu üç etaptan oluşur: sinopsis, kare veya sayfa bazında hikaye akışının belirlenmesi ve nihai metin unsurlarının karelere yerleştirilmesi. Bu etapların her birinin FSEK m.2 kapsamında edebi eser olarak korunması mümkündür. Ancak bunun için genel anlamda bir eserin sahip olması gereken unsurları barındırmaları gerekir.

Resimlerin oluşumu ise, sanatçıların tercihinine göre değişmesi mümkün olmakla birlikte, en geniş anlamıyla beş etaptan oluşur: karelerin düzenlenmesi, karakterlerin çizimi, dekorun çizimi, çinileme ve renklendirme. Resimler, FSEK m.4 kapsamında güzel sanat eseri olarak korunur. Ancak bunun için eser niteliğine ek olarak resimlerin estetik

değere de sahip olması gerekir. Resimlerin oluşumuna ilişkin bu etaplarda genellikle birden fazla kişi tarafından gerçekleştirilir. Bu durum birden fazla kişinin eser sahipliği ihtimalini gündeme getirecektir. Birden fazla kişinin eser sahibi sayılabilmesi için her birinin esere somut bir katkıda bulunması ve bu katkının eser sahibinin hususiyetini katması gerekir. Resimlerin oluşumuna katkı sağlayan çizer, yardımcı çizer, çinici, renklendirme görevlisi gibi kişilerin bu resimlerin oluşumuna somut katkı sağladığına şüphe yoktur. Dolayısıyla bu kişiler katkıları ile esere hususiyetlerini katmaları halinde eser sahibi sayılacaktır. Bu durumda resimler üzerindeki eser sahipliği, bölünmez ortak eser sahipliği şeklinde nitelenecektir.

Bu iki temel bileşen dışında çizgi roman içerisinde yer alan çizgi karakterlerin ve çizgi romanın adının da eserden bağımsız olarak FSEK kapsamında korunması ve/veya fikri mülkiyet hukukunun diğer alanlarında sağlanan koruma mekanizmalarından istifade etmesi mümkündür. Çizgi karakterlerin içerisinde yer aldıkları eserden bağımsız olarak korunabilecekleri Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta kabul görmektedir. Türk hukuku açısından bu korumanın açık bir kanuni dayanağı da bulunmaktadır. 4110 sayılı Kanun değişikliği ile FSEK m.4'e eklenen "her türlü tipler" şeklindeki bent bu husustaki tereddütleri gidermiştir. Çizgi karakter üzerindeki eser koruması; karakterin adının, fiziksel görünümünün ve kişilik özelliklerinin farklı kombinasyonları veya bazı hallerde bu unsurların yalnızca biri için geçerli olabilir. Ancak her ihtimalde korunacak olan kısmın eser sahibinin hususiyetini taşıyor olması gerekir. Ayrıca çizgi karakterleri FSEK m.83 kapsamında eserin alameti olarak da korunması mümkündür. FSEK m.83'e dayalı talepler için TTK m.54 vd. yer alan haksız rekabet hükümlerine başvurulacaktır. Son olarak çizgi karakterler, SMK'da öngörülen şartların yerine getirilmesi halinde marka veya tasarım olarak korunabilir.

Çizgi romanın adı da eserden bağımsız olarak FSEK m.2 çerçevesinde edebi eser olarak veya haksız rekabet hükümlerince korunabilir. Eser adının edebi eser olarak korunabilmesi için eser sahibinin hususiyetini barındırması gerekir. Ancak birkaç sözcükten oluşan bir adın bu niteliği sağlaması zordur. Şaşırtıcı yaklaşımlardan, duyulmamış metaforlardan, alışılmadık tamlamalardan veya *ex nihilo* kelimelerden oluşan eser adlarının bu korunma mekanizmasından yararlanma ihtimali görece daha yüksektir. Eser adlarının haksız rekabet hükümlerince korunabilmesi açısından ise üç

şartın kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekmektedir: eser adının ayırt edici nitelikte olması, bu adın diğer bir eserdeki kullanımının iltibasa meydan verebilecek şekilde gerçekleşmesi ve her iki eserin de kamuya sunulmuş olması. Eser adının marka olarak tescil edilebilmesi için ise söz konusu ifadenin tescilin yapılacağı mal veya hizmetler yönünden ayırt edici niteliğe sahip olması gerekir.

Çizgi romanın metin ve resimlerden oluşuyor olması bu eserlerin FSEK'te sayılan eser türlerinden hangisine dahil olacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Kanun koyucu, çizgi roman için değil ama aynı üretim teknikleri ve anlatım araçları kullanılarak meydana getirilen karikatür eserleri açısından bu soruya cevap vermiş ve karikatür eserlerini güzel sanat eserleri arasında düzenlemiştir. Aralarındaki benzerlik sebebiyle çizgi romanın da güzel sanat eseri olarak kabulü gerekir. Mevcut hükümler çerçevesinde bu sonuca varmakla beraber olması gereken hukuk yönünden FSEK'te eser türleri yönünden benimsenmiş olan sınırlı sayı ilkesinin terk edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Böylece çizgi roman gibi karma yapıli fikri ürünlerin tasnifi noktasında girişilen teorik tartışmalara gerek kalmayacaktır.

Çizgi roman üzerindeki eser sahipliği bahsi ise çeşitli ihtimaller barındırmaktadır. Öncelikle ifade etmek gerekir ki tüm fikir ve sanat eserleri gibi çizgi romanlar da tek kişi tarafından meydana getirilebilmektedir. Ancak çoğu kez bu üretime birden fazla kişinin katıldığı görülür. Bunun da en yaygın şekli ise çizgi romanın metin kısımlarının bir yazar; resim kısımlarının bir çizer tarafından meydana getirilmesidir. Bu durumda meydana getirilen eser üzerinde yazar ve çizerin bölünebilir ortak eser sahipliği söz konusu olur. Eser sahipleri çizgi romanın bütününe ilişkin sözleşme ve tasarruflar için oybirliği ile karar verir. Ancak bunun dışında her biri kendi ürettiği kısmı diğerinden bağımsız olarak ekonomik anlamda değerlendirebilir. Mukayeseli hukukta kısımların kullanımına ilişkin olarak iki önemli sınırlama getirildiği görülmektedir: bütünden ayrılan kısmın yeni bir ortak eserle birleştirilmemesi ve bu kullanımın eserin bütününe zarar vermemesi. Türk hukukunda ise bu yönde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ortak eser sahiplerinin benzer bir çözüme aralarındaki sözleşmesel ilişki çerçevesinde ulaşmaları mümkün olsa da FSEK m.9'da bu hususu düzenleyen bir yedek hukuk kuralına yer verilmesinin isabetli olacağı kanaatindeyiz.

İşlenme eserler yönünden ortaya çıkan eser sahipliği durumunu ise ayrıca ele almak gerekmektedir. İşlenme eserler niteliği gereği istifade ettikleri eserin de hususiyetini barındırmaktadır ve bir işlenme eserden ekonomik olarak yararlanabilmek için istifade edilen eser sahibinin izni gerekir. Çizgi roman bu ilişkinin her iki tarafında da yer alabilecek bir eser türüdür. Bir çizgi romandan işleme amacıyla istifade edilmesi çoğu kez yabancı dile çeviri yapılması veya çizgi romanın ya da içerdiği çizgi karakterlerin sinemaya uyarlanması amacıyla gerçekleşmektedir. Çizgi romanın bir edebi eserden veya bir çizgi karakterden istifade edilerek meydana getirilmesi halinde ise söz konusu çizgi roman işlenme eser niteliğinde olacaktır. Her ihtimalde meydana getirilen işlenme eser üzerindeki manevi ve mali haklar eseri meydana getiren kişi olarak işleyene ait olacaktır. Ancak işleme hakkının kullanımı istifade edilen eser sahibini de ilgilendireceği için bu hakkın kullanımı noktasında her iki eser sahibinin de izninin alınması gerekebilir.

Çizgi roman üzerindeki eser sahipliği açısından üzerinde durulması gereken durumlardan birisi de çalışanların iş ilişkisi kapsamında meydana getirdiği eserler üzerindeki hakların kullanımınıdır. Bu şekilde meydana getirilmiş olan bir çizgi romanın eser sahibi yaratma gerçeği ilkesi gereği onu meydana getiren kişi yani çalışandır. Çalıştıran kişi yani işveren ise bazı mali ve manevi haklar yönünden tam ruhsat hakkı sahibi olur. Dergilerde yayımlanan çizgi romanlar açısından bu haklar çoğaltma, yayma ve temsil hakları ve umuma arz hakkıdır. İşverenin sahip olduğu bu ruhsat hakkı süre ile sınırlı değildir ancak hakkın kapsamı dergide çizilen çizgi roman nüshaları ile sınırlıdır. Eser sahibinin yarattığı çizgi karakterleri başka eserlerde kullanılmasına engel olunamaz.

Eser sahipliği statüsü, kişiye, eserden faydalanmasına ve/veya başkalarının o eserden faydalanmasını engellemeye yönelik mutlak haklar tanır. Bunlar manevi ve mali haklar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Manevi haklar özü itibariyle hukuki işlemlere konu edilemeyecek haklardır. Ancak manevi hakları kullanma yetkisinin devri mümkündür. Mali haklar ise tamamen veya kısmen hukuki işlemlere konu olabilir.

Kanun koyucu, bazı hallerde eser sahibine tanınan bu mutlak hakların sınırlandırılabilmesini düzenlemiştir. Bu sınırlandırmaların gerekçeleri FSEK'te dört başlık altında toplanmıştır: kamu düzeni düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (FSEK

m.30), genel menfaat düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (FSEK m.31-37), özel menfaat düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalar (FSEK m.38-41) ve hükümete tanınan yetkiler (42-47). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 3 Mayıs 2017 tarihinde yayımlanan “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı” ile genel menfaat düşüncesi ile getirilen sınırlandırmalara üç yeni madde eklenmektedir ve bunlardan birisi de parodi amaçlı kullanımları da ilgilendiren FSEK m.34/C maddesidir. Tasarıda parodi istisnasının ele alınış şeklinin Türk hukuku açısından sakıncalar doğurabileceği ve hükmün şu şekilde kaleme alınmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz: “Alenilemiş bir eserin parodi veya benzer amaçlarla kullanılması, türün kurallarına uyulması kaydıyla, kullanılan eser üzerindeki hakları ihlal etmez.”

Çizgi roman daha çok periyodik dergilerde yayımlanan sürekli bir eser türü olmakla beraber tek bir çizgi roman için yayım sözleşmesi yapılması da mümkündür. Bu ihtimalde yayımlatan, eser üzerindeki çoğaltma ve yayma haklarını yayım sözleşmesi ile yayımcıya devreder. Sözleşmenin geçerliliği yazılı şekilde yapılmış olması koşuluna bağlıdır. Yayımlatanın bu sözleşmeden doğan temel yükümlülüğü eserin teslimi; yayımcının temel yükümlülüğü ise eseri çoğaltmak ve yaymaktır.

Son olarak çizgi romanın bütünü dışında içerdiği fikri ürünlerin de hukuki işlemlere konu olması mümkündür. Bunun özel görünüm şekillerinden birisi olan karakter ürünleştirme faaliyeti bir kurgusal karakterin kişilik özelliklerinin ve/veya görüntüsünün bir mal veya hizmetin sürümünü artırmak amacıyla o mal veya hizmet ile ilişkili şekilde kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Bu faaliyet, söz konusu çizgi karakter üzerindeki mali hakların lisans yolu ile bir başkasına kullandırılması veya çizgi karakterin marka veya tasarım hukuku alanında değerlendirilmesi şeklinde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ADER, Basile**, “Les “Lois du Genre” du Discours Humoristique”, LEGICOM, No: 54, 2015/1, s.17-24.
- AKKAYAN YILDIRIM, Ayça**, “4630 Sayılı Kanun Değişikliği ve Gelişmeler Işığında Sinema Eseri ve Sinema Eser Sahipliği”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2001, s. 1-45.
- AKSU, Mustafa**, Bilgisayar Programlarının Fikri Mülkiyet Hukukunda Korunması, İstanbul, 2006 (Bilgisayar Programları).
- AKSU, Mustafa**, “Eser Yaratıcısının Eseri Üzerindeki Manevi Hakları (Eser Yaratıcısı Kişilik Hakkı) ile Genel Kişilik Hakkı İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, Cilt I, İstanbul, 2010, s. 121-158 (Manevi Haklar).
- ALAS ŞEKERBAY, Cennet**, “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda Manevi Hakları Kullanma Yetkisi”, THD, S. 128, 2017/4, s. 75-83.
- ALLEAUME, Christophe**, “Merchandising”, JurisClasseur, Fasc. 700, 15 Temmuz 2009.
- ALSAC, Üstün**, Türkiye’de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film, İstanbul, 1994.
- ANTALYA, O. Gökhan/TOPUZ, Murat**, Medeni Hukuk, İstanbul, 2016.
- ARKAN SERİM, Azra**, Yayım Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Tarafların Yükümlülükleri, İstanbul, 2017.
- ARSLANLI, Halil**, Fikri Hukuk Dersleri, İstanbul, 1954.

- ARTEMEL, Mehmet Nafi**, İngiliz Hukukunda Kurgusal Karakterlerin Ürünlendirilmesi ve Türk Hukuku ile Bir Karşılaştırma Denemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- ATAR, Eray Aksın**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Yayma Hakkı ve Korunması, İstanbul, 2017.
- ATASOY, Evrim**, Birlikte Eser Sahipliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- ATEŞ, Mustafa**, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması, Ankara, 2003 (Haklar).
- ATEŞ, Mustafa**, Fikri Hukukta Eser, Ankara, 2007 (Eser).
- ATEŞ, Mustafa**, “Fikir ve Sanat Hukukunda Sinema Eseri ve Eser Sahipliği”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2009 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2009, s. 59-117 (Sinema Eseri).
- ATEŞ, Mustafa**, Fikri Hukukta Eser Sahipliği, Ankara, 2012 (Eser Sahipliği).
- AYİTER, Nuşin**, Hukukta Fikir ve San’at Ürünleri, 2. Bası Ankara, 1981.
- BAINBRIDGE, David I.**, Intellectual Property, 8th edition, Essex, 2010.
- BAK, Başak**, “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun “Yayım sözleşmesine” İlişkin Getirdiği Yenilikler ve Bu Düzenlemelere Yönelik Eleştiriler”, TBB Dergisi 2012 (101), s. 13-30.
- BARLAS, Dinç**, “5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda Eser Sayılmanın Koşulları”, Legal FSHD, S.17, 2009, s. 75-87.
- BARON-CARVAIS, Annie**, La Bande Dessinée, 5ème édition, Paris, 2007.
- BARRELET, Denis/EGLOFF, Willi**, Le Nouveau Droit d’Auteur, Bern, 2008.

- BAŞ, Kadir**, “Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Kapsamında Resim ve Heykeller Üzerinde Eser Sahipliği ve Bu Eserlerden Doğan Hakların Kapsamı”, Hukuk ve Sanat (Editörler: Yener Ünver ve Özlem Yenerer Çakmut), s. 183-225.
- BAUER, Camille**, “Les Adaptations Audiovisuelles de Livres”, LEGICOM, No. 24, 2001/1, s. 65-71.
- BAYGIN, Cem**, “Fikri Hukukta Yaratıcı Eser Sahibi ve Eser Üzerindeki Mali Hakları Kanunen Kullanmaya Yetkili Sayılan Kişiler”, Prof Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 2002, s. 145-174.
- BELGESAY, Mustafa Reşit**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Şerhi, İstanbul, 1956.
- BELLİCAN, Cüneyt**, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Açısından Hususiyet Kavramı”, İKÜHFD, C.7, S.1, 2008, s. 67-91 (Hususiyet Kavramı).
- BELLİCAN, Cüneyt**, “Eser Sahibinin Manevi Haklarını Sınırlandıran Hukuki İşlemler ve Bazı Durumlar”, Prof. Dr. İlhan Uluslan’a Armağan, Cilt I, Ankara, 2016, s. 277-329 (Manevi Haklar).
- BERENBOOM, Alain**, “L'Adaptation Cinématographique des Bandes Dessinées”, Droit d’Auteur et Bande Dessinée, Bruxelles, 1997, s. 223-236 (Adaptation).
- BERENBOOM, Alain**, “Parodie”, Bande Dessinée et Droit d’Auteur, Bruxelles, 2009, s. 103-119 (Parodie).
- BERNAULT, Carine**, “Objet du Droit d’Auteur”, JurisClasseur, Fasc. 1135, 23 Mart 2012.
- BERTRAND, André**, Le Droit d’Auteur et les Droits Voisins, 2ème édition, Paris, 1999.
- BEŞİROĞLU, Akın**, Fikir Hukuku Dersleri, İstanbul, 4. Baskı, 2006.
- BLANC, Nathalie**, “La Parodie, le Pastiche et la Caricature en Propriété Intellectuelle”, LEGICOM, No: 54, 2015/1, s. 25-31.
- BOLAN, Burhan**, Çizgi Roman Sanatı, İstanbul, 2000.

- BOZBEL, Savaş**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, 2012 (Eser).
- BOZBEL, Savaş**, Fikri Mülkiyet Hukuku, İstanbul, 2015 (Fikri Mülkiyet).
- BOZGEYİK, Hayri**, “Fikir ve Sanat Eserlerinde Hususiyet”, BATİDER, C.XXV, S.3, 2009, s. 169-222 (Hususiyet).
- BOZGEYİK, Hayri**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Mimari Eserlerin Korunması, Ankara, 2010 (Mimari Eserler).
- BRASSEUR, Guillaume**, L’Exeption Parodique en Matière de Bande Dessinée Licencieuse, Louvain, 2015.
- BUYDENS, Mireille**, “La Bande Dessinée Comme Oeuvre de Collaboration”, Droit d’Auteur et Bande Dessinée, Bruxelles, 1997, s. 11-36 (Bande Dessinée).
- BUYDENS, Mireille**, L’Application des Droits de Propriété Intellectuelle, Geneve, 2014 (Propriété Intellectuelle).
- CANTEK, Levent**, Türkiye’de Çizgi Roman, 4. Baskı, İstanbul, 2012.
- CARON, Christophe**, Droit d’Auteur et Droits Voisins, 4ème Edition, Paris, 2015.
- CERAN, Kosta**, “Çizgi Roman Nedir?”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 28-29.
- CERİTOĞLU SENGEL, Filiz**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İntihal ve Esinlenme, Ankara, 2009.
- CHAMAGNE, Catherine**, “La Protection des Titres d’Ouvrages”, LEGICOM, No 24, 2001/1, s. 51-63.
- CHERPILLOD, Ivan**, L’objet du Droit d’Auteur, Lausanne, 1985 (Objet du Droit d’Auteur).
- CHERPILLOD, Ivan**, Le Droit d’Auteur en Suisse, Lausanne, 1986 (Droit d’Auteur en Suisse).

- CHERPILLOD, Ivan**, “La Nouvelle Loi sur le Droit d’Auteur et les Droits Voisins: Titularité et Transfert des Droits”, PJA, 1993/5, s. 558-562, (Titularité).
- CHERPILLOD, Ivan/DESSEMONTET, François**, “Mimari Eserlerde Fikri Haklar”, (Çev. Ramazan Çağlayan), FMR, C. 9, 2009/4, s. 63-81.
- CİNOĞLU, Funda**, Eser Üzerinde İşverenin Hak Sahipliği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- COLOMBET, Claude**, Propriété Littéraire et Artistique et Droits Voisins, 9ème Edition, Paris, 1999.
- CORNAZ, Patricia**, L’Exécution Forcée des Droits de Propriété, Intellectuelle, Zurich, 2002.
- CORNUAUD, Sébastien**, “Les Créations de Bande Dessinée”, Métier et Statut de l’Auteur de Bande Dessinée, Angoulême, 2004, s. 10-24.
- CRUCIFIX, Pierre/STROWEL, Alain**, “La Protection des Personnages, des Figures Dessinées aux Héros Littéraires”, Bande Dessinée et Droit d’Auteur, Bruxelles, 2009, s. 155-177.
- CUMALIOĞLU, Emre/ERVERDİ, Zeynep**, “Türk Borçlar Kanunu’nun Yayımlı Sözleşmesine İlişkin Hükümleri ile Yapılan Değişiklikler ve Getirilen Yenilikler”, Prof. Dr. Mustafa Dural’a Armağan, İstanbul, 2013, s. 389-413.
- ÇAĞLAR, Hayrettin**, Marka Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2015.
- ÇELİK, Abdullah**, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Çoğaltma ve Yayımlı Haklarının İhlali – İhlalin Sonuçları, Ankara, 2011.
- ÇOLAK, Uğur**, Türk Marka Hukuku, 3. Baskı, İstanbul, 2016.
- ÇORUK, Hüsnü**, “Fransa-Belçika Çizgi Roman Akımı ve Ülkemizdeki Dergileri Hakkında”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 201-218.

- ÇÖL, Hüseyin Cem**, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na Göre Eser Dışında Koruma Konuları”, AÜHFD, C.53, S.1, 2003, s.365-385.
- DALYAN, Şener**, Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması, Ankara, 2009.
- DE WERRA, Jacques**, Le Droit à l'Intégrité de l'Oeuvre, Berne, 1997 (Intégrité).
- DE WERRA, Jacques**, “Le Droit Moral en Suisse”, Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, Vol. 25, No. 1, 2013, s. 527-547 (Droit Moral).
- DEMİRBAŞ, Ali**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda Eser Sahibinin Mali Haklarına Tecavüz Halinde Hak Sahibine Sağlanan Hukuki Koruma, İstanbul, 2015 (Mali Haklar).
- DEMİRBAŞ, Ali**, “Borçlar Kanunu Tasarısı Çerçevesinde Yayım Sözleşmesi”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 223-258 (Yayım Sözleşmesi).
- DEMİREL, Ceren**, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 10. Maddesi Bağlamında Birden Fazla Eser Sahibi Tarafından Meydana Getirilen Eserler ve Eser Sahipleri Birliği, Ankara, 2017.
- DESSEMONTET, François**, Le Droit d'Auteur, Lausanne, 1999.
- DURMAZ, Gülşah**, Çoğaltma Hakkı ve Sınırlandırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- EISNER, Will**, Comics & Sequential Art, 19th printing, Florida, 2000.
- ERDİL, Engin**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler, İstanbul, 2003 (İşlenme Eserler).
- ERDİL, Engin**, Fikir ve Sanat Eserleri Şerhi, 3. Baskı, İstanbul, 2009 (Şerh).
- EREL, Şafak N.**, “Fikri Hukukta Bilgisayar Programlarının Korunması”, AÜSBFD, C. 49, S. 1-2, 1994, s. 141-164 (Bilgisayar Programları).
- EREL, Şafak N.**, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, 3. Baskı, Ankara, 2009 (Fikir ve Sanat).

- FRANKO, Nisim**, Türk Borçlar Kanununa Göre Yayın Sözleşmesinin Hükümleri, Ankara, 1981.
- GAIDE, Anne-Virgine**, La Protection des Personnages Fictifs par le Droit D'auteur, Berne, 1998.
- GAUTIER, Pierre-Yves**, Propriété Littéraire et Artistique, 4ème édition, Paris, 2001.
- GENÇ, Arzu**, “Sinema ve Müzik Eserleri Açısından 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile 3257 Sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nun Karşılaştırılması”, Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul, 2003, s. 249-288.
- GİRİTLİOĞLU, Necla**, Yayın Sözleşmesi, İstanbul, 1967.
- GOUTAL, Jean-Louis**, “BD et Droit d'Auteur”, Droit et Bande Dessinée, Grenoble, 1998, s. 199-210.
- GÖKÇEARSLAN, Armağan**, “Canlandırma Sinemasında Karakter Tasarımı ve Amerika Kökenli Önemli Canlandırma Karakterlerinin Analizi”, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları 19, Haziran 2011, s. 37-54.
- GÖKYAYLA, Emre**, Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi, 2. Baskı, Ankara, 2001.
- GÖNEN, Emre**, “Türkiye’de Çizgi Roman”, ARGOS, No. 7, Mart 1989, s. 148-149.
- GÜNAYDIN, Ömer**, “Sinema Eserlerindeki Karakterler ve Korunması”, THD, S. 128, 2017/4, s. 98-115.
- GÜNEŞ, İlhami**, Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2015 (Fikir ve Sanat).
- GÜNEŞ, İlhami**, “Sınai Mülkiyet Kanunu’nda Tasarım Tescili Konusundaki Yenilikler”, THD, S. 128, 2017/4, s. 116-119 (Tasarım).
- GÜNEŞ, İlhami**, Uygulamada Marka, Haksız Rekabet ve Telif Suçları, 3. Baskı, Ankara, 2017 (Telif Suçları).

- GÜRATA, Ahmet**, “Çizgi Roman’dan Sinemaya”, Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 53-65.
- GÜRDAĞCIK, Sinan**, “Çizgi Romanın Öyküsü”, Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi, S. 61, Aralık 1985, s. 66-68.
- HELVACI, Serap**, Gerçek Kişiler, 7. Bası, İstanbul, 2016.
- HELVACI, Serap/ERLÜLE, Fulya**, Medeni Hukuk, 4. Bası, İstanbul, 2016.
- HIRSCH, Ernest Eduard**, Türkiye’de Tercüme Hakkının Vechi Tekamülü, İÜHFİM, Ayrı Bası, 1939, s. 46-62 (Tercüme Hakkı).
- HIRSCH, Ernest Eduard**, Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1948 (Fikri ve Sınai Haklar).
- HORN, Maurice**, “Çizgi Romanın Kısa Tarihi”, ARGOS, No. 7, Mart 1989, s. 141-143.
- IŞIK, Egemen**, Marka Hukukunda Sessiz Kalma Yoluyla Hak Kaybı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- JANSSENS, Marie-Christine**, “Le Droit Moral en Belgique”, Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, Vol. 25, No. 1, 2013, s. 527-547.
- JONNAERT, Caroline**, “La Décision Robinson c. Cinar: Quelle Protection Pour les Personnages Fictifs?”, Les Cahiers de Propriété Intellectuelle, V. 22, No. 2, Mayıs 2010, s. 335-367.
- KACMARIKOVA, Kristyna**, La Bande Dessinée, Brno, 2010.
- KAÇAK, Nazif**, Açıklamalı, İçtihatlı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Ankara, 2005.
- KADIGİL, Saliha Sera**, Sinema Eserleri ve Sinema Eserlerinde Hak Sahipleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- KARACABEY, Ömer Faruk**, “Sanatçının Başkasına Devrettiği Eseri Üzerindeki Hakkın Hukuksal Niteliği”, Yargıtay Dergisi, C.6, S.1-2, 1980, s. 179-194.

- KARADEMİR, Artür**, “Çalışanların Yarattığı Eserler Üzerinde Fikri Hakların Kullanılması”, THD, S. 128, 2017/4, s. 120-130.
- KARAHAN, Sami/SULUK, Cahit/SARAÇ, Tahir/NAL, Temel**, Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, 4. Baskı, Ankara, 2015 (NAL/SULUK).
- KARAMAN COŞGUN, Özlem**, “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Kapsamında İşveren ve Tayin Edenin Eser Üzerindeki Hakları”, MÜHF-HAD, C.13, S.1-2, 2007, s. 37-57.
- KARASU, Rauf**, “Üç Boyutlu Biçim ve Hareket Markaları”, BATİDER, C.XXIV, S. 3, 2008, s. 331-354.
- KAYA, Arslan**, Marka Hukuku, İstanbul, 2006.
- KAYNAK KOÇ, Selva/TEVETOĞLU, Mete**, “Bilgisayar Oyunlarının Telif Hakkı Korumasından Yararlanması”, Legal FSHD, C. 8, S. 30, 2012, s. 55-91.
- KEREVER, M. André**, “Les Emprunts à une Oeuvre Préexistante et aux Personnages d’Autrui”, Publicité et Droit d’Auteur, Paris, 22 Mayıs 1990, s. 63-75.
- KEWALRAMANI, Nishant/SANDEEP, Hegde M.**, Character Merchandising, Journal of Intellectual Property Rights, Vol. 17, Eylül 2012, s. 454-462.
- KILIÇ, Bilge**, “Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Eser Kavramı”, Legal FSHD, S.1, 2005, s. 105-128.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, “Telif Hakkı ve Yayın Sözleşmesinden Ayırdedilmesi”, FMR, C.1, 2000/1, s. 43-49 (Yayın Sözleşmesi).
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, “Fikri Hukuk Açısından Mimari Projeler ve Mimarlık Eserleri”, FMR, C. 7, 2007/4, s. 11-31 (Mimarlık Eserleri).
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.**, Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar, 3. Bası, Ankara, 2017 (Fikri Haklar).
- KINACIOĞLU, Naci**, “Sinema Eserleri ve Bunlarda Eser Sahipliği”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Ankara, 1998, s. 209-219.

- KİKKİS, Ioannis**, “Bilgi Toplumunda Eser Sahibinin Manevi Hakkının Geleceği”, (Çev. İbrahim Kelağa Ahmet), Legal FSHD, S. 12, 2007, s. 951-973.
- KİREÇÇİ, Ümit**, Çizgi Roman Senaryosu, İstanbul, 2008.
- LUCAS, André**, “Droits des Auteurs – Droit Moral. Droit à la Paternité”, JurisClasseur, Fasc. 1214, 10 Eylül 2015 (Droit à la Paternité).
- LUCAS, André**, “Droits des Auteurs – Droits Patrimoniaux – Exceptions au Droit Exclusif”, JurisClasseur, Fasc. 1248, 17 Kasım 2016 (Exeptions).
- MARINO, Laure**, “Titres des Oeuvres”, JurisClasseur, Fasc. 1158, 28 Temmuz 2015.
- McCLOUD, Scott**, Understanding Comics, New York, 1994.
- MEMİŞ, Tekin**, “Türk Hukukunda Kötüniyetli Marka Tesciline Bağlanan Sonuçlar”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2009 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2009, s. 407-421 (Kötüniyet).
- MEMİŞ, Tekin**, “Fikri Hukukta Korunan Unsur İfade mi Fikir mi?”, Prof. Dr. Ali Güzel’e Armağan, İstanbul, 2010, s. 1447-1459 (Korunan Unsur).
- METSOLA, Asko**, So Tarzan, Zorro and Mickey Mouse Went to a Bar – Trademark Protection of Public Domain Characters, Helsinki, 2016.
- MOURON, Philippe**, “La Nature Juridique des Pieds Nickelés”, Revue Lamy Droit de L’Immatériel, No. 38, Mayıs 2008, s. 68-74.
- MUŞLU, Deniz**, “Fikir ve Sanat Eserleri Düzenlemelerinde Eser Kavramı”, İBD, C.81, S.1, 2007, s. 95-104.
- NOMER ERTAN, N. Füsün**, Haksız Rekabet Hukuku, İstanbul, 2016.
- ORHAN, Ali**, Yargıtay Kararları Işığında Tanınmış Markalar, Ankara, 2007.
- OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami**, Medeni Hukuk, 17. Bası, İstanbul, 2011.
- OĞUZMAN, M. Kemal/SELİÇİ, Özer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe**, Kişiler Hukuku, 16. Bası, İstanbul, 2016.

- OKUTAN NILSSON, Gül**, “Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Tüzel Kişinin Eser Sahipliği Sorunu”, Uğur Alacakaptan’a Armağan, İstanbul, 2008, s. 469-500.
- ÖNCÜ, Özge**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İktibas Serbestisi ve Sınırları, Ankara, 2010.
- ÖNGÖREN, Gürsel**, Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Açısından Müzik Eserleri, İstanbul, 2010.
- ÖZ, Turgut**, “Çalışanların Yarattıkları Eserler Üzerinde Fikri Haklar”, İKÜHFD, C. 12, S. 2, Temmuz 2013, s. 7-22.
- ÖZCAN, Mehmet**, Avrupa Birliğinde Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1999.
- ÖZTAN, Fırat**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara, 2008 (Fikir ve Sanat Eserleri).
- ÖZTAN, Fırat**, “Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşlenme Eserler”, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Ankara, 1998, s. 221-242 (İşlenme Eser).
- ÖZTRAK, İlhan**, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, 2. Baskı, Ankara, 1977.
- ÖZYİĞİT, Ceylan**, Tüketim Mallarında Çizgi Roman Kahramanlarının Kullanılmasının Marka Bilinirliğine Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.
- PEKDİNÇER, R. Tamer**, “Haksız Rekabet Davalarında Davacı Sıfatının Belirlenmesi Açısından “Zarar” Kavramının Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. İlhan Ulusan’a Armağan, Cilt I, Ankara, 2016, s. 451-466.
- PİROĞLU, Ünsal**, “Eserin İşleme Hakkı ve Benzeri Kavramlarla İlişkisi”, THD, S.78, 2013/2, s. 28-37 (İşleme Hakkı).
- PİROĞLU, Ünsal**, “Reklamlarda Telif Hakları”, THD, S. 114, 2016/2, s. 92-96 (Reklam).
- PLATİN, Ali**, “Tek Resimden Dizi Resme Geçiş”, Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi, S. 61, Aralık 1985, s. 64-65.

- PORT, Kenneth L.**, “Copyright Protection of Fictional Characters in Japan”, *Wisconsin International Law Journal* 205, Vol. 7, No. 1, 1988, s. 205-229.
- REGOUT, Martine**, “L’adaptation et les Produits Dérivés de la Bande Dessinée”, *Bande Dessinée et Droit d’Auteur*, Bruxelles, 2009, s. 121-139.
- RISTICH DE GROOTE, Marina**, “Les Personnages des Oeuvres de l’Esprit: Approche du Droit Français”, *RIDA*, No. 130, 10/1986, s. 18-63.
- SALVADE, Vincent**, “L’Exemption de Parodie ou les Limites d’une Liberté”, *Revue de Droit de la Communication*, 1998/2, s. 92-99.
- SAVAŞ, Karaca**, “Türkiye’de Pek Tutmayan Bir Süper Kahraman: Superman”, *Çizgili Hayat Kılavuzu* (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 268-269.
- SEMİZ, Özgür/KILIÇ, Muazzez**, “Tasarımlara Yeni Bir Çerçeve: 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu Üçüncü Kitap”, *THD*, S. 128, 2017/4, s. 63-74.
- SERT, Selin**, “Merchandising Markası”, Prof. Dr. Hüseyin Ülgen’e Armağan, İstanbul, 2007, s. 1163-1178.
- SIRINELLI, Pierre**, *Propriété Littéraire et Artistique*, 3ème Edition, Paris, 2016.
- STARK, Linda**, “Çizgi Roman’da Çeviri Üstüne”, *Çizgili Hayat Kılavuzu* (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 455-464.
- STROWEL, Alain**, “Le Titularité du Droit d’Auteur”, *Le Renouveau du Droit d’Auteur en Belgique*, Bruxelles, 1996, s. 27-45 (Titularité).
- STROWEL, Alain**, “La Protection des Personnages, des Figures Dessinées aux Héros Littéraires”, *Droit d’Auteur et Bande Dessinée*, Bruxelles, 1997, s. 37-75 (Protection des Personnages).
- STROWEL, Alain**, “Régime de l’Oeuvre de Collaboration”, *Hommage à Jan Corbet*, Bruxelles, 2008, s. 35-38 (Oeuvre de Collaboration).
- SULUK, Cahit**, *Tasarım Hukuku*, Ankara, 2003.

- SULUK, Cahit/ORHAN, Ali**, Uygulamalı Fikri Mülkiyet Hukuku Cilt: 2, İstanbul, 2005.
- ŞAHİN, Ayşenur**, Fikri Hukukta Eser Sahibinin Mali Haklarının Korunması, İstanbul, 2010 (Mali Haklar).
- ŞAHİN, Ayşenur**, “Fikri Hukukta Eser Sahibinin Pay ve Takip Hakkı”, Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010 (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 527-557 (Pay ve Takip Hakkı).
- TDK** Büyük Türkçe Sözlük.
- TEKİNALP, Ünal**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 5. Bası, İstanbul, 2012 (Fikri Mülkiyet).
- TEKİNALP, Ünal**, “Derleme Eser, Düşünce Yaratıcılığı ve Bunun Hususiyet Üzerindeki Etkisi”, FMR, C.5, 2005/1, s. 69-76 (Derleme Eser).
- TOSUN, Yalçın**, Sinema Eserleri ve Eser Sahibinin Hakları, 2. Baskı, İstanbul, 2013 (Sinema Eserleri).
- TOSUN, Yalçın**, Manevi Haklar, İstanbul, 2016 (Manevi Haklar).
- TPE** Marka İnceleme Kılavuzu 2015.
- TROLLER, Kamen**, Précis du Droit Suisse des Biens Immatériels, 2ème édition, Bale, 2006.
- USLU, Ramazan**, Türk Fikir ve Sanat Hukuku’nda Eser Kavramı, Ankara, 2003.
- ÜSTÜN, Gürsel**, Fikri Hukukta İşleme Eserler, İstanbul, 2001 (İşleme Eser).
- ÜSTÜN, Gürsel**, “Fikri Hukuk Açısından Çevirmen Hakları”, FMR, C. 5, 2005/2, s. 69-115 (Çevirmen Hakları).
- VAN ASBROECK, Benoit/COCK, Maud**, “La Copropriété des Oeuvres Littéraires et Artistiques”, Revue Lamy Droit de L’Immatériel, No. 21, Kasım 2007, s. 80-91.
- VAN BUNNEN, Louis**, “Les Pseudonymes en Droit Intellectuel”, Communication Commerce Electronique, No: 12, Aralık 2013.

- VOORHOOF, Dirk**, “La Liberté d’Expression Est-Elle un Argument Légitime en Faveur du Non-Respect du Droit d’Auteur?”, *Droit d’Auteur et Liberté d’Expression*, Bruxelles, 2006, S. 39-69.
- WIPO**, *Character Merchandising*, WO/INF/108, Aralık 1994 (WIPO Raporu).
- YALÇINKAYA, Can T.**, “Grafik Roman Çizgili Hayat Kılavuzu (Derleyen: Levent Cantek), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 272-285.
- YARSUVAT, Duygun**, *Türk Hukukunda Eser Sahibi Ve Hakları*, 2. Baskı, İstanbul, 1984.
- YASAMAN, Hamdi/ALTAY, Sıtkı Anlam/AYOĞLU, Tolga/YUSUFOĞLU, Fülürya/YÜKSEL, Sinan**, *Marka Hukuku: 556 Sayılı KHK Şerhi*, İstanbul, 2004 (YASAMAN, Marka Şerhi)
- YASAMAN, Hamdi**, “Mimari Proje ve Mimari Eserler”, *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2010* (Editör: Tekin Memiş), Ankara, 2011, s. 559-572 (Mimari Eserler).
- YASAMAN, Hamdi**, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku ile İlgili Makaleler, Hukuki Mütalaalar, Bilirkişi Raporları, Cilt II*, İstanbul, 2012 (Fikri ve Sınai Mülkiyet).
- YASAMAN, Hamdi**, *Marka Hukuku ile İlgili Makaleler, Hukuki Mütalaalar, Bilirkişi Raporları, Cilt: 4*, İstanbul, 2012 (Marka Cilt IV).
- YAŞAR, Ali**, *Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku Bakımından Televizyon Reklamlarının Hukuki Niteliği Televizyon Reklamları Üzerinde Hak Sahipliği*, İstanbul, 2011.
- YAVUZ, Levent**, “Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Sinema Eseri ve Eser Sahipliği”, *THD*, S.78, 2013/2, s. 14-20 (Sinema Eseri).
- YAVUZ, Levent**, “Eser Sahibinin Eserini Kamuya Sunma Hakkı (FSEK m.14) ve Manevi Hakların Üçüncü Kişiler ve Eser Sahibinin Yakınları Tarafından Kullanılması (FSEK m.19)”, *Yargıtay Dergisi*, C. 33, S. 1-2, Ocak-Nisan 2007, s. 59-70 (Kamuya Sunma Hakkı).

YAVUZ, Levent/ALICA, Türkay/MERDİVAN, Fethi, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Yorumu, 2. Baskı, Ankara, 2014.

YAVUZ, Cevdet/ACAR, Faruk/ÖZEN, Burak, Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), 14. Baskı, İstanbul, 2016.

YILDIZ, Ozan Ali, “Türk Hukukunda Kurgusal Karakterlerin Korunması”, THD, S. 124, 2016/12, s. 67-73.

YILDIZ, Özge, “Çalışanların Meydana Getirdiği Eserler”, İÜHFİM, C. LXXII, S. 2, 2014, s. 497-540.

YILMAZ, Canan, Türk ve İsviçre Borçlar Kanunlarına Göre Yayın (Neşir) Sözleşmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

YUSUFOĞLU, Fülürya, “Eseri Meydana Getirenlerin Mali Hak Sahibi Sayılmadıkları Haller”, Ünal Tekinalp’e Armağan, İstanbul, 2003, s. 397-413.

ZEVKLİLER, Aydın/GÖKYAYLA, K. Emre, Borçlar Hukuku: Özel Borç İlişkileri, 16. Bası, Ankara, 2016.

HukukTürk Hukuk Veri Tabanı

Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası

Legalbank Elektronik Hukuk Bankası

LexisNexis JurisClasseur

Swisslex - www.swisslex.ch